KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

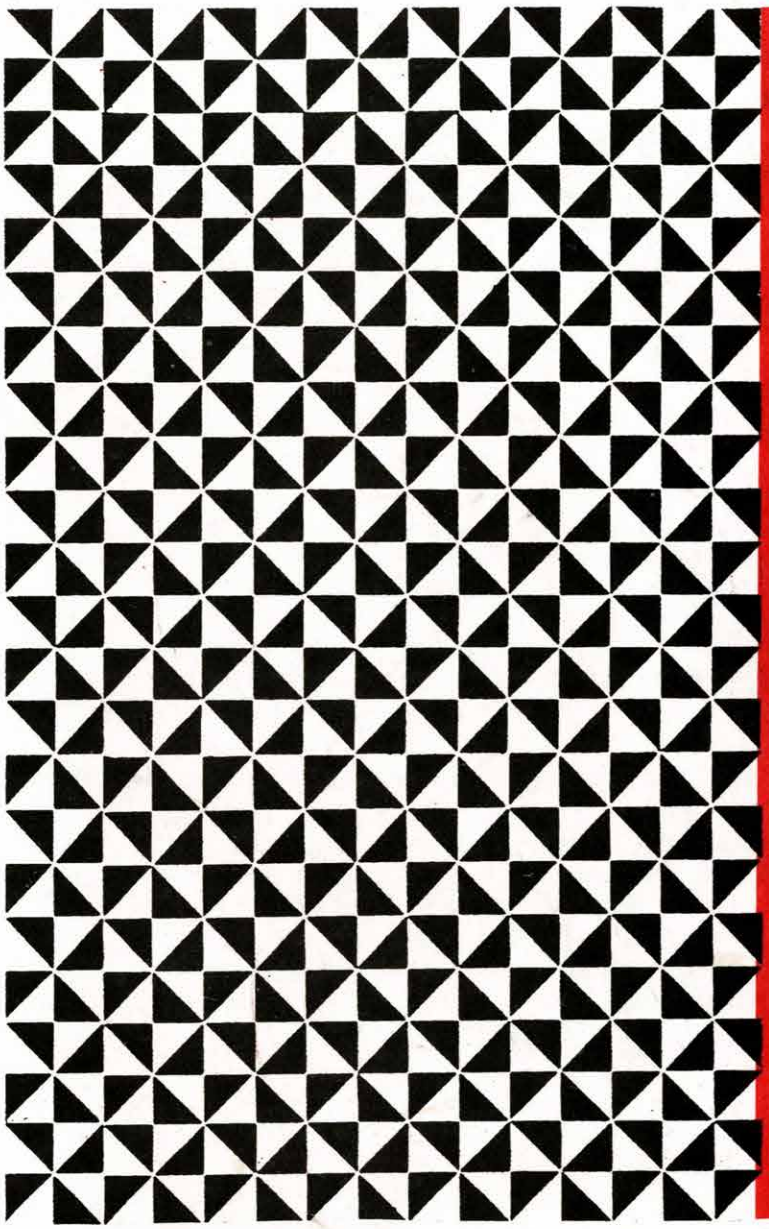

1991
1

ÚJ FOLYAM

A tartalomból:

- HungALIS
- PRESSDOK – Micro-ISIS kumulációban
- Rendszerváltozás – modellváltás
- Észrevételek a finn–magyar olvasáskutatásról

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft+ÁFA**. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jelű hajlékony lemezt).

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Országos Széchényi Könyvtár
Könyvtártudományi és Módszertani Központ
1827 Budapest, Budavári Palota F épület

Főszerkesztő:
Szente Ferenc

Felelős szerkesztő:
Kovács Lászlóné

Szerkesztők:
Hegyközi Ilona *(Külföldi folyóirat-figyelő)*
Kovács Katalin *(Tanulmányok, kitekintés)*
Novák István *(Külföldi folyóirat-figyelő)*
Pál Ilona *(Tanulmányok, kitekintés)*
Pajor Ildikó *(Grafikai terv)*

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület,
Budapest 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517, 519 m.
Telefax: 175-1721
Videotex: 920060018

Megjelenik:
Negyedévenként
Példányszám: 1350
Ára: 130.- Ft
Éves előfizetési díj: 500.- Ft
Terjeszti: OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Juhász Gyula
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: 21/5 ív terjedelemben
Msz.91/090

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
1. (37.) ÉVFOLYAM
1991. 1. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts 6

Inhaltsangaben 8

Lectori salutem! 13
SZENTE Ferenc

HungALIS. *Automatizált könyvtári információs rendszer* 15
ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella – DEMMLER Walterné

PRESSDOK – Micro-ISIS kumulációban. *Felhasználói tapasztalatok a szegedi Egyetemi Könyvtárban* 23
KOKAS Károly

Rendszerváltozás – modellváltás 27
KISS Jenő

Ellátási rendszerek jelen helyzete. *Létrejöttük és jövőjük* 31
CZUPI Gyula

Az Európai Közösség kiadványai a magyarországi letéti könyvtárakban 38
SZALAY Sándor

Az összehasonlító regénybefogadási vizsgálatról 45
LŐRINCZ Judit

Az idegen megértéséről. *Észrevétel a finn-magyar olvasáskutatásról* 53
VARPIO, Yrjö

Kitekintés

Kelet-európai változások – nyugat-európai parlamenti könyvtárak 59
KOHL, Ernst (Töm.: Prőhle Éva)

A román könyvtárak fejlődése: múlt jelen és jövő 61
MOWAT, Ian R. M. (Töm.: Fülöp Géza)

A prágai Városi Könyvtár munkája 64
BIMKOVÁ, Anna (Ford.: Rácz Ágnes)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az olvasáskultúra fejlődése Jugoszláviában 66
MESIČ, Durda (Töm.: Kovács D. Katalin)

Olvasáskultúra Izlandon 71
WEINGAND, Darlene E. (Töm.: Kovács D. Katalin)

Szemle

Entgelte in Bibliotheken. *Wechselwirkungen zwischen Gebühren und Dienstleistungen.* 79
BEYERSDORFF, Günter – LUX, Claudia
Térítések a könyvtárakban
(Ism.: Cholnoky Győző)

Kniga i čtenie v zerkale sociologii.
(Sost. V. D. Stelmah) 94
Szovjet könyv és olvasásszociológia – immár ideológikus kóvedek nélkül
(Ism.: Futala Tibor)

Sneaky teaching. *The role of the school librarian teacher's and school librarian's perceptions.* 97
VALENTINE, Pearl – NELSON, Brian
Rejtett tanítás. Az iskolai könyvtárosok szerepe
(Ism.: Lukátsné Takács Zsuzsanna)

The school administrator's guide to evaluating library media program 99
YESNER, Bernice L. – JAY, Hilda L.
Útmutató a médiaközpontok értékeléséhez
(Ism.: Kovács Mária)

Creative planning of special library facilities
(Ed. E. Mount) 102
Tudnivalók szakkönyvtárak épületének és berendezésének megtervezéséhez
(Ism.: Papp István)

Interlibrary loan practices handbook. 103
BOUCHER, Virginia
A könyvtárközi kölcsönzés kézikönyve
(Ism.: Kovács Mária)

BIS. Bibliotheks-Informations-System. *Systembeschreibung* 106
BIS. Integrált könyvtári-információs rendszer
(Ism.: Pálvölgyi Mihály)

Klassifikation als Werkzeug der Lehre und Forschung 107
Az osztályozás mint a tanítás és kutatás eszköze
(Ism.: Pálvölgyi Mihály)

Klassifikation und Ordnung. *Tagunsband* 108
Osztályozás és rendszerezés
(Ism.: Pálvölgyi Mihály)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ismerkedő ismerősök 111
VARPIO, Yrjö – NAGY Lajos, Sz.
A magyar irodalom fogadtatása Finnországban – a finn irodalom fogadtatása Magyarországon 1920–1986.
(Ism.: Boldizsár Ildikó)

A szerzetesi könyvtárak sorsa 113
WIX Györgyné – BORSA Gedeon
Sine ira et studio
(Ism.: Mohor Jenő)

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány 120
Könyvtár- és tájékoztatásügy 122
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 137
Munkafolyamatok és szolgáltatások 141
Tájékoztatási rendszerek 152
Vezetés, irányítás 156
Felhasználók és használat 160
Információellátás, megjelenítés és terjesztés 164
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 167
Kapcsolódó területek 170

E számunk szerzői, közreműködői:

ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella (BKTE Könyvtára), BALOGH Nóra (MTA Nyelvtudományi Intézet), BEYERSDORFF, Günter (Deutsches Bibliotheksinstitut, Berlin, NSZK), BIMKOVA, Anna (Prágai Városi Könyvtár, Csehszlovákia), BOLDIZSÁR Ildikó (OSZK KMK), CHOLNOKY Győző (Országos Idegennyelvű Könyvtár), CZUPI Gyula (Városi Könyvtár, Nagykanizsa), DEMMLER Walterné (BKTE Könyvtára), FUTALA Tibor (nyugd. igazgató), FÜLÖP Géza (nyugd. mérnök, Marosvásárhely), KISS Jenő (FSZEK), KOHL, Ernst (Deutscher Bundestag, NSZK), KOKAS Károly (JATE Központi Könyvtár, Szeged), KOVÁCS D. Katalin (OSZK KMK), KOVÁCS Mária (nyugd. főkönyvtáros), LŐRINCZ Judit (OSZK KMK), LUKÁTSNÉ TAKÁCS Zsuzsa (OSZK KMK), LUX, Claudia (Deutsches Bibliotheksinstitut, Berlin, NSZK), MEŠIČ, Durda (Nemzeti Könyvtár, Zágráb), MOHOR Jenő (ELTE BTK Kari Könyvtár), PÁLVÖLGYI Mihály (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely), PAPP István (FSZEK), PRÓHLE Éva (Országgyűlési Könyvtár), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), SZ. NAGY Lajos (OSZK KMK), SZALAY Sándor (MTA Közgazdaságtudományi Intézet), SZENTE Ferenc (OSZK KMK), VARPIO, Yrjö (Tamperei Egyetemi Könyvtár, Finnország), WEINGAND, Darlena E. (Wisconsin-Madison Egyetem Könyvtártudományi Tanszék, USA)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS

Opening announcement

SZENTE Ferenc

(pp.13-14.)

The HungALIS computerized library system.

ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella - DEMMLER Walterné

HungALIS is the computerized library system operating in the Central Library of the Budapest University of Economics. It performs the tasks related to management and operation, technical services and reference. It is an open system, can integrate additional tools and functions; fits into the Hungarian and international communication chain. Its user software was developed based on version 2.33 of Unesco's CDS Micro-ISIS. The article discusses the hardware and system philosophy. In addition it contains the features of modules developed for the individual work processes (acquisition, bibliographic description, classification, SDI, circulation, information search, inventory and statistics), and the description of the databases serving subject access (e.g. the "Thesaurus" auxiliary database).
(pp. 15-22)

PRESSDOK - a cumulation in Micro-ISIS.

KOKAS Károly

User experiences in the Szeged University Library. - The Szeged University Library has been providing general information on social science press for students and faculty by a selective, traditional card-catalogue from the mid-70's. From 1987 on the material was stored on a Commodore-64 computer, now on an IBM-compatible computer. The Library succeeded in merging its datafile with the Library of Parliament's PRESSDOK database-on-floppy, so at present they offer information on social science from a cumulative database of articles with 50.000 records. The experience gained can be used for constructing the Library's OPAC.
(pp. 23-26)

System change - model change.

KISS Jenő

The changes now under way in Hungary in the fields of economy, society, politics and culture exert influence on public libraries too. The previous, so-called "socialist" model had many things in common with the library image of Western European countries some decades ago. The booktrade and book imports that have been liberated from the 60's on enabled access to world culture, and libraries have been applying the new methods and solutions learnt from IFLA-cooperation, international relations and special literature, such as community information services and the collection of audiovisual materials. The reasons for the differences from the Western European model were: the lack

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

of financial preconditions, poor infrastructure and a strict adaptation to the system of administration. Today, with the creation of local self-governments, libraries are not directed from upwards any more, they are given a possibility for self-management and they must justify their existence every day, or they will be beaten by other institutions competing for financial support. This model change means for both the managers and staff of libraries a lot of difficulties, at the same time a challenge. (pp. 27-30)

State of the art of the system of supply.
CZUPI Gyula

The article deals with the attempts made so far to solve the library supply of settlements with a population of 90 to 1200; with the present situtation and the possible changes as a consequence of the modifications in public administration. At present two solutions are applied parallelly: the first is supply by the district library, the second one is the so-called library supply system carrying out centralised acquisition, record-keeping and a periodical exchange of holdings. The latter solution is being endangered as a result of changes in - or eventually ceasing of - the present system of financing, although if rationally transformed, it could provide useful assistance to the libraries of unprotected small villages in the future too. Three groups of settlements are identified based on population size and whether there is a primary school in the settlement. The rational and financially feasible solution of their supply would be a supply system operating as a non-profit cultural venture. (pp. 31-37)

The publications of the European Communities in Hungarian deposit libraries.
SZALAY Sándor

The competent organ of the European Communities commissioned the Library of the Hungarian Academy of Sciences' Institute of Economics to be its deposit library and documentation centre in Hungary (EDC/Dep). The Library receives on a regular basis the books published by the EC on social science subjects, all its statistical publications, specialized, documentation and bibliographic journals. They are available in the Library for a relatively closed circle of researchers. Official journals are handed over to the Library of the Hungarian Parliament. The question arises how to make the publications available for all. The best solution would be the access to the databases of the EC. (pp. 38-44)

On the comparative study of novel reception.
LŐRINCZJudit

The theoretical starting points of the Hungarian-Finnish comparative study of novel reception were Gadamer's hermeneutical approach and Jauss' reception aesthetics which regards both sides of the formation of the "dialogue" in the text-reader relation as important. The works chosen (the novels of Balázs József: Magyarok and Meri Veijo: Manillaköysi resp.) were analysed from two aspects, as tools of reading about history on the one hand, and as two different cases of the epic perception of reality on the other. The process of reader experiences adjusts itself to the dual character of the work of art. It has an attitude to the work as a social fact, in our research it raises the belonging to Central-Eastern Europe, and for the Finnish - to Northern-Europe; as well as the attitude to World War II. The second side of the reader experience analysed is the rendering of the works, their way of narration. The two novels raise the questions of keeping traditions and of innovation; the Finnish novel made it possible to study attitude to irony too. (pp. 45-52)

How to understand aliens. Remarks on the Finnish-Hungarian reading research.
VARPIO, Yrjö

The Tampere University has been carrying out a comparative reading research in co-operation with the National Széchényi Library since 1986. Among others the reading and comprehension of two novels (Balázs József: Magyarok and Veijo Meri: Manillaköysi) were investigated. The main question of the survey was whether the reading of fiction had a national aspect. The other question was how the different socio-cultural backgrounds affected the reading and comprehension of fiction. The comprehension of foreign literature and way of thinking is a basic problem, because we judge the phenomena of foreign culture inevitably by the values and norms of own culture. The research confirmed this assumption. The Finnish reader approaches the Hungarian novel with his Finnish expectations and thus a Finnish interpretation of the work is born, and Hungarian readers "translate" the Finnish novel into Hungarian in a similar way. (pp. 53-57)

Abroad

The challenge of change in Eastern Europe to the parliamentary libraries of the West.
KOHL, Ernst
(Summ.: Prőhle Éva) (pp. 59-61)

Romanian library development: Past present and future.
MOWAT, Ian R.M.
(Summ.: Fülöp Géza) (pp. 61-63)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mestská knihovna v Praze.
BIMKOVÁ, Anna
(The Prague City Library.) (Transl.: Rácz Ágnes) (pp. 64-66)

Development in reading in Yugoslavia
MESIC, Durda
(Summ.: Kovács D. Katalin) (pp. 66-70)

Literacy and readig in Iceland.
WEINGAND, Darlene E.
(Summ.: Kovács D. Katalin) (pp. 71-75)

Reviews

Entgelte in Bibliotheken. Wechselwirkungen zwischen Gebühren und Dienstleistungen.
BEYERSDORFF, Günter - LUX, Claudia
(Fees in libraries. Interrelation between fees and services) (Rev.: Cholnoky Győző) (pp. 79-94)

Kniga i čtenie v zerkale sociologii.
(Soviet sociology of the book and reading - now without ideology.) (Rev.: Futala Tibor) (pp. 94-96)

Sneaky teaching. The role of the school librarian. Teachers' and school librarians' perceptions.
VALENTINE, Pearl - NELSON, Brian
(Rev.: Lukátsné Takács Zsuzsa) (pp. 98-99)

The school administrator's guide to evaluating library media programs.
YESNER, Bernice L. - JAY, Hilda L.
(Rev.: Kovács Mária) (pp. 99-102)

Creative planning of special library facilities.
(Rev.: Papp István) (pp. 102-103)

Interlibrary loan practices handbook.
BOUCHER, Virginia
(Rev.: Kovács Mária) (pp. 103-104)

BIS. Bibliotheks-Informations-System. Systembeschreibung.
(BIS. Integrated library-information system. A description.) (pp. 106-107)

Klassifikation als Werkzeug der Lehre und Forschung.
(Classification as a tool in education and research) (Rev.: Pálvölgyi Mihály) (pp. 107-108)

Klassifikation und Ordnung. Tagungsband.
(Classification and systematization. Papers of a conference) (Rev.: Pálvölgyi Mihály) (pp. 108-111)

Ismerkedő ismerősök.
VARPIO, Yrjö - NAGY Lajos, Sz.
A magyar irodalom fogadtatása Finnországban - a finn irodalom fogadtatása Magyarországon, 1920-1986. Magyar finn közös kutatás. (Acquaintances making acquaintances. The reception of Hungarian literature in Finland - the reception of Finnish literature in Hungary, 1920-1986. Hungarian-Finnish joint research.) (Rev.: Boldizsár Ildikó) (pp. 111-113)

A szerzetesi könyvtárak sorsa.
WIX Györgyné - BORSA Gedeon
(The fate of monastic libraries.) Sina ira et studio. (Rev.: Mohor Jenő) (pp. 113-115)

From foreign journals. (Abstracts)
(pp.120-173)

INHALTSANGABEN

Eröffnungsschrift.
SZENTE Ferenc
(S. 13-14.)

Das HungALIS automatisierte Bibliotheks-Informationssystem.
ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella - DEMMLER Walterné

Im automatisierten Informationssystem der Zentralbibliothek der Budapester Universität fúr Wirtschaftswissenschaften, HungALIS werden die Aufgaben von Bibliotheksmanagement, Erschliessung und Informations-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

verbreitung einheitlich verwendet. Das System ist offen; Adaptation weiterer Mittel und Funktionen sowie Anschluss an das einheimische und internationale Informationsnetz ist möglich. Das Anwendersoftware ist aufgrund der 2.33 Version der CDS Micro-ISIS weiterentwickelt worden. Im Artikel werden die Philosophie des Systems, Charakteristika der entwickelten Module - wie Beschaffung, bibliographische Titelaufnahme, inhaltliche Erschliessung, SIV, Ausleihe, Recherche, Inventur, Statistiken - sowie Datenbasen der inhaltlichen Erschliessung - wie z.B. Thesaurus-Hilfdatenbasis - erläutert. (S. 15-22)

PRESSDOK - eine Kumulation im Micro-ISIS. Anwendererfahrungen in der Bibliothek der Szegeder Universität.

KOKAS Károly

Die Bibliothek der Szegeder Universität hat die allgemeine Informationsversorgung der Studenten und Lehrer über die gesellschaftswissenschaftliche Presse seit der Mitte der 70-er Jahre mit einem ausgewählten traditionellen Zettelkatalog gelöst. Seit 1987 wird das Material auf einem Commodore-64 Mikrocomputer gespeichert, jetzt auf einem IBM-kompatiblen Rechner. Der Bibliothek hat es gelungen, ihre schon vorhandenen Dateien mit dem PRESSDOK Floppy-Dienst zusammenzulegen. Die kumulative Datenbank von Artikeln zu Gesellschaftswissenschaften enthält jetzt 50,000 Einheiten. Die Erfahrungen können beim Ausbau des Online-Katalogs der Bibliothek benutzt werden. (S. 23-26)

Systemwechsel - Modellwechsel.

KISS Jenő

Die ökonomischen, sozialen, politischen und kulturellen Wechsel, die in Ungarn heute stattfinden, beeinflussen auch die öffentlichen Bibliotheken. Das bisherige, sogenannte "sozialistische" Modell stimmte in vielen Gesichtspunkten mit dem Bibliotheksbild der west-europäischen Länder vor einigen Jahrzehnten überein. Seit den 60-er Jahren haben der liberale Buchhandel und Buchimport ermöglicht, zur Weltkultur Zugang zu haben, und die Bibliotheken haben die von der IFLA-Zusammenarbeit, den internationalen Beziehungen und Fachliteratur erlernten neuen Methoden und Lösungen verwendet, wie z.B. die Verbreitung von allgemeinnützlichen Informationen oder das Sammeln von AV-Materialien. Der Unterschied vom westlichen Modell wurde durch die folgenden Faktoren verursacht: das Fehlen finanzieller Voraussetzungen, schwache Infrastruktur und starre Adaptation an das Verwaltungssystem. Heute, mit der Entstehung von örtlichen Selbstverwaltungen werden die Bibliotheken nicht mehr von oben her gelenkt, sondern erhalten die Möglichkeit einer Selbstdirektion und sollen ihre Existenz in dem Alltag beweisen, sonst unterliegen sie im Kampf für finanzielle Unterstützung unter den streitenden Institutionen. Dieser Modellwechsel bedeutet viele Schwierigkeiten und zugleich eine Aufforderung für die Leiter und Personal der Bibliotheken. (S. 27-30)

Die heutige Lage der Versorgungssysteme.

CZUPI Gyula

Der Artikel befasst sich mit den bisherigen Versuchen, die Bibliotheksversorgung von Siedlungen mit einer Bevölkerung von 90-1200 Personen zu lösen, mit der heutigen Lage und möglichen Veränderungen, die aus dem Verwaltungswechsel stammen. Zur Zeit arbeiten paralell zwei Systeme. Das erste beruht sich auf den Bezirksbibliotheken, das zweite ist das sogenannte Versorgungssystem, das eine zentrale Erwerbung, Nachweis und periodische Wechsel von Beständen ermöglicht. Diese zweite Lösung ist wegen Veränderungen in der heutigen Form der Finanzierung (eventuell wegen ihrem Aufhören) in Gefahr geraten, obwohl sie nach rationeller Überarbeitung nützliche Hilfe den Bibliotheken von schutzlosen Kleindörfern leisten könne. Aufgrund der Bevölkerungszahl und der Existenz der Grundschule unterscheidet man drei Gruppen der Siedlungen. Ihre Versorgung wäre mit einem Versorgungssystem als nicht profitorientiertes kulturelles Unternehmen eine rationelle und finanzierbare Lösung. (S. 31-37)

Die Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaft in ungarischen Depot-Bibliotheken.

SZALAY Sándor

Das zuständige Organ der EG hat 1969 die Bibliothek des Instituts für Wirtschaftswissenschaft der Ungarischen Akademie der Wissenschaften zu ihrer Depot-Bibliothek und Dokumentationszentrum (EDC/Dep) ernannt. Die Bibliothek erhält regelmässig die Monographien der EG zu gesellschaftswissenschaftlichen Themen, alle ihre statistischen Veröffentlichungen, beruflichen, Dokumentations- und bibliographischen Zeitschriften. Sie werden einem verhältnismässig geschlossenen Kreis der Forscher in der Bibliothek zur Verfügung gestellt. Die offiziellen Zeitschriften der EG werden der Parlamentsbibliothek übergeben. Es ergibt sich die Frage, wie man für alle Zugang zu diesen Veröffentlichungen sichern könnte. Die richtige Lösung wäre Anschliessung an die EG-Datenbanken. (S. 38-44)

Zur vergleichenden Untersuchung der Rezeption von Romanen.

LŐRINCZJudit

Die theoretischen Ausgangspunkte der vergleichenden Untersuchung der Rezeption von Romanen waren die hermeneutische Annäherungsweise von Gadamer und die Rezeptionsästhetik von Jauss; die letztere hält im Text-Leser Verhältnis die beiden Seiten der Entstehung des Dialogs für wichtig. Der Beitrag analysiert die ausgewählten Werke (die Romane von Balázs József: Magyarok und Veijo Meri: Manillaköysi) aus zwei Gesichtspunkten: als Mittel zum Lesen über Geschichte und als zwei abweichende Fälle der epischen Auffassung der Realität. Der Prozess der Leserlebnisse richtet sich nach dem doppelten Charakter des

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kunstwerks. Einerseits verhält er sich zum Werk als zum gesellschaftlichen Faktum: im Falle dieser Forschung wird die Zugehörigkeit zu Mittel-Ost-Europa, und von Seite der Finnen - zu Nord-Europa aufgeworfen, andererseits das Verhältnis zum zweiten Weltkrieg. Die andere Seite der Lesererlebnisse, die untersucht wird, ist die Darstellungs- und Erzählungsweise. Die zwei Romane werfen die Fragen der Bewahrung der Traditionen und Erneuerung auf; der finnische Roman ermöglichte auch die Untersuchung des Verhältnisses zur Ironie. (S. 45-52)

Wie kann man das Fremde verstehen. Bemerkungen zur finnisch-ungarischen Leseforschung.

VARPIO, Yrjö

An der Universität zu Tampere ist eine vergleichende Leseforschung in Zusammenarbeit mit der Nationalbibliothek Széchényi seit 1986 im Gange. In deren Rahmen wird das Lesen und die Auffassung von zwei Romanen (Balázs József: Magyarok und Veijo Meri: Manillaköysi) untersucht. Die Grundfrage der Untersuchung war es, ob das Lesen der Belletristik einen nationelen Aspekt hat. Es wurde auch eine andere Frage untersucht, wie die verschiedenen sozialen-kulturellen Hintergründe das Lesen und Auffassung von Belletristik beeinflusst haben. Die Auffassung der ausländischen Literatur und Denkweise ist eine Grundfrage, weil man die Erscheinungen der fremden Kultur unvermeidlich mit Werten und Normen seiner eigenen Kultur beurteilt. Die Untersuchung hat das bekräftigt. Der finnische Leser nähert sich dem ungarischen Roman mit finnischen Erwartungen, und so wird eine finnische Interpretation des Werkes geboren, und die ungarischen Leser „übersetzen" den finnischen Roman gleicherweise ins Ungarische. (S. 53-57)

Ausblick

The challenge of change in Eastern Europe to the parliamentary libraries of the West.

KOHL, Ernst

(Die Herausforderung von osteuropäischen Veränderungen für die westeuropäischen Parlamentsbibliotheken.) (Zusammenfassung: Kovács D. Katalin) (S. 59-61)

Romanian library development: Past, present and future.

MOWAT, Ian R.M.:

(Die Entwicklung rumänischer Bibliotheken: Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft.) (Zusammenfassung: Fülöp Géza) (S. 61-63)

Mestská knihovná v Praze.

BIMKOVÁ, Anna

(Die Stadtbibliothek zu Prag.) (Übersetzung: Rácz Ágnes) (S. 64-66)

Development in reading in Yugoslavia.

MESIČ, Durda

(Die Entwicklung der Lesekultur in Yugoslawien.) (Zusammenfassung: Kovács D. Katalin) (S. 66-70)

Literacy and reading in Iceland.

WEINGAND, Darlene E.

(Lesekultur auf Island.) (Zusammenfassung: Kovács D. Katalin) (S. 71-75)

Resenzionen

Entgelte in Bibliotheken. Wechselwirkungen zwischen Gebühren und Dienstleistungen.

BEYERSDORFF, Günter - LUX, Claudia

(Rez.: Cholnoky Győző) (S. 79-94)

Kniga i čtenie v zerkale sociologii.

(Sowietische Buch- und Lesesoziologie - schon ohne Ideologie.) (Rez.: Futala Tibor) (S. 94-96)

Sneaky teaching. The role of the school librarian. Teachers' and school librarians' perceptions.

VALENTINE, Pearl - NELSON, Brian

(Die Rolle der Schulbibliothekare. Die Meinungen von Lehrern und Schulbibliothekaren.) (Rez.: Lukátsné Takács Zsuzsa) (S. 98-99)

The school administrator's guide to evaluating library media programs.

YESNER, Bernice L. - JAY, Hilda L.

(Führer zur Bewertung von Medienzentren.) (Rez.: Kovács Mária) (S. 99-102)

Creative planning of special library facilities.

(Wissenswertes zur Planung und Einrichtung von Spezialbibliotheken.) (Rez.: Papp István) (S. 102-103)

Interlibrary loan practices handbook.

BOUCHER, Virginia

(Handbuch der Fernleihe.) (Rez.: Kovács Mária) (S. 103-104)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BIS. Bibliotheks-Informations-System. Systembeschreibung.
(Rez.: Pálvölgyi Mihály) (S. 106-107)

Klassifikation als Werkzeug der Lehre und Forschung.
(Rez.: Pálvölgyi Mihály) (S. 107-108)

Klassifikation und Ordnung. Tagungsband.
(Rez.: Pálvölgyi Mihály) (S. 108-111)

Ismerkedő ismerősök.
VARPIÖ, Yrjö - NAGY Lajos, Sz.
A magyar irodalom fogadtatása Finnországban - a finn irodalom fogadtatása Magyarországon, 1920-1986. Magyar-finn közös kutatás. (Bekannten, die Bekanntschaft machen. Die Rezeption ungarischer Literatur in Finnland - die Rezeption finnischer Literatur in Ungarn, 1920-1986. Gemeinsame finnisch-ungarische Forschung.) (Rez.: Boldizsár Ildikó) (S. 111-113)

A szerzetesi könyvtárak sorsa.
WIX Györgyné - BORSA Gedeon
(Das Schicksal Mönchsbibliotheken.) Sine ira et studio. (Rez.: Mohor Jenő) (S. 113-115)

Aus ausländischen Zeitschriften. (Referate)
(S.120-173)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lectori Salutem!

Szente Ferenc

Új formában, új szerkezettel, új reményekkel és a jóban való erős hittel indítjuk útjára a Könyvtári Figyelőt "új folyamként", hogy töltse be fölöttébb megtisztelő, de nehéz és felelősségteljes feladatát: lásson el valódi figyelő szolgálatot a könyvtárosi, bibliográfusi, informatikusi mesterség tágas terein, vegyen észre itthon és külhonban minden jobbító újítást, minden teremtő gondolatot, minden változást. Mindent, "ami nemes és amit érdemes". A régi Figyelőhöz képest az átalakulás minden értelemben az ökonómia szándékolásával történik, a belátó takarékosság kényszerítő hatása alatt. Egyebek mellett ezért is döntöttünk úgy, hogy megkíséreljük jól összeötvözni az egyidejűleg megszüntetett Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom c. referáló lapnak és a lassú járatú, ám épp ezért megbízhatóan lecsitult szakmai élményeket nyújtó Könyvtári Figyelőnek a feladatkörét, lenyesve azokat a túlnövéseket, amelyek nélkül élni lehet, időt, papírt, pénzt megtakarítani pedig kötelező.Eltökélt szándékunk, hogy egyre érdekesebb, egyre olvasmányosabb lappá alakulunk, ikercsillagnak választva az újdonságot és a tömörséget. Ha a beköszöntő szám, még nem felel meg e követelménynek, azt tudják be annak, hogy az iránymódosításnál szükség van egy nagy lélekzetvételre is, a másfajta vitorlakezeléshez.

Tervünk szerint a lapnak három fő részből kell állnia:

1., A referáló rovatból, amely a külföldi szakfolyóiratokat szemlézi.

2., A recenziós rovatból, amely a terjedelmesebb külföldi tanulmányok, monográfiák elemző ismertetését tartalmazza.

3., A hazai termés rovatból, amely cikkeket, tanulmányokat, riportokat közöl a velünk élő könyvtártörténet mindennapjaiból.

Jó volna, ha olvasóközönségünknek tekinthetnénk a hivatását és önmagát komolyan vevő művelt könyvtárosok társaságát, azokat, akikben él az igény és az óhaj, hogy együtt lélegezzenek szép mesterségük hazai és nemzetközi változásaival, és hogy maguk is beleszóljanak a szakma különféle folyamatainak alakulásába. Tudatosan arra törekszünk, hogy megfeleljünk a képzés szakirodalommal való szolgálatának is. Úgy tetszik, hogy erre egyre nagyobb szükség lesz. Reméljük, hogy a szó eredeti értelmében civil lap lehetünk, amely egy civil hivatás elkötelezett szellemi támogatója. Ennek jegyében vélelmez-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tük, hogy nagyobb teret kell szentelnünk a külföldi témáknak, mert most egy ideig a tanulás, az áthangolódás a legfőbb tennivaló a szakmai szellemiség regenerálódása érdekében. Meg kell alapoznunk a közös gondolkodást, hogy a hazai talajon új gondolatok és ne tegnapi indulatok, eszmék és ne tegnapi téveszmék teremjenek.Jó volna, ha szerzőink között üdvözölhetnénk a könyvtáros-informatikus társadalom valamennyi korosztályából az ismert szaktekintélyeket és a fiatalabb korosztályokból a még ismeretlen, de friss szemű, élénk eszű vállalkozó szelleműeket.

Jó volna, ha együtt csinálnánk egy jó szakmai lapot közös örömünkre, ügyünk javára.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

HungALIS

Automatizált könyvtári információs rendszer

Alföldiné Dán Gabriella
Demmler Walterné

A számítástechnika megjelenése a könyvtárakban lehetővé teszi a hatékony olvasói kiszolgálást, a korszerű információs technikák elterjesztését, a belföldi és nemzetközi kommunikációt. Ezzel óriási adatállományok feletti áttekintést biztosít. A könyvtári munka szempontjából az egyszeri feldolgozást - többszöri felhasználást, s az információ elektronikus formában történő cseréjét jelenti, amely minden eddiginél gyorsabban tudja eljuttatni a felhasználó, olvasó számára a releváns információkat. A szerzeményezéstől a szolgáltatásokig minden automatizált, az egyes munkaállomások outputjai a következő munkaállomás inputjai, s az összmunka végeredménye egy lokálisan, regionálisan és nemzetközileg egyaránt használható, nyilvános (szakirodalmi) adatbázis.

Funckionálisan a könyvtárba telepített számítógép eszköz, amely módot ad a könyvtáron kívüli információk könyvtárba integrálására, valamint munkaidőt szabadít fel a csak emberi intelligenciával, szaktudással elvégezhető feladatokra.

A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának számítógépes koncepciója a kifejlesztendő rendszerrel szemben a következő követelményeket támasztotta:

- bővíthető, több munkahelyes
- különböző típusú és terjedelmű információk fogadására képes
- a különböző munkahelyeken rögzített információk egyetlen központi adatbázisban való rendszerezése, szolgáltatása
- a rendszerben tárolt információk biztonságos őrzése
- adatvédelem
- könnyű kezelhetőség
- az információk különböző mélységű, sokszempontú visszakeresése
- egyszeri feldolgozás, többszöri felhasználás

A rendszerben működő munkaállomások a következő feladatokra szerveződtek:

- gyarapítás (beszerzés, érkeztetés)
- bibliográfiai leírás
- dokumentálás
- témafigyelés
- kölcsönzés
- online adatbázis szolgáltatás
- adminisztráció (levelezés, a szükséges off-line bizonylatok, statisztikák, stb.)

Mindegyik munkahely képes adatforgalom lebonyolítására, a könyvtár által meghatározott terminálokról lehetőség van az IIF (Információs Inf-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rastruktúra Fejlesztési Program) hálózattal való kétoldalú kapcsolattartásra (beleértve az elektronikus levelezést, adatbázisok lekérdezését). Mindegyik munkaállomás a nemzetközi és hazai szabványok figyelembe vételével, egységes elvek alapján állítja elő és látja el kiegészítő információkkal azokat a szöveges adatállományokat, amelyek központi tárolásra kerülnek.

Az egyes munkaállomásokon a következő funkciók automatizáltak:

- képernyős "adatlap" (beviteli űrlap), amely alkalmas a nyilvántartások végzésére, a szabványos bibliográfiai leírásra valamennyi dokumentumtípus esetében, valamint a tartalmi feltárásra. Az adatlap az egyes munkahelyeken kitöltésre kerülő mezők szerint tagolt, vagyis mindenki csak a számára szükséges mezőket tartalmazó űrlappal dolgozik.
- a munkatársak azonosítása, munkájuk mennyiségének mérése (statisztika)
- az input keletkezési idejének regisztrálása (átfutási idő)
- az egyes dokumentumokat leíró adathalmaz integrált kezelése, függetlenül attól, hogy melyik munkaállomáson került rögzítésre
- ugyanazon dokumentumok adatai többszöri rögzítésének megakadályozása
- a folyamatos adatbevitel és módosítás biztosítása
- a több munkahelyen is szükséges adatokhoz való egyidejű hozzáférés
- a könyvtár által meghatározott ellenőrzési és javítási pontok után az adatmódosítás letiltása
- a különböző formátumokban való megjelenítés
- az adatbeviteli űrlapok több munkahelyről történő áttekintése
- adatállományok közötti mozgás
- különböző célú (lista, jegyzék, statisztika, katalóguscédula, stb.) nyomtatás
- a tárgyszórendszer kapcsolatainak (alá- és fölérendelés, szinonímák, stb.) és a magyar, angol, német nyelvű fogalmak automatikus kezelése
- meghatározott szempontok szerinti és meghatározott mélységű visszakeresés
- profilszerkesztés, a találatok és felhasználók megfeleltetése.

Az MTA SZTAKI KFIIR-labor munkatársaival kialakított integrált rendszer, a HungALIS egységesen kezeli a feldolgozás és a tájékoztatás feladatait. A felhasználók számára - legyenek könyvtárosok vagy olvasók - kényelmes, egyszerűen kezelhető, számítógépes ismereteket nem igényel. Biztosítja a rendszerben tárolt adatok biztonságos őrzését, és alkalmas a BKE Központi Könyvtára éves gyarapodását figyelembe véve, kb. ötéves szakirodalmi termés egyidejű szolgáltatására. Nyitott, további eszközök és

1. ábra

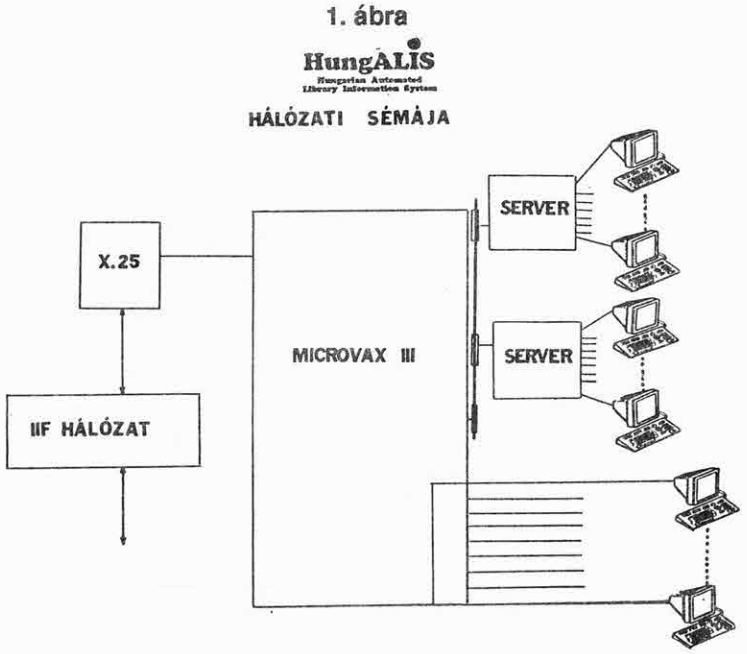

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

funkciók befogadására képes. Illeszkedik a hazai és ezen keresztül a nemzetközi kommunikációs láncba.

Számítógépes háttér *(1. ábra)*

A HungALIS egy microVAX III. gép által vezérelt hálózaton üzemel, VMS operációs rendszer alatt. A könyvtári munka 22 db VT 320-as terminálon folyik és jelenleg 8 terminál áll az olvasók rendelkezésére. A hálózatban IBM kompatibilis PC-k is vannak, amelyek részben önálló feladatokat látnak el, részben terminálként üzemelnek. A rendszer elemein megoldott a magyar ékezetes karakterek használata. A terminálok az épület három szintjén helyezkednek el. A rendszer része az IIF hálózatnak, amelyhez egy X.25 végponttal kapcsolódik.

Az alkalmazói szoftver az UNESCO által kifejlesztett CDS/micro-ISIS VAX-os verzióból (2.33) kiinduló, de a feladatokhoz idomuló, gyakorlatilag az ISIS saját PASCAL nyelvén megírt, önálló fejlesztésű programcsomag. Az ISIS választását az indokolta, hogy a legtöbb hazai könyvtár erre a szoftverre építi rendszerét, tehát az együttműködésben, az adatcserében az ISIS a leginkább használható.

A rendszer leírása

A fejlesztés a hazai és nemzetközi szabványok figyelembe vételével folyt, így moduljai a kis- és középkönyvtárak számára könnyen adaptálhatók.

A könyvtári feldolgozás és szolgáltatás valamennyi szempontjának gépi támogatása miatt a

2. ábra
Rekordkapcsolatok

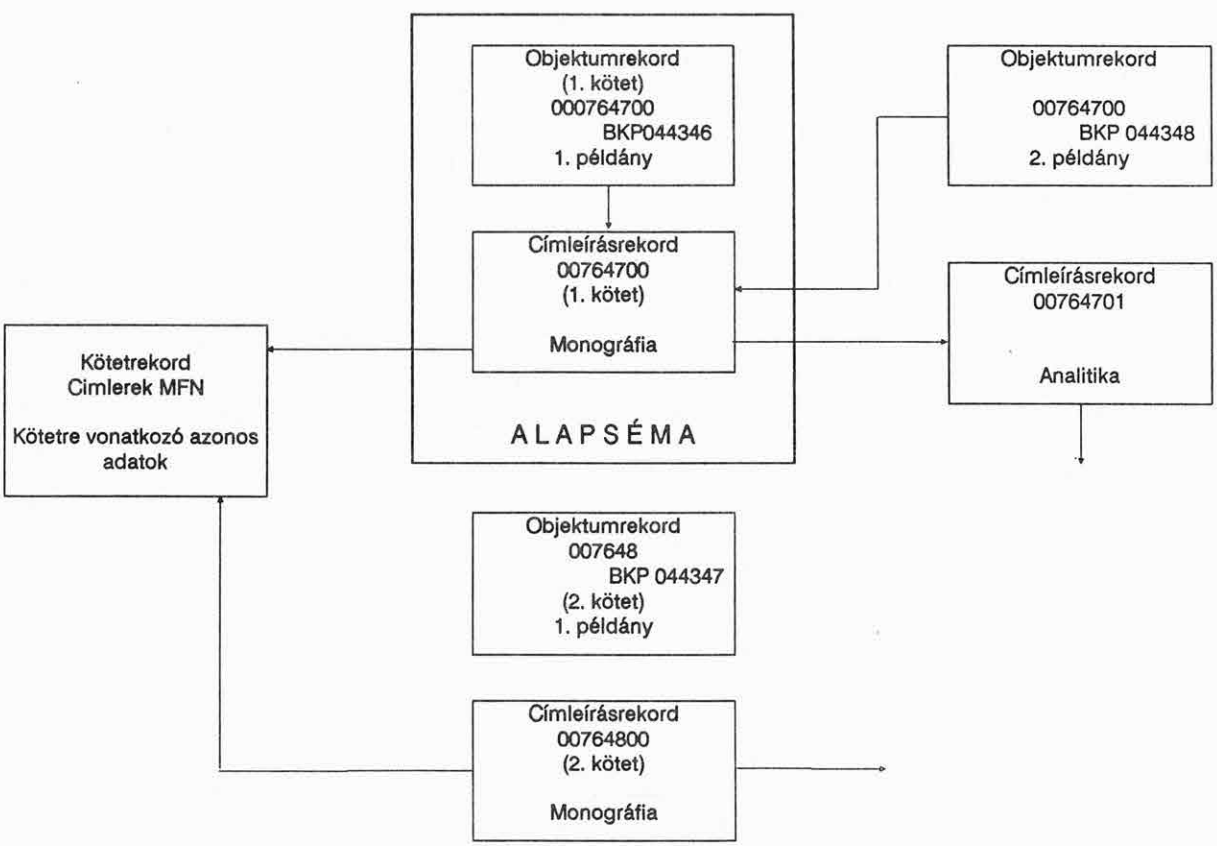

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. ábra

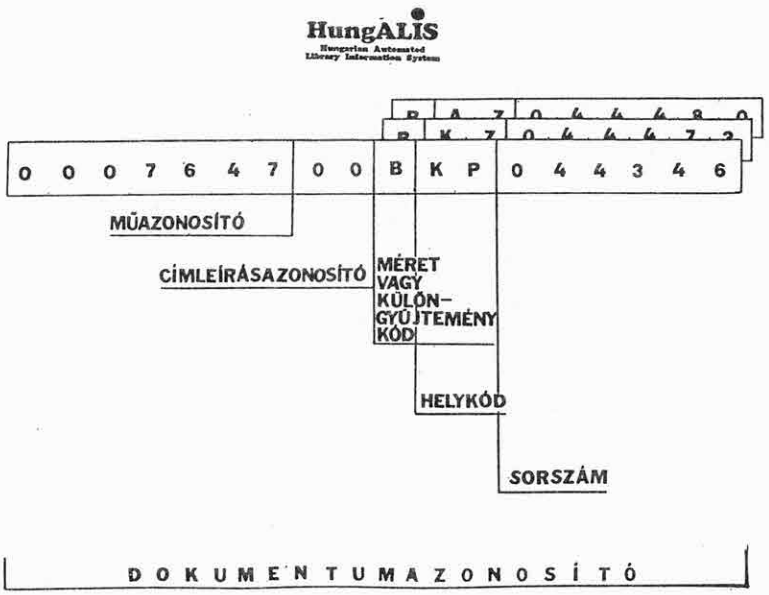

dokumentumokat leíró információkat csoportokra bontottuk. Elkülönítve tárolja a rendszer a művet leíró fizikai adatokat (ár, beszerzés, hordozó, stb.), amelyek minden beszerzett mű esetén eltérőek lehetnek. A fizikai adatokat tároló egységet OBJEKTUM REKORD-nak nevezzük. (Rekord = összetartozó adatcsoport). Külön rekordok szolgálnak a bibliográfiai adatok (szerző, cím, kiadó, stb.) és a tematikus visszakeresést lehetővé tevő kulcsszavak tárolására, amelyeket CÍMLEÍRÁS REKORD-nak hívunk. A bibliográfiai adatok sok esetben ismétlődnek, pl. ha a művet több példányban, különböző információhordozón (könyv, kazetta, stb.), különböző időpontokban szerezzük be. Az adatok csoportosítása lehetővé tette, hogy a címleírást csak egyszer kelljen megalkotni, így a rendszerben egy címleírás rekordhoz annyi objektum rekord kapcsolódik, ahány fizikai példány van az adott műből. A kétféle rekord közötti kapcsolatot egy speciális azonosító, az ún. SZEMÉLYI SZÁM *(3. ábra)* teremti meg. A személyi szám egy 18 karakterből álló kód. Első hét karaktere a művet azonosítja, begépelésével lehetővé válik valamennyi azonos példányról információt nyerni. Ez a műazonosító. A műazonosító a következő két (nyolcadik-kilencedik) karakterrel együtt a címleírást azonosítja. Ha e két karakter 00, akkor monográfiáról, ha 0-tól különböző, akkor analitikus felvételről van szó. A tizedik karakter a méret vagy különgyűjtemény kódja (pl. A, B, C), a tizenegyedik és a tizenkettedik karakter a helykód, amely megmutatja, hogy az adott mű a könyvtár vagy hálózata melyik helyiségében található (olvasóterem, raktár, tanszék, stb.). Az utolsó hat számjegy egy sorszám, amelynek az a funkciója, hogy tudjuk, azon a méreten vagy abból a különgyűjteményből hanyadik a kérdéses dokumentum. A személyi szám nemcsak a rekordok közötti kapcsolatokat hordozza, hanem alkalmas arra is, hogy a könyvtáros gyorsan és egyértelműen azonosíthasson egy adott dokumentumot. Az azonosító kialakításánál figyelembe vettük a raktárgazdálkodás szempontjait is. A személyi szám szerkezete lehetővé tette, hogy az állomány átjelzetelése nélkül álljunk át automatikus nyilvántartásra.

Külön feladatot jelentett a többkötetes művek illesztése, a nyilvántartási és visszakeresési szempontok egyeztetése. (Pl. a csak terjedelmi okokból külön kötetekbe kötött művek visszakeresési szempontból csak egynek, nyilvántartási szempontból annyi darabnak számítanak, ahány kötetből állnak.) Ennek megoldására született a KÖTET-REKORD, amely valamennyi kötet azonos adatait tartalmazza, de fizikailag nincs mögötte dokumentum. A fizikai egységekről, az egyes kötetekről készült objektum és címleírás rekord hordozza az információt. Megjelenítéskor viszont összerendeződik a kötetleírás és az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyes kötetek címleírása, ez a kapcsolat MFN szintű.

Az ismétlődő adatok többszöri rögzítésének elkerülésére hoztuk létre a SEGÉDADATBÁZIS-okat. A segédadatbázisok tartalmazzák a szerzők, a kiadók, szállítók, cserepartnerek nevét, a sorozatcímeket, a tartalmi feltáráshoz szükséges tárgyszavakat, amelyeket - ha egyszer már bekerültek a rendszerbe - a következő alkalommal már csak átemelni kell, elkerülve ezzel a többszöri rögzítésből eredő hibákat. A segédadatbázisok feltöltéséhez speciális adatlapok állnak rendelkezésre. A felhasználó számára megjelenő információs tételben szereplő adatokat íly módon a rendszer a különböző rekordokból és segédadatbázisokból szerkeszti egybe.

Szolgáltatások *(4. ábra)*

Szerzeményezés

A gyarapítást a rendszer azzal támogatja, hogy figyelemmel kíséri a megrendeléseket és beérkezéseket. A rendelés-beérkezés összevetésével segít a hiányzó példányok reklamálásában, ezek az információk képernyőn vagy kinyomtatva tekinthetők meg.

A beszerzésre kiválasztott műveket különböző szempontok szerint lehet ellenőrizni (kiadó, nyelv, téma, szerző), ami segítséget nyújt a gyarapítói politika kidolgozásához is. A megrendelt művek adatait egy PC-n tárolják, és csak a tényleges beérkezéskor kerül át a rendszerbe.

Érkeztetés

A könyvtárosnak mind könyv, mind folyóirat érkeztetéskor módja van a behasonlításra. Könyv esetében ez szerző, cím, a még feldolgozáson lévő példányoknál személyi számmal történik. Új beszerzéskor ebben a fázisban kapja meg a mű a személyi számot. A személyi szám kiosztásához a méret és helykódot a kódokat tartalmazó listából kell kiválasztani. Érkeztetéskor kerül a rendszerbe a beszerzés módjára, az elosztásra, a dokumentum használatának módjára, a dokumentum állapotára vonatkozó információ. Ezeket tartalmazza az objektum rekord, amelynek létrehozója az érkeztető könyvtáros. A folyóiratok érkeztetése némiképp eltér, miután a folyóiratok többes példányát nem szükséges megkülönböz-

4. ábra

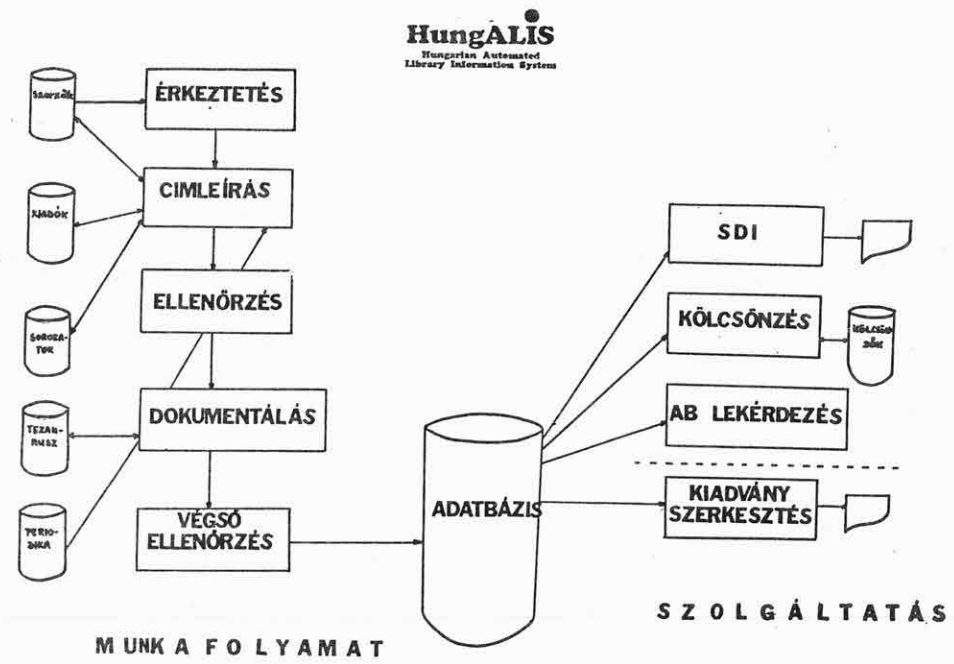

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tetni. Ezért csak féleségenként készül objektum rekord minden egyes füzetről. Az érkeztetőnek csak az impresszum adat változásait és a példányszámot kell módosítani. A szabványos impresszum adat innen kerül a cikk-címleírás adatlap meghatározott helyére.

Bibliográfiai leírás

Az önálló, elemző, többlépcsős bibliográfiai leírásokat kezelni tudó modul valamennyi, a könyvtárban előforduló dokumentumtípushoz alkalmazható. Olyan segédadatbázisok állnak a munkatársak rendelkezésére, amelyek szükségtelenné teszik a már előfordult szerző, kiadó, rövidítés, sorozat nevének újrarögzítését, ezt a címleíráskor csak át kell emelni a megfelelő mezőbe. A megjelenítés többféle formában történhet. A katalóguskártyákhoz a szabványos központozási jeleket és a kiemeléseket a rendszer automatikusan állítja elő.

Dokumentálás

A tartalmi feltárás háromnyelvű (magyar, angol, német) rugalmas tárgyszókészlettel dolgozik, amelyben a kapcsolatokat (lásd, lásd még), a viszonyításokat és a nyelvi azonosításokat a rendszer automatikusan kezeli. Ehhez igen komplex és hosszú előkészítő munka volt szükséges a fogalmak tisztázásával, a kapcsolatok létrehozásával, amely munka azóta is együtt él a rendszerrel. A modul többnyelvű annotációkat, referátumokat, faktografikus információkat, hivatkozásokat is kezel, mégpedig részint a szabad tárgyszavak szerinti keresés engedélyezésével, részint - a hivatkozások esetében - a kapcsolatok megteremtésével.

Témafigyelés (SDI)

A modul lényege, hogy a beérkezett információs kéréseket profilokká szerkesztés után, automatikusan hozzárendeli a felhasználókat azonosító kódokhoz. A számítógép figyeli azt is, hogy az újabb igények megfeleltethetők-e már kész profiloknak vagy új profil szerkesztésére van szükség, valamint azt is, hogy egy-egy profilt hány megrendelő használ, és egy megrendelőhöz hány profil tartozik. Ez képezi az automatikus számlázás alapját is. A munkahely postázási funkciót is ellát, meghatározott időközönként listát vagy katalógusformátumot nyomtat.

Kölcsönzés

A modul funkciói egyrészt a kölcsönözhető művek, másrészt a kölcsönző olvasók nyilvántartása, illetve ezek egymáshoz rendelése. A művek oldaláról ez azt jelenti, hogy jelzést kapnak a használat módjáról, az olvasók oldaláról pedig a személyi adatok, olvasójegyek lejárati ideje, kölcsönzési határidők, előjegyzések, felszólítások, késedelmi díjak rögzítését jelenti, illetve ezen adatok különféle kombinációban való összekapcsolását. Figyelembe vettük itt az olvasók státuszát is, mert a különböző státuszokhoz különböző jogosítványok tartoznak (pl. saját hallgatónak olcsóbb másolási szolgáltatás, stb.). Megkülönböztetett funkciót jelent a könyvtárközi kölcsönzés.

Online adatbázis szolgáltatás

A kiépített adatbázisokban tárolt információk egy része online katalógusként funkcionál, amely biztosítja a szerzők, cím, téma, nyelv, kiadási adatok (év, hely), stb. szerinti keresést. A mélyebben feltárt információk (annotáció, referátum, faktográfia) és az egyes speciális adatbázisainkban tárolt adatok pedig az egyes felhasználói célcsoportok (oktatók, kutatók, gazdaságirányítók, menedzserek stb.) döntéselőkészítő, gyorstájékozódási igényeit kívánják támogatni.

Leltározás, statisztikák

A leltározási munka a tényleges és a nyilvántartott állomány összevetéséből áll. Ezt a rendszer végső formában úgy támogatja, hogy egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

memóriás vonalkód ceruzával összegyűjti a leltározást végző munkatárs a tényleges állományra vonatkozó információkat, majd ezt áttölti a rendszerbe, amely automatikusan elvégzi az összehasonlítást, megadja az állományadatokat, a hiányt, a törléseket és az éppen kölcsönzött műveket a megfelelő bontásban. Első fázisban egy helykódra, szerzőre, személyi számra rendezett lista készítését végzi el a rendszer, amelyet manuálisan kell összevetni a létező dokumentummal, s a hiányt a leltározónak kell a rendszerbe táplálnia, amely automatikusan törli a hiányzó dokumentumok személyi számát annak a lehetőségnek a meghagyásával, hogy a dokumentum státusza újból létezővé váljon.

Háromféle statisztikai számbavétel történik. Az első az állományra, a dokumentum- és olvasói forgalomra, a második a munkatársak által elvégzett munka mérésére, a harmadik pedig az adatbázisok használatára vonatkozik.

Offline bizonylatok készülnek minden egyes műről (egyedi leltárlap), a témafigyelés, a kölcsönzés és a nemzetközi csere számára szükséges levelezéshez a segédadatbázisokban (kiadók, megrendelők, cserepartnerek) megfelelő címjegyzékek állnak rendelkezésre.

Szakirodalmi tájékoztatás

Szakirodalmi tájékoztatásunk során figyelmünk már az elmúlt évtizedekben is az információ felhasználói felé irányult. Az igények figyelembe vétele az automatizált információs rendszer kialakításakor is fő célunk volt.

Információs politikánkat a könyvtár kettős funkciója határozza meg: egyetemi könyvtár, ugyanakkor országos feladatkörű tudományos szakkönyvtárként ellátja a közgazdaságtudományi információellátás központi feladatait. Az ECONINFO adatbázis, amelyben jelenleg közel 30 000 bibliográfiai tétel található, a BKE Központi Könyvtárában 1990 májusa óta beérkezett valamennyi dokumentum információs tételeit tartalmazza. Oktatási, kutatási, üzleti igényeket szándékozunk segítségével kielégíteni. Az ECONINFO-n belül létrehozott adatbázisok három nagy csoportba sorolhatók: tematikus, az üzleti életben hasznosítható és egyetemi funkcióból adódó adatbázisokat különítettünk el.

A tematikus adatbázisok, mint a KÖRNYEZETVÉDELEM, INFRASTRUKTÚRA, NEMZETKÖZI GAZDASÁGI KAPCSOLATOK létrehozását az e témák iránti fokozottabb igény indokolta.

Az INTERNEWS és HUNGNEWS adatbázisok a külföldi és magyar napi- és hetilapok, valamint magazinok feltárt cikkeit tartalmazzák. Várhatóan az üzleti életben, vállalatoknál dolgozó szakemberek körében lesznek népszerűek, de a külföldi felhasználók érdeklődésére is számítunk. Az információs tételek rövid, ún. tényadatokkal egészülnek ki a vállalatok piaci helyzetére, országok, régiók, ágazatok gazdasági eredményeire vonatkozóan.

Kifejezetten egyetemi funkciónkból adódóan építjük az egyetemi oktatóink szakirodalmi munkásságát, az oktatás és kutatás eredményeit tartalmazó UNIPUB, valamint az egyetemünkön megvédett doktori és közgazdasági tartalmú akadémiai értekezéseket tartalmazó DISSZERTÁCIÓK adatbázist. Az egyetemi képzés korszerűsítése következtében a társadalomtudományi szakirodalom iránti fokozottabb igény kielégítése céljából hoztuk létre a TÁRSADALOMTUDOMÁNY adatbázist.

Azok a felhasználók, akik nagyobb témát óhajtanak áttekinteni, az említett adatbázisok mellett, a generikus tárgyszavak (subject heading) segítségével tájékozódhatnak témájuk szakirodalmáról. Ezek makro-, ágazati- és mikro szintre bontják a rendszerben található szakirodalmat, így meglehetősen nagy számú információs tételt tartalmaznak. Célszerű ezért a keresőkérdéseket a generikus és specifikus tárgyszavak kombinálásával megfogalmazni.

A tartalmi feltárás alapvetően az egy évtizedes fejlesztési munka eredményeképp létrejött THESAURUS segédadatbázisban szereplő tárgyszavak segítségével történik, amely a közgazdaság- és társadalomtudományok szakkifejezésein kívül a nemzetközi szervezetek elnevezéseit magyar, angol, esetenként német vagy francia nyelven, ezek rövidítéseit, a valutakódokat és az országok neveit tartalmazza. A tárgyszórendszer rugalmas, állandóan továbbfejleszthető, egyben felhasználó-orientált, amennyiben konkrét fogalomra enged keresni. A rendszer a fogalmak között különböző kapcsolatokat képes kezelni, amely a könnyebb tájékozódást hivatott elősegíteni.
Ezek a következők:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jel	*Jelentés*	*Magyar megfelelője*
SN	Scope Note	Értelmező
USE	Use	Lásd (használd helyette)
UF	Used for	Lásd (e helyett használva)
BT	Broader Term	Fölérendelt Term
RT	Related Term	Lásd még
NT	Narrower Term	Term szűkítése

Példák:

Közlekedés —RT→ Áruszállítás
Áruszállítás —RT→ Közlekedés
Közlekedésszervezés —USE→ Forgalomszabályozás
Forgalomszabályozás —UF→ Közlekedésszervezés
Közlekedés —NT→ Légi közlekedés; Vasúti közlekedés, stb.
Légi közlekedés —BT→ Közlekedés

A lényeges információt hordozó, de a tárgyszórendszerbe nem beépíthető fogalmakra a szabad tárgyszó mezőben kereshet a felhasználó. Ilyen a személynevek (NK), földrajzi fogalmak (FR), évszámok (ÉV), vállalatok, bankok nevei (VB), közgazdasági iskolák (KI), termékek (PR), konferenciák (KO), amelyek a megfelelő prefixek használatával az adott terület szakirodalmát nagyobb halmazokba gyűjtve elégítik ki a legspecifikusabb keresési igényeket is.

A többszintű tartalmi feltárás következtében egy-egy információs tételhez a felhasználó a keresés során többféle úton juthat el. Kiválaszthatja az őt érdeklő adatbázist, felhasználhatja a THESAURUS segédadatbázist, továbbá a generikus és specifikus, valamint a szabad tárgyszavak nyújtanak segítséget a téma minél pontosabb leszűkítéséhez. Az egyéni keresőprofilok megszerkesztése a gépen megadott utasítások figyelmes elolvasása után különösebb külső segítség nélkül is megtörténhet.

A tartalmi feltárás az esetek egy részében nem zárul le az adatbázisba irányítással, illetve a generikus, specifikus és szabad tárgyszavas feltárással. A mélyebb szintű szakirodalmi információs igények kielégítésére a külföldi szakirodalom egy kisebb részéről magyar nyelvű, a magyar szakirodalom jelentős részéről pedig angol és német nyelvű annotációkat és referátumokat közlünk.

Szolgáltatások

A számítógépes rendszer megfelelő alapját képezi a korszerűbb és gyorsabb könyvtári ellátásnak, valamint lehetővé teszi szakirodalmi információs szolgáltatásaink színvonalának emelését. A megfelelő gépi háttérrel rendelkező felhasználók az IIF hálózaton keresztül érhetik el a rendszert, illetve ennek hiányában helyben, az olvasótermekben elhelyezett terminálokon.

Azoknak a felhasználóknak, akiknek nincs módjuk online keresésre, offline szolgáltatás formájában biztosítjuk a szakirodalom elérését. A közművelődési könyvtárak és a vidéken dolgozó közgazdászok bizonyára örömmel vesznek majd olyan offline szolgáltatásokat, mint az új könyvek jegyzékét, amelyet folyamatosan nyomtatunk ki a feldolgozás végtermékeként, vagy a magyar közgazdasági szakirodalomból havonta kinyomtatott, tárgyszavakkal feltárt számítógépes kiadványt.

Rendszeres témafigyelő szolgáltatásunk (SDI) alapja a tárgyszórendszer, amelynek felhasználásával készülnek megrendelésre az egyéni profilok. Azoknak a felhasználóknak, akik a közgazdaságtan, vagy társtudományok nagyobb területei iránt érdeklődnek, a generikus tárgyszavak felhasználásával, kötött profilokat kínálunk fel. A rendszeresen nyújtott tájékoztatáson túl egyedi témabibliográfiák készítése is folyik megrendelésre. A számítógép adta előnyök következtében az információ szolgáltatása a korábbi 2-3 hét helyett most néhány óra, bonyolultabb kereséseknél néhány nap alatt megtörténhet.

Mindezeken túl speciális számítógépes szolgáltatások kialakítását is tervezzük:

- tanuló (bemutató) adatbázisok létrehozása
- telekonferenciák, rendszerbemutatók, szakmai napok rendezése
- számítástechnika alkalmazásának segítése
- számítógépes adatállományok áttöltése.

Fentiekből következik: amilyen mértékben a modern társadalom új követelményeket támaszt az emberrel szemben, úgy változik meg a könyvtár szerepe a jövő egyetemén.

A HungALIS - mint a könyvtári munkafolyamatok teljes körű automatizálásán alapuló - integrált szakirodalmi információs rendszer a jövő könyvtárának hazai prototípusa.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

PRESSDOK — Micro-ISIS kumulációban

Felhasználói tapasztalatok a szegedi Egyetemi Könyvtárban

Kokas Károly

Előzmények

Hallgatóink és oktatóink általános társadalomtudományi érdeklődése hívta létre úgy 1975 táján a magyar nyelvű politikai, gazdasági, kultúrális sajtó legjavából készített házi katalógusunkat. A válogatás fő forrása az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriuma volt, amelyet egy rövid időszakban kiegészítettünk a Szabó Ervin Könyvtár hasonló tematikájú cédula-szolgáltatásával. A nyolcvanas évek közepére a tárgyszavak szerint rendezett cédulamennyiség *(társadalomtudományi cikk-katalógus)* mintegy 20-25 ezer magyar folyóirat- és újságcikkről adott információt, az idők folyamán maximálisan a nálunk jelentkező olvasói igényekhez igazodva.

Amikor a szegedi Egyetemi Könyvtár megvásárolta az első Commodore 64 típusú gépeket, magától értetődően felvetődött, hogy a mikroszámítógépes adatbázisépítés lehetőségeit egy viszonylag kisebb, csekélyebb évi gyarapodású, de a legfontosabb keresési, nyomtatási problémákat mégis felvető anyag gépesítésén próbáljuk ki. A könyvtári nagy-katalógus gépesítése ekkor már jó tíz éve egészen más pályán mozgott, így ennek a gépkategóriának a bevonása ott fel sem merült.[1] A Commodore-ral az elérhető legnagyobb kapacitású lemezmeghajtót használtuk, az 1 Mbájtos SD 1001 típusút. A felhasznált szoftver (Superbase 64) nem tette lehetővé a magyar ékezetes adatbevitelt, ennek ellenére a szolgáltatás népszerűsége jelentősen megnőtt, nem kis mértékben annak újszerű volta miatt (kinyomtatott listán kapta az olvasó az irodalomjegyzéket, források szerint rendezve). Mintegy 4000 rekordot tartalmazott adatbázisunk, amikor lehetőség adódott, hogy IBM PC kompatibilis gépre térjünk át. Az anyagot — a JATE Kalmár László Kibernetikai Laboratórium munkatársai segítségével — dBASE formátumra konvertáltuk, majd az első *CDS/Micro-ISIS* verzió elérésével rögtön az ISIS-be. Ebben a két utóbbi formátumban kísérletet tettünk az adatbázis floppyn való terjesztésére, pár hónap alatt nem túl nagy reklámmal 5 példányt tudtunk értékesíteni. Eközben egyre nagyobb nehézséget jelentett, hogy kapacitáshiány miatt csak állandó késéssel tudtuk az anyagot rögzíteni, jórészt amiatt is, hogy a megnövekedett érdeklődés nyomán újabb és újabb lapokat vontunk be a feldolgozásba. A gordiuszi csomót

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az *Országgyűlési Könyvtár* PRESSDOK szolgáltatásának megismerésével és előfizetésével vágtuk át.

A társadalomtudományi cikk-katalógus és a PRESSDOK

Nem volt nehéz rájönnünk, hogy a konkurencia nem csupán kongeniális, hanem gyorsabb is a mi szolgáltatásunknál, és jóval nagyobb merítésű. [2] Természetesen előzetes eredményeink birtokában bennünket nem az eredetileg kínált floppy-alapú, önálló keresőszoftverrel felszerelt változat érdekelt, hanem a már meglévő adatainkkal kumulálható, az ISIS számára "fogyasztható" ISO-formátum. Speciális igényeink is voltak, hiszen alkalmazkodni szerettünk volna az Egyetemünkön elterjedt karakterkiosztáshoz, hogy az átégetett EPROM-mal rendelkező gépeken és nyomtatókon a megjelenítés és rendezés jól működjön. Az Országgyűlési Könyvtár kitűnő munkatársaival igen gyorsan szót értettünk, így 1989 eleje óta a PRESSDOK mágneslemezen érkezik könyvtárunkba. A kapott ISO-formátumot (amely már a kívánságunk szerinti karakterkonverzióval érkezik) így már egyszerű *import FST* segítségével a saját régebbi rekordszerkezetünkbe be tudjuk tölteni.

Kumulált PRESSDOK Micro-ISIS-en

A további adaptáció során olyan apróbb problémákat kellett megoldanunk, amelyek az ISIS-felhasználás általánosabb tanulságai irányába mutatnak.

- Eredeti adatbázisunk az alkalmazott szoftver miatt ékezet nélküli volt, viszont a természetes írásképnek megfelelően nagy- és kisbetűs.
- A kapott ISO-fájlok ékezethelyesen ugyan, de csupa nagybetűs változatban érkeznek hozzánk (feltehetőleg az eredeti szolgáltatás számára így készülnek).
- Mi eredetileg hagyományos hierarchizált tárgyszórendszerrel dolgoztunk, a PRESSDOK deszkriptor-lánccal írja le a dokumentumok tartalmát.
- Eddigi rendszerünkhöz képest viszont teljesen új volt a PRESSDOK önálló kódrendszere, amely egyfajta szakrendi jelzetként szolgál.

Az ISIS által nyújtott lehetőségeket figyelembe véve, célszerűnek mutatkozott az adatbázishoz rendelt két karaktertábla (ISISUC és ISISAC) oly módon történő átírása, hogy keresési fájl számára invertáláskor egységesen ékezet nélküli nagybetűs formára konvertálja a kereső-kifejezéseket. Ezzel ugyan elvesztettük a kereséskor alkalmazható "finomítások" egy részét, viszont nem kell minden keresést kétszer fogalmazni, ti. egyszer az ékezetes, egyszer pedig az anélküli kifejezésekre. Ezzel megoldódott a vegyes írásmód és a csupa nagybetűs íráskép közös konverziója. Természetesen sort/print opciókban a karakterhelyes sorrend érvényes továbbra is.

A PRESSDOK deszkriptor-sorát a mi tárgyszó-mezőnkbe konvertáltuk, ami azzal járt, hogy az egész mezőt szavanként invertáltatjuk, így a korábbi tárgyszavak minden külön írt eleme és a mostani leíró rész minden eleme egy-egy lehetséges kereső-kifejezést alkot. A PRESSDOK-ban azonban ez utóbbi mező alkalmanként kitöltetlen, mivel a cím maradéktalanul kifejezi a tartalmat, és a rendszert eredetileg szekvenciális keresésre specifikálták. Ezt a problémát csak úgy tudtuk volna korrekt módon áthidalni, ha utólag deszkriptorozzuk a "hiányos" rekordokat. Egyelőre praktikus megfontolásból a cím-mező teljes invertálása mellett döntöttünk. Az immár két mező szavankénti feldolgoztatása kényelmes megoldásnak tűnhet, ám további kérdéseket vetett fel. A rendszer maximális lehetőségeit kihasználó tiltott szójegyzéket (STOPWORD-LIST) kellett létrehozni, amely a lehető legkisebbre korlátozza a névelő-, névutó-, módosítószó-dzsungel szaporodását a kereső-kifejezések szótárában (TERM DICTIONARY). A több kísérlet után létrehozott kb. 950 szavas szójegyzék számításaink szerint több tízezer felesleges, semmitmondó kifejezéstől szabadít meg, jelentékeny sebességnövekedés mellett.

A PRESSDOK említett kódrendszere első pillanatban kissé egyedi, de nem haszontalan munkaeszköznek tűnt. Zavaróak voltak egyrészt hiányosságai (néhány terület kódja kimaradt), másrészt túlságosan nagy témákat fedett le egy-egy kód. Előnyére vált viszont, hogy két-három karakteres lévén, még teljes invertálás esetén sem "falt fel" túl sok helyet a winchestereken. Sajnos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az Országgyűlési Könyvtár a PRESSDOK-ot – a több éves kumulációban használókkal nem számolva – 1990 elejével megváltoztatta a kódrendszert, mégpedig úgy, hogy a korábbi azonosítók egy részét újra kiosztotta, csak most más témakörre. Így kereséskor ugyanaz a kód más tartalmakat gyűjt ki a '89-es és ismét másokat a '90-es anyagból. Külön gondot jelent, hogy a *magyar, Magyarország* fogalom általában nincs kóddal ellátva, így csak negatív módon szűrhetők ki a csak hazai vonatkozású, de amúgy általános témák, pl. a választások közül a magyar választásokra vonatkozó irodalom. Ez még ANY-FILE alkalmazásával is igen körülményes. A kódok okozta problémát egyelőre nem tudtuk áthidalni, így jelenleg a PRESSDOK tartalmi kódjaira a rendszerünk nincs indexelve. Ha több ilyen "reform" nem következik, akkor esetleg később az 1990 előtti anyag külön kezelésével orvosolható lesz ez a gond, jelenleg azonban erre még nincs mód, mivel felhasználóink, különösen a több éves kumuláció miatt kedvelik a szolgáltatást.

A természetes nyelvű mezők (cím és tárgyszó/deszkriptorlánc) szavankénti invertálása természetesen a különböző jellemző tartalmak igen nagy szétszóródását eredményezte. Ezt a nehézséget egy folyton továbbfejlesztett és hatékonynak mondható ISIS-módszerrel próbáltuk megoldani: a leggyakrabban keresett témák lehetséges elérési pontjainak megfelően létrehoztunk egy olyan kereső–szinoníma fájlt (ANY FILE), amely pl. a földrajzi területek szerinti keresést nagyban megkönnyíti. Így pl. az *any kelet-európa* kifejezés keresőkérdésben való alkalmazása minden kelet-európai államot főnévi és melléknévi alakban "meghív" (Lengyelo$, lengyel, bolgár, bulgár$, stb.) a csonkolt változatú alakban is.

Az ISIS egy különösen kellemetlen, főleg ennyi szabad szövegből vett kifejezés esetén zavaró tulajdonságán némi programozói segítséggel tudtunk túljutni. Ismeretes, hogy nagy keresési szótár esetén a túl korán csonkolt kereső kérdést az ISIS órákig tartó bogarászással "hálálja meg". Ennek legfontosabb oka, hogy a program nagyszámú közbülső találat esetén visszaír a winchesterre, hogy legyen miből a találati fájlt megkonstruálnia. Ez az eset néha nem látható előre, néha pedig nem elkerülhető (pl. a *szovjet$*-típusú csonkolt keresés igen gyakori). Említett kollégáink olyan kis segédprogramot dolgoztak ki (természetesen ISIS-Pascalban), amivel az adatbázis statisztikailag villámgyorsan megszondázható arra vonatkozóan, hogy érdemes-e szűkebb csonkolással belevágni a keresésbe.

Felhasználói tapasztalatunk alapján újabban nem invertáljuk a cikkek szerzőit sem, azon egyszerű oknál fogva, hogy igen ritkán keresik e szempont szerint az információt. Ha mégis, akkor valamilyen szempontból már leválogatott keresési unióban (SET) élünk az ISIS 2.0 változat óta meglévő szabad szöveg visszakereséssel (FREE TEXT SEARCHING), természetesen a megadott rekordokon belül és csak a szerzői (vagy az éppen kívánt egyéb) mező(k)ben.

Hardver- és szoftver-tapasztalatok

A saját korábbi rekordjainkkal kumulált PRESSDOK-adatbázisunk a cikk írásának időpontjában csaknem 50000 rekordot számlál, az elérési pontok száma (POSTING) mintegy 400000. Maga az alapfájl jelenleg 9.5 Mbájt, a tényleges invertált fájlokkal együtt ez kb. 20 Mbájt. Az invertáláskor keletkező ún. link fájlokat belső útvonal tereléssel (SYSPAR.PAR) eleve a gép másik winchesterén építtetjük, külön alkönyvtárban, hiszen azok a valódi invertált fájl felépülése után törölhetők. Ez nem jelentéktelen mennyiség, a fenti rekordszám mellett kb. 21-22 Mbájt.

A PRESSDOK-ot kezdettől fogva IBM AT típusú (Intel 80286 12 mhz) gépen forgalmazzuk, a gép mindkét (formatáltan) 32 Mbájt kapacitású winchesterét igénybevéve. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a havi kb. 2500 rekord megérkezésekor – az invertálás idejére – csaknem minden más lekerül a gépről, majd a folyamat végeztével visszaköltözik. Ez persze már a mai korszerű backup programok mellett percek kérdése csupán. A két említett mezőre irányuló index-készítés még egy ilyen viszonylag gyorsabb gépen is rendkívül időigényes, ezért nem a teljes invertálást választjuk, hanem az ISIS által kínált három szakaszos megoldást ('I' menü: G,S,C opciók). E megoldás előnye, hogy egy-egy szakasz a reggeli (kevésbé forgalmas) órákban lefut, és az utolsó lépést kivéve (az új invertált fájl betöltése) a korábbi index végig használható. A három napra elnyújtott aktualizálási művelettől íly módon megkíméljük az olvasókat és némileg a gépet is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A PRESSDOK és az olvasók

A szolgáltatás nem túl nagy sajtó- és plakátreklám után indult ebben a formában Szegeden. A gyakorlati módszer az online közvetítői praxishoz hasonló. A keresést végző kolléga akár kísérletezés közben (ez természetesen nem ajánlható az online közvetítőknek...) megbeszéli a felhasználóval a témát, a keresési szinonímákat. A képernyőn ellenőrzik az eredményt, a szükségesnél nagyobb "szemét" esetén negatív kizárással is élnek (magyarán: ami nem kell az olvasónak, azt leválasztják...). A végső pontosítást az említett *free text searching* lehetősége biztosítja. Végül lementjük az immár végleges keresési találatokat. Esetleg több kinyomtatási formátum (PFT) is szóba kerülhet, maga a rendezés a sort print menüben már menüeditorral eleve kitöltött (rendezési kulcsok, nyomtató vezérlés stb.) paraméterekkel történik. Nevezetesen a rekordok – kiemelt fejléccel – újságok, folyóiratok szerint, ezen belül évjárat, majd végül szerzői rendben kerülnek kinyomtatásra. Ezt a rendezést a tapasztalat indokolja, hiszen az olvasók többsége a kinyomtatott irodalomjegyzékkel általában a folyóiratszolgálathoz megy, ahol így kényelmes és természetes sorrendben kereshet akár a bekötött anyagban, és kérhet végül fénymásolatokat is.

Nagyobb keresésekre a tanév során havonta 15-20 alkalommal kerül sor. A találati rekordok száma akár elérheti a 4-600-at is (ez 35-40 kinyomtatott oldal), de az átlagos keresés 100 rekord alatt marad. A szolgáltatás hallgatóknak és oktatóknak természetesen ingyenes, a külső érdeklődés pedig viszonylag kicsi.

Fejlődési lehetőségek

Apró, de figyelemre méltó változás a PRESSDOK "szegedi életében", hogy a tanszék vagy oktató nem nyomtatott anyagot kért, hanem letöltést floppy lemezre, sőt volt példa már arra is, hogy a rövidebb keresési eredményt az IIF levelező rendszerén (ELLA) keresztül juttattunk el a felhasználó gépébe.

A szolgáltatás haszna az olvasók, hallgatók és kutatók számára nyilvánvaló. Több tucatra tehető azon – remélhetőleg alapos – referátumok, diplomamunkák és disszertációk száma, amelyeknek előzetes irodalomkutatásában fontos szerepet játszott az ISIS alatt kumulált PRESSDOK. De a haszon a másik oldalon, a könyvtárban is jelentkezett. Többek között éppen ezen szolgáltatás itt vázolt útja teremtette meg a tapasztalatokat a hetvenes évek eleje óta készülő online nagykatalógusunk Micro-ISIS alapú létrehozása számára.

Jegyzetek

1. A nagykönyvtárban folyó számítógépesítési munkálatokról *KOKAS* Károly: Számítógépes adatfeldolgozás a Szegedi Egyetemi Könyvtárban. = Csongrád Megyei Könyvtáros. 22. évf. 1990. 1-2. sz. 32-43.p.
2. vö. *RÓNAI* Iván: Számítógépesítés az Országgyűlési Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő. 35. évf. 1989. 5-6. sz. 483-490.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az IFLA közművelődési könyvtári szekciója műhelyvitájára készült hozzászólás bevezetője. (Elhangzott Stockholmban, 1990. aug. 23.) A műhelyvita *Nick Moore*: A közművelődési könyvtárak teljesítményének mérése c. kézikönyv-tervezetéről szólt. Az ahhoz kapcsolódó részeket a szerző azért hagyta el, mert a vitaalap ismerete nélkül nem érthetők és azt reméli, hogy a bevezető önmagában is megáll.

Rendszerváltozás – modellváltás

Kiss Jenő

A közművelődési könyvtár legátfogóbb céljai (amelyeket pl. az UNESCO kiáltványa foglal össze) az egész világra érvényesek. A konkrét megvalósulás a feltételektől, a kulturális hagyományoktól, társadalmi berendezkedéstől és sok egyéb tényezőtől függően országonként igen eltérő. Ezt a felismerést tükrözik olyan dokumentumok, mint pl. az IFLA közművelődési könyvtári irányelvei[1]. A közművelődési könyvtári gyakorlat azonban nemcsak országonként (sőt városonként, falvanként) különbözik, hanem időben is jelentős változásokat mutat. Egy-egy ország könyvtárügyének történeti alakulása, ha úgy tetszik fejlődése, haladása fejezi ki ezt az időbeli változást.

Magyarországon – feltételezem, hogy Kelet-Európában általában – a közművelődési könyvtárak napjainkban, a társadalom egészével együtt egy sajátos átalakulás szakaszában vannak. Ennek okai abban a mélyreható és gyökeres változásban találhatók, amely a gazdaságot, a társadalmat, a politikát, a kultúrát, az ország egész életét átformálja. Az eddig szocialistának mondott társadalmi formáció adja át a helyét – simának és váratlanul könnyűnek tűnő, de valójában nehéz és kínkeserves szülés során – egy pluralista berendezkedésű, parlamentáris demokráciának. Mi változik a közművelődési könyvtárakban ezen átalakulás során? Miben különbözik a mai magyar közművelődési könyvtár a tegnapitól? Megragadhatók-e e változás jellemzői e folyamat részesei számára? A kérdések folytathatók, de ideje inkább a válaszokat megkísérelni.

Az elmúlt negyven évben a közművelődési könyvtáraknak Magyarországon létrejött rendszere igazodott ahhoz a társadalmi berendezkedéshez, amely létrehozta. Jóllehet szocialista könyvtárügynek nevezték – neveztük, a külső szemlélő számára nem sokban különbözött a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hasonló (esetleg néhány évtizeddel korábbi) nyugat-európai, skandináv vagy észak-amerikai könyvtáraktól.

A hasonlóság azon alapult, hogy a szocialista kulturális politikának is a felvilágosodásban gyökerező klasszikus nevelési funkciót betöltő könyvtárkép felelt meg, az intézmény-centrikus könyvtári felfogás, ahogy *Arthus Jones* nevezte a 30-as évek angliai könyvtár-képét[2]. Természetesen nem volt a miénk annyira liberális mint angolszász előképei. Erős ideológiai korlátok szűrték a könyvtárakba beengedett (egyáltalán az országban publikált) irodalmat és csak a társadalmi nevelés céljaihoz igazított módszerek kaphattak teret a kiszolgálásban.

Mindazonáltal a hatvanas évektől fokozatosan enyhült a szigor, liberalizálódott a könyvkiadás és a könyvimport és ennek eredményeképpen a magyar és világkultúra minden, vagy majdnem minden jelentős alkotása hozzáférhetővé vált a magyar közművelődési könyvtárakban. De még mindig maradt a tilalmi listán elegendő mű ahhoz, hogy az értelmiség – kölönösen ha csak magyarul olvasott – úgy érezze, hogy elzárták a nagyvilágtól, nem részese a tudomány vagy a művészet világfejlődésének, vagy hogy egyoldalú maradt a politikai tájékozódása. Mindez hasonlóképpen érvényesült a nagy tömegek, a közművelődési könyvtárak használóinak széles körében.

Az ötvenes évek második felétől kezdődően a magyar könyvtárosok – szakirodalom alapján, a kibontakozó nemzetközi kapcsolatokra, nem utolsó sorban az IFLA keretében megvalósuló együttműködésre építve – átvették és beépítették a magyar gyakorlatba mindazokat a megoldásokat és módszereket, amelyeket a kor fejlett közművelődési könyvtárai létrehoztak (szabadpolc, av-dokumentumok gyűjtése és használatba adása, közhasznú információs szolgáltatás, korszerű épület- és berendezés-tervezés, stb. stb.). E folyamat folytatódott és felerősödött a hatvanas-hetvenes években. Ennek és az ezt "eltűrő" viszonylag liberális magyar kulturális politikának köszönhető, hogy a legjobb magyar közművelődési könyvtárak felfogásban, módszerekben, a használóhoz való viszonyukban nem nagyon különböznek nyugat-európai testvérintézményeiktől – ha szabad egyáltalán ennyire is általánosítani (hiszen a különböző európai országokban is jelentősen eltérő könyvtári modellek léteznek.)

Amiben – a már említetteken túl – mégis különböznek, az nagyrészt az anyagi feltételek hiányára vezethető vissza. Illetve – különösen a mai helyzetből visszatekintve – e tekintetben is differenciált a kép. Az a társadalmi rendszer, amely éppen napjainkban adja át a helyét egy következőnek, miután a könyvtárakat nevelési-ideológiai fegyvertára szerves részének tekintette, gondoskodott működésükről, fenntartásukról is. A könyvtáraknak meghatározott helyük volt a kulturális intézmények rendszerében (nem a legelegánsabb hely, de stabil és állandó) és ennek megfelelő pénzügyi ellátásra tarthattak igényt. Sőt erre inkább több, mint kevesebb biztonsággal számíthattak is. A fenntartásról az állam gondoskodott, kezdetben központi szervei útján, az utóbbi évtizedekben mindinkább decentralizálva, a helyi szervek költségvetésében irányozva elő a szükséges összeget. Ez biztosította a működés minimális költségeit mindenütt. Ennek köszönhető az egyenletes színvonal, amely azonban arra már nem volt elegendő, hogy a megfelelő minőségű kivitelt, vagy pl. a korszerű tehnika alkalmazásának lehetőségét (számítógépesítés) is biztosította volna. Ahol ettől eltértek, ahol egy-egy "európai" színvonalú könyvtár épült, vagy számítógépesítésre is futotta, az nagyrészt a helyi (városi, megyei) hatóságok belátásán, ambícióin és a könyvtárosi hozzáértésen múlt.

És még valami, amiben jelentősen különbözik a közművelődési könyvtárak két típusa, a szocialista ill. – mondjuk így – nyugat-európai. A közművelődési könyvtárak hálózati rendszere nálunk meglehetősen mereven igazodott a közigazgatási hierarchiához és nem egyenlő partnerek együttműködésére épült. Nem szolgálta ez a hierarchikus felépítés elég hatékonyan a fenntartó közösséghez való kötődést. Arra késztette a könyvtárakat, hogy "felfelé" figyeljenek, ezért akarva, nem akarva az ellen hatott, hogy az eredetileg felülről és kívülről szervezett könyvtárak szervesen beleépüljenek az őket használó közösség életébe.

Az a napjainkban történő rendszerváltás, amelyre már többször utaltunk, egy súlyos gazdasági válság közepette megy végbe, amely társul a kulturális értékek általános válságával is. Ha megélni nem is, leírni könnyebb lenne a magyar közművelődési könyvtárak mai helyzetét ha "csak" a gazdasági válságból következő anyagi csődhelyzet jellemzésére lenne szükség. De nemcsak erről van szó, hanem ezzel egyidejű-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

leg modellváltás is lejátszódik, le kell játszódnia a magyar közművelődési könyvtárakban.

A gazdasági válság azzal járt, hogy a kormány és a helyi hatóságok egyre kevésbé tudják a könyvtárak működési feltételeit biztosítani. A fenntartási, beszerzési költségek, a bérek nem tudnak lépést tartani az inflációval, az áremelkedésekkel. Megszűnt a szocialista könyvtár kötelező modellje, de ezzel egyidejűleg a minimális anyagi biztonság is. Még érvényben van ugyan az az 1976-ban kelt törvényerejű rendelet, amely a tanácsok feladatává tette a közművelődési könyvtárak fenntartását, de az ellátás minőségét, normatíváit csak minisztériumi ajánlások javasolják. Az éppen napjainkban a parlament elé terjesztett önkormányzati törvény tervezete pedig ennél is kevesebbet irányoz elő. Azt javasolja, hogy a helyi önkormányzatoknak kötelezően csak a művelődési alapellátásról (gyakorlatilag az alapfokú oktatásról) kelljen gondoskodniok. Ha ezt így fogadja el a parlament, akkor egyértelműen a helyi hatóságok rendelkezésére álló lehetőségektől, azok belátásától, szándékától és elsősorban attól függ fenntartói hajlandóságuk, hogy a könyvtárak tudják-e nélkülözhetetlenségüket bizonyítani.

Ez az összefüggés nyilvánvaló és természetes angol vagy svéd kollegáink számára, de nem ennyire kézenfekvő a magyar könyvtárosoknak. Nem mintha eddig nem kellett volna törődniük a használattal, a használók véleményével, megelégedettségével. Igenis számított mindez, de az összefüggés, a találkozás a teljesített elvárások és a fenntartói gondolkodás között túlzottan távol, valahol a magasban történt. Régen a párt, a minisztérium, a tanács írta elő, határozta meg, hogy mit kell teljesíteniök a könyvtáraknak (és hazudnánk ha azt állítanánk, hogy ezen előírásoknak semmi köze nem volt a tényleges használói igényekhez). Most már nincsenek ilyen előírások, elvárások, viszont, ha a könyvtár nem igazolja létét és szükségességét a mindennapi gyakorlatban, szükségképpen alulmarad a helyi hatóságok pénzért versengő kulturális, oktatási, egészségügyi és egyéb közösségi létesítményei között.

A modellváltás ösztönzője nem pusztán ez a gazdasági kényszer. Ugyanazon tényezők (a megváltozott társadalmi igény, a korábbi módszerek ellehetetlenülése, az új médiák megjelenése, stb.) hatottak nálunk is, mint a többi európai országban a közösségre orientált könyvtár (hogy ismét Arthur Jonesra hivatkozzam [3]) kialakulása érdekében. Ez a modellváltás bármennyi ösztönző tényező igényli is, nem könnyű dolog. A megszokotthoz ragaszkodó könyvtáros, akinek minden tapasztalatával, ismeretével, gyakorlatával ellenkezik az új modell, a legfőbb akadály. Emlékszem azokra a nehéz és heves belső szakmai vitákra, amelyeket 1985-86-ban folytattunk, amikor angol (alternatív arrangament) és német (dreigeteilte Bibliothek) példák alapján szakítottunk a nevelő könyvtár modelljével és megkezdtük a használók igényeihez igazodó, a gyűjtését, feltárását, szolgáltatásait egyértelműen a tényleges (és potenciális) használók aktulális igényeihez alakító könyvtárak létrehozását. Ma – a már említett gazdasági kényszer által is ösztönözve – általánosabb a törekvés a könyvtári gyakorlat és szolgáltatásrend megújítására, de – noha soha nem adtuk fel a könyvtár ízlésnemesítő, műveltségterjesztő feladatait – ma is gyakran elhangzó vád, hogy elvtelenül kiszolgáljuk a fogyasztókat, hogy az újtípusú könyvtár inkább szupermarket, mint a kultúra temploma.

Kétségkívül nehezíti az új modell létrejöttét, érvényesülését, hogy hiányzik hozzá a szükséges könyvtári és nem csak könyvtári infrastruktúra (telefonösszeköttetés, számítógépek, olcsó másolási lehetőségek, stb.), amely megkönnyítené, hogy az egész könyvtári rendszer együttműködjék, hogy a legkisebb, vagy csak az elemi igények helyi kielégítésére felkészült könyvtár is szolgáltatni tudja az egész rendszerben rendelkezésre álló információvagyont. Az ilyen fajta hiányok annál csüggesztőbbek, mert a könyvtárosok nemcsak azt tudják, hoy most lenne szükség a leginkább a kulturális értékek szétsugárzására és a feltételek hiánya ezt nem teszi lehetővé, hanem azt is látják, hogy miközben rengeteg új kiadvány, eddig eltiltott könyv, sokféle folyóirat jelenik meg (az áradat persze árvíz módjára sok szemetet is magával sodor), egyre kevesebb pénz jut a beszerzésükre.

A közigazgatás hierarchikus felépítése, amelyre a könyvtárügy is ráépült, a társadalmi változások során annyi minden máshoz hasonlóan, összeomlik. Ez önmagában nem lenne baj, sőt – a helyi önkormányzatok megerősítése révén – előnyös is lehet, reméljük a könyvtárak fejlődésére is. Ugyanakkor van vesztenivalónk is, hiszen az átalakulás során elveszhetnek azok a lehetőségek (vagy legalábbis kérdésessé válhat fenntartásuk) amelyeket a nagyobb központi sze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

repkörű (pl. megyei) könyvtárak biztosítottak a kisebbeknek. Problémát jelent az is, hogy miközben lehetőség nyílt a könyvtárügy önigazgatásának létrehozására, ebben a magyar könyvtáraknak, vezetőiknek nincs gyakorlatuk, nehezen találják az alkalmas formát.

Irodalom

1. Az IFLA irányelvei közművelődési könyvtárak számára. Bp. MKE-OSZK-FSZEK, 1987. 91 p.
2. JONES, Arthur: Irányelvek a közművelődési könyvtárak számára. Létrejöttük és használatuk. In: *Könyvtári Figyelő*, 1989. 2. sz. 190-200 p.
3. U.a.

NEDVES A RAKTÁR olykor Nyugaton is. – A heidelbergi Egyetemi Könyvtár 18 millió márkáért építtetett kétszintes, 3000 négyzetméteres, 1,3 millió kötet befogadására alkalmas föld alatti raktárat, amelyet 100 méteres alagút és szállító berendezés köt össze a könyvtárral. 1990-ben már 1 millió kötetet akartak áthelyezni a nagyszerű új létesítménybe – de kiderült, hogy nedves a raktár, nem jó a szigetelése. A javítási munkák néhány hónapot és félmillió márkát igényelnek; a pénzt az építési vállalaton igyekszik behajtani a könyvtár. (DBI-Pressespiegel, 1990. aug.)

PROGRAMKÖNYVTÁRAT létesített a paderborni Városi Könyvtár – az első ilyen, közművelődési célú intézményt Németországban. A gyűjtemény 2000 programot tartalmaz (számítógépes játékoktól szakmai oktatóprogramokig), amelyek zömét ki is lehet kölcsönözni, valamint 4500 szakkönyvet és 60 szakfolyóiratot. Öt személyi számítógép áll a használók rendelkezésére, tanácsadással egy "eszközpedagógus" és egy számítógépes szakember szolgál. (DBI-Pressespiegel, 1990. aug.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az alábbi tanulmány az ELTE BTK könyvtár kiegészítő szakon készült évfolyamdolgozat rövidített változata. Közlését a téma aktualitása s a szerző javaslatai egyaránt indokolják. *(A szerk.)*

Ellátási rendszerek jelen helyzete

Létrejöttük és jövőjük*

Czupi Gyula

Van a falvakban egy központi akaratból létező, számukra idegen könyvtári rendszer. A rendszer könyvtárai néhol értékes állományt tartalmaznak, sok rátermett könyvtárost foglalkoztatnak, hasznos szolgáltatásokat nyújtanak.

Az ország gyökeres változásokon megy át, ezzel párhuzamosan létre fog jönni egy helyi akarattól, szükségletből és finanszírozásból működő, a települések sajátjaiként kezelt könyvtárcsoport, mely a könyvtári rendszernek valamilyen módon a része lesz. Ezeknek a könyvtáraknak szükségük lenne a mostani könyvtári állományok értékes részére, a rátermett könyvtárosokra és a már ma is meglevő hasznos szolgáltatásokra.

Más nézőpontból is megpróbálom fölvázolni a dolgozat tárgyát. Van a magyarországi településeknek egy olyan rétege, melyekben a kulturális szolgáltatások fenntartása különös anyagi áldozatokkal jár. E falvak lélekszámának szinte nincsen minimuma, de például a könyvtári szolgáltatásoknak van. Minél kisebb egy falu, annál nagyobb az egy főre jutó költség.

A településeknek e jelzett rétege (kb. 2000 lakos alatt) az, melynek könyvtári ellátását hosszú távon nem tudta megoldani ez az ország. Valamilyen hivatali vagy szakmai lelkiismeret több évtizede foglalkozott és foglalkozik vele, több elképzeléshullám is végigzúdult már a falusi könyvtárügyön. Talán elsősorban anyagi okok miatt tartós megoldás még mindig nem született. Mindig valamilyen központi akarat érvényesült az itteni változásokban.

A tárgyalt települések népessége 90 főtől 1200 főig terjed, könyvtáraik gyűjteménye pedig kb. 500 kötettől 8-10 ezerig. Csak az ellátó rendszerhez tartozó falvakról és könyvtárakról van szó. A nemzetközi szakmai ajánlások is csak kb. 3000-es lélekszámtól tartanak kívánatosnak önálló könyvtárat, valahol a könyvtáros közvélemény szemhatárának a legszélén, a könyvtári rendszer

* A dolgozat 1990 áprilisában készült.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

legalján, vagy már talán a rendszeren is kívül járunk tehát.

Ez a központi akaratból létező, majd stagnáló, az utóbbi időben értékét rohamosan veszítő (a kisebb gyűjteményekre gondolok) könyvtárréteg az önkormányzatok megalakulásával nehezen kiszámítható helyzetbe került. Lehet belőlük a "birtokba vett" falu egyik értéke, a helyi társadalom működésének tere, környezete, de lehet az újabb pénzügyi kényszerintézkedések áldozata is, hiszen mai valóságos értéke bizony kevesekének van, így nehezen védhető értékek. Amikor megpróbáltam röviden összeírni az ellátó rendszerünk* "megfogható", adminisztrációs és technikai feladatait, pirulva gondoltam a "módszertanos" munkánkra, meg arra a szerepzavarra, melyben élünk. A könyvtári propaganda, a könyvtári rendezvények szervezése, a helybéli könyvtáros nem technikai jellegű munkájának segítése – és itt folytathatnám a "klasszikus" módszertanos tevékenység mindenféle válfajának a felsorolását – elhalványult, "válságba" került tevékenység lett. A felsorolást azért sem érdemes folytatni, mert korábban sem volt ez teljesen egyértelmű könyvtárosi munka, mindig is keveredett valamiféle technikai, ellátási tevékenységgel (pl. a korábbi letéti rendszer).

Éppen e kissé ellenőrző, felügyelő, soha pontosan meg nem fogalmazott – de hatalmi gesztusokkal és ideologikus töltéssel végzett – tevékenység elbizonytalanodása miatt szaladtak a B-típusú könyvtárak az ellátó rendszeres szisztéma tágra tárt karjaiba. Úgy tűnik, ez volt a legjobb és a legkisebb ellenállással véghezvihető forma, ezt támogatták "felülről" anyagilag és politikailag is, megfogható is volt a módszertanos munkához képest, nem vonta be olyan erősen a népnevelői máz sem.

Megvallom elég kínos volt az előző mondatokat leírnom. Ennek az a bizonytalanság az oka, amely körülveszi a módszertani tevékenységet, mert ha megfoghatóan és egyértelműen létezik ilyen, akkor az ostobaságomról állítom ki a bizonyítványt, ha mégis igazam van, akkor pedig a módszertanosok identitászavara is igaz. Mi lesz a munkánkkal, a munkahelyünkkel? Kellünk-e az átalakuló új könyvtárügyben? Ha kellünk, mire kellünk? Ki lesz a munkaadónk? Teljesen feleslegesek vagyunk, vagy mégis van valamilyen ránk szabott feladat a falusi könyvtárak körül?

Az elszigetelt könyvgyűjtemények és őreik számára nem kellene mégis valamilyen összekötő kapocs? Azért vetem fel utoljára ezt a kérdést, mert úgy gondolom erre igennel válaszolhatok, szükséges egy ilyen kapocs. Szükséges a könyvtárak kapcsolódása egymáshoz, a könyvtári rendszer bővebb szolgáltatásokat nyújtó egységeihez, szükséges bizonyos központosított szakmai szolgáltatások igénybe vétele számukra, bármiféle finanszírozásúvá alakulnak a falusi könyvtárak. Vannak olyan apró települések is, melyek semmiféle önálló könyvtár fenntartására nem vállalkozhatnak, nekik a segítség és valamiféle központi ellátás lehet csak a reményük.

A továbbiakban az alábbi kérdésekre keresem a választ:

- Mi lesz a falvak könyvtáraival (azokkal, amelyek ma egy ellátó rendszer tagjai)?
- Vannak-e olyan értékei az ellátó rendszernek, melyek szükségessé teszik létét a továbbiakban?
- Mi lesz a hálózati-módszertani csoportokkal (ezek működtetik jobbára az ellátó rendszereket, egyben segítik, /felügyelik/ a falusi könyvtárak szakmai munkáját)?

Egzisztenciális kérdés is ez számomra, mert magam is egy ilyen csoportban dolgozom, és munkatársaimmal együtt "mindenre" szeretnénk fölkészülni jövőnket illetően. Az aránytalanságok, az elfogultságok mögött e kérdések állnak.

A forrásokról el kell mondanom, hogy a hagyományos irodalomra való hivatkozással a tervezettnél kevesebbszer élhetek. Az irodalomban kevesebb érintkezési ponttal találkoztam a reméltnél. Sokat segített, hogy az összes ellátó rendszert működtető könyvtárnak írott levelemre igen sokan válaszoltak. (Köszönet nekik érte.) Leveleik, küldött dokumentumaik, a Nagykanizsán működtetett ellátó rendszer tapasztalatai adják főként a dolgozat hátterét.

Történeti előzmények

A kezdet a letéti rendszer volt. Az 50-es évek elején létrejöttek az ún. körzeti könyvtárak. Ezek

* A Nagykanizsán működő ellátó rendszer tapasztalatai alapján.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kapták a feladatot a falusi könyvtárak megszervezésére is. "Tiszta lappal" indultak, korábbi gyűjteményekre nem alapozhattak. A könyvtárakat ők látták el letéttel. A letétek vásárlására központi pénzt kaptak.

A falvak körzetesítésével párhuzamosan a könyvtárakat is körzetesítették. A letéti állományt átleltározták. Ez az anyag ezek után helyi szerzeményezéssel gyarapodott, csak a községi közös tanácsok biztosították a könyvbeszerzési összeget. A körzeti könyvtárak a társközségek könyvtárainak a gyarapításáért is felelősek voltak. Kicsiben működött így tovább a letéti rendszer. A letétet adó könyvtárak száma megnőtt, a szerzeményezők száma is. Voltak olyan községi közös tanácsok, amelyek főállású könyvtárost tudtak alkalmazni, ezeken a helyeken máig él ez a rendszer.

Az utóbbi 10-15 év az ellátó rendszerek létrejöttének a kora. Formailag a következők történtek: a helyi szerzeményezés leállt, a szerzeményezésre szánt összeget a csatlakozó községi közös tanács átutalta az ellátó redszert működtető könyvtárnak, ezzel párhuzamosan – ott ahol volt valamekkora iskolai könyvállomány – az iskolai könyvtárat egyesítették a tanácsi közművelődési könyvtárral, így kettős funkciójú könyvtárak jöttek létre. A leltárkönyveket lezárták vagy újból átleltározták. Leltárkönyveket ezek után csak az ellátó rendszerek központjában vezettek. Azóta a könyvtárak innen gyarapodnak.

E rendkívül vázlatos áttekintés tanulságai miatt volt elhagyhatatlan. A szerveződések egymásutánisága jelzi, hogy nem volt átszervezési ötletekben és átleltározási munkában hiány, de a kielégítő megoldásra még mindig nem talált rá a könyvtárügy.

Annak, hogy az elfogadható megoldás nem született meg, anyagi, koncepcionális, közigazgatási oka egyaránt volt, következménye pedig az lett, hogy egyetlen elképzelés sem futhatta végig a pályáját.

Újabb közigazgatási változások előtt állunk. Ismét van egy ellátási szisztéma, mely "át-" vagy "szétszervezésre" kerül. Ha idősebb könyvtáros volnék, biztosan érezném is már a levegőben a "nagy átleltározások" szagát. (Valószínűleg az előzőeknél tartósabb, de radikálisabb átváltozásra kell számítanunk.)

Tanulság lehet még az is, hogy a falvak sohasem érezték, ill. érezhették a sajátjuknak a könyvtárukat, mert túl sok volt benne a központi "elem". Az eddigi változásokban több volt az adminisztratív, "átszervező" ötlet, kevesebb a finanszírozásra, az érdekeltségre vonatkozó és a könyvtári rendszerben való tényleges helyét sem sikerült megtalálni.

Az ellátó rendszerek létrejöttének "éteri" eszméje

Olcsón, nagy választékkal láthatók el az aprófalvak könyvtárai az ellátó rendszer segítségével. A tiszteletdíjas könyvtárosok megszabadulnak az adminisztrációtól, szinte csak az olvasóval kell foglalkozniuk. Az eszme praktikus melléktermékе: rend a nyilvántartásokban, a könyvtárteremben, a szerzeményezésben. A hálózati-módszertani csoportok is fenntarthatók némi szerepcsúsztatással. A tanácsoknak is jó, az évi könyvbeszerzési összeg átutalása után jobbára letudták a könyvtárral való foglalkozást, hisz szakmailag a legjobb kezekbe került a könyvtáruk. A központi támogatás növeli a könyvbeszerzésre fordítható pénzt (ilyen is volt a kezdetekkor), ahol csereletét is forog, ott a választék megsokszorozódik.

Körülbelül ennyi jót várhatott a nagyközönség, a fenntartó tanács, amikor az ellátó rendszer szerződését aláírta (néhol erre sem volt szükség, a tanács könyvbeszerzésre kapott (szánt?) pénzét zárolták, majd eleve az ellátó rendszert működtető könyvtárhoz küldték).

Miért is jöttek hát létre az ellátó rendszerek?

Mert központilag támogatott kísérletet lehetett tenni az aprófalvak könyvtári ellátásának javítására. A szovjet példa jól jött hivatkozásként. Párhuzamosan a rendszer kiépülésével többfajta szakmai probléma megoldását, többfajta szakmai elképzelés megvalósulását ígérte.

Az egyik párhuzamos cél a kettős szerzeményezés felszámolása volt, ez a tanácsi finanszírozású iskolai és a tanácsi fenntartású közművelődési könyvtárak összevonását eredményezte. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy a viszonylag jó gyűjteménnyel rendelkező közművelődési könyvtár "használókat" keresett, úgy érezte meg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is találta őket a diákságban, ezért kötődött szorosan az iskolákhoz, a boldog "békeidők" könyvtárhasználói ugyanis az életvitel módosulása, a televízió elterjedése – az okokat tovább folytathatnám – miatt elpártoltak a könyvtáraktól. A táguló és változó érdeklődés számára ezek a könyvtárak nem jelentettek a korábbihoz hasonló értéket. Az iskolai könyvtárak szakmai, pénzügyi, gyarapítási egyenetlenségeik miatt valóban változtatást kívántak. (Ezek a gyűjtemények helyi vizsgálataim szerint is rendkívül szegényesek, elavultak voltak, gyakorlatilag alig jelentettek új címet a közös könyvtárban.) E könyvtárak "egyesülését" központi döntések is szorgalmazták. (Környékünkön ezek az összevonások mechanikusan, hiányos előkészítéssel, az ellátó rendszer szervezéséhez szorosan kötődve valósultak meg.)[1]

Ezeknek a kettős funkciójú könyvtáraknak és a kisebbeknek is – szintén központi formában – a központosított állománygyarapítást ajánlották. A központi szorgalmazás lehetővé tette bizonyos munkahelyek, raktárak megteremtését, gépkocsi vásárlását, sofőr alkalmazását. Az egyes csatlakozó tanácsok csak a – némileg emelt – könyvbeszerzési keretet adták a tervhez. A szakma azért is szorgalmazta az ellátó rendszerek létrehozását, mert a falusi könyvtárak módszertani elmaradásait, hiányosságait is így látta könnyebben megszüntethetőnek. Ez az ellátó rendszerekhez csatlakozó könyvtárak anyagának az átválogatását, nagyszámú kivonást, a hiányzó katalóguslapok pótlását, a könyvek raktári jelzettel való ellátását, több helyen az állományok közös nyilvántartásba vételét is jelentette.

Lehetne még folytatni azt a szakmailag rendkívül fontos feladatsort, melyeket az "ellátó-rendszeresítés" ürügyén, a munkatársak számának növekedésével elvégeztek a könyvtárakban. A helyiség, a bútorzat, a fűtés, általában az elhelyezésre szolgáló épületek állaga nem változott. A könyvek pedig jöttek és mentek az ellátási szisztéma logikája szerint, megvolt a lehetőség a raktári rend megtartására, a könyvtárosoknak csak a tarósan hozzá került könyvek központilag kijelölt céduláit kellett volna besorolnia, az olvasókat kellett volna csak fogadnia, de az olvasók mégsem jöttek. A tanácsok feladatukat letudták azzal, hogy évente befizették a gyarapításra szánt összeget, még a könyvtárosok tiszteletdíját is emelték néha. A könyvtár azonban keveset használt, idegen intézmény, idegen test maradt /lett?!/ továbbra is a falvakban.

Újabb változások előtt

A viszonyok gyökeresen megváltoznak a helyhatósági választásokkal. Igazi gazdaként viselkedő fenntartói lesznek a könyvtáraknak. A módszertanos munka és az ellátó rendszer működtetése sem keveredhet továbbra is össze. Úgy tűnik, gyökeresen változik meg ezen a területen is a világ.

A dolgozat további része e kérdések körül forog. A leírtakért minden felelősség a "szerzőt" terheli. Kicsit jóslás és futurológia, ötletroham és vízió az ami következik. "Kitárulkozás" is, amelyben a szakmai hiányosságok, a naivitás ugyanúgy megmutatkoznak – reményeim szerint –, mint a tárgyalt ügyért érzett aggodalom, nem tagadva az egzisztenciális érintettséget sem.

Mi lesz a módszertanossággal?

Ha megmarad, csak tanácsadó, segítő tevékenység lehet. A falusi könyvtárak sajátjuknak tudott könyvtáruk szerencsésebb, korszerűbb működtetése érdekében kérik a módszertanosok segítségét. Finanszírozója talán az egész érintett terület minden önkormányzata lesz arányosan. Ennél szerencsésebb lenne, ha valamiféle "központi" pénzből tartanák fenn és az ország könyvtári rendszere érdekeinek a propagálója is lenne a segítő tevékenység mellett. Semmiféle felügyelő, hatalmi eszköz nem volna a kezében, tisztán ajánló, segítő szerepe volna csak.

Eleve feltételezem, hogy majdan minden könyvtár "valakinek" a könyvtára lesz, a fenntartó dönt minden, a könyvtárát érintő kérdésben, feltételezem azt is, hogy a működés hatékonyságát segíteni kívánó módszertani ajánlásokban ezek a könyvtárak saját érdekeikre ismernek majd.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mi lesz az ellátó rendszerekkel?

Az ellátó rendszereket ma általában B-típusú könyvtárak működtetik. A rendszerek létrejöttekor tárgyi és személyi lehetőségeik bővüléséhez központi támogatást kaptak. A szállítással, a szállító jármű fenntartásával kapcsolatos költségek, a bérek azonban folyamatosan nőnek, ezek központi fedezete elmarad, a helyi tanács, ill. könyvtár költségvetéséből kell fedezni.

Várhatóan a létrejövő önkormányzat költségvetése nem fog tartalmazni a középfokú feladatok ellátására – a könyvtárügy területére – pénzeket. A szűkülő anyagi lehetőségek miatt valószínűleg maguk a B-típusú könyvtárak kényszerülnek majd az ellátó rendszer működtetésénél fontosabbnak érzett feladatok miatt e munkát, ill. tevékenységet szűkíteni, esetleg felszámolni. Várható az is, hogy nem lesz olyan kényszerítő erő sem, amelyik számonkérné, megakadályozná e tevékenység elsorvadását.

Az ellátó rendszert nem profitérdekelt kulturális vállalkozásként, vagy egy ilyen vállalkozás részeként képzelem fenntarthatónak. Ez a vállalkozás ezt a könyvtári ellátási szisztémát megvásárolható szolgáltatásként ajánlaná a környék fenntartóinak.

30-50 könyvtár ellátása esetén kb. 1 fő főállású vagy 1 fő félállású szervező, működtető el tudná látni a feladatot, persze megfelelő gépesítéssel, ha szükséges alkalmi munkavállalóval, tiszteletdíjassal.

A vállalkozás (amelyet persze egy városi könyvtár is fenntarthat) ajánló prospektusában a következő megrendelhető részszolgáltatások szerepelnének (valójában a könyvtári munka és különösen az adminisztráció elkülöníthető és "árusítható" részeiről van szó):

	A szolgáltatás:		Az ár kiszámításának lehetséges módja:
1.	könyvbeszerzés	1.	minden könyvtár számára közel azonos árban
2.	feldolgozás	2.	a mennyiséggel arányosan
3.	katalógusépítés	3.	a ráfordított munkaidő arányában
4.	állománybavétel	4.	a mennyiséggel arányosan
5.	törlés	5.	a mennyiséggel arányosan
6.	leltározás	6.	a leltározott egység számával arányosan
7.	szállítások	7.	valóságos költségén + órabér
8.	csereletét forgatása	8.	a szállítás költsége + órabér
9.	könyvtári rend kialakítása a könyvtárteremben	9.	órabér, ill. egyszeri megállapodás szerint
10.	könyvtár költöztetése	10.	egyszeri megállapodás szerint

Nem folytatom a felsorolást, de összefoglalóan meg kell jegyeznem, minden olyan kérdéssel foglalkozni kellene, amelyre igény mutatkozik. A felsorolt és még sokfajta szolgáltatás "bármilyen kombinációban" megrendelhető volna. (A szolgáltatást pl. általános iskolák is igénybe vehetnék.)

Az tartaná fenn a rendszert, hogy szakszerűsége és olcsósága kívántabbá tenné igénybevételét a könyvtárfenntartók szemében. Nem volna drágább a teljesen helyi megoldásoknál, de annál szakszerűbb, egyenletesebb minőségű lenne és jobban biztosítaná a kapcsolódást a könyvtári rendszer egészéhez.

Mi lesz a falusi könyvtárakkal?

A háromezres lélekszám körüli falvaktól elvárható, akár törvényben szabályozottan is, hogy könyvtárakat tartsanak fenn, főállású könyvtárossal. Négy olyan könyvtár is van még a város környékén, ahol ugyan a lélekszám alacsonyabb, de értékes és 10 ezer kötetet meghaladó állomá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyuk van, főfoglalkozású könyvtáros működteti őket, a társközségek ellátásának kötelezettségével. Ezekben a falvakban az a cél, hogy a gyűjtemény ne kerüljön veszélybe, a helyi szerzeményezés maradjon meg, továbbra is legalább fél munkidőben alkalmazzanak szakképzett könyvtárost.

- A könyvtáraknak és a településeknek az a csoportja a következő, amelyek ma az ellátó rendszerhez tartoznak. E nagyobb csoporton belül is célszerű megkülönböztetni három kisebb csoportot.

Az első kisebb csoport azoknak a falvaknak a könyvtárait foglalja magában, amelyekben 8 osztályos általános iskola van. 10 ilyen könyvtár található a környékünkön, közülük 8 kettős funkciójú könyvtár. Gyűjteményük értékes, 7-10 ezer kötet közötti. Ezeknek az volna a legjobb, ha elérnék az őket megelőző csoport helyzetét (napi 4 órás munkidőben foglalkoztatott szakképzett könyvtáros, helyben végzett szerzeményezés).Várhatóan ez nem valósul meg a közeli jövőben. Talán ezeket a könyvtárakat sem fenyegeti a megszűnés veszélye. Az azonban előfordulhat, hogy időszakosan a mostaninál mostohább körülmények közé kerülnek, mert magának a fenntartó tanácsnak a helyzete is megváltozik, igazi önkormányzat alakul, de társközségei is elhagyhatják. Ennek a csoportnak továbbra is hasznos lenne a kapcsolat egy ellátó rendszerrel. A könyvtárosa nem főállású vagy részmunkaidős könyvtáros volna, de nem is olyan valaki, aki kényszerűségből végzi a munkát.

Lajos Lászlót kell idéznem az ellátó rendszerekkel kapcsolatban. "Az a feltételezésünk viszont, hogy az adminisztráció átvállalásával a községi könyvtárosnál felszabadult idő az olvasókkal való intenzívebb foglalkozásban megtérül, eddig nem vált be."[2] Vajon ugyanez a helyzet folytatódna a továbbiakban is?

Az idézett modatból jól érzékelhető annak a jószándékú, a falusi könyvtárakat segíteni akaró könyvtárosnak a gondja, aki értetlenül áll a jelenség előtt, fölött, mellett, aki sok munkája eredményét várja, aki annyira örülne a köszönetnek, de teljes érzéketlenség veszi körül, úgy tűnik, az ellátó rendszerbe ölt sok-sok munka nem térül meg. Miért e "hálátlanság"?

A központi szándékok, a legjobbhiszeműek is célt tévesztenek, ha nem érzékelik a helyi motivációkat. A központi akarat nem tudta, mi motiválta a fenntartó tanácsot (pl. a lehető legkevesebb odafigyelést kívánó megoldás vonzotta, az ellátó rendszerre "bízott" könyvtár ilyennek tűnt). A könyvtáros kicsiny tiszteletdíjáért csak a minimális nyitvatartást vállalta. Az iskolát csak az oktatási célú hasznosítás érdekelte.

A helyi könyvtároson, az ő kiválasztásán múlik szinte minden. A könyvtáros vagy csak jól megfizetve, vagy teljesen karitatív alapon, önszántából végezheti e munkát, ez a munka ugyanis a munkát végző "lelkéből" is kíván egy kicsit, ezt adjuk a legdrágábban, vagy csak önszántunkból, a magunk kedvére vagyunk hajlandók elvégezni.

A szakfelügyeletre és a vezetésre vonatkozóan ebből az következik, hogy vagy regulatív módon, szigorú számonkéréssel működtetik a könyvtárakat a jól fizetett könyvtárosok esetében (erre van kisebb esély), vagy a valódi faluközösség megtisztelő felkérésére végzi valaki. Ez utóbbi esetben szerencsésen találkozhatna az ellátó rendszerből fakadó szakszerűség és a helyi közösségben megerősítést nyert, a közösség hálóját élvező könyvtáros képviselte jószándékú és lelkes "amatőrség". A könyvtárosi munka egyes részei úgy válnának szét, hogy a "profi" adminisztrációs és szerzeményező stb. munkát az ellátó rendszer vállalná, az "amatőr" kölcsönző és tájékoztató tevékenységet a könyvtáros.

Úgy tűnik "feltaláltam" újra az ellátó rendszer eszméjét. Valóban, de mögé valóságos gazdát gondoltam, aki anyagi mérlegelés alapján dönt az ellátó rendszer szolgáltatásainak megvásárlása mellett. A szolgáltatások pedig a valóságos értékviszonyokat tükrözik, fennmaradása pedig nem központi akarattól függ, hanem életképességétől.

Folytatom az ellátó rendszer működésében vélhetően érdekelt könyvtárcsoportok ismertetését.

- A csupán alsó tagozatos iskolával rendelkező falvak könyvtárai következnek. Ezek — véleményem szerint — komoly veszélyben vannak. Az ellátó rendszeren belül 6 ilyen falu van, de számuk környékünkön a duplája. Ezek jobbára úgynevezett társközségek. Eddig is elég mostohák voltak a körülményeik, várhatóan közülük több megkísérli a községi önállósulást, ez időszakosan még mostohább körülményeket idézhet elő a könyvtárakban. Ezekben a falvakban már nemcsak az ellátó rendszernek, hanem valamiféle államilag sza-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vatolt könyvtári minimum ellátásnak is lehetne szerepe. Az ezzel kapcsolatos megbízást kaphatná például az ellátó rendszer is, de a falvak maguk döntenének a megbízást illetően.

- Az utolsó kategóriája a falvaknak az, amelyikben alsó tagozatos általános iskola sincs. Ezek közül is lesznek önálló önkormányzatot választók, de utóbb lesz, amelyik néhány társával közösen alakít önkormányzatot.

Ezekben a falvakban valószínűleg csak valamiféle államilag garantált könyvtári minimumnak vagy csonka ellátásnak lesz esélye. Azok a helyek, ahol ezek a csonka vagy minimum ellátások lennének, különösen fontosak az ellátó rendszerek szempontjából. Ezeket a falvakat 80-500 fős népesség lakja, 17 ilyen falu ellátását végezzük most. Ennek a csoportnak a száma is megduplázódhat, ha az eddig önállóan szerzeményező könyvtárak fiókkönyvtárait is potenciális ellátandókként számításba veszem, mert ezekben a falvakban is várható az önállósodási törekvés, ezzel a körzeti könyvtár és fiókkönyvtára viszony szétszakadhat.

E legrosszabb helyzetben levő településeknek rendkívül idős a népessége, ők jobbára azért élnek ott, mert nem tudtak vagy nem akartak korábban onnan elköltözni, mára pedig nincsen választási lehetőségük. Nekik a legfőbb gondjuk az utak minősége, a buszjáratok sűrűsége (ill. ritkasága), a buszjegyek ára; az orvosi ügyelet távolsága, megközelíthetősége, a község egyetlen telefonjának léte vagy nemléte. Ezekhez képest, ha évente néhányszor véletlenül egy-egy könyvre volna szüksége, azt valakivel megveteti vagy kikölcsönözteti egy nagyobb könyvtárból. Az itt élők inkább csak "olvasnivalóra" vágynak, nem meghatározott művekre. Ezzel a helyzettel számot vetve az "olvasnivalóval" történő ellátásukat kell megszervezni, úgy hogy a lehető legegyszerűbb módon cserélhessék a könyveket. Nem kellene ehhez még könyvtárterem sem. Csak folyamatosan cserélődő kicsiny választék kellene, mely egy folyamatosan működő és mindenki által használt szolgáltatás vagy ellátási forma mellé települne, ilyen lehetne például a helybéli vegyesbolt is.

Az átmenetről

A jelen bizonytalansága és változatlansága, a bizonyosra vett és elkerülhetetlennek érzett változás szükségessége egyszerre van jelen e pillanatokban a könyvtáros társadalomban. A könyvtári rendszer e tárgyalt kicsiny területén is ez a helyzet. Ezen vázlatosan körvonalazott és eléggé bizonytalanul jellemzett jövőbeni állapot és a mai állapot közötti átmenetről különösen nehéz bármit is mondani. Jó volna, ha nem a költségvetési megszorítások diktálta kényszerintézkedések sorozata történne csak, ez valószínűleg csupán a folyamatos szűkülését jelentené mindenféle tevékenységnek és egyre védhetetlenebb színvonalú szolgáltatásokra való visszalépést eredményezne.

Ha minden könyvtáros maga lesz kénytelen megvívni költségvetési csatáját, nem támogatják és segítik központi "kampányok", akkor az eljövendő csatákból mindig vesztesen kerülünk ki. Kell egy központi "nagy terv", melyben minden fenntartó megtalálhatja könyvtárának helyét; melyben kapcsolódási pontokat, eljárásokat ajánl minden szintnek, lehetővé teszi az "igyekvők" támogatását.

Ezek azonban csak ajánlások lehetnek, a könyvtárak fenntartásának joga és önként vállalt kötelezettsége minden önkormányzatnak saját döntési körébe tartozzon.

A legtöbb településen lesznek könyvtárak a jövőben is (ha egyes helyeken a több közül némelyik meg is szűnik), de hogy a legapróbb településeken lesz-e kölcsönözhető könyv, rendszeresen épített gyűjtemény, nem tudható.

Kár volna, ha említetlenül törlődnének ki a könyvtári rendszerből.

Jegyzetek

1. KELLNER Béla: Egy meg egy – mennyi? = Könyvtáros. 1987. 3.sz. 706-710.p.
2. LAJOS László: A könyvtári ellátó rendszerek Komárom megyében. In: A József Attila Megyei Könyvtár Évkönyve. 1985. Tatabánya. 1986.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Európai Közösség kiadványai a magyarországi letéti könyvtárakban

Szalay Sándor

Manapság únos-úntalan hangoztatjuk, hogy Magyarországnak rövid időn belül fel kell zárkóznia Európához. Európán általában – természetesen csak szűk határok között – az ún. Közös Piacot (hivatalosan Európai Közösséget) értjük. Sokan hivatkozunk az Európai Közösség tagországainak gazdasági, tudományos műszaki és kulturális eredményeire, s noha mérhetetlenül nagy a lemaradásunk, s ha a felzárkózás, a csatlakozás ma vágyálomnak tetszik is, mindent meg kell tennünk azért, hogy csökkenjen a hátrány. Ebben a törekvésben jelentős feladat hárul a szakmai és tudományos információra, s természetesen az ezt hordozó dokumentumokat beszerző, feltáró és közreadó könyvtárakra is.

Ez a felismerés indította *Kovács Lászlónét* arra, hogy a *Könyvtári Figyelőben*[1] majd a *Könyvtárosban* közölt cikkeiben[2] foglalkozzék az EK könyvtárügyével, információs rendszerével és hivatalos dokumentumainak hozzáférési lehetőségeivel. A Könyvtárosban közölt cikk az EK-dokumentumok megfelelőnek vélt gyűjtőhelyét, illetve hazai letéti könyvtárát keresi. Ezzel kapcsolatban, mintegy választ várva teszi fel – többek között – azt a kérdést, hogy miként lett éppen a Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára e dokumentumok hazai letéti könyvtára.

A történet 1968-ban kezdődött. A Közgazdaságtudományi Intézet gazdasági integrációval foglalkozó munkatársa Brüsszelben járva, tolmácsolta az akkori könyvtárvezető kérését az Európai Gazdasági Közösség és az Intézet között kialakítandó kiadványcsere ügyében. Legnagyobb meglepetésünkre az EGK Információs és Sajtófőigazgatóság Egyetemi Információs Osztálya 1969 februárjában az Európai Dokumentációs Központ (EDC) státuszát adta az Intézetünknek, s könyvtárunkat a közösségi kiadványok magyarországi letéti könyvtárának jelölte ki. Jóllehet, mi csak szerény kiadványcserére gondoltunk, nem utasítottuk vissza ezt a megtisztelő kitüntetést. Mindenesetre írásban közöltük a Magyar Tudományos Akadémia illetékes főosztályával, hogy – bár hasznos és előnyös, hogy a közösség kiadványai egy helyen megtalálhatók az országban – azonban tudjuk, ezek nincsenek kellőképpen kihasználva és jobb helyük lenne valamilyen társadalomtudományi vagy közgazdasági információs központnál. Megjegyzem, az esetleges jobb kihasználtság csak szónoki kérdésként merülhetett fel, mert valójában e kiadványok iránt az el-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

múlt két évtizedben jószerivel nem volt érdeklődés, mint ahogy magát az Európai Közösség helyzetét, fejlődését és problémáit se nagyon vizsgálták tudományos szempontból. Úgy tetszett, más könyvtárak nem érezték az EK-kiadványok hiányát, ugyanis az időről-időre felajánlott fölöspéldányokra – az Országgyűlési Könyvtárat kivéve – nem jelentkeztek. Az viszont nem csoda, hogy a nagy felzárkózási lázban kb. egy éve ugrásszerűen megnőtt az érdeklődés az Európai Közösség és kiadványai iránt.

Mint az EK többi letéti könyvtára, a mienk is megkapja elvileg az összes hivatalos közösségi kiadványt a belső használatra szánt dokumentumok kivételével. A gyakorlatban azonban nem így van, s főként régebben nem volt így: mert a kiadványok szétküldése nem központilag történt, és a könyvtárak egyike-másika kimaradt az egyes kiadók címjegyzékéből. Az utóbbi években pedig – az előállítási és postai költségek megnövekedésére hivatkozva – korlátozták a letéti könyvtáraknak automatikusan megküldött dokumentumok számát.

Az Európai Közösség 1980-81-ben létrehozta Luxemburgban a *Hivatalos Kiadványok Kiadó Hivatalát* (Office for Official Publications of the European Communities). Ez a szerv gondoskodik az EK valamennyi szervének, bizottságának, főigazgatóságának szerkesztésében megjelent dokumentumok kiadásáról, egységes, automatizált nyilvántartásáról, katalogizálásáról és szervezett elosztásáról. A Hivatal egyik osztálya – az EDC/DEP Section – látja el az európai dokumentációs központokat és letéti könyvtárakat a Közösség kiadványaival, rendszeresen kísérő, illetve összesítő jegyzéket mellékel hozzájuk ellenőrzés, nyilvántartás céljából, tájékoztatja őket az esetleges változásokról, s ők foglalkoznak a kiadványokkal kapcsolatos reklamációkkal és kérésekkel.

Az EK illetékes szervei a nyolcvanas évek közepén felhívták a letéti könyvtárakat, köztük a mienket is, hogy válasszák ki a gyűjtőkörüknek leginkább megfelelő kiadványokat, mert a jövőben csak azokat tudják küldeni. A korlátozás olyan nagy mértékű volt, hogy némi enyhítést kértünk. A statisztikai kiadványokra vonatkozóan feloldották a megszorítást, de nem küldik a hivatalos közlönyt (*Official Journal of the European Communities*), sem a speciális műszaki-fejlesztési, sem a természettudományi dokumentumokat. Így könyvtárunk státusza a teljes jogú letéti könyvtárral szemben, különleges letéti könyvtár, illetve dokumentációs központ (*Full Depository Library* helyett *Special EDC/DEP*) kategóriára változott.

Íme, ez a története annak, hogyan lett a Közgazdaságtudományi Intézet könyvtára az EK-kiadványok magyarországi letéti helye. Arról, hogy miként bántunk és bánunk ezzel az egyszeriben közkinccsé "előléptetett" anyaggal, a későbbiekben még ejtünk néhány szót. Most annyit bocsátanék előre, hogy habár az akadémiai hálózaton belül ismert volt a státuszunk, a nyilvánosság általában nem tudott róla. Ez kétségkívül mulasztás volt a részünkről, de nem szándékos. Egyszerűen – feledékenységből, vagy tudatlanságból – nem gondoltunk arra, hogy ezt a különleges megbizatásunkat közzétegyük, ám nem is titkoltuk.

Akik netán most azt hiszik, hogy mesés kincseket rejtegetünk, csalódnak, mert – amint azt a következőkben látni fogják –, a könyvtárunkban őrzött EK-kiadványok zöme statisztika, valamint a nagyközönség számára készült tájékoztató. Elméleti, tudományos-műszaki alapkutatások és alkalmazott kutatások részleteit, eredményeit egyik sem tárgyalja, de még így is sokak számára értékes adatokat, forrásokat közölnek.

Néhány szó a Közös Piac kiadványairól

Nem végezhettem pontos felmérést, de becslések alapján úgy ítélem meg, hogy a 80-as években az EK kiadványainak száma erősen megközelítette az Egyesült Nemzetek világszervezete és intézményei publikációinak a számát és féleségét, s a következő években feltehetően felül is múlja azt. Ha pedig a Közös Piaccal foglalkozó – nem közösségi intézmények szerkesztésében megjelenő – valamennyi kiadványt (könyvet, belső jelentést, folyóiratcikket, stb.) figyelembe veszünk, akkor ma biztosan az EK szakirodalma a legnagyobb a világon.

Az EK kiadványainak csak kisebb része szolgál a nyilvánosság tájékoztatására. Jelentős részük a Közösség tagállamainak kormányszerveit, illetve egyes intézményeinek munkatársait látja el szükséges információkkal. Ezeket a belső jelentéseket korlátozott számban állítják elő és osztják szét az illetékeseknek. A nyilvánosságnak szánt publikációk általában előfizethetők vagy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megvásárolhatók, bár az árak meglehetősen borsosak. A kifejezetten a nagyközönség tájékoztatására szolgáló kiadványokat kérésre ingyen megküldik, ám az utóbbi években az igénylőnek postaköltség címén 5 ECU-t kell fizetnie.

A Hivatalos Kiadványok Kiadó Hivatala megszüntetett egy sor azelőtt uralkodó rendszertelenséget, azonban ez nem ment egyik napról a másikra, s a jobb megoldásokat célzó kísérletezések, módosítások sok zavart okoztak. (Pl. az elmúlt évtizedben többször is részben vagy teljesen megváltozott a sorozati és időszaki kiadványok tekintélyes részének a címe, alakja, megjelenési gyakorisága, szerkezete, olykor a tartalma is.) Számos kiadvány a korábbi években többnyelvű volt, egy részük még ma is az. Továbbra is az az irányzat, hogy a statisztikák kivételével, a kiadványokat általában több nyelven is megjelentetik. A letéti könyvtárak az általuk megjelölt változatot kapják. Ez a mi esetünkben az angol (a nyolcvanas évek előtt a német volt).

A Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtárának EK kiadványai

A Közös Piac kiadványait három csoportba oszthatjuk: monográfiák, időszaki kiadványok és az "úgynevezett" dokumentumok.

Az *első csoportba* tartozók általában könyv vagy brosúra formájában jelennek meg az egyes bizottságok, illetve főigazgatóságok szerkesztésében, s rendszerint e szervek profiljának megfelelő tárgykörökben közölnek tanulmányokat, tájékoztatókat, s olykor tudományos értékű elemzéseket is. 10-50 oldalasak, de nem ritkán vannak több száz oldalasak is köztük. Viszonylag kevésnek van egyedi szerzője, zömmel bizottsági jelentések, tájékoztató összeállítások, jogi aktáik gyűjteményei, szerződés-szövegek.

A *második csoportba* tartoznak az egy éven belül többször – szabályos vagy rendszertelen időközökben – megjelenő periodikák. Ezeknek tekintélyes része statisztikai kiadvány; igen kevés a tulajdonképpeni szakfolyóirat, de több referáló lap és bibliográfia is található köztük.

A *harmadik csoportot* a bizottsági dokumentumok, az *Európa Parlament* jelentései, valamint a *Gazdasági és Szociális Bizottság* véleményei és jelentései képezik. Ezek zömmel jogi természetű javaslatok, módosítások, szabályozások, stb.; formájukban és tartalmukban is bizonyos rokonságot mutatnak a szabadlapos, házilag sokszorosított ENSZ bizottsági jelentésekkel. Ezeket, más jogi természetű EK-kiadványokkal együtt rendszeresen átadjuk az Országgyűlési Könyvtárnak.

A Közös Piac kiadóhivatalának osztályozási rendszere a kiadványokat tárgykörük szerint az alábbi kategóriákba sorolja:

01	Általános, politikai és intézményi ügyek
02	Vámúnió és szabad árumozgás
03	Mezőgazdaság
04	Halászat
05	Foglalkoztatás és szociálpolitika
06	Jog és jogi procedúrák
07	Szállítás
08	Verseny
09	Adó
10	Gazdaság- és pénzpolitika, szabad tőkeáramlás
11	Külgazdasági kapcsolatok
12	Energia
13	Iparpolitika és belső piac
14	Regionális politika
15	Környezet és fogyasztók
16	Tudományos kutatás és műszaki fejlesztés
17	Oktatás, kultúra
18	Szolgáltatás, kereskedelem, szabadfoglalkozás
19	Fejlesztés és kooperáció
20	Statisztika
21	Dokumentáció
22	Egyéb

Mindegyik kategória több-kevesebb alcsoportra oszlik. Ugyanilyen témaköri osztályozás érvényes az időszaki kiadványokra és az "úgynevezett" dokumentumokra is. Kivételt képeznek a statisztikák (*EUROSTAT Publications*), amelyeket az EK Statisztikai Hivatala az alábbi csoportokba sorol:

1. Általános statisztikák
2. Gazdaság és pénzügy
3. Népesség és szociális viszonyok
4. Energia és ipar
5. Mezőgazdaság, erdészet és halászat
6. Külkereskedelem
7. Szolgáltatások és szállítás
8. Egyéb

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ezek a főcímek funkcionálisan a következő sorozatokra tagozódnak:

A. Évkönyvek
B. Rövid távú trendek
C. Elszámolások és szemlék
D. Tanulmányok és elemzések
E. Módszerek
F. Gyorsjelentések

A fentiek mellett még nagyobb időszakok összefoglaló adatait és egyszeri összeírások eredményeit tartalmazó kiadványok is készülnek. Mindezeket hiánytalanul megkapjuk, s az egységes módszerekkel feldolgozott, egymással tartalmukban is összehasonlítható adatok rendkívül értékes forrásul szolgálhatnak a nyugat-európai országok gazdaságának és társadalmi folyamatainak tanulmányozásához.

Az egyedi publikációk közül elsősorban az Intézet kutatási profiljának megfelelően, a gazdasági és társadalmi helyzettel, jelenségekkel foglalkozókat kapjuk meg a kapcsolódó jogi természetű dokumentumokkal együtt. A Közös Piac kiadványainak nagyobb része egyébként gazdasági kérdéseket tárgyal vagy érint.

A kifejezetten műszaki vagy természettudományokkal kapcsolatos kérdésekről tájékoztató monográfiákat nem kapjuk meg, hasonlóképpen nem érkeznek a könyvtárunkba találmányi vagy szabadalmi leírások, sem a K+F témával foglalkozó konferencia-előadások szövegei. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert egyes vállalatok gyakran keresnek ilyeneket nálunk. Ezekre vonatkozó információk leggyorsabban az EK Bizottság segítségével működtetett adatbázisokból volnának beszerezhetők, ha lenne velük közvetlen kapcsolat.

Online kapcsolat hiányában felbecsülhetetlen értékük van a heti és havi tájékoztató kiadványoknak, referáló lapoknak és bibliográfiáknak. Közülük elsőként említem a hetenként megjelenő *SCAD Bulletint*, amely az EK Bizottság IX/E/3 Főigazgatóságának (Service Central Automatise de Documentation), és a Brüsszelben székelő EUROBASES Section számítógéppel készülő kiadványa. A SCAD adatbázis ma kb. 100000 online referenciát tartalmaz, és évente mintegy 15000 tétellel nő. A Bulletin a Közösség valamennyi intézményének törvénykezési aktáiról, dokumentumairól, kiadványairól, a Közös Piac gazdasági, társadalmi, valamint K+F politikájával foglalkozó folyóiratcikkekről ad annotált bibliográfiai leírást. Mellékletei közül a *SCAD Weekly* a tárgyidőszakban megjelenő COM Dokumentumok címét közli, a *SCAD News* pedig egyes aktuális témákra vonatkozóan hoz rövid referátumokat a Közösség kiadványairól.

Az *EURO Abstracts* – a XIII Főigazgatóság által összeállított, havonta megjelenő referáló lap az ECHO adatbázisba újonnan bekerülő, a Közösség által finanszírozott K+F keretében megjelent tudományos és műszaki kiadványokról, szabadalmakról ad leírást a referenciák megjelölésével. A mellékleteként szintén havonta megjelenő *Progress in Coal, Steel and related Social Reseach* című tájékoztató kiadvány a szénbányászat és az acélipar, valamint a velük kapcsolatos egészségügyi intézkedések területével kapcsolatos kutatási terveket, s azok megvalósításának eredményeit ismerteti.

A speciális bibliográfiák és referáló lapok, valamint az EK Tanács és a Bizottság könyvtárainak új gyarapodási jegyzékei mellett, kétségkívül a Közösség kiadóhivatala gondozásában megjelenő bibliográfiai tájékoztatóknak van a legnagyobb jelentőségük. A *Publications of the European Communities* c. havi, valamint negyedéves és éves kumulált füzetek a tárgyidőszakban megjelent valamennyi EK-kiadvány teljes bibliográfiai címfelvételeit hozzák. A *Documents* c. füzetek az Európa Parlament jelentéseinek, a Bizottság dokumentumainak, valamint a Gazdasági és Szociális Bizottság véleményeinek bibliográfiai adatait tartalmazzák. Mindkét kiadvány negyedéves és éves füzetei a fentebb említett szakmai csoportosításban tálalják az anyagot, s betűrendes és sorozati, illetve numerikus indexet is tartalmaznak. E tájékoztatókból megállapítható tehát a Közösség egyes intézményeinek teljes kiadványtermése. A kiadóhivatal minden évben – a publikációs katalógusok kivonataként – megjelenteti *The European Community as a publisher* címen a könyvárusi forgalomban még kapható közösségi kiadványok katalógusát.

Az EK központi tájékoztató szervein kívül a tagországok is közölnek tájékoztatókat a közösségi kiadványokról, természetesen az illető ország nyelvén. Ilyenek pl. a Bonnban megjelenő *EG Nachrichten* és az *Auswahlbibliographie*.

Végül szólnunk kell még a rövid híreket közlő tájékoztató kiadványokról is. Az Európai Kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zösség egyes szervei, intézményei, főigazgatóságai adnak ki tájékoztatót – némelyek többfélét is – végzett tevékenységükről, terveikről, programjaikról, vagy közölnek jelentést, híreket a hatáskörükbe tartozó területek helyzetéről. E kiadványok formája általában röplap vagy magazin, terjedelmük ennek megfelelően 2-4 vagy 40-50 oldal között változik, hetenként, havonta, vagy ritkábban jelennek meg.

A könyvtárosok, dokumentátorok és információs szakemberek számára a legérdekesebbek a XIII Főigazgatóság által szerkesztett ingyenes kiadványok, az *I'M Information Market*, az *ECHO News*, valamint az EURO Abstracts mellékleteként megjelenő *Innovation and Technology Transfer*.

A kéthavonta kiadott *I'M* – a címének megfelelően – az információpiac aktuális híreit közli. Színes ábrákkal, diagramokkal illusztrálva leírja az egyes tagországokban az EK támogatásával működő számítógépes adatbázisok jellemzőit, fejlődését; megadja egy sor adatbank információrának címét. Rendszeresen hírt ad az ECHO adatbázis-szolgáltatásokról.

A kéthetenként megjelenő *ECHO News* híreket közöl az egyes adatbankokról, tanfolyamokról, kiállításokról, értekezletekről.

Az *Innovation and Technology Transfer* az EK által finanszírozott K+F tevékenység eredményeiről, programokról, tudományos konferenciákról, találmányokról, szabadalmakról közöl tájékoztatást.

A kiadványok feldolgozása, felhasználása és hozzáférhetősége

Intézetünkben a 60-as évektől kezdve folynak a gazdasági integráció kérdéseivel kapcsolatos kutatások, külön részleg foglalkozik továbbá a nyugati országok gazdasági problémáival, természetes tehát, hogy az itt dolgozó munkatársaink használták a leggyakrabban a gazdasági jellegű EK-dokumentumokat. Ezen túlmenően a külkereskedelemmel és agrárgazdasággal foglalkozó kutatók is használják a számukra érdekes szakirodalmat, főként a statisztikákat.

A jogi természetű kiadványokat – pl. COM Documents, EP Reports, CES Opinions and Reports, Official Journal, Reports of Cases before the Court – rendszeresen átadjuk az Országgyűlési Könyvtárnak. Hasonlóképpen továbbadunk egyes speciális kiadványokat a témában illetékes könyvtáraknak is. A fölöspéldányokat, igénylők híján régebben kiselejteztük, újabban felajánljuk olvasóinknak.

A Közösség az elmúlt évben kereken 500 sorozati és egyedi kiadványt, valamint közel 100-féle folyóiratot jelentetett meg. Ez utóbbiak mintegy 2000-2500 egységet képeznek. Ennek az anyagnak kb. egynegyede marad nálunk. Noha a 60-as és a 70-es években valamivel kevesebb kiadvány jelent meg, ekkora gyarapodással hely és létszám hiányában, nem birkózhattunk meg. De nem is volt és ma sincs szükség valamennyi dokumentum megőrzésére, ugyanis a kiadványok tekintélyes része olyan információkat tartalmaz, amelyek rövid időn belül elvesztik aktualitásukat. Éppen ezért nincs szükség a gyorsjelentések, a heti, havi, vagy negyedéves statisztikák tárolására, mert ezek adatait később éves jelentésekben, évkönyvekben rendszeresen összesítik.

Az Európai Közösség ma egyébként sem az, mint ami az ún. Hatok, Kilencek, vagy Tízek idejében volt. Ma elsősorban a tizenkét tagországnak az 1992-re tervezett teljes integrációjával kapcsolatos problémái állnak a figyelem és a vizsgálatok előterében; az ezekkel foglalkozó irodalmat hiánytalanul megőrizzük. A tudományos értékű műveket a múltban is állományba vettük.

A tételesen állományba vett EK-kiadványok teljes címleírással, a sorozatok (pl. a statisztikai évkönyvek és az éves bizottsági jelentések) nyitólappal szerepelnek a katalógusainkban. Néhány szakfolyóirat (pl. *European Economy*, *Energy in Europe*, *EIB Papers*, stb.) cikkeit dokumentáljuk. A nagy számban megjelenő pamfletek, általános tájékoztatók szakmai feltárásával – létszámhiány miatt – nem tudtunk foglalkozni. Ezeket a dokumentumokat szakcsoportokban tároljuk. Nem dolgoztuk fel az egyes bizottságok, főigazgatóságok napi, heti, havi tájékoztatóit sem. Ezek általában rövid híreket közölnek, de sokszor tartalmaznak fontos információkat és értékes adatokat is. E tájékoztatók szintén szakcsoportba rendezve találhatók meg. A megőrzött EK-kiadványokat elkülönítve kezeljük, s a fel nem dolgozott anyagból is gyorsan tudunk tájékoztatni.

A beérkező összes közösségi kiadvány szakszerű kezelése, nyilvántartása, a tárgykörüknek megfelelő profilú könyvtáraknak történő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megküldése egy fő – legalább angolul értő – külön munkaerőt igényelne, a tartalmi feltáráshoz és a rendszeres szétsugárzó tájékoztatáshoz pedig, hagyományos feldolgozási módszereket alkalmazva, egy 2-3 fős szakértő-csoportra lenne szükség. Erre jelenleg nincs lehetőségünk.

Kovács Lászlónénak részben igaza van az említett két cikkében felvetett aggodalmakat illetően, ám nem vagyok biztos abban, hogy a társadalomtudományi könyvtáraink közül ma bármelyik is vállalni tudná az EK-kiadványok minden igényt kielégítő, naprakész feldolgozását, beleértve a dokumentálást és a tájékoztatást is. Az általa említett könyvtárak nemrégiben kezdték el a szakirodalmi tájékoztatás gépesítését, ezzel kapcsolatban még számos megoldatlan problémájuk van, s többek között az információs munkában is jelentős az elmaradás. Tudomásom szerint az Országgyűlési Könyvtár se képes maradéktalanul megbírkózni az általunk neki továbbított jogi és politikai természetű EK-anyagokkal, pedig létszám és gépesítés tekintetében jobban áll, mint a mi kis könyvtárunk.

Az is igaz, hogy az Intézetünk könyvtára nem nyilvános, és ez a nagyközönséget kizárja az állomány használatából, bár nem hinném, hogy a Közösség ügyei iránt érdeklődők többsége ebből a körből kerülne ki. Egyébként a könyvtárunkat nemcsak a mi kutatóink, hanem valamennyi akadémiai és felsőoktatási intézmény munkatársai is használhatják, s természetesen más komolyan érdeklődőt sem utasítunk el. Az viszont semmiképpen sem felel meg a cikkíró feltételezésének, hogy egy bizonyos tájékoztató kiadványból szándékosan hagyattuk volna ki magunkat, mintha sokallanánk a nem intézményi kutatók "zaklatásait". Az is lehetséges, hogy az említett OMIKK-tájékoztató[3] szerkesztői felejtették ki a könyvtárunkat. Néhány más, hasonló jellegű kiadványban megtalálható a címünk és a részletes gyűjtőkörünk. Aki nagyon akart, eddig – még vidékről is – mindig felkeresett bennünket. Azt elismerem, abban valóban ludasok vagyunk, hogy széles körben nem ismertettük az EK letéti könyvtári szerepünket.

Persze, e nehézségek és mentegetőzések ellenére a tényleges probléma továbbra is fennáll. A megoldáson magunk is jó ideje törjük már a fejünket, s valamit tettünk is az ügy érdekében. Jelentős rendező munkával teljesen elkülönítettük az EK-kiadványokat az állomány többi részétől, az elavult és fölöslegesnek ítélt anyagot kiselejteztük, illetve szétosztottuk, a megmaradót tárgykörök szerint csoportosítottuk, s a csoportokon belül fajtánként, s időrendben tároltuk. Így egyedi dokumentáció hiányában is tudunk róluk, s belőlük is tájékoztatni, szükség esetén – helybeli használatra – a kutatók rendelkezésére tudjuk bocsátani őket.

Egyetértünk a cikkíróval abban, hogy a mikroszámítógépes adatbázisban történő feltárás ma már egyre sürgetőbb igény (persze, nem csak ebben az esetben), s ez a feladat már szerepel a Közgazdaságtudományi Intézet közeli terveiben. Elképzeléseink szerint még ebben az évben számítógépre visszük valamennyi nálunk őrzött közösségi kiadvány bibliográfiai adatait a tárgykör megjelölésével, s más könyvtárak, intézmények részére sokszorosított tájékoztatót készítünk róluk.

Ettől függetlenül szeretném felhívni az érdekelt vagy érdeklődő könyvtárak figyelmét arra, hogy az EK kiadóhivatala kérésre ingyen és rendszeresen megküldi a két legfontosabb bibliográfiai kiadványát: a *Publications of the European Communities*, valamint a *Documents* havi, negyedévi és éves számait. Ezek birtokában a könyvtárak maguk is tájékozódhatnak és információt adhatnak a hozzájuk fordulóknak arról, hogy egyáltalán milyen művek jelentek meg az adott időszakban. Hozzáteszem, hogy egy sor közösségi kiadvány az országban másutt is fellelhető, így pl. a KSH, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár, a Világgazdasági Kutató Intézet, a KOPINT, stb. könyvtárának állományában.

Végül megjegyzem, köszönet illeti *Kovács Lászlónét*, hogy felhívta a figyelmet e minden bizonnyal egyre nagyobb érdeklődést keltő kiadványok ügyére, s megnyugtatom, hogy a Közgazdaságtudományi Intézet a privatizáció korában se tekinti magántulajdonának őket, már csak azért se, mert gondozásuk nem terem babért, viszont annál több munkát ad.

Minthogy közös ügyről van szó, azt tartanám helyesnek és célszerűnek, hogy ha az érintett fél véleményét is megkérdeznénk arról, hogy mi legyen az általa letétbe adott állomány sorsa. A letéti könyvtárak státuszának módosítása egyébként se a hazai könyvtárirányítás hatáskörébe tartozik. Úgy vélem, hogy az érdekelteknek együttesen kell a problémákat minden oldalról megvitatva megoldást találni. Ez véleményem szerint a Közösség valamelyik adatbázisához va-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ló csatlakozás lehetne. Az is elképzelhető, hogy valamelyik nagykönyvtár jelentkezik a Közös Piacnál letéti könyvtári státuszért.

A kézirat leadása óta az AGROINFORM körlevélben közölte, hogy kapcsolatba lépett az Európai Közösség Kiadó Hivatalával és annak magyarországi képviselőjeként teljes körű tájékoztatást nyújt az EK valamennyi kiadványáról. Számítógépes adatrendszere összeköttetésben van a Közösség legfontosabb adatbankjaival. (Az *Euro-Info-Service* szolgáltatásairól *Vámos György* ad felvilágosítást az AGROINFORM címén – Budapest, I. Attila út 93., Tel.: 156-8211. – *A szerk.*) Ettől függetlenül a Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára a jövőben is meg kívánja tartani státuszát és természetesen a rendelkezésére álló EK-kiadványokat is.

Irodalom

1. KOVÁCS Lászlóné: Hogyan szerezhetők be az Európai Közösséggel kapcsolatos információk? = Könyvtári Figyelő. 35.évf. 1989. 5-6.sz. 555-562.p.
2. KOVÁCS Lászlóné: Hol kellene gyűjteni az EK kiadványait? = Könyvtáros. 40.évf. 1990. 4.sz. 213-214.p.
3. Tájékoztatás a szakmai tájékoztatásról. 4.átdolg.kiad. Bp. OMIKK, 1989.

A NEMZETKÖZI IFJÚSÁGI KÖNYVTÁR identitásválságba került. Mind a német Szövetségi Számszék ellenőrei, mind a müncheni városatyák kifogásolják, hogy évi 2 millió márkás költségvetését lényegében "öncélú" gyűjtésre fordítja: a világ minden részéből 150 nyelven mintegy 19 000 ifjúsági és gyermekkönyvet szerez be évente, félmillió kötetes állományával azonban elsősorban néhány szakember búvárkodását szolgálja (bár az iskoláknak is küld szerzeményeiről annotált jegyzéket), keveset törődik a város ifjúságának ellátásával, népszerű kiállítások rendezésével, azzal a közvetlen pedagógiai munkával, amely minden ifjúsági intézmény kötelező tennivalója. – Az igazgató hajlik arra, hogy szelektálják, úgy 2/3-ára csökkentsék a gyarapodást, munkatársainak – az ifjúsági irodalom nyelvterületek szerinti szakértőinek – azonban nincs gyakorlatuk a gyermekközönség számára tartandó felolvasásokban, könyvankétokban. (DBI-Pressespiegel, 1990. nov.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az összehasonlító regénybefogadási vizsgálatról

Lőrincz Judit

Paradigma-váltás?

Európa-szerte a hatvanas éveket az jellemezte, hogy a tudományos ismeretterjesztő művek példányszámai felszöktek, és ez a tudás beépült az eleven kultúrába. Az elmúlt évtizedre inkább az jellemző, hogy az új tudástípus a részletekbe merül, elaprózódik. A kiadóknál a sorozatok gyakran elmossák a jó és gyenge művek értékkülönbségeit. Az inflálódás tünetei mutatkoznak.

Szűkebb kutatási területünkre koncentrálva viszont azt tapasztaljuk, hogy az egymástól elszigetelt diszciplínák, mint például az irodalomtudomány, a kommunikációelmélet, az esztétika, olvasás- és művészetszociológia közelednek egymáshoz.

Valamennyien emlékezhetünk azokra az álláspontokra, melyek a műelemzéshez változatlanul vették át a természettudományok módszerét, az objektivitást hangsúlyozták, érveltek a diakronikus és szinkronikus elemzés összeférhetetlensége mellett. Az irodalomértelmezés sokáig szembenállt a társadalomtudományokkal. Az orosz formalisták, a prágai strukturalista kör, de a francia strukturalisták is a nyelvtudomány, a jelelmélet felé fordultak, majd a szemantikai empirizmus vált jellemzővé. E gondolatvilágból a szociológiai nézőpont kiszorult, az irodalom és társadalom, az irodalom és közönség problémájának felvetése idegennek, leegyszerűsítésnek minősült.

Mintha méltatlanul kiejtettük volna emlékezetünkből *Karl Mannheim* tudásszociológiájának és *Max Weber* értékmentesség gondolatának lényegét, mely nem más mint saját felvetéseink ismerete, számbavétele. *Gadamer*[1] hermeneutikai elemzése felfrissíti memóriánkat.

A hermeneutikai reflexió – melynek során a történelem értelmezője saját valóságos helyzetének korlátaira ráébred – a kommunikációelméletből ismert dialógus viszony problémája, Max Weber megértő szociológiája interferálódhatott, s új megvilágításba helyezte a megértésfolyamatokat, felerősítette a megértő szerepét. A megértőnek is van álláspontja, s ezt képviselheti is a megértettel szemben. Gadamer *Bultmann*t idézi, állítása szerint "minden megértésnek előfeltétele az interpretáló életviszonya a szöveghez, előzetes viszonya a dologhoz, melyet a szöveg közvetít"[2].

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nem túlságosan merész megkockáztatni azt a kijelentést, hogy paradigma-váltás tanúi lehetünk, bár a viták nem csitultak.

Az olvasás: dialógus-viszony

Jauss gondolatmenete[3], melyben kétséget támaszt az irodalmi művel, mint önmagában létező tárggyal szemben, a viták e találkozási pontjától már nem esik messze. Megállapítja, hogy az irodalmi mű nem emlékmű, amely monológ formájában hírdeti saját időtlenségét, inkább partitúra. Kísérletében elválasztja az első olvasás horizontját: az esztétikai érzékelés időszakát a második horizonttól, a retrospektív értelmezés időszakától. Amit az olvasó az esztétikai észlelés progresszív horizontjában befogadott, az értelmezés retrospektív horizontjában tematizálhatóvá válik. Ehhez járul a harmadik, a történeti jellegű, mely a várakozás horizontját vetíti elénk. Jauss a mai olvasó fikciójából indul ki, (az olvasásszociológus a valódi olvasói reakciók közös és eltérő pontjait elemzi), aki átlagos műveltséggel rendelkezik, elég intelligens ahhoz, hogy elgondolkozzon azon, amit olvas, és hogy e csodálkozást kérdésként fogalmazza meg. E kérdés-válasz viszony révén határozható meg, hogy milyen szerepet játszanak a szövegjelek a befogadási folyamat megvalósulása szempontjából[4]. Az olvasó részvételét kiváltó szöveg minősége, a hívó struktúrák, az identifikációt kínáló jelek, a jelentéshézagok *Wolfgang Iser* esztétikai hatás-elméleti kategóriái[5]. A befogadás folyamatában ezek a jelentésalkotás elemeiként realizálódnak. Egy olyan felkínált jelentésről, javasolt értelmezésről beszél Jauss, mely csak egy jelentést konkretizálhat a sok jelentéslehetőség közül. Ha elfogadjuk, hogy a szöveg jelentéslehetőségek folytonos keletkezése, akkor az olvasó aktív szerepe, kultúrális hagyományai, előzetes esztétikai tapasztalatai, a társadalmi és műveltségbeli rétegezettség szempontja miért lennének idegenek? *Habermas* érveléséből kölcsönzök, amikor röviden összefoglalom, hogy mi a hermeneutikai eljárás hozadéka a művelődés és olvasásszociológia számára. Az, hogy társadalmi aktualitáshoz jutott az interpretáció területe, a következményekben gazdag tudományos információkat le kell fordítani az életvilág nyelvére[6]. Nem kisebb programról van itt szó, mint a saját emberi élettapasztalat és a tudományos tapasztalat újbóli egybekapcsolási kísérletéről. Tehát a művészet társadalmi érvényességének és funkciójának differenciáltabb elemzési lehetőségeire nyit kaput Jauss elmélete.

Olvasás – jelentésalkotás – társadalmi praxis

Roland Barthes szerint minden szöveg a szövegek szövevényéből áll, a "lebegő és szabad intertextualitás nyílt játéka" az emberek és jelek harcában[7]. Az emberek és jelek harcát mi szociológusok az alkotói folyamatról a befogadás folyamatára is kiterjesztjük.

A kutatók közös irányba tartó erőfeszítése a mai civilizáció egyik középponti jelenséghalmazával, az esztétikai jelenséggel összefüggő szociológiai folyamatok megértésére irányul.

Józsa Péter és *Jacques Leenhardt* közös kutatásban derített fényt az olvasás folyamán lejátszódó mentális folyamatok társadalmi természetére. Kidolgozták az értékek tipológiájának és a regényolvasás módjainak meggyőző összefüggését. Elemzésük során bizonyítják, hogy az emberek értékszerű álláspontjait három szint determinálja: valamely civilizáció globális kultúrája, a nemzeti kultúra és hagyományok, az osztály- és rétegtudat s az ezzel összefüggő társadalmi praxis. Leenhardt és Józsa olvasásszociológiai kutatásának értékei mellett, a közös munka örömérőll szóló vallomásaiknak is talán szerepe volt abban, hogy belefogtunk a finn-magyar összehasonlító regény befogadásvizsgálatba.

A befogadásvizsgálatra választott művek

A finn és magyar olvasók két olyan regény elolvasására vállalkoztak, melyek mindegyike a második világháborúban játszódik.

Balázs József Magyarok című regényében az idegenben napszámos munkára kényszerült szegény parasztok szűkszavúságán és szűk horizontján keresztül érzékeljük a háborút. "Hősök" helyett kiszolgáltatott csoportot látunk. Nem értik, mi történik körülöttük, torokszorító informálatlanságuk, tudatlanságuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A finn *Veijo Meri*: Manilakötél c. regénye is lentről, az adomázó, háborús történeteket mesélő, magukat és a többieket érthetetlen helyzetben találó kisemberek szemszögéből láttat.

Balázs idegen közegbe helyezi alakjait, hogy ez a kontraszt élesebben rajzolja ki viselkedésüket, szokásrendjüket, reflexeiket. Érzékelteti a társadalmi tudat hiányát, s a nemzettudat helyetti etnikai színezetű összetartozást, inkább jobban, mint kevésbé azonosulva hőseivel.

Meri látszólag mulatságos történeteinek mesélői a kisemberek. A XX. századi finn irodalom népábrázolási módját lehet nyomon követni[9].

A két kisregény látszólag távol áll egymástól, noha mindkettő olyan helyzeteket ábrázol, amelyekben a fiktív szereplők a második világháború miatt találják magukat.

A Manilakötél Finnországban Meri első kisregényeként 1957-ben látott napvilágot a szerző 29 éves korában, Balázs Józsefnek szintén első regénye a Magyarok, ami 1975-ben jelent meg, a szerző ekkor 31 éves. Mindkét művet több nyelvre lefordították, s mindkettőből film is készült.

Meri 1928-ban született, apja hivatásos katonatiszt, így az író a háború élményében élt, de abban nem vett részt. Az élmény egyik feldolgozási kísérletének tekinthető a Manilakötél.

Balázs szabolcsi parasztcsaládban született 1944. március 19-én; ezen a napon vonultak be a németek Magyarországra. Tehát egyik mű sem a résztvevők tanúságtétele, hanem a következő generáció számvetése.

A háború közös nevezője mellett, mindkét mű hangsúlyos motívuma az utazás.

A magyar parasztok a Kraszna vidékéről, szülőfalujukból utaznak idegenbe, Németországba szegődnek mezőgazdasági munkára a háború alatt. E néhány fős csoport történelem alatti léte, kiszolgáltatottsága, élményei, szorongásai, idegenben végzett munkája, majd a hazautazás és a háborúba rukkoltatás kerül az olvasó látóterébe Balázs József szűkre állított optikáján keresztül.

Meri regényében a vonat az orosz frontról szabadságra viszi a katonákat, a háborúba rángatott, uniformisba bújtatott finn parasztokat. Az utazás a háborútól kap jelentést, mely adomáikon keresztül betolakodik közéjük.

Közép-Kelet-Európában és Észak-Európában

Mit jelent kisnéphez tartozónak lenni és "rokontalan" nyelvek irodalmát művelni? Meglepő lehet, hogy éppen nyelvrokonainkat említve vetődik fel a kérdés. Igaz, hogy mindkét országban számon tartjuk azt, hogy a finnugor nyelvcsaládhoz tartozunk, mégis mindkét irodalom jobban ismeri a nagy népek és saját tágabb régiója irodalmát.

Vessünk egy pillantást a kedvelt külföldi írók rangsorára (az említésszám csökkenő rendjében).

Külföldi írók rangsora az említésszám függvényében

	Magyarország	(említésszám)		Finnország	(említésszám)
1.	Hemingway, E.	29	1.	Steinbeck, J.	23
	Mann, Th.	29	2.	Dosztojevszkij, F. M.	20
3.	Dosztojevszkij, F. M.	26	3.	Garcia-Marquez, G.	18
4.	Merle, R.	25	4.	Hemingway, E.	15
5.	Tolsztoj, L.	21		McLean, A.	15
6.	Garcia-Marquez, G.	17		Csehov, A. P.	15
7.	Malamud, B.	14	7.	Irving, J.	13
	Solohov, M.	14	8.	Hesse, H.	12
9.	Updike, J.	13	9.	Christie, A.	11
10.	Böll, H.	12	10.	Vonnegut, K.	10

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A magyar olvasók kedvelt külföldi írói rangsorának élén *Ernest Hemingway* áll, az az "elsővonalbeli" XX. századi realista, akinek több művét kiadták az elmúlt évtizedekben Magyarországon, s akinek közismert a ragaszkodása az epikai hitelhez. Tömör rövidmondatos, kihagyáson és elhallgatáson alapuló szövegszerkezetei feszültségteremtő erejükkel hatnak az olvasóra. Balázs Józsefet – akinek Magyarok című regényét hatásvizsgálatunkba vontuk – a "móriczi próza" folytatójaként szokás emlegetni, pedig a "hemingway-i" szövegszerkesztési logika lakonikus, staccatókkal nyomatékosított dialógus-részletei is erősen hatottak rá.

A finn rangsor első "helyezettje": Steinbeck, műveinek visszatérő vonása a földdel közösségben élők világa utáni nosztalgia.

Minden közösen említett névnek jelentősége van, mert kétségkívül olyan élménykészséget mozgósítanak, mely az olvasói csoportokban, mindkét nemzet olvasóiban közös gyökerű. A kedvelt külföldi szerzők rangsora túlmutat a provinciális véletlenségeken, a helyi feltételeken. *Garcia Marquez* mágikus realizmusa a tengeren túlról, Hemingway amerikai élményekkel telítődve többnyire Nyugat-Európából, a szláv-orosz mitológiából táplálkozó *Dosztojevszkij* és a XX. századvégi hangulatokat előrevetítő *Csehov* keletről üzennek Észak-Európa és Közép-Kelet-Európa érintkezését segítve. Akaratlanul, de mégis előkészítik az utat a finn és a magyar olvasók "közös" élményéhez.

Közép-Kelet-Európáról beszélnünk kell akkor is, ha a nemzeti kultúrák közötti különbségek nagyobbak, mint a hasonlóságok. Civilizációs kapcsolataink mégis a középkorban erednek. *Danilo Kiš* e problémát szenvedélyesen körüljárva említi, hogy a magyar, szerb, lengyel, cseh, horvát és román szentek legendái hasonlóak, de a kölcsönhatások az epikus költészetben is fellelhetők, azután a közös feudális ideológia nemzeti mítoszokká ágazik[11].

Nemzetről gondolkodni nehéz, kívülről nem is lehet, hiszen ez az idegen megértésére törekvést jelenti. Ha a nemzetről gondolkodunk, egyben magunkat akarjuk érteni, ahogy magunkból értjük meg a nemzetet, ezt az egyetemesség alatti, s konkrét közösségek feletti képződményt. E régióban a nemzeti érzések és gondolatok gyakran fogalmazódnak meg tagadás kíséretében, ha tehát a nemzet valamely másikkal szemben állítja magát.

A középeurópai kultúra egy Európa iránti nosztalgiaként is megfogalmazható, "a legitimitás és identitás keresése egy "virtuális Európa" keretében, amelyben Mitteleuropa nevének sem az ázsiai sztyeppe, sem a bécsi szecesszió nem adna mellékzöngét..."[12].

Milan Kudera, a Párizsban alkotó cseh író jegyzi meg találóan, hogy e térség földrajzi szempontból középütt van, kultúrális szempontból Nyugaton, politikailag azonban Keleten. Az európai kultúrális családfára történő hivatkozás igénye észak-európaiakban és közép-európaiakban egyaránt munkál feltételezéseim szerint akkor is, ha az ősi pentaton formát őrző ázsiai eredetű magyar zene más rokonságot idéz, más közös törzsre fűz.

Ha a közép-európai sorsközösség gondolata pillanatnyilag vitatható is, a kultúra közössége kevésbé.

"A lengyel *Kusnewitz*et (1904) vagy a magyar *Esterházy Péter*t (1950) olvasván miért ismerem fel bennük, a kifejezésmódjukban ahhoz a bizonyos "közép-európai" költészethez való tartozásukat, miért érzem őket közel magamhoz?

És mi az a hang, miféle vibráció az, ami egy művet a költészet mágnesterébe állít? Ez mindenekfelett a kultúra immanens jelenléte, allúziók, reminiszcenciák és a teljes európai örökségből vett idézetek képében, a mű tudatossága, ami nem ront a spontaneitáson, egyensúlyozás az irónikus pátosz és a lírai távolságtartás között."[13]

Vajon finn író hasonlóan élheti meg a skandináv irodalomhoz tartozást?

Nem kockázatmentes Közép-Kelet-Európáról egységes geopolitikai jelenségként beszélni, mint ez az eddigiekből is kitetszik, kultúrális összetartozásunk viszont átütő- erejű.

Osztom *Bojtár Endre* nézetét, miszerint a kelet-európai irodalmak sajátossága élet és művészet szétválaszthatatlan egysége. A kelet-európai irodalmat elemezve megállapítja, hogy: "csak egyetlen olyan példát produkáltak, melyben mintegy összesűrűsödött a kelet-európai élet értelme, összes lehetősége, s ilyen formában ösztönzővé, mintává vált, olyan sorstípussá, örök emberi magatartásmodellé, mint Odüsszeusz, Don Juan vagy Faust. Svejkről van szó. Igen, ezt adtuk a világnak, a svejkséget, a túlélés művészetét, a Történelem átrázását... Jól értsük meg, az egyetlen kelet-európai típus, mely általános érvényűvé vált, Svejk, a mi kelet-európai Odüsszе-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

uszunk, aki önmagából és mindenki másból bohócot csinál...[14] (kiem.: L.J.)

Meri "hősei" is bohócot csinálnak önmagukból és másokból. Vajon a Svejkre ismerés profán öröme és az abszurd szituációk élvezete mellett Meri elbeszélésmódja nem kelti-e a tradicionális prózára inkább rezonáló olvasók egy részében azt az érzést, hogy belőle is bohócot csinálnak, s ha igen, hogyan dolgozza fel ezt az élményt.

Miért és hogyan tudta Meri alapélményeit mozgósítani Hašek műve? E kérdésre egy vele készült interjú részlete világít rá.

"- Milyen mértékben volt Hašek Svejkje az Ön hősének, aki hasonlít hozzá, a keresztapja?

– Hősömnek, Joosenak egy valódi példaképe van... és ez Svejktől erősen különbözik. Joose majdnem semmit nem beszél és gondolatait sem ismerjük... Ha Joose nem is Svejk, azt lehet hinni, hogy én, mint szerző vagyok Svejk, hiszen a könyvben az elejétől végig én beszélek... Hašek Svejkje a finn nemzeti irodalom egy része. Finn kiadója a 30-as évek Finnországában börtönbüntetést kapott. 1944 után Svejket a rádióban több hónapon át közvetítették. A 10 részes televíziós film forgatókönyvét pedig én készítettem."[15]

Az irodalom funkciója viszont eltérő lehetett a finn és magyar nép identitás-tudatának alakulásában. Az irodalom nemzet-tudatban betöltött "őr-szellem" szerepe mintha hangsúlyosabb lenne nálunk.

Finnországban számos háborús regény jelent meg, *Paavo Rintala*, *Alpo Ruuts*, *Pentii Haanpää* regényeire és talán a legismertebbre: *Vainö Linna*: Az ismeretlen katona című művére gondolok, melynek nemzetközi fogadtatását Yrjö Varpio vizsgálta.

Az apák tanúságtétele mellé a fiúk is letették a voksot, mint Veijo Meri. A "Paasikivi – Kekkonen" vonal, az 1948-ban a Szovjetunióval megkötött együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés mintha azt nyugtázná, hogy a második világháborúban szerzett tanulságokat sikerült levonni. Ebben a légkörben a nemzeti múlt elemezhetővé válik, a műalkotások szerepet kaphattak a terápiás folyamatban.

"Nagy háborús" regényünkkel még ma is adós irodalmunk, talán ez is magyarázza, hogy miért robbant be Balázs József "Magyarok" c.művével a hetvenes évek magyar irodalmába.[16] Nálunk az olvasói érdeklődés még nem elégülhetett ki. Nemcsak a művészeti alkotások nem lehettek a háborús traumákat követő "terápia" segítői, hanem, ha jól megfontoljuk, a magyarság problémáival, a nemzeti identitás kérdéseivel foglalkozó tanulmányok, írások is az utóbbi 10 évben születtek, illetve nemrégiben váltak hozzáférhetővé a szélesebb olvasóközönség számára.[17]

Az analízisnek, az elfojtások felismerésének, feloldásának a kezdetén vagyunk. A háború okozta törés s ennek nyomán keletkező társadalmi-pszichikai folyamatok földolgozása eltérő módon történt a két nemzet tudatában, s ennek a regények értelmezésében olyan szerep jut, melyet nem hagyhatunk figyelmen kívül összehasonlító regénybefogadási vizsgálatunkban.

A "Magyarok"-ban hangsúlyosabb a nemzettudat, pontosabban annak egy csoportra vonatkozó "mi tudat" vetülete. *Kiss Gy. Csaba* a művekről készült transzgresszív elemzésében emlékeztet minket, hogy 1912-ben *Móricz Zsigmond* ugyanilyen címmel adott ki novelláskötetet, és felhívja figyelmünket arra, hogy a magyar nyelvben ismeretes a magyar szó, mint főnév, paraszt jelentésben is.[18]

Meri regénye is felvázol egyfajta nemzeti karaktert az ábrázolt paraszt-mentalitáson keresztül, de ez nem olyan hangsúlyozott, mint Balázs regényében.

A finn önirónia segít az elszenvedett élmények, a háború esztelenségének földolgozásában. Mi pedig nehezen oldjuk fel azt az ellentmondást, hogy abban a történelmi keretben szenvedtünk sokat, melynek fenntartásához hatékonyan járult hozzá vezetőrétegünk. Míg nyugaton az állam válságán egy magasabb "société civile" kerekedett felül, az abszolutizmus keleti parabolájában az állam "civilizálta" alattvalóit.[19] Ahogyan az állam és társadalom szétválása nem ment végbe, úgy vállalt a nemzeti politikai közösség helyett és nevében szerepet az irodalom. Talán ebből is adódik, hogy élet és művészet határai szétválaszthatatlanok a kelet-európai irodalomban.

A műalkotás egyrészt társadalmi tény, másrészt a valósághoz képest zárt, autonóm. Minthogy kettős jellegű, a valóságra is vonatkozik, a történelem olvashatóságának is eszköze, zárt, autonóm jellege miatt viszont esztétikai tárgyként kezelendő.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A művek poétikája

Most tehát az élménynek erről a másik pólusáról, az elbeszélésmódról, az epikai megformáltság problémájáról, a modellálás módjáról szólok, arról, ami a két művet elválasztja egymástól. Az epikai valóságfelfogás két egymástól eltérő esetéről van szó.

Meri regénye a próza korszerűsítésére tett merész kísérlet. A regény közelebbi hagyományával oppozícióban távolabbi diskurzusokat ismétel, az Ezeregyéjszakát, Dekameront, a Canterbury meséket, de a példabeszéd jelleg helyenként a Bibliára is emlékeztet. *Leena Kirstinä* elemzésében hangsúlyozza, hogy a "főhős" neve Joose, azaz Joseppi, a héber József név finn alakja, amely "isteni adományt" jelent, vagyis a név a keresztény diskurzusra utal, igaz, irónikus törésben.[20]

Az anekdóták, adomák többszólamúvá bontják a mesét, nézőpontváltásokat eredményeznek. Meri él a narráció többszörös "helyváltoztatásával", valamint a keretmegoldással. Az elbeszélői nézőpont, a point of view állandó elmozgatása, a gyakori megszakítások a nyelvi frisseségen, fölfrissülésen kívül tempóváltásokat hoznak létre, oppozíció és konszenzus feszültségét indukálják. A valószínűség-elv, a feltételezések érvényesülnek inkább, a kauzalitás elve nem vezérli a struktúrát. Az alaptéma is egy variáns a többi variáns között, minden esemény, élmény többféleképpen íródik le, mesélődik el. Joose nem igazi főhős, nem ismerhetjük meg, inkább katalizátorként funkcionál, segíti az adomák, a háborús történetek áradását, a körülötte levő alakok reakcióit, véleményét, azaz magát az elbeszélést váltja ki.

Egyfajta "humán relativitáselmélet" jegyében fogant mű ez, a bolondság és bölcsesség próbája, mint *Lassi Nummi* megállapítását idézi fel Leena Kirstinä már említett tanulmányában.

> *"Ha jól meggondolom, talán egy ember sincs, akinek egészen rendben van a feje. Bolondnak azokat nevezik, akik maguk nem tudják, hogy bolondok. Értelmesnek azokat, akik bolondok, de maguk is tudják. A bolondnak felesleges bármit is beszélni, de még feleslegesebb az értelmesnek. A bolond mindenkit értelmesnek tart, az értelmes pedig mindenkit bolondnak. Bolond számára értelmesnek, értelmes számára bolondnak lenni egyformán haszontalan. Jobb, ha mindegyiket meghagyjuk ahogy van, az értelmeseket is, meg a bolondokat is – dünnyögte még el valaki tárgyilagosan."* (78.p.)

Egy másik variáns a regény 85. lapjáról:

> *"A távírász úgy megrémült, hogy majd megállt a szívverése. Nem tudta, hogy épeszűvel, vagy őrülttel van-e dolga, oda kell-e mennie, hogy felemelje, vagy ellökje, ha esetleg mégegyszer lábára áll."*

Variációra, hipotetikus elemek elegyítésére, alternativitásra épülő észjárás ez, mely az abszurd felé visz.

> *"A háború sem különösebb, mint a többi emberi munka. Azt mondják, hogy sohasem tökéletes. Valóban ez a látszat. De ha az ember nagyon ügyes, kifog még a halálon is. Még aknára sem lép! Erősen hinnie kell, hogy nincs kiszabva számára a halál a háborúban, és olyan pokolian kell sürögni-forogni, hogy rá se érjen a meghalásra."* (69-70.p.)

Örkény István – a groteszk magyar mestere – azt mondaná, hogy itt a "valószínűtlenség valószínűsítéséről" van szó, a "leejtett tárgy nem leesik hanem föl"[21], azaz kifordult világot érzékeltet, ennek a világérzékelési módnak az abszurd, a groteszk felel meg leginkább.

Meri "szövegösszetartó ereje" a kötél, amely mint tudjuk, darabokra esik szét.

Balázs "szövegösszetartó ereje" a csoportkohézió, a mi-tudat. A móriczi realizmus gyökereihez nyúl vissza, meglehet, hogy címválasztása sem független vonzódásától.

Elágazásoktól mentes, egyívű a cselekménymenet. Itt a narrátor mindent lát, azonban mégsem mondható, hogy "felülről" ábrázol. Szándékosan szűkre állítja optikáját, s néha olyan fukaron bánik az információkkal, mint amilyen szófukarok, introvertáltak parasztjai. A tárgyául választott világot alig stilizálja. Kondor Ábris halál-víziójának leírása a szürrealitás irányába lendíti ki az elbeszélést, de az amplitúdó csak akkora, hogy nem feszíti szét a realisztikus hangvételt. A magyarokat idegenbe utaztatja egy ritkás levegőjű "laboratóriumi szituációba", mely módot ad arra, hogy a csoport egy-egy tagja éles megvilágításba kerüljön.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

" – *A munka ugyanaz, ami itt. Vetünk, kapálunk és betakarítjuk a termést. Ekkor lehet a legtöbbet keresni. A betakarításnál.* – *Ezt értem – mondja Fábián András.* – *De milyen messze van az az ország? Hány kilométer?*
– *Vonattal megyünk. Legalább kétnapig.De ahogy a jegyző mondta, még három napig is mehetünk.*
Gáspár Dániel látta, hogy Fábián András gondolkodni kezd, azért még megtoldotta.
– *Nagy vizek vannak arra. Ott a tenger. Mondta a jegyző a városok nevét is, meg a helyet, ahová megyünk, de már nem emlékezem.*
– *Jó, ha tudja az ember, hová megy – mondta Fábián András.*" (15.p.)

A szerző nem magyaráz. A magyarokat kollektívumként ábrázolja, innen az értelmezési áttűnés, melyet a cím is felerősít, miszerint az egész magyarság sorsproblémájáról van szó. Megújítja a móriczi prózát, az információ-visszatartás eszközével él, mely az olvasók egy részében pszichikai feszültséget indukál. Szaggatott, homályos, balladisztikus.

" – *Ott ül a sarokban, azt hinné az ember, hogy alszik, de nem. Az nem alszik, az egy igazi halott – mondja újra és újra Tar Elek.*
– *Mit beszélsz Te, mit beszéltek?... Halott van a bódéban? Jaj Istenem! Minket is megölnek! Idepusztulunk az idegenségbe. Minek hoztál ide, én jó istenem, minek hoztál ide...*
– *Kis Daniné sírni kezdett.*
Fábiánné átölelte és csitítani kezdte.
Mintha valamilyen berendezés erősítette volna fel az eső hangját. A bódé teteje, mint egy óriási dob, adta vissza a szakadó eső ritmusát a háborgó tengerparton.
A szél is felerősödött, s a fabódé falára hordta a vizet.
– *Így még nem áztam meg, amióta élek – mondta Fábián András. A háborgó tenger hol elsötétült, hol kivilágosodott. Valahonnan a víz mélyéről hangokat hoztak a hullámok. Csattogó, kíméletlen hangokat.*" (116.p.)

Nem tudjuk, hol tartózkodnak a magyarok, a tenger és Párizs nincsenek messze innen, de ez nem elég téri eligazodásunkhoz. E nyitvahagyott helynév lehet aktivizáló hiátus Ingarden szavaival élve, de esetleg a realizmushoz szokott olvasót ugyanúgy irritálhatja, mint a cselekmény logikájának hiánya, vagy a groteszk látásmód a Manilakötélben.

Finnországban Meri élvonal-beli író a hatvanas évektől, Balázs József prózája értékei és hirtelen berobbanása ellenére sem kap előkelő helyezést a magyar irodalmi köztudatban.

Vizsgálatunkban választ kapunk arra, hogy mely olvasói rétegeket vonz vagy taszít egyik vagy másik epikai látásmód, világérzékelés.
Kérdés, hogy a többé-kevésbé idegen történelmi-társadalmi helyzet mint "bizonytalansági övezet" mennyire lábalható át, nem okoz-e fennakadást abban, hogy a finn olvasók jól értsék Balázs regényét.

Meri regényének szokatlan szerkezete és a nem tradicionális elbeszélésmód milyen akadályt jelent?
Ismét Örkény szavait idézem:

"*Tudom én... hogy százezrekre ugrottak fel a klasszikusok példányszámai, és Tolsztoj, Stendhal, Balzac közkincs. De mi ez? Csupa tizenkilencedik század. Lehet, hogy tízmillió ember egy új évszázadban lefeküdjön aludni?*"[22]

A hetvenes években a magyar próza is jelentősen elmozdult, Balassa Péter meglátása szerint hetvenes évek témája: az elbeszélés módja.[23]

"*Nem véletlen, hogy a hetvenes évek írói, a régi értelemben vett fabulát illetően erősen redukálnak; a kevésre, a "kicsire" törekszenek. Ugyanakkor ez a variációra és alternativitásra épülő észjárás puszta megformálásával opponálja az alternatívák kizárását "megnyugtató módon" szimuláló köznapi észjárást. A hetvenes évek prózájának variatív észjárása kísértetiesen, ám tökéletesen más helyzetben és módon idézi föl a múlt századi próza hallucinatív karakterét; itt a hátat fordítva rámutatás kényszere az ottani feledtetés félálomhelyzetű elbeszélésmódjának köszön vissza.*"[24]

A hetvenes években a magyar irodalom elmozdult a humoros, az irónikus hangnem, az abszurd világlátás irányába is. *Esterházy*, *Beréményi*, *Tandori*, *Csaplár* és *Örkény* műveit sorolnám ide. Hatásuk visszfénye kiderül a vizsgálat tükrében, megmutatkozik, hogy Meri regényének szokatlan szerkezete és a nem tradicionális elbeszélésmód milyen akadályt jelent a befogadás-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban. Balázs erősebben történelemhez kapcsolódó tematikája nem jelent-e vízválasztót a magyar történelmet kevésbé ismerő finn olvasók számára. A nemzetközi összehasonlító kutatás szakadatlan közdelem kollektív memóriánkért és törekvés az idegen megértésére.

Irodalom

1. GADAMER, H.G.: Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata. Budapest, 1984. Gondolat, 441 p.
2. i.m. 233. p.
3. JAUSS, H.R.: Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft. (Irodalomtörténet, mint az irodalomtudomány provokációja.) Frankfurt/Main, 1970. Suhrkamp, 250 p.
4. JAUSS, H.R.: Le texte poétique et le changement d'horizon de la lecture. (A költői szöveg és az olvasás horizont-váltása.) In: Problémes actuels de la lecture. Paris, 1982. Ed. Clancier Guenod, pp. 95-107.
5. ISER, W.: Der Akt des Lesens. (Az olvasási tevékenység.) München, 1976. W. Fink Verlag, pp. 8-143.
6. HABERMAS, J.: Zur Logik der Socialwissenschaften. (A társadalomtudományok logikájához.) Suhrkamp 1970.
7. BARTHES, R.: Analyse textuelle d'un conte d'Edgar Poe. (Edgar Poe elbeszélésének szövegelemzése.) In: Sémiotique narrative et textuelle. Paris, 1973. Ed. Cl. Chabrol, pp. 29-54.
8. JÓZSA P. – LENNHARDT, J.: Két főváros – két regény – két értékvilág. (Olvasásszociológiai kísérlet.) Budapest, 1981. Gondolat.
9. LAITINEN, Kai: A finn irodalom története. Budapest, 1981. 464 p.
10. SZŰCS Jenő érvelését fogadom el, tehát arról a régióról beszélek, mely a nyugatias modellekhez, normákhoz igazodott ugyan, de e struktúra számos módosulásával. A "kétirányú expanzió" közé eső rész ez, nemcsak mert nem volt hova kitörnie, de mert gyengébb gazdasági szerkezetű és infrastruktúrájú része a "világgazdaságnak" már a középkor óta. Itt utalnék az újkori magyar történelem "tragikus antinómiájára", a nemzeti önállóság és a társadalmi haladás keresztbeakadó tengelyeire.
   Id.: SZŰCS Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. = Történelmi Szemle. 1981/3. 313-359.p.
11. KIŠ, Danilo: Variációk közép-európai témákra. = Jelenkor. 1989. január. 33-42.p.
12. i.m. 34.p.
13. i.m. 41.p.
14. BOJTÁR Endre: Egy kelet-európéer az irodalomelméletben. Budapest, 1983. Szépirodalmi K., 217-218.p.
15. SAUTER, J.H.: Interjú Veijo Merivel. = Weimarer Beiträge. 1979. No. 11.
16. Nem feledkezünk meg *Cseres Tiborról*, *Sánta Ferencről* , *Örkény Istvánról* és *Simonffy Andrásról*, akiknek művei kétségkívül hozzájárulnak a tisztázódási folyamathoz, de nem közelről, nem belülről mutatják a háborút.
17. Elsősorban a "Helyünk Európában" című tanulmány- és cikkgyűjteményre gondolok, mely a XX. századi magyarországi nézeteket és koncepciókat mutatja be, de *Bibó István*, *Kosáry Domokos*, *Juhász Gyula*, *Szabó Miklós* és *Szűcs Jenő* történeti munkáit is említem, valamint *Csepeli György* nemzeti identitást és attitűdöket vizsgáló kutatását is idesorolom.
18. KISS Gy. Csaba: A közösségi identitás értékei. Kéziratban. OSZK KMK.
19. SZŰCS Jenő id. művében ld. részletesen.
20. KIRSTINÄ, Leena: Ki ismeri V.J. Keppilä-t? [Kéziratban]. 1987. OSZK KMK.
21. ÖRKÉNY István: Párbeszéd a groteszkről. Budapest, 1986. Szépirodalmi K. 381.p.
22. ÖRKÉNY István: Párbeszéd a groteszkről. 368.p.
23. BALASSA Péter: A színeváltozás. Esszék. Budapest, Szépirodalmi K. 221.p.
24. i.m. 227.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az idegen megértéséről

Észrevétel a finn-magyar olvasáskutatásról

Yrjö Varpio

A Tamperei Egyetemen az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve 1986-tól kezdve folyik összehasonlító olvasáskutatási vizsgálat. Az általános olvasási szokások mindkét országra kiterjedő vizsgálata mellett befogadástörténeti szempontból foglalkozunk a két ország irodalmi kapcsolataival is, valamint két regény (lásd később) olvasását és megértését vizsgáljuk Finnországban és Magyarországon.

A következőkben előbb röviden vázolom a kutatás menetét és publikációs terveit, majd a kutatás során felbukkant "az idegen megértése" problémájával foglalkozom.

Kutatásunk során két alapkérdést vizsgáltunk. Elsőként azt kérdeztük, van-e és ha igen, milyen az irodalom olvasásának nemzeti jellegű várakozási-elvárási horizontja, vagy a történeti fejlődésre gondolva, nemzeti jellegű várakozási horizontja. Ezeket oly módon kívánjuk tisztázni, hogy összehasonlítjuk egymással a magyarországi irodalom történeti fogadtatását Magyarországon, másrészt oly módon, hogy megvizsgáljuk, miképp olvassák és értelmezik finnek és magyarok a példaképpen használt két regényt, amelyek a következők: *Veijo Meri* Manilakötél c. (1957, magyar fordítás: 1968) és *Balázs József* Magyarok c. regénye (1975, finn fordítás: 1979).

Második kérdésfelvetésünk, milyen módon befolyásolják az eltérő szociális-kulturális hátterek az irodalom olvasását és az olvasottak megértését. E célból két alkalommal beszélgettünk finn és magyar mérnökökkel, könyvtárosokkal, Magyarországon 240, Finnországban 197 személlyel. Az első beszélgetésben, amelyet 1987 elején folytattunk, tisztáztuk a résztvevők szociális-kulturális hátterét és általános olvasási szokásait, második megkérdezéskor a két olvasott regény befogadására koncentráltunk.

A finn és magyar kutatócsoport három közös szemináriumot tartott, amelyek közül az utolsó során, 1988 tavaszán kiadási programot fogadtunk el. E szerint a kutatás eredményeit igyekszünk finnül és magyarul közreadni, és kiadunk egy kötetet angolul a kutatás legfontosabb eredményeiről az alábbiak szerint:

1) Az első részben körvonalazzuk a kutatás kiindulópontjait, céljait és menetét, valamint összehasonlítjuk a finnek és magyarok olvasási szokásait és ízlését többek között hazai és külföldi kedvenc íróikat.

2) A második rész tartalmazza az összehasonlító történeti befogadás kutatásának eredmé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyeit; finn részről ebben tisztázzuk a magyar irodalom fogadtatásának történetét és változásait Finnországban. Megnézzük, hogyan fejlődött történetileg a magyar irodalom fogadtatása nálunk, és kik azok az alkotók, akiknek erős a kulturális befolyásuk. Ez a kötet tartalmazni fogja a finn irodalom magyarországi fogadtatásáról szóló bibliográfiát ugyanezen időhatárok között.*

3) A harmadik rész Meri *Manilakötelének* és Balázs *Magyarok* c. regényének magyarországi és finnországi fogadtatásának összehasonlító elemzése. Ebben a részben elsősorban a nemzeti sajátosságoknak a befogadásra gyakorolt hatását vizsgáljuk, de ugyanakkor a különböző társadalmi csoportok jellegzetes irodalomolvasási módját is.

A továbbiakban egyetlen kérdést vizsgálok, amely a munka előrehaladásával különböző összefüggésekben újra és újra felbukkant, és amely elég általános természetű: miféle alapproblémák léteznek az idegen irodalom és az idegen gondolkodásmód megértésében? Ez a problematika természetesen már a fordító munkájához is kapcsolódik, de kutatásunkban minket ennek az olvasóra gyakorolt hatása érdekelt elsősorban, azaz a lefordított regény megértése. Ez részben kapcsolódik persze az irodalomtudósok nemzetközi együttműködéséhez, tehát ahhoz, hogy ha az irodalom megértése nemzetileg irányított, akkor a kutatók egyetértésének, együttgondolkodásának is jelentős, a nemzeti gondolkodásmódból eredő akadályai vannak.

Vizsgálódásaimhoz a transzlatorikus elméletet hívom segítségül, amely az idegen megértésével foglalkozik. *Heidrun Witte* a fordító illetékességének lehetőségeit latolgatva, arra hívja fel a figyelmet, hogy a fordítás is idegen kultúra befogadása, amely feltételenül a saját kultúra és nyelv forrásain keresztül történik.[1] Például az üzenet alapfunkciói – bemutatás, kifejezés, felhívás – minden kultúrában léteznek, de kultúráról kultúrára változik, hogy milyen eszközökkel fejezik ki ezeket a funkciókat. A hasonló funkciókat a különböző kultúrákban eltérő eszközökkel fejezik ki, és ugyancsak kultúránként változik az is, hogy melyik funkcióban egyesítik az egyforma megnyilatkozásokat.

Már akkor kapcsolatba kerültünk ezzel a kérdéssel, amikor a magyarokkal való beszélgetésben kiderült, hogy a regény címe, *Magyarok* mást is jelent, mint egyszerűen nemzeti elnevezést. Első látásra a "Magyarok" tiszta és egyszerű címnek látszik, a fordítónak sincs vele problémája. A finn olvasó viszont képtelen megérteni a címnek azon jelentését, amely létezik – vagy létezett – a magyar olvasó számára: a magyar főnév paraszt jelentését. Az 1950-es és 1960-as években a magyarság hangsúlyozása politikai okokból nemkívánatos és a nyilvánosság előtt ritka volt. Negatív, nacionalista értékeket kötöttek hozzá, amelyek ellentétesek voltak az internacionalizmus alapelvével. Az 1970-es években a magyarság jelentéséről, jelentőségéről beszélni Magyarországon fontos politikai és társadalmi kérdéssé vált, és az akkor megjelent könyv címe felhívás is volt, amely alkalmas volt aktuális beszélgetések témájaként. Ez a körülmény a magyar olvasónak még 1987-ben magától értetődő és világos, a finnek számára pedig ismeretlen.

Mikor a finn olvasó magyar regényt olvas, sok tekintetben idegen dolgokkal kerül kapcsolatba. Bár a regénnyel tanulunk egy-két új dolgot, általában elmondható, hogy az idegen kultúrához tartozó jelenségeket a saját kultúránkból vett háttérben értelmezzük, vagy a saját kultúránkból megtanult tapasztalati világot vetítjük az idegenbe. Az idegen kultúra jelenségeit kikerülhetetlenül saját kultúránk értékeivel és normáival ítéljük meg. Természetesen a *saját kultúra* fogalom nemzeti kultúra értelmében már ismert absztrakció, mert a saját kultúrán belül is különböző kulturális csoportok élnek – a mi esetünkben tanárok, könyvtárosok, mérnökök, földművesek, fémmunkások – de az irodalmi befogadás szempontjából a nemzeti kultúra annyira domináns és elkülönülő jelenségnek látszik, hogy ebben az esetben megpróbálhatjuk egységként felfogni. Más szavakkal, beszélhetünk a magyar kultúra vagy a magyar irodalom finn recepciójáról, amikor megkíséreljük felvázolni azokat az egyedi vonásokat, amelyek akkor születnek, mikor magyar irodalmat finn tapasztalati világból származó kiindulópontokkal olvasnak.

Az irodalom befogadására gondolva, igen természetesnek tűnik Witte azon tézise, hogy nem vagyunk képesek észrevenni az idegen kultúra jelenségeiből azokat, amelyek nem külön-

* Yrjö Varpio–Szopori Nagy Lajos: Ismerkedő ismerősök. A magyar irodalom fogadtatása Finnországban – a finn irodalom fogadtatása Magyarországon. 1920–1986. Bp. OSZK, 1990. Bibliogr.: 155–219. p. (Az időközben megjelent könyv ismertetését lásd e szám oldalán. *A szerk.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

böznek saját kultúránktól vagy az ezen kultúrához már hozzácsatolt előzetes várakozásainktól, mindezeket nem vagyunk képesek a szóban forgó idegen kultúra jellegzetes vonasaiként azonosítani. Mindent összetéve, a "magyarságról" annyi nemzeti meghatározás vagy értelmezés lenne, ahány nemzeti kultúra, amelyen keresztül azt vizsgáljuk.

A vizsgálati szemszög hatásának szemléletes példája jelenik meg azokban a válaszokban, amelyeket az olvasóink két kérdésünkre adtak. Finn és magyar olvasóinknak ugyanis sok más kérdés mellett ezeket tettük fel: "A Magyarok c. regény alapján: *mit jelent magyarnak lenni?*" és "A Manilakötél alapján *mit jelent finnek lenni?*" Első nekirugaszkodásra irodalomtudományi szempontból ezek a kérdések triviálisnak tűnhetnek, de a válaszokból mégis érdekes adatok olvashatók ki azzal kapcsolatban, hogy az emberek hogyan értelmezik az idegen dolgokat maguk számára. Különösen ideális esetnek foghatnánk fel azt a lehetőséget, hogy a *Manilakötél* a finnséget fejezné ki mind a finn, mind a magyar olvasók szerint, s ugyanolyan módon: és ennek megfelelően a *Magyarok* mind a finnek, mind a magyarok szerint a magyarságot fejezné ki ugyanolyan módon. Ez az irodalom a regény expanzív képességét jelentené, amely képes áttörni nyelvi, kulturális és fogalmi határokat. Bizonyos mértékig így is történt. A finn és magyar olvasók egy véleményen vannak bizonyos, a regények nemzeti jellegzetességeinek tartott vonásokról.[2]

A *Manilakötél* a válaszolók szerint Finnországban és Magyarországon is a finn humorérzéket és közösségi szellemet ábrázolja. A *Magyarok* a magyar ember szívósságát, munkaszeretetét, szegénységét ábrázolja, valamint az egyszerű nép tudatlanságát. A finn és magyar olvasók ezen egyetértése szintjén nagyon tisztán elválnak a nemzeti különbségek.

Természetesen könnyű megérteni, hogy a finn történeti okokból saját nemzeti vonásait valahogy különleges módon kezeli, amit a külföldi nem tud könnyen megérteni, és hogy ennek megfelelően a magyaroknak is van saját felfogásuk magyarságukról. Néhány esetben az idegen országból származó szempont különbözése könnyen észrevehető és ennek alapján nemzeti vonásnak tekinthetjük. A finn olvasók nyilvánvalóan azért vették észre a *Magyarok* katolikus vallását, mert ez eltér a finn evangélikus puritanizmustól, a magyar olvasók ezt figyelmen kívül hagyták, mert általános, mindennapi vonásról van szó. — De a válaszokban a fent említett okokból magyarázható különbségek mellett, másféle különbségek is vannak, amelyek cáfolhatatlanul a nemzeti gondolkodás irányító szerepét mutatják az idegen értékelésében.

Kutatásunk során kiválogattuk a jellemzők közül azokat, amelyek használatában a finn és magyar válaszadók között viszonylag nagy a különbség. Az *első táblázatban* azok a jellemvonások szerepelnek, amelyekkel kapcsolatban a finn és magyar olvasók felfogása a legtisztábban különbözik a *Manilakötél* finnségével kapcsolatban. A táblázatban baloldalt a finnek által hangsúlyozott tulajdonságok és jobbra a magyarok által hangsúlyozott tulajdonságok találhatók.

1. táblázat
Mi speciálisan finn?

Finn olvasók	Magyar olvasók
— szívósság (21-12)[3]	— kis nép tagjának lenni (6-1)[4]
— büszke egyéniség (7-0)	— háború és megpróbáltatások megtapasztalása (42-1)
— elkülönülés (6-0)	— mások kényének kiszolgáltatottság (13-4)
— önfejűség (17-3)	— szabadság (3-0)
— barátságtalanság (9-0)	— emberségesség (5-0)
— pesszimizmus (4-0)	— a hagyományokhoz való ragaszkodás (3-1)
— nemzeti öntudat (29-14)	— ragaszkodás a hazai környezethez, családtagok szeretete (32-13)
— dacosság (10-2)	— jobb boldogulás (3-1)
— munkaszeretet (4-0)	

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. táblázat
Mi speciálisan magyar?

Finn olvasók	Magyar olvasók
— kis nép tagjának lenni (8-2)	— háború és megpróbáltatások megtapasztalása (41-4)
— önfejűség (10-1)	— mások kényének kiszolgáltatottság (42-18)
— barátságtalanság (5-0)	— eltűnt nemzet tagjának lenni (19-4)
— ostobaság (5-0)	— szolidaritás egymással (53-13)
— hevülékenység (6-0)	— emberségesség (9-1)
— individualizmus (5-1)	— ragaszkodás a hazai környezethez, családtagok szeretete (99-29)
— dacosság (5-0)	— közös sors (9-0)
— vallásosság (4-1)	— rossz boldogulás (18-3)

E mellé a táblázat mellé állíthatunk egy másikat, amelyből kiderül, milyen szempontból különböznek leginkább a finn és magyar olvasók elképzelései a *Magyarok* magyarságáról.

A figyelemnek azokra a jellezetességekre kell összpontosulnia, amelyek mindkét regénnyel kapcsolatban megismétlődnek. A finn olvasóknál jelentkezik egy olyan jellegzetesség-csoport — önfejűség, barátságtalanság, dacosság — amely szerintük jól jellemzi mind a *Manilakötél* finnségét, mind a *Magyarokban* megnyilvánuló magyarságot. Ennek megfelelően a magyar olvasóknál is található egy olyan jellegzetesség-csoport — a háborús megpróbáltatásokban való részvétel, mások kényének-kedvének kiszolgáltatottság, emberek közötti barátság, ragaszkodás az otthonhoz és a család szeretete — amely véleményük szerint mind a *Magyarokban* megnyilvánuló magyarságot, mind a *Manilakötélben* megnyilvánuló finnséget jellemzi. Különösen érdekes az, hogy ezek a mindkét regényben uralkodó jellemvonások mások Finnországban, mint Magyarországon. Ezen a ponton feltétlenül szükséges egy metodikai problémára utalni: mennyire megbízható és egyöntetű az olvasók adta verbális válaszok kódolása Finnországban és Magyarországon, tehát hogy a különbségekre hatással lehettek-e a kutatók, a kódolók saját nemzeti gondolkodásmódjában rejlő különbségek. Ezt a lehetőséget figyelembe kell vennünk, még akkor is, ha a magyar válaszok finn fordításának összehasonlítása a finn válaszokkal megerősíteni látszott azt a felfogást, hogy a különböző kódolás nem okozott jelentős elferdítéseket.[5]

Hogyan kapcsolhatók ezek az eredmények az általam felvázolt idegen megértésével kapcsolatos elmélethez? A megkapott válaszok azt látszanak alátámasztani, hogy a saját kultúrára jellemző gondolkodás struktúrálja azt a módot is, ahogyan idegen kultúrák egyedi vonásait látjuk. A finnek alkalmazta nemzeti meghatározók egy bizonyos módon egyéni tulajdonságokat hangsúlyoznak. A magyarok által használt meghatározók kollektív vonásokat hangsúlyoznak, történelmi sorsokat és együttérzést.

Milyen végkövetkeztetéseket kellene levonnunk ebből? A *Magyarok* magyarsága és a *Manilakötél* finnsége nem központi fontosságú, kutatásunk szempontjából, de mégis ennek vizsgálata segít megérteni az idegen szépirodalom műveit, a művek megértésének jellegzetességeit. A finn olvasó a magyar művekhez finn elvárásokkal közeledik, és így a műnek bizonyos mértékig külön finn interpretációja születik. Ennek az interpretációnak más jellegzetességei is vannak, mint a fent említett egyszerű felfogás a mű nemzeti jellemzőiről.

Jelentős kérdések például, a mű általános értékelése és az értékelés kritériumai, a mű realista vagy modern irodalom kategóriába való helyezése, valamint azok a részletek, amelyek elgondolkodtatták az olvasókat Finnországban és Magyarországon, s amely kérdésekre kutatásunkban igyekszünk recepcióelméletileg megalapozott válaszokat találni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jegyzetek

1. WITTE, Heidrun: Die Kulturkompetenz des Translators – Theoretischabstrakter Begriff oder realisierbares Konzept? TextcoText. Translation – Theorie, Didaktik, Praxis, 1972. no.2., pp.109-136.
2. Az interjúkban kapott válaszokat feldaraboltuk adott értéktartalmakat fedő aspektusokra és ezeket 57 csoportba osztottuk (neutrális, pozitív és negatív) a következőképpen: tulajdonság jellemzők, helyzetjellemzők, autonómia jellemzők, közösség jellemzők, keresztény jellemzők, konformitás jellemzők és biztonság jellemzők.
3. A jellemvonást 21 finn válaszadó és 12 magyar válaszadó említi.
4. A jellemvonásról a magyarok közül hatan, a finnektől egy tesz említést. A magyar válaszokban szereplő nagyobb számok azzal magyarázhatók, hgy a magyar válaszok bőbeszédűbbek, s így számosabb, különféle jellemzőt tartalmaznak.
5. Az általam 1988 telén készített, magyar és finn fémmunkások válaszainak kódolása csak kissé különbözik *Leena Kirstinä* finn anyagán készített kódolásától. Mellesleg az emócionális komponens tekintetében észrevehető eltérések is vannak.

(Fordította: Balogh Nóra)

MEGSZŰNIK A KÖLNI EGYETEM KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI TANSZÉKE. Paul Kaegbein szervezte meg 1975-ben; most nyugalomba vonul, s munkáját – takarékossági okokból – nem folytatják tovább. Szakképesítést nem adott a tanszék, mintegy az általános tudományos alapokat szolgáltatta a szakfőiskolákon folyó könyvtáros- és dokumentálóképzéshez. Egyre többen igényelték ezt az általános képzést, 15 év alatt 400-nál több hallgató tanult itt, közülük sokan a fejlődő országokból. (DBI-Pressespiegel, 1990. aug.)

VESZÉLYBEN A VOLT NDK KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAI. – Az NSZK 13 000 közművelődési könyvtárával szemben itt 16 000 ilyen intézmény működött; a hálózat szervezetét bizonyos szempontból ma is példának tekintik a nyugati kollégák. Egyelőre azonban bizonytalan, hogy ki és miből fogja fenntartani ezeket a könyvtárakat (az üzemi könyvtárak fele máris megszűnt). A szövetségi kormány 5 millió márka gyorssegélyt utalt ki számukra, a tényleges szükségletet azonban 90 millióra becsülik. Állományuk gyarapítása már csak azért is nagy összegeket igényel, mert a jelenlegi állománynak kb. egyharmadát ki kell selejtezni. (DBI-Pressespiegel, 1990. szept.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

SZAKMAI INFORMÁCIÓS SZAK

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara az 1991/92. és 1992/93. tanévre posztgraduális képzés keretében szakmai *információs szakra* felvételit hirdet.

A szak *célja* olyan szakemberek képzése, akik a vállalatoknál, a kutató és fejlesztő intézményeknél, könyvtáraknál, valamint a felsoroltak irányító szerveinél képesek:

- szakmai információs rendszerek, szakirodalmi bázisok szervezésére;
- a szakmai információk döntéselőkészítési céllal történő elemzésére és szintetizálására;
- a szakmai információs tevékenység gépesítésének és automatizálásának szervezésére;
- az audio-vizuális tájékoztatás, a szakmai propaganda szervezésére;
- a nemzetközi információs együttműködésben való részvételünk szervezésére;
- az informatika elméleti kérdéseivel való foglalkozásra.

A képzés 2 éves, posztgraduális. A szakot egyetemi végzettséggel és több évi gyakorlattal, valamint idegen nyelvismerettel rendelkezők vehetik fel. A végzők

szakinformátor

elnevezésű oklevelet kapnak. Azok, akiket a munkahely javasol, a felvételnél előnyben részesülnek. A képzés az ELTE Bölcsészettudományi Kara Könyvtártudományi Tanszékének a keretében; levelező tagozaton történik.

Jelentkezési határidő: 1991. május 15.

A jelentkezés az egyetemi felvételi vizsgákra való jelentkezéshez használt űrlap kitöltése és beküldése révén történik, amelyhez a jelentkező önéletrajza, az egyetemi végzettséget bizonyító oklevél (vagy másolata), az idegen nyelv tudását igazoló okmány és a munkahely javaslata csatolandó.

A jelentkezési iratok az *Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Dékáni Hivatalának Levelező Tagozatára* küldendők: 1052 Budapest, Pesti Barnabás u. 1.

A jelentkezőket a Könyvtártudományi Tanszék 1991. június végén-július elején felvételi beszélgetésre hívja be; az időpontról az egyetem kb. két héttel korábban értesítést küld.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

A szerző *The challenge of change in Eastern Europe to the parliamentary libraries of the West* (56. IFLA Konf. 1990. 1.füz. 38-42.p.) c. tanulmányát **Prőhle Éva** tömörítette.

Kelet-európai változások — nyugat-európai parlamenti könyvtárak

Ernst Kohl

A képviseleti demokrácia alapintézménye a parlament. A képviselők alapvető információellátása a parlamenti könyvtárak elsőrendű feladata. A parlamenti könyvtár tehát a demokratikus kormány alkotórészének tekinthető.

Kelet-Európa egyes országaiban — mint pl. Csehszlovákia, Kelet-Németország és Magyarország — a régi rendszer helyébe új lépett, más országokban — Bulgária és Románia — a régi "uralkodó osztály" — felismerve a rendszer tarthatatlanságát — bizonyos átalakításokat végrehajtva fokozatosan demokratizálja a rendszert. Lengyelországban e kétféle folyamat kombinációjáról beszélhetünk. A Szovjetunióban és Jugoszláviában a többnemzetiségű lét veszélyezteti a demokratizálódás sikerét. Albánia esetében még az is kétséges, hogy a jelenlegi uralkodó osztály legalább egy része vállalja-e az átalakítást.

A demokratizálódással együttjár a polgárok fokozódó részvétele a politikai, társadalmi és gazdasági életben. Ehhez erős önkormányzatokra és radikális intézményi reformokra van szükség. A kisebbségi jogok védelme is égető kérdés Kelet-Európában.

Kelet-Európa alkotmányos reformjához a nyugati világ szolgálhat például. A nyugati parlamenti könyvtárak érezzék ezért kötelességüknek, hogy a kelet-európai politika irányítóit széleskörűen támogassák. Ennek a segítségnek számos módja lehet:

— a kelet-európai parlamentek és kormányzati testületek tagjai számára — legalább átmeneti jelleggel — tájékoztató szolgálatot biztosítani;

— könyvtári anyagokat rendelkezésre bocsátani;

— a számítógépes adatbázisaikhoz online hozzáférést biztosítani;

— csoportos látogatások alkalmával megismertetni a kelet-európai képviselőkkel könyvtári és információs szolgáltatásaikat;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– a kelet-európai parlamenti könyvtárak bevonása a nyugat-európai parlamenti könyvtárak közös vállalkozásaiba;

– tanácsadó szolgálat kelet-európai parlamenti könyvtárak munkatársai számára;

– képzési- és tapasztalatcsere programok szervezése kelet-európai parlamenti könyvtárosok számára;

– a parlamenti könyvtárosság fogalmának megalkotása a pluralizmus és a nemzetek egymásrautaltságának figyelembevételével.

A jelen helyzetben elsősorban rövid távú segítségre van szükség – azaz tájékoztató szolgálatra és könyvtári anyagok (pl. alapvető kézikönyvek) megküldésére.

A kelet-európaiak számára nyújtott tájékoztató szolgáltatásokra például szolgálhat a Deutscher Bundestag könyvtára. Kelet-Európa parlamenti képviselői, a kelet-európai államok bonni nagykövetségének munkatársai, valamint kelet-európai újságírók már eddig is több ízben fordultak hozzá tájékoztatásért. A keresett témák kapcsolódtak az alkotmányos reform kérdéseihez.

Közép- és Kelet-Európa több képviselőcsoportja látogatta már meg a Bundestagot, és a könyvtár ilyen alkalmakkor erősen hangsúlyozta szolgáltatásai jelentőségét a képviselők, valamint a döntési folyamatokban résztvevő intézmények szempontjából.

Tekintettel a regionális és globális kérdések növekvő jelentőségére, a parlamenti könyvtárak csak együttműködve nyújthatnak hatékony szolgáltatásokat a parlamentnek. Nyugat-Európában a parlamenti könyvtárak együttműködése az Európai Parlamenti Kutatási és Dokumentációs Központ révén zajlik, melyet 1977-ben az Európa Parlamenti Közgyűlések Elnöki Konferenciája hozott létre. Az Európa Tanács vagy az Európai Közösségek bármelyik tagországa tagja lehet a központnak.

A Központ könyvtári munkacsoportja kezdeményezi és hangolja össze a könyvtárak közös tevékenykedését.

Az Európa Tanács a kelet-európai változásokra tekintettel létrehozta a "különleges vendég" státuszát. 1990 májusáig a következő országok parlamentjei nyerték el e megtisztelő státuszt: Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, a Szovjetunió és Jugoszlávia. Ez reményt ad arra, hogy ezen országok parlamenti könyvtárainak néhány munkatársa részt tud venni a könyvtári munkacsoport 1990. októberi római ülésén.

Az IFLA természetesen szívesen veszi a parlamenti könyvtárak csatlakozását. A lengyel Biblioteka Sejmowa hosszú ideje intézményi tag, a magyar Országgyűlési Könyvtár vezetői személyes minőségükben vettek részt a parlamenti könyvtári szekció állandó bizottságának munkájában. Az új helyzetben elsőként a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság parlamenti könyvtára lépett be az IFLA-ba.

A parlamenti könyvtári szekció tagjai gyakran nyújtottak segítséget a harmadik világ országainak konzultációk és tapasztalatcserék formájában. Ezt a gyakorlatot nyilván ki fogják terjeszteni Közép- és Kelet-Európa parlamenti könyvtáraira.

A nyugat-európai parlamenti könyvtárak hosszú távon úgy segíthetik kelet-európai kollégáikat, hogy hozzájárulnak a politikusok információellátásához. A parlamenti könyvtári szekció irányelvek közreadását tervezi törvényhozói könyvtárak számára. A politikai folyamatban résztvevők számára nem a túl kevés, hanem a túl sok információ jelent problémát.

A parlamenti könyvtárak alapvető feladata, hogy a döntéshozók számára elemezze, válogassa, értelmezze, tömörítse és könnyen hozzáférhetővé tegye a szükséges információkat. A parlamenti könyvtár tulajdonképpen igazi információs ügynök. Szakmai illetékessége a hagyományos gyarapító, referáló és tájékoztató tevékenységen túl kiterjed az elemző és értelmező tevékenységekre. Valójában közvetítőként funkcionál. Gyarapításában külön hangsúlyt kell fektetni a referensz könyvekre, a parlamenti dokumentumokra, a politikai folyamatban résztvevő intézmények hivatalos kiadványaira. A parlamenti könyvtár figyelje az országos és helyi újságokat, képeslapokat, szakmai folyóiratokat és nyújtson szolgáltatást ezek tartalmáról. Érdemes figyelmet fordítani a külön érdekcsoportok kiadványaira – sőt tartalmi feltárásuk során a törvényhozók számára világossá kell tenni az érdekellentéteket is.

A nemzetek egymásrautaltságára tekintettel igen lényeges egy sor környező és egyéb ország parlamenti dokumentumainak, valamint a nemzetközi szervezetek anyagainak gyűjtése. Ezek külön feldolgozása helyett arra kell törekedni, hogy az egységes elvek alapján feldolgozott dokumentumok kölcsönösen lehívhatók legyenek a hálózatba kapcsolt adatbázisokból.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mivel a pluralista társadalomban sokan vesznek részt a politikai folyamatokban, a parlamenti könyvtáraknak nemcsak a képviselőket, a politikai pártokat és a parlamenti apparátust kell kiszolgálniuk, hanem a sajtó, a különféle érdekcsoportok képviselői, valamint a külképviseletek munkatársai is a parlamenti könyvtárak jogos használói közé számítanak. Ezenkívül a parlamenti könyvtár feladata, hogy megismertesse a választókkal a politikai döntéseket, tehát hozzáférhetővé kell tennie a parlament plenáris üléseinek, bizottsági üléseinek anyagát. Alkalmanként olyan információs anyagot is össze kell állítania, amely megismerteti az érdeklődőt a parlament kurrens tevékenységével.

A társadalom magas követelményeket állít a parlamenti könyvtárak elé. E dolgozat nemcsak a kelet-európaiakban kívánja ezt a tényt tudatosítani!

A szerző *Romanian Library Development: Past, Present and Future* (= *Library Review*. vol. 39. no. 4. 1990. pp. 41-44.) c. tanulmányát tömörítette: **Fülöp Géza** (Marosvásárhely).

A román könyvtárak fejlődése: múlt, jelen és jövő

Ian R. M. Mowat

Ian Mowat a Library Association és a British Council megbízásából járt 1990 februárjában Bukarestben, hogy tanulmányozza, miként lehetne a leghatékonyabban segíteni a román könyvtárostársadalmat. Cikkében tapasztalatairól számol be.

Másfél hónappal a forradalom után a város sajátságos képet mutatott. A korábban olvasott újságcikkek és a bukarestiekkel folytatott beszélgetések már elárulták, hogy sok minden megváltozott. Szembetűnő volt a feszültség csökkenése. Az emberek, akik azelőtt kerülték az idegeneket, most keresik az alkalmat, hogy beszélgethessenek a külföldiekkel. A változások ellenére a régi rendszer nyomai a román társadalomban mindenütt észrevehetők, s elegyednek a forradalom jegyeivel. A Központi Egyetemi Könyvtár kiégett épülete – amely a Szekuritáté és a hadsereg tűzpárbajának esett áldozatul –, a forradalom mártírjainak emlékére elhelyezett virágcsokrok és égő gyertyafüzérek, Ceausescu híveinek in effigie a fákra akasztott képei, a mindenütt jelenlevő katonák olyan társadalomról árulkodnak, amely még nem kötött békét önmagával.

Olyan társadalmi környezetben, amely egy évtized (valójában négy – a *törm.* megj.) rossz gazdálkodásának és a forradalomnak a következményeit szenvedi, a román könyvtárak látványa sokkoló hatással van a nyugati szemlélőre. Szinte olyan ez, mintha a sci-fi művek visszatérő kedvelt motívuma kelne életre: mintha egy más világba kerülnénk, amelyből hiányzik a való világ valamely megszokott, lényeges eleme. Ez az elem jelen esetben a számítógép. Tanulságos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

volt látni, hogy egy viszonylag fejlett és sokoldalú kultúra hogyan boldogul egy olyan eszköz nélkül, amelyet nyugaton a könyvtári munka elengedhetetlen eszközének tekintenek. Valójában a számítógép hiánya csak egyik következménye a román könyvtárügy sokkal súlyosabb bajának, a külföldi kapcsolatok korlátozottságának. A nyolcvanas években nem tiltották be teljesen a külföldi kapcsolatokat, de a devizahiány és az a hivatalos politika, amely megakadályozta az emberek és eszmék cseréjét, rendkívüli mértékben gátolta a világszerte elterjedt eredmények alkalmazását. Ilyen nehézségek mellett nem az a csoda, hogy a román könyvtárosok nem tudtak lépést tartani a fejlődéssel, hanem az, hogy sikerült egy tartásában és szolgáltatásaiban felismerhetően európai rendszert fenntartaniuk és működtetniük, és olyan alternatív módszereket találniuk, amelyek a romániai helyzetben alkalmasak voltak az olvasók ellátására.

Ahol nem volt szükség devizára és a külföldi eszmék hozzáférhetők voltak, a román könyvtárosok éppen olyan jól alkalmazták a legkorszerűbb eljárásokat, mint bárki más. A katalogizálás például mintaszerűen magas színvonalú (az ISBD-t alkalmazzák szabványként). A bukaresti Városi Könyvtár éppen olyan hozzáértéssel ápolja az olvasókkal a kapcsolatokat, s talál ki újszerű tevékenységeket, mint akármelyik angol közművelődési könyvtár (pl. ízlésesen díszített bevásárló tasakok a fiókkönyvtárak címével, a könyveket népszerűsítő rendszeres bábjáték előadások stb.). Az állomány konzerválását sem hanyagolják el, holott ez sok nyugati könyvtárnak is gyenge pontja. A fapolcokat például vegyszerekkel kezelik, hogy csökkentsék a tűzveszélyt. Egy másik dícséretes konzerválási eljárás nem a jó szervező munka eredménye, hanem a pénzhiány és a diktátori megalomán politika következménye. A forradalom előtt, hogy biztosítsák a kivételezett iparágak energiaellátását, a Ceausescu rendszer elrendelte, hogy a lakások hőmérsékletét 8 fok alatt kell tartani, a műhelyeket, irodákat pedig egyáltalán nem szabad fűteni. Még a forradalom után is, a szokatlanul enyhe februárban a fűtés egyelőre lehetséges minimális javításával a könyvtárakban csak olyan hőmérsékletet tudtak biztosítani, amely ideális ugyan a könyveknek, de semmi esetre sem elegendő emberi lények számára. A rétegesen öltözött, nagykabátban, kalapban dolgozó könyvtárosok látványa is jól példázza, milyen nagyfokú bátorságra és odaadásra volt szükség az elmúlt évtizedekben a normális tevékenység minimális szintjének fenntartásához is.

A román nép büszke latin származására. A kontinuitás eszméje az építészetben is tükröződik, pl. a nyugat-európai látogatónak feltűnik a mindenütt megtalálható klasszikus stílusú épületek tömege, amelyeket ha Párizsban vagy Londonban látnánk, a múlt század közepére datálnánk. Ám Bukarestben kiderül, hogy zömük az 1930-as években épült. A lakóházépítés kétezer éves tervezési elveinek rákényszerítése a könyvtárépületekre kevéssé vonzó azok szemében, akiknek ilyen épületekben kell dolgozniuk. A megszorítások még fokozottabban érződnek azokban a könyvtárakban – és ez alól a legjelentősebbek sem kivételek –, amelyek egy egészen más célra emelt épületben működnek. A Nemzeti Könyvtár például a századforduló táján épült Tőzsdepalotában kapott helyet, a Városi Könyvtár központja pedig egy fantasztikus barokk palotában található. Sajnálatos módon még azok a könyvtárak is, amelyek erre a célra tervezett modernebb épületekben működnek, az anyagiak hiánya miatt jóval a nyugaton elfogadható normák alatt működnek. Az ilyen környezetben dolgozó személyzetnek további nehézségekkel kell szembenéznie. A devizahiány és a belföldi beszerzéseket korlátozó rendelkezések miatt a felszerelés kétségbeejtően szegényes. A személyi számítógép a képzelet birodalmába vesző végén van annak a hiánycikk-listának, amely a fénymásoló berendezéseken, mikrofilmolvasón, elektromos írógépen át a hagyományos kézi írógépig, a másoláshoz szükséges papírig, sőt az írógépszalagig terjed. Ezeknek a gyakorlati nehézségeknek a legyőzése olyan találékonyságot feltételez, amiben a legtöbb nyugat-európai – a több éves elméleti képzés és gyakorlat ellenére – alulmaradna. A román könyvtárosok mai nemzedéke alig részesülhetett elméleti képzésben. A korábban létezett könyvtárszakot ugyanis a kormány megszüntette, a Román Könyvtárosok Egyesülete pedig már évek óta haldoklik. (A könyvtárosképzés ősszel újraindult, s az egyesület is újjászületett. – a *töm.* megj.)

Az idősebb szakemberek közül még sokan részt vettek a szakképzésben vagy munkájuk során kellő tapasztalatra tettek szert annak pótlására. A forradalom után azonban bizonyos szempontból romlott a helyzet. 1989 decembere előtt a politikailag nem eléggé megbízható emberek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

semmilyen szakmában sem számíthattak előmenetelre. A szerző nem tudta pontosan felmérni, hogy a könyvtáros szakmában milyen mérvű volt az elnyomás, de egy esetre felhívták a figyelmét, amikor is egy köztiszteletben álló és nagy gyakorlattal rendelkező könyvtárost lefokoztak kisegítőnek.

Ismerve a korábbi rendszer kegyetlenségét, nem meglepő, hogy a forradalom után kiebrudalták a vezető pozíciókból a múlt rezsim túlbuzgó híveit. Ennek viszont az lett a következménye, hogy éppen a legnagyobb gyakorlattal rendelkező – de kompromittált – könyvtárosokat távolították el és helyettesítették kevésbé tapasztalt emberekkel. A könyvtárakban a bizonytalanság és ellenségeskedés légköre alakult ki, mivel nem lehetett tudni, milyen lesz a kormány politikai arcéle. (Azóta alapos visszarendeződés ment végbe – a *töm.* megj.)

A személyzettel és épülettel kapcsolatos problémák nagyok, de legalább ekkorák az állományt illető bajok. Az elmúlt évtizedek román kiadványainak papírja nagyon rossz minőségű, várható élettartamuk nem túl hosszú. Az élettartamot sok esetben az emberi beavatkozás is lerövidítette. A bukaresti Központi Egyetemi Könyvtár történelmi részlegén például hosszú polcsorok állnak üresen, mert eltávolították a Ceausescu művek gyűjteményes kiadásának számtalan példányát és nagyon sok marxista beállítottságú művet.

A nagyobb könyvtáraknak gazdag gyűjteményük van régi külföldi anyagból, s valószínűleg annak köszönhetően, hogy a nyugati könyvtárak nagylelkűen értelmezték a csereegyezményeket. Néhány újabb európai és amerikai kiadvány is megtalálható bennük, de nagy a hiány referensz és tudományos művekben, s ezekre sürgős szükség volna. A hiányokat rövid idő alatt csak bőkezű külföldi segítséggel lehetne pótolni. Az első lépéseket már megtették: Franciaországból több, mint 100 000, Angliából kb. 250 000 kötet érkezett. Az adományok mérete azonban nehéz helyzetbe hozta az amúgyis túlterhelt katalogizálókat. A jövőben sokkal nagyobb szükség lenne pénzügyi segítségre, hogy a román könyvtárosoknak lehetőségük legyen saját maguknak kiválogatniuk a számukra legfontosabb kiadványokat.

Hogyan boldogultak a román könyvtárosok a nyugati kartársaik által nélkülözhetetlennek tartott eszközök, lehetőségek hiányában? Alternatív stratégiákat dolgoztak ki, amelyek, ha nem is pótolhatták a számukra elérhetetlen szolgáltatásokat, mégis lehetővé tették olvasóik ellátását. Az együttműködés, amelynek értéke ellenséges környezetben megnő, olyan területekre terjedt ki, mint a továbbképzés és a külföldi kiadványok beszerzése. Megfosztva a külföldi referáló kiadványoktól, a román könyvtárosok kidolgozták saját nagyon sokoldalú forrásaikat. A bukaresti Központi Egyetemi Könyvtár például egész sorozat referáló, index és szemle jellegű periodikumot ad ki.

A forradalom némi bizonytalanságot okozott. Később fog elválni, hogy az elszigeteltség idején kialakított szolgáltatások milyen mértékben maradnak fenn, miután az ország nyitottabbá válik. Ám a számítógépesítés irányába tett, korábban bizonytalan lépések, amelyeket a felszerelés és a képzés hiánya fékezett, máris felgyorsultak. Cselekvőképes egyesületek létrehozása, amelyek magukba foglalnák például az oktatási intézmények könyvtárosait, hozzájárulna a változás felgyorsításához, s ahhoz, hogy közelítse a román könyvtárosokat a nyugati színvonalhoz.

Az első érzés, amely a látogatót Romániában hatalmába keríti, a csodálat a román kollégák iránt, akik szembeszálltak a mostoha körülményekkel, hogy olvasóközösségüket szolgálják. Ám ezután egy nagyon fontos reflexió következik. A könyvtárügyben kibontakozó nemzetközi kapcsolatok és a személycsere lehetősége igen fontos az ország teljesítményének fenntartásában és tökéletesítésében csakúgy, mint az élet bármely területén.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Prágai Városi Könyvtár

Anna Bimková

A Prágai Városi Könyvtár csaknem száz éve meghatározott, a múltban is és ma is a környezetet visszatükröző társadalmi feltételek között működik. Nézzük csak a közelmúlt történelmét. A csehszlovák könyvtárügy jelenlegi állapota az egész társadalom válságának tükre. A világirodalom, de végeredményben a mi irodalmaink nagy részét is ideológiailag eleve alkalmatlannak, tehát könyvtári terjesztésre megengedhetetlennek tartották. (A 70-es években a Városi Könyvtár kénytelen volt az állományából kivonni 50 ezer kötetnyi ideológiailag káros művet, amelyeket szerencsére meg tudott őrizni, és most 1989 végére csaknem teljességgel vissza tudott helyezni az állományba.)

Háttérbe szorították a közművelődési könyvtárak fő tevékenységét, az irodalom gyűjtését és hozzáférhetővé tételét, s a közművelődési könyvtári munka fő kritériumai az ún. népművelő rendezvények, akciók, beszélgetések, vetélkedők voltak. Az, hogy a Városi Könyvtár az elmúlt években is képes volt megtartani az olvasók érdeklődését, úgy véljük, főleg a munkatársai érdeme és a prágai városi könyvtári hálózat viszonylag jó fejlődési feltételeinek köszönhető.

Az őszi forradalom (1989) megszabadította a közművelődési könyvtárakat az ideológiai korlátozástól, és a szabad, demokratikus társadalomban funkciójuk pótolhatatlan lesz, sőt, feladataik egyértelműen nőni fognak.

A könyvtárügy első feladata az kell, hogy legyen, hogy minden polgár számára egyenlő esélyt biztosítson az irodalomhoz és az információhoz való hozzájutásra. Akár ideológiai, akár gazdasági okokból preferált csoportok létrehozása elfogadhatatlan lenne.

A könyvtárügy szervezetét és irányítását annak az alapelvnek kell alárendelnünk, hogy a könyvtárosság szolgálat, amely a társadalmi szükségletekből következik, és mindenekelőtt ezek a szükségletek kell, hogy irányítsák.

A társadalmi és politikai változások és a felülről diktált feladatok rövidtávú érvényessége arra késztetett minket a Prágai Városi Könyvtárban, hogy egy fejlesztési programot dolgozzunk ki az új feltételek között, mégpedig az összes munkatárs részvételével. Ezt a programot, amelyről a továbbiakban szólunk, tevékenységünk alapjának kell tekinteni a következő 3-5 éves időszakban. Folyamatosan aktualizálni fogjuk, egyes kérdésekben pedig részletesebben és pontosabban kidolgozzuk, főként a kultúra és az információközvetítés szférájában felmerülő, de előre pontosan mérlegelhetetlen tapasztalatokkal ütköztetve. Ebből a szempontból tehát egy munkaprogramról van szó.

Először is szóljunk a *kiindulási feltételekről*. A Prágai Városi Könyvtár teljesen centralizált könyvtári rendszer, amelyet jelenleg a város egész területén 82 helyiség és 9 mozgókönyvtári állomás alkot. Szolgáltatásainkat 180 ezer beiratkozott olvasó veszi igénybe, azaz a főváros lakosságának 15%-a. Az olvasók évente 5,5 millió kölcsönzést végeznek, amit a 2,4 millió könyvtári egységből álló állomány tesz lehetővé a számukra.

A könyvtári hálózat, a szolgáltatások és a társadalmi feltételek mai helyzetét a következőképpen lehet jellemezni: működik egy centralizált könyvtári hálózat, amely alkalmas az alapvető kölcsönzési, bibliográfiai és tájékoztatási szolgáltatások biztosítására a saját információs forrásaiból. Mindezt kiegészíti néhány további szolgáltatás – a hangzó és vizuális anyagok (hanglemezek, kazetták, CD-lemezek, reprodukciók, grafikák) kölcsönzése, a népegyetem továbbképző tanfolyamai, előadásai és kisebb mértékben a másolatszolgáltatás. A rendszer alapja a könyvállomány központi beszerzése és feldolgozása, ami 1922 óta létezik, és 1982 óta számítógép segítségével valósul meg. (Itt merül fel az első probléma, mégpedig az, hogy a könyvtár anyagi lehetőségei hamarosan nem tudnak majd megfelelni annak a követelménynek, hogy az állományt a szükséges példányszámban és a társa-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dalmi helyzet változásaiból következő összetételben tudjuk gyarapítani.)

Úgy véljük, hogy a közeljövőben változni fognak a szolgáltatásaink iránti olvasói igények, mégpedig az új oktatási koncepcióval és a kvalifikált munkaerő iránti szükségletek változásával összefüggésben. Eljött az az idő, amikor a könyvtárban szabályosan, korlátozás nélkül lehet foglalkozni a szépirodalommal, főként a kortárs cseh irodalommal, és valószínűleg nőni fog a könyvtár, mint alapvetően ingyenes kulturális intézmény jelentősége a lakosság szociálisan gyengülő rétegei (egyetemi hallgatók, nyugdíjasok, munkanélküliek) számára.

A kiindulási feltételek közé kell sorolnunk a központi könyvtárban lévő kritikus helyzetet is. A mostani elhelyezés sem funkcionálisan, sem térbelileg nem felel meg a szolgáltatások zömének, és azoknak a tevékenységeknek sem, amelyekkel a központi könyvtár a hálózatot működteti (gyarapítás, feldolgozás). Így kétségessé válik, hogy a városnak külföldről ajándékozott külföldi és cseh emigráns irodalmat jól fel tudjuk-e használni.

A hálózatra továbbá jellemző az egyes könyvtárak különböző nagysága és felszereltségük eltérő színvonala. A méret és a felszereltség optimálisnak tűnik az újonnan épített, rekonstruált és korszerűsített könyvtárak többségénél, viszont a régi épületekben lévő könyvtárak soránál minden vonatkozásban elégtelen. A hosszú távúra tervezett építési, rekonstrukciós és modernizálási program egyelőre folytatódik, de a legnagyobb erőfeszítéseket kell tennünk, hogy ez továbbra is így legyen.

Terveink, amelyekkel a társadalmi változásokra reagálni akarunk, és amelyek jogosultságáról meg vagyunk győződve, *a könyvtár szorosan összetartozó kettős feladatából következnek*: a könyvtár egyrészt a nép kulturális javaihoz való hozzáférést biztosító kulturális intézmény, másrészt természetes közvetítője azoknak az információs forrásoknak, amelyek differenciálás nélkül minden polgárt szolgálnak. Az információ nyilvános hozzáférhetőségét csak a könyvtárak együttműködő hálózata tudja biztosítani, amely bekapcsolódik a nemzeti és esetleg a nemzetek fölötti információs rendszerbe. Meg vagyok győződve arról, hogy a Városi Könyvtárnak centralizált rendszernek kell maradnia optimálisan telepített hálózattal, célszerűen hierarchizált szolgáltatásokkal és központi állománygyarapítással és -feldolgozással. Természetesen ennek az alaptézisnek is figyelembe kell majd vennie a város új közigazgatási rendjéből következő változásokat, amelyek jelenleg még mérlegelés és megbeszélések tárgyai. A végleges döntést őszig kell meghozni, amikor az egész országban lezajlanak az új jogi képviseleteket megválasztó helyi választások. Úgy vélem, hogy könyvtárunk a jövőben működhetne tekintet nélkül a kerületek vagy a községek határaira, de a hálózat elhelyezésénél respektálnia kellene a lakosság igényeit és a bejárható távolságot.

A továbbiakban is a központi könyvtár lesz az alap, mint az egész hálózatnak a legnagyobb állománnyal és a legtöbb szolgáltatással rendelkező információs és funkcionális központja. Most dolgozzuk ki az egyes szolgáltató részlegek átalakításának a tervét, és egyúttal előkészítjük az alapokat az átadása, 1928 óta nagyobb változtatások nélkül működő épület felszerelésének és technikai hátterének fokozatos rekonstrukciójához.

Ha a fent említett előfeltételekből és célokból indulunk ki, mintegy kínálkozik a következő intézkedések bevezetése: elsősorban *változtatások a szervezeti felépítésben*, a hálózat szervezetében és irányításában, továbbá *a központi könyvtár szolgáltatásainak átalakítása*, hangsúlyozva a minőségi és gyors bibliográfiai információs szolgáltatásokat, az új médiák, technológiák használatát, és más intézmények információs kapacitásának felhasználását. Az új funkcionális tagolás tengelye egy, a saját és a külső adatázisokat egyaránt felhasználó központi információs részleg létrehozása, illetve főként a különgyűjteményekben (színházi, zenei) elégséges számú tanuló és lehallgató helyek kialakítása lesz.

Folytatódik *a könyvtári hálózat optimalizálása* egyrészt egész Prága ellátása, másrészt az egyes fiókok hatékonysága szempontjából, mégpedig a demokratikussá váló feltételek és az egyes városrészek kommunikációs kapcsolatai alapján. *A könyvtárépítés területén* a modern és megfelelő méretű könyvtárak építése felé akarunk haladni, főként Prága új városrészeiben. A hálózat optimalizálásának része lesz néhány meglévő könyvtár *rekonstrukciós és modernizációs programja*, és esetleg a nem hatékony és nem megfelelő könyvtárak megszüntetése.

Az állománygyarapítás és -nyilvántartás gépi rendszerének üzemszerű működéséhez kapcsolódva szeretnénk továbblépni *néhány további*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

részleg gépesítése (kölcsönzés, olvasói nyilvántartás, statisztika, információs tevékenység) és rendszerünknek külső adatbázisokkal való összekapcsolása felé. A Városi Könyvtár ezzel többek között a gépesített nemzeti bibliográfiához és a külföldi irodalom központi katalógusához nyer hozzáférést.

Fontolóra vesszük *néhány könyvtárnak az állomány összetételével és a szolgáltatások jellegével összefüggő profilváltását* a helyi feltételeknek és szükségleteknek megfelelően. Elengedhetetlenül szükségesnek látszik *a könyvtári állomány alapos korszerűsítése*, amit már meg is kezdtünk, és ugyancsak változtatások kellenek a gyarapítás összetételében, ami lehetővé tenné, hogy az állomány struktúrája megfeleljen a várható olvasói igényeknek. Megpróbáljuk bővíteni a nemzetközi kiadványcserét és a külföldi könyvek és folyóiratok beszerzését, hangsúlyt helyezve a szakmai és nyelvi képzést segítő anyagokra.

Néhány szolgáltatás és tevékenység *jelenlegi térítési díját* bevételeink növelése céljából módosítottuk, de csak olyan mértékig, hogy sértetlen maradjon az az alapelv, hogy a szolgáltatások túlnyomó többsége nem viselheti el a kereskedelmi árakat, és a Városi Könyvtár alaptevékenységét dotálni kell.

A fent leírtakban még sok változás történhet. Mindannyian saját magunk fogunk megtanulni az új feltételek, az új gazdasági viszonyok között dolgozni, és főként elszokni attól, hogy *"felülről"* várjuk az utasításokat. Egyetlen helyes szabályozó elv vezérelhet bennünket, mégpedig az olvasóink és használóink igényei.

Fordította: Rácz Ágnes

A szerző *Development in reading in Yugoslavia* (56th IFLA Konf. 1990. 7. füz. 56-62.p.) című tanulmányát **Kovács D. Katalin** tömörítette

---

Az olvasáskultúra fejlődése Jugoszláviában

Durda Mesič

Egy ország történelme és kulturális fejlettsége jelentősen befolyásolja az ott élő emberek olvasási szokásait és az olvasás iránti igényüket. A cikk napjainkig végigkíséri azt a fejlődést, amely a Jugoszláviát alkotó különböző kultúrákban az olvasás alapfeltételeit jelentő területeken végbement. Az olvasásra vonatkozó adatokat a Jugoszláviában meglehetősen későn kezdett, részleges, és módszertanilag gyakran megbízhatatlanul végzett vizsgálatok szolgáltatták.

A középkorban (a 10. századtól kezdve) a délszláv országokban – a szláv, glagolita és cirill nyelvű kéziratokban megjelenő – írott kultúra ugyanúgy a szűk egyházi körökhöz tartozott, mint Európa többi részén. A reneszánsz – amely legerősebben a dalmát városokban hatott – megindította a nemzeti nyelvű és a latin betűs irodalmat. A korabeli fejlett könyvtárak, melyekben humanisták tanultak, a kolostorokba és a városokba kerültek. A szabad és kulturális hatásokra nyitott Dubrovnik Köztársaság azzal a feltétellel támogatta a szerzetesi könyvtárakat, hogy azokat tudós világi személyek is használhatták. A mindössze néhány magán- és szerzetesi könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tár, és egyéb gyűjtemény azonban azt bizonyítja, hogy abban az időben a könyv és az olvasás a társadalom elkülönült szellemi elitjéhez tartozott. A reformáció, amely csak Szlovéniában és Horvátország peremén hatott, ezen az évszázadokon át jellemző helyzeten csak részben tudott változtatni. *Primoz Trubar*, az ismert szlovén reformer ezt írta 1562-ben: "Istennek hála, még a szlovén parasztok és a gyermekek is nehézség nélkül olvasnak". Aligha van még egy ország, melynek népére ez jellemző lett volna abban az időben.

A 18. század végén *Mária Terézia* – az egyes országok Monarchia-beli helyzetétől függően – kisebb-nagyobb reformokat vezetett be az Ausztria-Magyarországhoz tartozó területeken. Az elsődleges cél – abszolutista racionalizáció a kormányzatban és a hadseregben – mellett, a reformok következtében kötelező lett az általános iskolai rendszer. Szerbiában és Crna Gorában csak később, a 19. század végén vezették be a kötelező iskoláztatást. Nehéz megbecsülni, hogy mindez hány gyermeket érintett, de bizonyosra vehető, hogy – Szlovéniában és részben Horvátországon kívül – nagy tömegek maradtak analfabéták egészen a legutóbbi időkig.

Egy jól ismert történész, *E. Hobsbawn* a délszlávokat hozta fel példának, mint a napoleoni háborúk utáni időszak teljesen tanulatlan népét. Szerinte 1827-ben csak 0,5 százalékuk volt írástudó, és még később is, az osztrák hadseregbe besorozott dalmátoknak is csak 1%-a tudott írni-olvasni (azt nem lehet tudni, hogy ez az adat a német nyelv ismeretére vonatkozott-e). Az 1900-as osztrák népszámlálás szerint a szlovén nyelvet beszélők közül 23%, a szerb-horvátok közül 75% volt analfabéta. A párhuzamos adatok szerint ez az arány a cseh-morva-szlovák nyelvcsoport esetében csak 3%, míg az olaszoknál 16%, a lengyeleknél 40%, a románoknál pedig 75% volt. 1900-ban a horvátországi adatok 58,5%-os írástudatlanságot mutattak. 1910-ben Horvátországban 48,4%, Szlovéniában pedig 14,6% volt az analfabéták aránya.

Mindennek ellenére a 19. században a felemelkedő középosztály a délszláv területeken olvasóköröket és könyvtárakat hozott létre, és a fejlett Európa mintájára ezzel együtt kialakult az irodalmi és politikai közönség. Az ébredő nemzeti öntudat (horvát, szerb, szlovén, és az illír mozgalomban jelentkező közös délszláv) elősegítette a nemzeti nyelvű újságírás és könyvkiadás fejlődését. Kiszélesedett a könyvkereskedelmi hálózat, és ennek következtében 1903-ban Szerbiában 128, a Vajdaságban pedig 15 könyvkereskedő működött.

A századfordulóra megnőtt a nemzeti felvilágosodás iránti igény, és ez elősegítette a közművelődési könyvtárak alapítását. A közművelődési könyvtárak kialakulása, valamint az a tény, hogy a könyvtárakba hétköznapi emberek jártak, megteremtették a modern társadalom egyik kulcskérdésének, az olvasásnak az alapját. Az aktív könyvolvasás lett a társadalom kulturális fejlettségének egyik fő mutatója.

Jugoszláviáról tudni kell, hogy az első közös állam két világháború közötti rövid történelmében – bár volt bizonyos előrelépés – nem alakultak ki a fejlett olvasáskultúrához szükséges előfeltételek. Sőt, az 1921-es népszámlálás nagyarányú írástudatlanságról adott számot: Szerbiában 65,43%, Horvátországban 32,15%, Bosznia-Hercegovinában 80,55%, Montenegróban 67,02%, és egy évvel későbbi adat szerint Macedoniában 73,86% volt az analfabéta. 1931-ben Jugoszlávia 13 934 038 lakosából 6 197 916 fő, azaz körülbelül 45% még mindig írástudatlan volt, miközben fennmaradtak az ország régiói közötti drasztikus különbségek is. Az analfabéták aránya Koszovóban volt a legnagyobb: 90%.

A könyvkereskedői és könyvkiadói hálózat kiterjedt az egész országra. 1935-ben Szerbiában 71 településen 209, a Vajdaságban 56 helységben 128, és Koszovóban 5 településen 15 könyvkereskedő működött.

Az előző időszakhoz képest számottevően megszaporodtak a különböző típusú könyvtárak. A könyvtárak gyakran kicsi, hevenyészve összeszedett, helyhiánnyal küszködő gyűjtemények voltak, szegényes, érdektelen állománnyal és szakképzetlen személyzettel.

A beiratkozott olvasókról és a könyvkölcsönzésről nincsenek rendszeres adatok. Mégis, különböző példák alapján megállapítható, hogy – Szlovénián és talán néhány városon kívül – a népességnek csak nagyon kis része járt könyvtárba. *B. Gerlanc* 1927-es adatai alapján kiszámítható, hogy az akkori Dráva Bánát – lakossága ma nagyrészt Szlovéniához tartozik – népességének több mint 10%-a volt könyvtárhasználó, és hogy a közművelődési könyvtárak állományának nagysága alapján egy főre valamivel több mint 0,5 kötet könyv jutott. Nehéz megállapítani a beszerzés és a könyvtári tagság nö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vekedésének általános trendjét. Számos könyvtárhoz letéti helyeket és mozgó egységeket is szerveztek. A könyvtárak általában nyitva álltak mindenki előtt. A legtöbb felhasználó – minden második – a diákok közül került ki.

A belgrádi városi könyvtár 1931-ben 25 480 felnőtt és 5416 gyermeklátogatót fogadott. A lakosság 1%-a volt akkor könyvtártag.

A második világháború után a városokba való költözéssel és az állami szolgálattal (gyakorlatilag az egész gazdaságot államosították) együtt megjelent az alapvető műveltség iránti igény. Ugyanakkor a szocialista hatóságok ideológiai okok miatt megkezdték az egész népre kiterjedő, a tömegkultúrára és – elsősorban ideológiai területen – a tömegek oktatására irányuló új felvilágosítási kampányt. Abból indultak ki, hogy a kapitalizmus szándékosan tudatlanságban tartotta a tömegeket, és hogy az ideológiailag helyes oktatás a nemzeti öntudatot fogja fejleszteni. Összességében véve szép gondolat volt, hogy a szocializmus széleskörűvé akarta tenni a művelődést. Az egyik hangoztatott jelszó a "minden házban, minden lakótelepen, minden munkahelyen legyen könyvtár" volt. Annak ellenére, hogy nem volt elegendő könyv (sokat megsemmisítettek vagy elvittek a háború alatt), sem elég hely az ország egész területén létrejött számos könyvtár számára, és különösen hiányzott a szakképzett könyvtári munkaerő, az állami és pártvezetők hivatalos jelentéseikben lelkesen írtak a könyvtárakról. A könyvtárak számát minden bizonnyal eltúlozták, hogy be tudják mutatni a szocialista kulturális fejlődés során elért nagy eredményeket. 1948-ban a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Tudományos és Művelődési Minisztériuma szerint az országban a 9772 közművelődési könyvtár összállománya 3 102 964 könyv, az olvasók száma pedig 1 831 198 fő volt, így átlagban 5 lakosra jutott egy kötet. A 15 841 566 fős népességből körülbelül 12% volt közművelődési könyvári tag.

Ha mindez igaz, akkor abban az időben ez nagyon nagy arányú könyvtári tagságnak számított, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a háború után Jugoszláviában még minden második ember analfabéta volt, és egyes vidékeken az írni-olvasni tudás az elit jele volt. Hogy ezeket a "hivatalos" adatokat fenntartásokkal kell fogadni, ezt bizonyítják a későbbi közvéleménykutatások eredményei és a még objektívebb statisztikák. Egy 1954-es szlovéniai közvéleménykutatás szerint a szlovén lakosság 5,6%-a volt könyvtártag. 1956-os adatok szerint Bosznia-Hercegovina népességének 3%-a volt könyvtárhasználó.

Az valószínűleg mégis igaz, hogy – köszönhetően a tömegek lelkesedésének és az új hatóságok működésének – a háború után rövid idő alatt jelentősen fejlődött az olvasáskultúra. Az írás-olvasás tömeges oktatása, a könyvtárak elterjedése, és az a tény, hogy a könyvtár hozzáférhetővé vált az egyszerű emberek számára is, megteremtette az olvasás mint mindennapi kulturális szükséglet alapfeltételeit.

Egy idő után állandósult a könyvtárak száma, és ezzel létrejött az olvasáskultúra egyik alapvető feltételének, a modern könyvtári hálózatnak az alapja. Már 1952-ben, amikor megkezdődött a rendszeres könyvtári adatszolgáltatás, sokkal kevesebb könyvtárat (azaz 250 kötetnél nagyobb gyűjteményt) tartottak nyilván, mint néhány évvel korábban. 1961-ben 3065 könyvtár volt az országban. Az 1986-os statisztika Jugoszláviában 2012 közművelődési könyvtárat regisztrált, közülük 1827 a településeken, a többi gyárakban és intézményekben működött.

1961 óta gyűjtik a nyilvántartott könyvtárhasználók statisztikai adatait. A könyvtárhasználók száma azóta lassan növekedett: a népesség 7%-áról 1986-ra 10%-ra emelkedett. A kölcsönzések számának növekedése ennél gyorsabb ütemű volt. 1961-ben összesen 13 617 000, 1986-ban mintegy 37 666 000 könyvet kölcsönöztek, miközben a könyvtári állomány 7 969 000 kötetről 28 060 000 kötetre nőtt.

Az összkép elfedi a valós helyzetet. Sok kisebb közművelődési könyvtárnak ugyanis nincs pénze az állomány rendszeres felújítására, és így nem vonzóak a (potenciális) felhasználó számára.

Fontos megemlíteni, hogy a felhasználókon általában az olvasókat kell érteni, mert nagyon kevés és szegényes az audiovizuális dokumentum a jugoszláv könyvtárakban.

A közművelődési könyvtárakban csaknem minden második olvasó általános iskolai tanuló. A könyvtári tagok egynegyede középiskolás, illetve főiskolai vagy egyetemi hallgató. Ők együttal a leggyakoribb könyvkölcsönzők.

Néhány adat azt mutatja, hogy a jugoszláv kiadói tevékenység viszonylag fejlett. 10 európai ország (így például Belgium, Bulgária, Csehszlovákia, Hollandia, NDK, Lengyelország, Svédor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ság) kiadói tevékenységét elemezve, Jugoszlávia a lefordított könyvek kiadása területén a negyedik helyet érte el. Egy UNESCO jelentés szerint a fordításban megjelent művek száma alapján a világ első 12 országa között van, miközben az abszolut és relatív kiadási adatok körülbelül a 25. helyre sorolják. *Escarpit* szerint is kiemelkedően sok művet fordítanak le Jugoszláviában. A könyveladás figyelemreméltóan növekvő adatai azt mutatják, hogy az emberek valószínűleg többet olvasnak annál, mint amit a könyvtári adatok mutatnak. 1965-ben – a tankönyveken kívül – 9 516 000 könyvet és folyóiratot adtak el, 1987-ben pedig 109 773 000 példányt. A kiadott könyvek és folyóiratok száma 1965-ben 99 millió, 1988-ban 94 millió volt.

Az olvasottság területén elért hatalmas fejlődés ellenére sem kielégítő még a helyzet, bár az írni-olvasni tudás alapfeltétele, azaz a nyolcosztályos általános iskola elvégzése az egész országban kötelező. Az 1971-es és az 1981-es népszámlálás közötti időszakban egyötöddel csökkent azoknak a száma, akik nem végezték el az általános iskolát (62,5%-ról 44,3%-ra). Szlovéniában a legkisebb az általános iskolát nem végzettek aránya, a legnagyobb pedig Bosznia-Hercegovinában. A legutolsó, az 1981-es népszámlálás szerint a lakosság 20%-ának általános iskolai, 25,7%-ának középiskolai végzettsége volt, és 5% tanult tovább a középiskola után. Mintegy 7,5 millió felnőttnek nincs még általános iskolai végzettsége, őket ezért aligha lehet a potenciális olvasók közé számítani.

Az első olvasáskutatási "vizsgálatot" közvetlenül a második világháború után végezték a közművelődési könyvtárak felhasználóinak körében. Az olvasókat pszichológiai csoportokra osztották azzal a céllal, hogy érdeklődésüket a "jó irodalom" felé lehessen fordítani. A vizsgálat alapja a *Rubakin*-féle elmélet volt.

A tudományos olvasáskutatás későn, a hetvenes években kezdődött, és csak egy országos vizsgálatot végeztek. A továbbiakban a cikk ennek eredményeiről számol be, majd egy longitudinális projekt bemutatása következik, amelyet ötévenként végeznek el Szlovéniában. Ezután a cikk beszámol két horvátországi kutatásról, melyből az egyik a kulturális igényeket, a másik a könyvpiacot vizsgálta.

Mennyien olvasnak?

Jugoszláviában 1973-ban a népesség 38%-a legalább egy könyvet olvasott (Szlovéniában 43%, Horvátországban 42%). Az olvasók 65%-a a 18-24 éves korosztályhoz; 28%-a az 55-64 évesek közé tartozott. Az olvasók 51%-a ekkor felsőfokú végzettségű, 20%-a szakmunkás, 15%-a paraszt, 17%-a szakképzetlen munkás. Szlovéniában 1984-ben az emberek 52%-a olvasott egynél több könyvet. A hetvenes évek végére ez az arány 66%-ra emelkedett, de ez az eredmény nem bizonyult tartósnak. Az olvasók egyharmada háromnál több könyvet olvasott. Egyetlen egy könyvet sem olvasott a parasztok 82%-a, a szakképzetlen munkások 62%-a, a nyugdíjasok 55%-a, a középfokú végzettségű hivatalnokok 26%-a, az egyetemi végzettségűek 8%-a, és a diákok 4%-a. A korábbi vizsgálatok kimutatták, hogy a fiatalok és a nők olvasnak többet. Számottevő volt a vidéken és a városokban élők közötti különbség. 1984-ben a háromnál több könyvet olvasók 44%-a városban, 39%-a külvárosban és 23%-a vidéken lakott. Érdekes adat, hogy a 48% könyvet nem olvasó 45%-a rendszeresen olvasott újságot.

A könyvpiac 1983-as vizsgálata szerint *Horvátországban* a lakosság 45%-a rendszeresen olvas. Szlovéniához hasonlóan leginkább az egyetemi- és középiskolai végzettséggel rendelkezők, valamint a nők és a fiatalok olvasnak. Az emberek kulturális igényeit vizsgálva (1989-ben) a szabadidőben végzett "kulturális tevékenységek" között az olvasás vezet. Horvátországban a válaszolók 66,8%-a olvas napi- és hetilapokat, 17,6%-a szakfolyóiratokat.

Mit olvasnak az emberek?

A szlovéniai olvasók 45%-a csak szépirodalmat, 7%-a pedig csak szakirodalmat, tudományos ismeretterjesztő- és társadalompolitikai műveket olvas. Különösen érdekes, hogy az olvasók milyen értékeket tartanak fontosnak. Az erősen tekintélytisztelő emberek nem sokat olvasnak. Őket elsősorban a szépirodalom és a tudományos ismeretterjesztő művek érdeklik. A szépirodalom rajongói a családot tartják a leg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fontosabbnak. Azok, akiknek a pénz a legfontosabb értéke, a szépirodalmat kedvelik, nem érdekli őket az ismeretközlő irodalom, társadalompolitikai műveket pedig egyáltalán nem olvasnak. A vizsgálat vezetőinek véleménye szerint a legjobb szlovén olvasók azok, akik a kultúrát tartják a legértékesebbnek, mert ők egyaránt olvasnak szépirodalmat, tudományos ismeretterjesztő irodalmat, kézikönyveket és tudományos műveket. A szépirodalmat olvasók közül a legtöbben a történelmi regényeket (35%), az életrajzi és háborús műveket (25%), valamint a mai témájú és szerelmes regényeket (23%) kedvelik, míg a népszerűségi lista végén a költészet (12%), a tudományos fantasztikus irodalom (10%) és az esszé (6%) áll. Az olvasók többsége érdekfeszítő és bonyolult cselekményű történetet akar olvasni. A kutatók ebből azt a következtetést vonják le, hogy az emberek azért olvasnak, hogy a mindennapi valóság elől egy álomvilágba tudjanak menekülni.

Horvátországban az olvasók 36,3%-a szépirodalmat, 22,5%-a pedig ismeretközvetítő és tudományos műveket olvas. A férfiak legszívesebben történelmi regényeket (20%), legkevésbé pedig memoárokat és szerelmes regényeket olvasnak. A nők elsősorban a szerelmes- (32,5%) és a történelmi regényeket (17,3%), legkevésbé pedig a memoárokat és a science fictiont (2,9%) kedvelik. A válaszolók közül a 17 és 20 év közötti fiatalok legszívesebben szépirodalmat (54,2%), a 41 és 51 év közötti korosztályhoz tartozók pedig ismeretközlő irodalmat (30,3%) olvasnak.

A belgrádi közművelődési könyvtárakban végzett vizsgálatok a szlovéniaihoz hasonló eredményeket hoztak. Az olvasók jelentős része történelmi regényeket (38,32%), útikönyveket, memoárokat és életrajzi műveket (36,29%), valamint társadalmi- (36,04%) és szerelmes regényeket (34,52%) olvas. Kisebb a költészet (22,34%) és a science fiction (19,54%) aránya, és még kisebb a politikai irodalomé (15,99%). Legkisebb a közgazdasági és jogi (9,39%) művek, valamint a természettudományos művek (8,88%) olvasottsága.

Hogyan szerzik be az emberek a könyveket?

Szlovéniában az emberek 27%-a vásárolja, 11%-a könyvtárból kölcsönzi, és valamivel kevesebb mint 11%-a barátoktól kéri kölcsön a könyveket. Valamennyi vizsgált területen a magasabb családi jövedelemmel rendelkezők tartoznak a könyvvásárlók közé.

Szlovéniai kutatók azt állapították meg, hogy a viszonylag kis arányú könyvtári kölcsönzésnek az az egyik oka, hogy nincs a közelben közművelődési könyvtár (a falun élő megkérdezettek 80%-a válaszolt így). A másik ok az, hogy a könyvtárak nem vesznek elegendő számban olyan könyvet, amelyre igény van. Nem megfelelő az új könyvekről adott tájékoztatás sem. Még az állandó könyvtárhasználók is elsősorban a barátaiktól és újságcikkek alapján értesülnek az új könyvekről, vagy a kirakatban látják meg azokat.

A könyvtárhasználók elégedettek a könyvtári szolgáltatásokkal, és ez azt mutatja, hogy nem várnak túl sokat a könyvtáraktól.

A jugoszláv olvasáskultúra nem elég fejlett és ennek sokféle oka van. Közülük a cikk csak néhányat mutatott be. Általánosságban azt lehet megállapítani, hogy a délszláv népek történelmi okok miatt maradtak le az olvasottság területén. Ez alól csak a szlovén nép kivétel. A társadalmi méretű szegénység szintén akadálya volt annak, hogy a tömeges olvasás kulturális előfeltételei kifejlődjenek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző *Literacy and reading in Iceland* (56. IFLA-konf. 1990. 7.füz. 45-55.p.) c. tanulmányát **Kovács D. Katalin** tömörítette.

Olvasáskultúra Izlandon

Darlene E. Weingand

Az izlandi olvasáskultúra a világon az egyik legfejlettebb, és itt a legnagyobb az egy háztartásra vetített könyvkiadási arány. Izland azzal büszkélkedhet, hogy egy lakosra számítva, évente háromszor vagy négyszer több könyvet jelentet meg, mint a többi skandináv állam, és mintegy hússzor többet, mint az USA. Mi lehet ennek az oka? Milyen tanulsággal szolgálhat az izlandi társadalom és kultúra vizsgálata a világnak, ahol sok országban az analfabétizmus okozta súlyos problémákkal kell szembenézni?

Ennek felderítésére vállalkozott a cikk szerzője, aki 1988-ban, az izlandi egyetem vendégprofesszoraként interjúsorozatot készített a helyi társadalom összetételét reprezentáló csoportokkal.

A háttér

Izlandon több tényező is hozzájárulhatott e rendkívül magas olvasottsági szint eléréséhez. Ezek: 1. a földrajzi adottságok, 2. a közös múlt emlékének megőrzése, 3. a szájhagyomány ereje.

A földrajzi tényezők. Izlandi szerzők részletesen tárgyalják a táj és az emberek közötti kapcsolatot. *Thorarinsson* például így ír erről: "Az izlandi nép múltját nem lehet egyedül a történészek által megfejteni. Ez a történelem, összehasonlítva a többi civilizált nép történetével, másokénál sokkan jobban érthető az elemekkel vívott küzdelem alapján; az éghajlati változások, a jégzajlás, a talajerózió és a katasztrófák, mint például a vulkánkitörések, a gleccserrepedések és a földrengések okozta környezeti változások tükrében."

Ezeket a földrajzi tényezőket figyelembe kell venni minden, a kultúra területén végzett vizsgálatnál.

A közös múlt... Kevés nép van, amelyik jobban ismeri történelmét és szorosabb kapcsolatban áll múltjával, mint az izlandi. Ez a 12. századtól kezdődően fennmaradt nagyszámú írott dokumentumnak köszönhető, melyek a kezdetektől feltárják a múltat. Ezek a dokumentumok, melyeket évszázadokon át szó szerint az egész nép birtokolt, formálták az emberek gondolkodásmódját és érzelmi világát. A történelmi folytonosság, s benne a múlt dicsősége éppen úgy, mint az évszázados balsors, jelenti ma is az izlandiak legfontosabb hajtóerejét.

A szájhagyomány. Az izlandi örökség középpontját jelentő történelmi múlt közvetítésében jelentős szerepet játszott a szájhagyomány. Az ősi szokás, azaz a régi mondák felolvasása mindennapi jelenség volt a 13. századtól kezdve a 19. századig, s miként egy 1752-ből származó útibeszámolóból is kiderül, ez volt a szabadidő eltöltésének legértelmesebb és leghasznosabb formája.

Metodológia

A vizsgálat megkezdése előtt, a kutatási stratégia részeként a szerző olyan háttérinformációkat gyűjtött össze, amelyeket a későbbiekben, az eljárás során felhasznált.

Könyvkiadás. "Jobb mezítláb járni, mint könyvek nélkül élni" – tartja egy izlandi közmondás, ezzel is bizonyítva az emberek irodalom iránti vonzalmát. Bár november-december hónapban a könyvpiacot a könyvek áradata lepi el, és a könyv ma is a legnépszerűbb karácsonyi ajándék, a nyolcvanas években már megjelentek a változás jelei. A kiadott könyvek száma 1981 és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1985 között növekedett, az eladott könyvek száma azonban 1986 és 1988 között évente 10, illetve 5%-kal csökkent. Izland legjelentősebb kiadójának, az *Almenna bókafélagidnak* vezetője szerint erősödött a könyv és a többi média közötti verseny, s az emberek kevesebbet olvasnak, mint korábban. A versenyt tükrözi az eladott könyvféleségek arányában jelentkező változás is. Az igény elsősorban a tankönyvek, műszaki könyvek és a különböző referensz művek iránt nő.

Az izlandi könyvtárak. Az országot 1262-től egészen 1944-ig, a Dániától való teljes függetlenség kivívásának évéig a politikai stabilitás és a gazdasági fejlődés hiánya jellemezte, így a könyvtárak sem fejlődtek kellőképpen. Ezen a téren az első lépéseket a 19. század fordulóján megjelenő olvasókörök és a posta útján kölcsönző könyvtárak jelentették, de ezek a kezdeményezések viszonylag rövid életűek voltak.

Az első valódi könyvtári közgyűjtemény, az 1818-ban alapított *nemzeti könyvtár* (Landsbókasafn Islands) az ország legnagyobb könyvtára. Állománya 1985-ben 380 000 hazai és külföldi dokumentum, továbbá mintegy 14 000 kézirat volt. A nemzeti könyvtárban — néhány nagyon régi, különösen ritka példánytól eltekintve — megtalálható minden olyan könyv, amelyet Izlandon nyomtattak.

Az 1940-ben alapított *egyetemi könyvtárat* (Háskólabókasafn) az egyetem oktatási és kutatási tevékenységének támogatására hozták létre. 1983-ban 230 000 nyomtatott könyv volt a nyilvános könyvtári feladatokat is ellátó könyvtár állományában.

A *közművelődési könyvtárak* eredete a 18. és 19. századi olvasótársaságokig vezethető vissza. Az 1981-85-ös időszakra vonatkozó statisztikai adatok intenzív könyvtárhasználatot mutatnak. Előrejelzik ugyanakkor azt is, hogy ezen a területen a vizsgált időszak után csökkenés várható.

Verseny az emberek szabadidejéért. A 250 000 lakosú Izland 2 televízió állomást (nemzeti és független adó), 6 rádióállomást, 5 napilapot és számtalan hetilapot, valamint magazint tart el. Hasonlóan a nála nagyobb országokhoz, a művészeti és kulturális élet számos területén különböző nemzeti intézményeket — könyvtárat, színházat, operát, táncegyüttest és galériát — tart fenn. Ezeken a területeken számos helyi intézmény is működik.

A kvalitatív vizsgálati módszer és a "megalapozott" elmélet

A világon folyó kutatások nagy részénél kvantitatív módszereket és kísérleti tervezést alkalmaznak. E nagyra értékelt, jelentős és időtálló eredményeket hozó kutatási módszerrel szemben a másik, a kvalitatív módszer kevéssé becsült, alacsony a társadalmi presztízse. Pedig ez az a módszer, amely a vizsgálati alany mélyelemzésével a tanulmányozott jelenség olyan mélységeit képes feltárni, amelyre különben nem nagyon nyílik lehetőség. A mélyinterjú mint kutatási stratégia olyan optimális környezetet jelent, melyben a szellemi és társadalmi folyamatok vizsgálatára a kérdező és az interjúalany közötti kapcsolat során kerül sor és a feltárandó világ a vizsgálat alanyának szemszögéből látható.

A kvalitatív módszert alkalmazva a teória a kutatás közben alakul ki, szemben a másik módszerrel, amely hipotéziseket állít fel és azokat vizsgálja. Általánosan elfogadott a kvalitatív módszerrel kapcsolatban a "megalapozott" elmélet kifejezés, melyet úgy lehet definiálni, mint a társadalom vizsgálata során szisztematikusan gyűjtött adatok alapján kialakult teóriát. Amiatt, hogy ez a módszer nem egy előre felállított elmélet bizonyítására épül, univerzális lehetőség tárul a kutató elé, és az eljárás során váratlan igazságok, felismerések megtalálására nyílik mód. Éppen ezért a tanulmány elején felsorolt tények csak magyarázó, illusztráló adatok, és nem a végeredményt előrejelző információk.

Az olvasáskutatási vizsgálat

A vizsgálatban résztvevő, az izlandi társadalom keresztmetszetét reprezentáló 57 főt 3 kategóriába lehet sorolni:

1. csoport: helyi közösségi vezetők és polgárok, valamint halfeldolgozó üzemek munkásai (21 fő)
2. csoport: tanárok, könyvtárosok, könyvkiadók és könyvtárszakos egyetemi hallgatók (21 fő)
3. középiskolai tanulók (15 fő)

A vizsgálat 28 kérdéséből 7 közvetlenül a nyelvre, a történelemre és az irodalomra, azaz az izlandi örökségre és hagyományra, a többi kérdés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pedig a válaszolók személyes motivációjára, családi hátterére és olvasási szokásaira vonatkozott.

A *nyelvismeret* Izlandon iskolai követelmény, ezért korántsem meglepő, hogy valamennyi megkérdezett idegen nyelven is tud olvasni. Ismert nyelvként a következőket sorolták fel: angol, norvég, svéd, dán, spanyol, német, latin, francia. Az idegen nyelvek ismerete azonban számos más országban is kötelező, ám azok mégsem érik el az izlandi olvasottsági szintet. Ismerve továbbá azt a tényt, hogy Izlandon történelmi viszonylatban új intézmény a hivatalos iskolai rendszer, valamint azt a körülményt, hogy az izlandi olvasáskultúra már a középkorban, a jellemzően egynyelvű és elsősorban a nemzeti kultúrához kötődő évszázadokban is kiemelkedett, összehasonlítva a többi észak- és nyugat-európai néppel, a mai olvasottsági szintet nem lehet a többnyelvűséggel magyarázni.

A válaszolók csaknem egyhangúan tettek hitet az *izlandi hagyományok*, a *történelmi* és *irodalmi* ismeretek fontossága mellett. Hangsúlyozták, hogy a nemzeti kultúra és a múlt ismerete értékeket közvetít, és segít az identitás megőrzésében.
Csak kétharmaduk gondolta azonban úgy, hogy a hagyományok közvetlenül befolyásolják az olvasói érdeklődést.

Az 57 megkérdezett közül harmincnyolcan (67%) azt vallották, hogy jól ismerik a történelmet és az irodalmat. Ismereteiket 42%-uk otthon, a szülőktől és/vagy a nagyszülőktől szerezte. A tanulók azonban – két kivétellel – csaknem kizárólag az iskolában tettek szert történelmi és irodalmi műveltségre, és ebben a csoportban voltak a legkevesebben olyanok, akik ismereteiket másoknak is továbbították (3 fő). Ez a tendencia komoly problémát jelenthet a kultúraközvetítés folytonosságában.

Az ősi *mondákat* szinte valamennyi interjúalany ismerte. A régi történetekkel legtöbben először 7 és 10 éves koruk között ismerkedtek meg. Az első csoportból 18 (86%), a másodikból 15 (71%), a harmadikból pedig 8 fő (53%) említette a családot, mint információforrást.

30 interjúalany (53%) tartotta úgy, hogy *szoros kapcsolat* áll fenn a *mondák* és *mesék* ismerete, valamint az *irodalom* iránti érdeklődésük között. A tanulók közül azonban mindössze csak ketten voltak ezen a véleményen, további bizonyítékaként a szájhagyomány csökkenő szerepének.

A kérdésre, hogy *szeretnek-e olvasni*, csak öten válaszoltak tagadóan. Az öt főből három középiskolás volt, akik a következőképpen indokolták válaszaikat: "nem érdekli", "inkább szórakozni megy", "egyszerűen nem szeret olvasni". A válaszolók nagy többsége (95%) nem csak szeret olvasni, de az olvasást fontosnak is tartja.

Azt vizsgálva, hogy *milyen gyorsan olvasnak*, 49% tartotta magáról azt, hogy gyorsan vagy nagyon gyorsan olvas. Ez az eredmény alátámasztja a korábbi, az olvasás szeretetére és fontosságára vonatkozó adatokat. A képesség ugyanis gyakran azon múlik, hogy az ember szeret valamit csinálni vagy nem. E válaszok alapján megállapítható, hogy az olvasás ma is az izlandi élet fontos része.

A *gyermek-és serdülőkori olvasási szokásokra* vonatkozó kérdések azt próbálták tisztázni, hogy a korai élmények milyen hatással voltak a későbbi életkorban. Az interjúalanyok többségének a szülők és egyéb családtagok rendszeresen olvastak fel meséket. (Az erre vonatkozó kérdésre csak 10 fő (18%) válaszolt nemmel.) Ezt az élményt minden igennel válaszoló már iskolás kora előtt átélte, legtöbben már három éves korukban.

A megkérdezettek közül 34 fő (60%) már iskolás kora előtt tudott olvasni. Ebből is látható az olvasás magas társadalmi presztizse és a családok szerepének jelentősége a tanulási folyamatban. Ezek a nagyon korán kialakult olvasási szokások felnőttkorban is továbbéltek.

Az olvasmányokat különböző forrásokból szerezték be. A legnépszerűbb forma a vásárlás és a könyvtári kölcsönzés volt.

Az interjúalanyok 93 százaléka (53 fő) már gyermekkorában megismerte a könyvtárat. Ez a korai szokás a későbbiekben intenzív könyvtárhasználatot eredményezett.

A közművelődési könyvtárakon kívül sokan fordultak a családi könyvtárhoz olvasmányokért, és csaknem mindenkinek saját könyvtára is volt.

Amíg egy 1971-es felmérés adatai alapján a megkérdezettek 20%-a becsülte házikönyvtárát 500 kötetesre vagy annál nagyobbra, ebben az 1988-as vizsgálatban ugyanez az arány már 42% volt.

A válaszolók legszívesebben az esti órákban, lefekvés előtt olvastak, az olvasás ideális környezetére adott válaszban pedig a kényelem volt a legdöntőbb szempont.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az *olvasási szokások* és az *évszakok* kapcsolatára vonatkozó kérdésre 24 válaszoló (42%) a telet, 12 (21%) pedig a nyarat jelölte meg mint az olvasás kedvelt időszakát. És bár ez az arány alátámasztja azt a feltételezést, hogy a sötétség és a hideg erős motiváló tényezők, ez csak kiegészítő adat, mert az eredmény inkább a személyes és nem a társadalmi motivációra vonatkozik.

Következtetés

A kvalitatív vizsgálati módszer és a "megalapozott" elmélet segítségével, részben a már meglévő dokumentumokból nyert elméletek, részben ezeknek az interjúk során továbbcsiszolt változatai alapján, a következőket lehet összefoglalni.

A múltra vonatkozó elméletek és a tények

Izlandon a következő tényezők járulhattak hozzá a rendkívül magas olvasottsági szint eléréséhez: a földrajzi adottságok, a közös múlt és a kulturális emlékezet, a szájhagyomány ereje. Az interjúk alapján, amelyekből kiderült, hogy a mai izlandiak számára mennyire fontos a történelem, az irodalom és az olvasás, le lehet vonni azt a következtetést, hogy mindhárom tényező, azaz a táj, az örökség, és a szájhagyomány és az irodalom segítségével közvetített közös kultúra, jelentősen hozzájárult századunkban az izlandi olvasáskultúra fejlettségéhez.

A jelen: feltételezések és bizonyítékok

A mai olvasottsági szintet a következők magyarázhatják:
1. Ez az olvasottsági szint a korábbi hagyományokból következik, és a változó körülmények hatással lehetnek a jövőre.
2. Ez a magas szint a valóságban csökkenő tendenciát mutat.
3. Az olvasáskultúra olyan mélyen kötődik az izlandi hagyományokhoz, hogy a társadalmi változások alapvetően nem tudják befolyásolni.

A mai változó világ nem hagyta érintetlenül a hagyományos izlandi identitást sem. Mégis, sok interjú a 3. számú elméletet támasztja alá. Az emberek véleménye azt igazolja, hogy az izlandi örökség – legalábbis a mai napig – ellenállt a globális társadalom és a fejlett technológia okozta negatív hatásoknak. A televízió és a video már ma is jelen van, de hatásuk most még korlátozott. Az interjúalanyok legnagyobb része heti 6-10 órát néz tévét és kevesebb mint 5 órát videót. Ha azonban a fiatalokat nézzük, akkor ez a meglehetősen jó eredmény megváltozik, mert a középiskolások sokat nézik a televíziós műsorokat, és szabadidejükben videóznak is. Mindez vajon azt jelenti, hogy ez a tendencia és a társadalmi változások együttesen jelentősen befolyásolják majd a jövőt? Sok interjúalany hiszi, hogy így lesz, és komolyan aggódnak is emiatt. Az interjúk hatásosan alá is támasztják ezeket a rossz előérzeteket, és minden azt mutatja, hogy az 1. számú elméletet komolyan kell venni. A 2. számú elméletet sem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni, amely szerint ez a hanyatlás már el is kezdődött. A legnagyobb valószínűsége mégis az 1. számú feltételezésnek van, mert egyenlő arányban tükrözi a pozitív és negatív körülményeket, és mert elismeri a változások lehetséges hatását.

A lehetséges jövő

Mit jelent mindez? Ha az izlandi hagyományokat a változás fenyegeti, mi következik ebből a világ számára? Milyen stratégiákat lehet kidolgozni, amelyek csökkenteni tudják a társadalmi változásokkal együttjáró feszültségeket?
Leltárt készítve azokról a tényezőkről, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy Izland lakossága száz százalékos olvasó nép legyen, az interjúk alapján a következőket lehet felsorolni:
– erős egyéni függetlenség tudat, és a túlélésben való hit,
– a család fontos szerepe,
– annak tudata, hogy a nemzet tagjai kölcsönösen egymásra utaltak, és kölcsönösen hatnak egymásra
– erős közösségi érzés,
– a nyelvnek, mint kultúraközvetítőnek tisztelete,
– erősen élő hagyományok, beleértve a szájhagyományt is,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– a természetbe, a tájba, a néphagyományba vetett hit,
– a földrajzi környezet, az éghajlat és az elszigeteltség hatása
– az olvasásnak, mint a tudás alapvető forrásának tisztelete.
A mérleg másik serpenyőjébe azok a – már meglevő vagy éppen kialakuló – tényezők kerülnek, amelyek veszélyeztetik az olvasáskultúra szintjét:
– urbanizáció,
– központosított iskolarendszer,
– a tanulás helyszíne az otthon helyett egyre inkább az iskola,
– a két keresős családok,
– magasabb életszínvonal,
– a városokban csökkent az együttélő nagycsaládok száma,
– a televízió és a video hatása,
– a szabadidő eltöltésének egyre több lehetősége,
– bekapcsolódás a világ vérkeringésébe.

Ez a lista egy városi élet felé elmozduló kultúrát tükröz, melynek legfőbb jellemzői: a központosított szolgáltatások, a fejlett technológia, a növekvő életszínvonal, a változó családszerkezet, a más kultúrákkal való kölcsönhatás és egy komplexebb életvitel. Ez az értékrendszer szükségszerűen mozdul el az egyszerűbb vidéki életformától a városiasodás felé. A jövő olvasáskultúrájának kulcskérdését az jelenti, hogy képesek lesznek-e az izlandiak – és különösen a fiatalok – alkalmazkodni a változó körülményekhez.

A világ számára levonható tanulság pedig egyszerű. A családi és egyéb interperszonális kapcsolatok által közvetített értékek, a kulturális hagyományok és az önérték tudata egymással összefüggnek és kölcsönös kapcsolatban állnak. Ahol ez a három szint: az egyéni, a családi és a társadalmi tényezők folyamatosan közvetítik egymásnak ezeket az értékeket – mind az általános értékeket, mind az oktatás és az olvasás értékeit –, ott a végeredmény az olvasáskultúra magas szintje.

AZ LC KATALÓGUSCÉDULÁS ÚJDONSÁGÉRTESÍTŐJE (Alert Service) a kívánt témakörből postán megküldi a frissen megjelent művek teljes bibliográfiai leírását, valamint a megjelenés előtt állók CIP-leírását, 21 nagy témakör 2155 részterületéről. A tételnek a MARC adatbázisba való beérkezése után nyomban postázzák a cédulát, amelynek ára 6-20 cent között van, aszerint, hogy mennyire specifikus keresőprofilt ad meg az igénylő. A szolgáltatás nemcsak állománygyarapítási segédletül szolgál, hanem a kutatókat is tájékoztatja szakterületük újdonságairól. (CDS Connection, 1990. június)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ÚJ INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIÁK

címmel Budapesten 1991. augusztus 26–28-án nemzetközi tudományos konferenciát szervez

Dr. Ching-chih Chen a Massachusetts-i Graduate School of Library and Information Science professzora és dékánja, a **Magyar Könyvtárosok Egyesülete** és a **Neumann János Számítógéptudományi Társaság**.

A NIT'91 negyedik nemzetközi konferencia támogatói:

- az Egyesült Államok Külügyminisztériuma, US State Department
- az Egyesült Államok Könyvtárügyi és Információtudományi Nemzeti Bizottsága, US Nat'l Commission of Libraries & Inform Science (NCLIS)
- az ENSZ Iparfejlesztési Szervezete, US Industrial Development Organization (UNIDO)
- a Nemzetközi Információs és Dokumentációs Szövetség (FID)
- Könyvtáros Egyesületek és Intézetek Nemzetközi Szövetsége, International Federation of Library Associations & Institutions (IFLA)
- az Amerikai Könyvtárak Egyesületének Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága, American Library Association/Internat'l Relations Comm. (ALA/IRC)
- az Amerikai Információtudományi Társaság, American Society for Information Science (ASIS)
- a Magyar Könyvtárosok Egyesülete
- az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK)

A konferencia témakörei:

- információs rendszerek és szolgáltatások;
- adatbázisok építése, struktúrája és a visszakeresés;
- integrált könyvtári és információs rendszerek;
- a mikroszámítógépek alkalmazása a könyvtárakban és információs központokban;
- az információ-továbbító rendszerek;
- információs szolgáltatások fejlesztése és piaca;
- optikai technológiák alkalmazása, termékek és szolgáltatások;
- országos, helyi hálózatok;
- felhasználói igények

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

NIT'91

A Programbizottság tagjai:

Balogh Margit	Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár tel.: 138-2300
Bárdosi Mária	Közgazdasági Egyetem Központi Könyvtár tel.: 118-5827
Haraszti Pálné	Országgyűlési Könyvtár Információs és Dokumentációs Osztály tel.: 138-4133
Lukátsné Takács Zsuzsa	Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ tel.: 175-9984
Szántó Péter	Országos Műszaki Könyvtár tel.: 138-4837
Dr. Telcs András	MTA Könyvtár tel.: 138-2344/492
Teveli Mihályné	Konjunktúra-, Piackutató és Informatikai Intézet Könyvtár és Dokumentációs Osztály tel.: 117-0850

Az előadással jelentkező résztvevőket kérjük, legfeljebb 1 oldal terjedelmű kivonatot juttassanak el Izsák Andrea nevére az NJSZT Titkárságára.

A konferencia színhelyén egyidejűleg rendezendő kiállításra várjuk a bemutatkozni szándékozó könyvtárak és információs központok jelentkezését.

Neumann János Számítógéptudományi Társaság
1054 Budapest, Báthori u. 16.
tel.: 132-9349, 132-9390, fax: 131-8140

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÖNYVTÁRAK ÉS A TÁJÉKOZTATÁS ÚJ TECHNOLÓGIÁJA

A Magyarországon működő Francia Intézet Könyvtára bemutatót szervez a Franciaországban használatos CD-ROM-ok ismertetésére könyvtárosok, dokumentaristák, kiadók, könyvterjesztők, távközlési szakemberek és minden érdeklődő számára május 13. és 17. között.

A bemutatásra kerülő optikai kompakt lemezek valóságos adatbankok, melyekről számítógép segítségével hívhatók le az információk. Egy-egy lemez tartalmazza például a Franciaországban kapható összes kiadványok adatait, vagy a francia Nemzeti Könyvtár anyagát, periodikákat, szótárakat, enciklopédiákat. Megtalálhatjuk CD-ROM-on a francia irodalom bemutatását éppúgy, mint a világ aktuális eseményeit, gazdasági és társadalmi információkat, beleértve a külföldieket is.

A bemutató helye: Francia Intézet.
Szegfű u. 6. (1063)
Telefon:12-15-609
Francia Intézet Könyvtára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szemle

Térítések a könyvtárakban. Kölcsönhatások a díjak és a szolgáltatások között.

A könyvtári szolgáltatások térítési díjának kérdése felettébb izgalmas téma, melyről szerteágazó viták folynak különböző indokokkal és egymásnak ellentmondó érvekkel. A vitákban az oktatás- és kultúrpolitikai célok, a gazdasági-pénzügyi megfontolások éppúgy szerepet játszanak, mint az új technikák könyvtári honosításával kapcsolatos következmények mérlegelése. A téma meglehetősen összetett, ám ez a térítési díjak bevezetésével vagy emelésével kapcsolatos döntések megalapozásában gyakorta nem jut érvényre: az adott döntési helyzetben nagyfokú leegyszerűítés érvényesül. A viták szilárd elméleti fogódzók híján – többnyire nyitottak maradnak. Ez a dbi-Materialien sorozat keretében készült tanulmánykötet új szempontokat kíván adni a vitához. A kérdés komplexitását a különböző érvelési módok következetes szétválasztásával kívánja megoldani, miközben egyetlen érvrendszer vizsgálatára helyezi a hangsúlyt.

A tanulmány az NSZK központi szolgáltatásainak rendszeréből három modell értékűnek tekintett területet emel ki, s azt vizsgálja, hogy a térítési díjak emelése milyen következményekkel jár a rendszer egészének működésére. Nem foglalkozik viszont a térítési díjak hatásaival az állami és magánszektorban, s azzal sem, hogy az egyes országok között milyen nehézségekkel jár a dokumentum- és információforgalom térítési díjainak kölcsönös emelése.

A vizsgálat célja

A könyvtárak feladatai

A könyvtárhasználó célja, hogy a könyvtári rendszer által nyújtott szolgáltatások révén kielégíthesse a dokumentumok és információ iránti igényét. A könyvtár feladata pedig, hogy teljesítőképességének javításával, az információfeldolgozás hatékonyságának növelésével éppúgy, mint a könyvtári munka átfogó korszerűsítésével

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

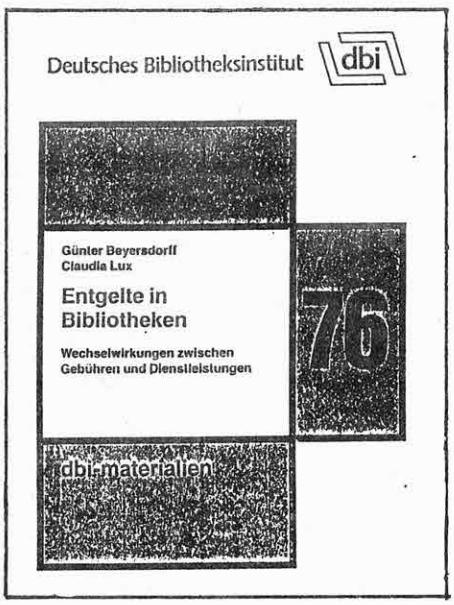

BEYERSDORFF, Günter - LUX, Claudia
Entgelte in Bibliotheken : Wechselwirkungen zwischen Gebühren und Dienstleitstungen / Günter Beyersdorff, Claudia Lux ; unter Mitarb. von Andreas Anderhub [et. al.] ; [Hrsg.] Deutsches Bibiliotheksinstitut. - Berlin/ [W]. : DBI, 1988. - 60 p. ; 21 cm. - (dbi-Materialien ; 76)

minél magasabb fokon szolgálja a használók igényeinek kielégítését.

Az információk iránti igények folyamatosan növekednek, amit a következő tények is igazolnak: folyamatosan növekszik a könyv- és folyóiratkiadás mennyisége, ennél is nagyobb ütemben nő az elektronikus úton terjesztett publikációk száma (adatbankok, optikai tárolók) s ez a képzett információközvetítő szakemberek iránti kereslet fokozódásával jár; megnőttek az oktatás, kutatás és más területek mennyiségi és minőségi elvárásai, változtak a továbbképzés igényei, valamint a kultúrával és a szabadidővel kapcsolatos igények.

A dokumentumok rendelkezésre bocsátásának rendszere

Egyetlen könyvtár sincs abban a helyzetben, hogy egymaga megfeleljen e követelmények mindegyikének. Csak egy funkcionális, regionális és szakterületi alapon szervezett, egymáshoz illeszkedő elemek alkotta rendszer felelhet meg a sokszínű elvárásoknak. Az NSZK országos könyvtári rendszerének leírása 1973-ban látott napvilágot. Ez a dokumentum az általános társadalmi és politikai érdekekből indult ki, s azt deklarálta, hogy a könyvtárhasználat (a szellemi kommunikáció és a teljes szövegek rendelkezésre bocsátása) térítésmentes kell legyen.

1. tétel: A könyvtári rendszer szerves része a közoktatás, szakképzés, felsőfokú képzés és a továbbképzés általános rendszerének; szolgáltatásainak jelentős részét térítésmentesen kell a használók rendelkezésére bocsátania.

2. tétel: A könyvtári szolgáltatásokat a különböző típusú fenntartók együttműködésével (szövetség, tartomány, község, független fenntartók) alakítják ki.

A térítésmentesség elve

Általános elv a könyvtárügyben, hogy a szolgáltatásokat térítésmentesen kell biztosítani a használók számára és a szolgáltatások intézmények közötti cseréje során a költségeket nem számítják fel. Az utóbbi időszak veszélyes fejleménye a térítésmentesség elvének megsértése eseti döntésekkel, anélkül, hogy a döntéshozók végiggondolták volna tettük következményeit. További problémát jelent, ha a térítési díjakat a költségvetési hiányok hatására vezetik be. Ezzel fiskális problémák településnek az oktatási és könyvtárpolitikai elvekre, miközben a különböző célkitűzések közötti konfliktusok feltáratlanok maradnak, s megvitatásukra sem kerül sor.

A szövetségi kormányzat állásfoglalása szintén a térítésmentesség elvét képviseli, hivatkozva a könyvtárak és szolgáltatásaik közpénzekből való finanszírozására. A szakmai információs

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

program szerint kizárólag azokért a szolgáltatásokért lehet térítési díjat kérni, amelyeknél a gyorsabb és "személyre szóló" információszolgáltatás az ingyen nyújtott alapszolgáltatásokat meghaladva különleges ráfordításokat igényel.

A nyugat-berlini költségvetési rendszerben a DBI (Deutsches Bibliotheksinstitut) részben vagy egészben kiegészíti azokat a költségeket, amelyek a könyvtári szolgáltatások előállításához szükségesek. A térítések kiszámításához a DBInek meg kell állapítania az egyes szolgáltatások előállításához szükséges költségeket.

Példák a térítési díjak bevezetésére:

- 1986 végén a települések 20%-ában vezettek be térítési díjakat a médiák kölcsönzésénél. A díjak mértéke és bevezetésük módja jelentős eltéréseket mutatott, közös vonásuk azonban, hogy minden esetben korábban "ingyenes" szolgáltatást tettek térítésessé;
- Egyes tartományokban szerény mértékű térítésidíj-emelést vezettek be a költségvetési hiányok pótlására. Az intézkedés célja részben az is volt, hogy valamelyest csökkentsék a könyvtárközi kölcsönzés volumenét;
- A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéseknél akkor kell térítési díjat fizetni, ha a megrendelés a nem Németországban megjelent irodalomra vonatkozik;
- A közvetlen használói megrendelések esetén az emelés mértéke az ügyintézés módjától (pl. sürgősség) függ;
- Az információpolitika nyilvánosan meghirdetett célja az NSZK-ban, hogy a kínálatot kis számú, ám ütőképes intézményben koncentrálja. Ezen intézmények termékeinek az információs piacon kell megméretniük, ezért – a részleges állami támogatás ellenére – általánosan térítéskötelezettek;
- A könyvtárak által relatíve nagy ráfordítással előállított bibliográfiai adatbázisok a magánszektor számára hoznak gazdasági hasznot. Ezt a felhasználási módot természetesen térítésessé kell tenni;
- A könyvtári állományok fejlesztése a könyvtáraktól egyre nagyobb anyagi áldozatot követel. A vásárlást követően jelenleg korlátozás nélkül és térítésmentesen adják használatba a dokumentumokat. Az új médiák, (adatbázisok, számítógépes központi katalógusok stb.) megjelenésével a helyzet alapvetően megváltozott. A könyvtárak nem a médiák tulajdonlását szerzik meg többé, hanem olyan használati szabályokat dolgoznak ki, amelyek a médiák igénybevételére térítési díjat állapítanak meg;
- Végül mind a könyvtárak,mind a könyvtárfenntartók megvizsgálják, melyek azok a tartományi és országos szintű szolgálatatások, amelyek – privát intézmények kivételével – anyagi hasznot hajtanak. Az igénybevételnek ezt a formáját is térítésessé teszik.

Általában igaz, hogy a térítésmentesség elve azokban a könyvtárakban érvényesül, amelyekben hagyományos szolgáltatásokat nyújtanak, ahol viszont – a költségvetés jóvoltából – új, a használók érdekeit jobban segítő szolgáltatásokat alakítottak ki, lépten-nyomon felizzik a vita a térítési díjak körül (videokazetták kölcsönzése, tudományos könyvtárak információs szolgáltatásai stb.).

A térítési díjak bevezetésének nem kívánt következményei

Bár viták bontakoznak ki a térítések bevezetéséről és hatásáról, nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a dokumentumok rendelkezésre bocsátása az országos könyvtári rendszer alapja.

3. tétel: Az egyes intézkedéseknek az általános rendszer működését kell szolgálniok, különben hatásuk sem tervezett, sem kívánatos nem lesz.

Az országos dokumentumszolgáltató rendszer nem statikus, hanem dinamikus. A könyvtárak és a könyvtári intézmények, valamint a könyvtárak és a használók kapcsolata sokirányú, viszont a kölcsönhatásoknak csak egy igen keskeny sávja szolgálja az egész rendszer teljesítőképességének növelését. A regionális és országos rendszer működése során a tagkönyvtárak adatokat továbbítanak a központi könyvtárba, ahol használható adatbázisokat szerveznek belőlük. E tranzakció során mind a szállító könyvtárakban, mind a központban költségek merülnek fel. Az adatbázist használó könyvtárak tudomásul veszik a központ térítés-emeléseit, bár e rendszerben a fenntartónak kellene pótlólag finanszíroznia mind az input (szállító könyvtárak), mind az output (használók) költségeket. A térítési díjak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és a szolgáltatások kölcsönhatásának vizsgálata során a tanulmány a következő területekre koncentrál:

- a központi szolgáltatásokat megalapozó adatcsere és adathasználat,
- a könyvtárközi kölcsönzés, (ide értve az online megrendelések új formáit),
- a könyvtárak információközvetítő tevékenysége.

A térítési díjak emelésével kapcsolatos adalékok és viták

Az NSZK könyvtárügye nem központosított: a közművelődési könyvtárak fenntartása az adott települések feladata, ők felelősek a helyi rendszerek fejlesztéséért is. Az egyetemi könyvtárakat az egyes tartományok finanszírozzák, de könyvtárpolitikai kérdésekben önállóak. Azok a szakkönyvtárak és központi könyvtárak, amelyek fontos szerepet játszanak az országos dokumentum- és információellátás rendszerében, finanszírozás tekintetében kevert típust alkotnak: költségvetésüket részben a tartományok és a szövetség, részben magáncégek és intézmények biztosítják. A *"Bibliotheksplan '73"* határozza meg az egyes könyvtárak helyét a könyvtári rendszerben, kijelölve a funkcionális függőségi viszonyokat helyi, regionális és országos szinten. A szerepmegosztásnak ez a foka nagymértékű együttműködést követel a résztvevőktől.

A decentralizált rendszer fokozottan igényli a könyvtárközi kölcsözés hatékony irányítását. Ennek jegyében jelölték ki az NSZK két regionális központját, amelyek illetékességi területükön a géppel olvasható adatok szolgáltatásáért felelősek. Ezen túlmenően elkészült a DBI-ben a szövetségi online katalógus, amely a régiók adatait tartalmazza, részint a könyvtárközi kölcsönzést szolgálandó, részint a retrospektív katalogizálást elősegítendő. A központi folyóiratkatalógus feltárja a tudományos könyvtárak folyóiratanyagának legnagyobb részét.

Az országos együttműködés pillérei a DBI-ben, a DB-ben és a regionális könyvtárakban működtetett központi szolgálatatások, amelyek a szövetség és a tartományok anyagi támogatását egyaránt élvezik. Ehhez járul a DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft – Német Kutatási Egyesület) támogatása, amely az országos rendszer egészének működését szolgálja.

A kölcsönösség és az önkéntes együttműködés elve a finanszírozás rendszeréből következik. Minden könyvtár, amely energiáit az országos és regionális szolgáltatások működtetése érdekében mozgósítja, elvárja, hogy lehetőségei szerint a többi, érintett könyvtár is ezt tegye.

4. tétel: A könyvtári szolgáltatások rendszere, ezen belül a dokumentumok rendelkezésre bocsátása a kölcsönösség és az önkéntesség elvén nyugszik, ahol a résztvevők szolgáltatásaikért nem számolnak fel térítési díjat.

A fenti követelmények a térítési díjak emelése ellen hatnak; a díjemelések kialakulásának okai nem a könyvtári rendszeren belül keresendők. A hetvenes évek kezdetétől a költségvetés folyamatosan jelentős összegeket invesztált a kulturális intézmények fejlesztésébe. Ez a folyamat a nyolcvanas évektől lefékeződött, sőt visszájára fordult; a szövetségi kormányzat inkább a magánszektor térhódítását preferálta az állami terület rovására. Pénzügyi síkon ez a politikai szándék érvényesült a könyvtári szolgáltatások térítési díjainak emeléseként. A díjak emelése mellett szóló pénzügyi-gazdasági érvek:

- ahol a magánszektor a könyvtári szolgáltatásokat hatékonyabban képes előállítani, mint a közintézmények, az államnak csak az alapvető fenntartási feladatokat kell finanszíroznia;
- a közművelődési könyvtárak kiegészítő szolgáltatásait csak abban az esetben veszi át más intézmény, ha azokat gyorsabban állítja elő, vagy általuk újabb bevételekhez jut;
- a térítési díjakból a gyorsabb és "komfortosabb" szolgáltatások kialakítását lehet finanszírozni;
- a térítésmentes szolgáltatás nem képvisel értéket a használó szemében. A térítési díj értékbecslést és választékot nyújt az alternatív kínálati lehetőségek között.

A pénzügyi érvekből további vizsgálati szempontok adódnak, pl. a térítési díjak és az alapszolgáltatás feletti szolgáltatások kialakításának a kapcsolata; a térítési díjak és a bevételek közötti összefüggés; a térítési díj, mint a kereslet és kínálat szabályozásának az eszköze.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A fentiek alapján a vizsgálat a következő kérdésekre kíván választ adni:

- Fokozható-e a könyvtárak teljesítőképessége a térítési díjakból származó bevételekből vásárolt korszerű technikai eszközök által?
- Elegendők-e a térítési díjként megjelenő pótlólagos bevételek a könyvtárakban ahhoz, hogy a fenntartás, működtetés gazdaságosabb legyen?
- A térítési díj megfelelő szabályozó eszközként működhet-e a könyvtárak számára?

Kutatási terület, problémafelvetés

A kutatás az alábbi szolgáltatások elemzésére irányult: *adatszolgáltatás és adathasználat; könyvtárközi kölcsönzés; információközvetítés.*

A térítési díjak bevezetése a nyilvános könyvtárakban országos szinten kiegészítő bevételi forrást jelent, hiszen a rendszer szolgáltatásai sok szálon kapcsolódnak egymáshoz. Számolni kell azonban olyan nemkívánatos következményekkel is, mint például a gyermek és ifjúsági korosztály esetében a felhasználás csökkenése stb. (A bevételek fokozásának elve amúgy is szemben áll az oktatás- és tudománypolitikai célokkal.)

Az adatszolgáltatás, adatbázishasználat, a könyvtárközi kölcsönzés és az információközvetítő szolgálat térítési díjainak megállapítása során – közművelődési és tudományos könyvtárakban egyaránt – figyelembe kell venni a bevezetésükkel járó lehetséges kölcsönhatásokat is.

Kölcsönhatások a térítési díjak és a szolgáltatások között

Adatszolgáltatás és adatfelhasználás

A számítógépes feldolgozás előnyei a legszembetűnőbben a szövetségi központi katalógus kialakításakor mutatkoznak meg. A manuális feldolgozás idején a jelentős könyvtárak céduláikat a helyileg illetékes központba küldték, ahol a beérkezett hatalmas cédulamennyiségből szer-

1. ábra
Az NSZK könyvtárügyi struktúrájának sematikus ábrázolása

B = Tudományos (esetenként közművelődési) könyvtárak
V = Regionális hálózati központok
ZK = A két könyvtárközi kölcsönzési régió központi katalógusai
SP = Az országos gyűjtőköri együttműködésben részt vevő könyvtárak
DBI = Deutsches Bibliotheksinstitut
N = Használó
DB = Deutsche Bibliothek
H = Adatbázis-szolgáltató
S = Állami könyvtárak (a két nemzeti könyvtár)

A körben minden esetben a vizsgált tevékenység szerepel

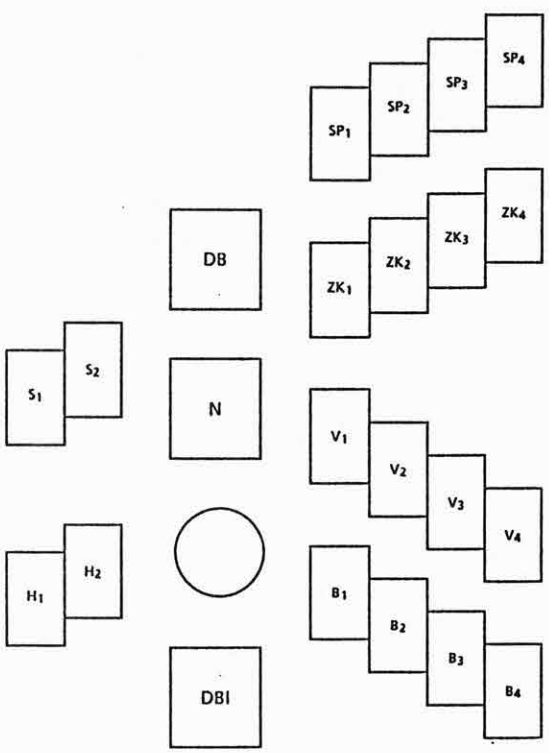

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. ábra
Kapcsolatok a szövetségi gépi központi katalógus esetén

_____ Adatok szolgáltatása
..... Adatok felhasználása
– – – – – – – – Térítés

Résztvevők: 2 könyvtár (B1, B2)
DBI

VK = szövetségi gépi központi katalógus
Bu = szövetség
L1 = 1. tartomány
Lä = összes tartomány

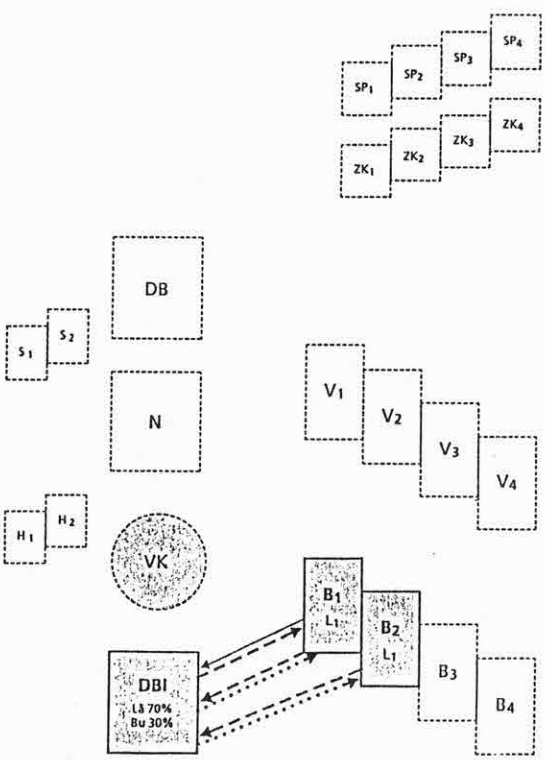

kesztették a központi katalógusokat, melyekhez hagyományos hozzáférést biztosítottak. A számítógépes szövetségi katalógusok adatai a résztvevő könyvtárak gépi adatbejelentéseiből táplálkoznak. Ha egy könyvtár saját számítógépes katalógusadatait közvetlenül szállítja a szövetségi központi katalógusnak, térítést kap. A DBI beépíti ezeket az adatokat a központi katalógusokba, melyeket a könyvtárak térítés ellenében vehetnek igénybe.

A hagyományos és a számítógépes feldolgozás költségei elvileg összehasonlíthatók. Az adatszolgáltató könyvtárnak a hagyományos feldolgozás esetében is viselnie kell a személyzeti és dologi kiadásokat. Gépi feldolgozás esetén a személyzeti költségek kb. ugyanakkorák, de ehhez járulnak még a hardver és szoftver költségek. A szolgáltató tagkönyvtáraknál a gépesítés bevezetése költség- és időkímélő megoldást eredményez.

5. *tétel: A számítógépes adatszolgáltatás és -használat bevezetése nem eredményez költségnövekedést. A térítési díj bevezetése a gépesítésre való hivatkozással nem megalapozott.*

A *2. ábrán* egy leegyeszerűsített kapcsolati modell látható a DBI és két tagkönyvtár között. Az ábra érzékelteti, hogy a szövetségi katalógus csak a könyvtárak sokirányú összefogásával készülhet és működhet. A térítési díjak megállapításánál negatív hatású, ha az adatcsere sokirányú kapcsolatait nem veszik figyelembe, különösen akkor, ha a költségek megtérülésére törekednek vagy a bevételek emelését tűzik ki célul.

Az adatcsere kapcsolatok kibővítését figyelhetjük meg a *3. ábrán*. Gyakoribb eset, hogy a tagkönyvtár nem közvetlenül a DBI-nek küldi meg a katalógusadatokat, hanem a saját regionális központjába. Ilyenkor a tagkönyvtárak költségei alacsonyabbak, mert a feldolgozást és rendezést a regionális könyvtárban végzik el, így a költségek is ott jelentkeznek. A DBI-ben az adatokat még egyszer feldolgozzák és a regionális könyvtárba küldik, de a költségeket a DBI átvállalja. A Deutsche Bibliothek (DB) bevonásával, amelynek géppel olvasható katalógusadatait a résztvevő könyvtárakban és a központi katalógusokban lehet használni, ismét megváltozik a katalógusköltségek összetétele. (*ld. 4. ábra*). A modellben szereplő három könyvtár közül az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyik közvetlenül a DBI-be, kettő a regionális központba küldi az adatait, miközben egyikük igénybe veszi a DB szolgáltatását is. (*ld. 5. ábra*).

Megfigyelhető, hogy a különböző kapcsolódási módok más-más költségeket jelentenek. A térítési díjak meghatározásánál a költségek ilyen változásaira is tekintettel kell lenni. A három könyvtár adatszolgáltatási költségeit a DBI-nek kellene előteremteni a központi szövetségi katalógusok használati díjaiból. Hozzászámíthatók a rendszer elemeihez további tagkönyvtárak, amelyek költségrészét a fentiek szerint kellene a központi katalógusok költségeibe beszámítani. A DB, a Bäyerische Staatsbibliothek és a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbeisitz által előállított közös adatokat éppúgy felhasználják a központi katalógusok előállítása során, mint a többi könyvtárét.

6. tétel: A különböző típusú könyvtárak adatszolgáltatásai nyomán keletkező költségek kölcsönös felszámítása a túlméretezett igazgatási apparátus költségeire vezethetők vissza. Kérdéses, hogy a nettó bevételek fedezhetik-e ezeket a felduzzadt adminisztratív, igazgatási költségeket.

Áremelési effektus és az általános finanszírozási rend átalakítása

A bevételek fokozására (ti. a növekvő költségek fedezésére) irányuló törekvés nem kívánt következményekkel jár. A költségek megtérülésének kívánalma oda vezet – az *1. ábra* szerint –, hogy az 1. sz. könyvtár csak térítés ellenében szállít adatokat a DBI-nek, ugyanakkor a DBI térítést kér a 2.sz. könyvtártól saját adatainak feldolgozásáért és a használatért. Ugyanígy térítést kér a 2.sz. könyvtártól is, amely azonban nem szolgáltat adatokat. Hogy a kölcsönös elszámolási rendben melyik könyvtár jár jobban, az attól függ, miképpen vesz részt az adatszolgáltatásban és az adatok felhasználásában. A kölcsönös elszámolásoknak az a gyakorlata, amelynek a költségek fedezése a célja, a következő folyamat kialakulásával jár: például az 1.sz. könyvtár – költségei növekedésére hivatkozva – 20%-kal emeli az adatszolgáltatási térítési díját a központi katalógusnál. Ez a szövetségnél költségnöveke-

3. ábra
Kapcsolatok a szövetségi gépi központi katalógus esetén

_____ Adatok szolgáltatása
..... Adatok felhasználása
– – – – – – – – Térítés

Résztvevők: 2 könyvtár (B1, B2),
1 regionális központ,
DBI

VK = szövetségi gépi központi katalógus
Bu = szövetség
L1 = 1. tartomány
Lä = összes tartomány

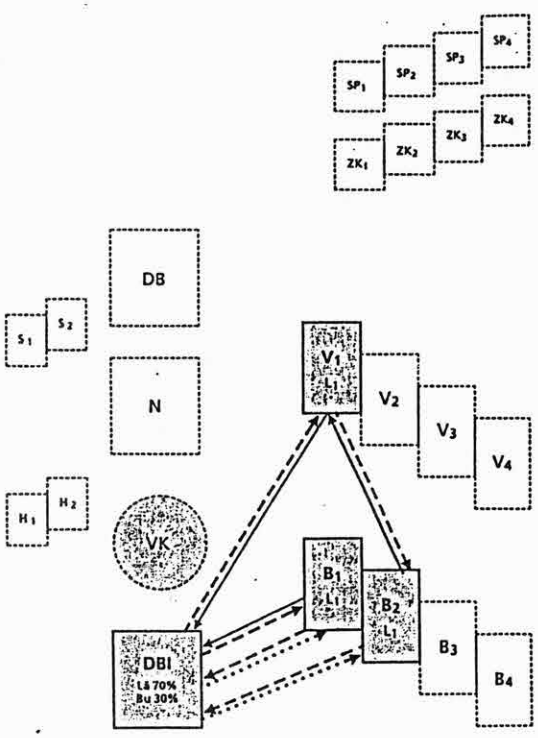

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. ábra
Kapcsolatok a szövetségi gépi központi katalógus esetén

_____ Adatok szolgáltatása
..... Adatok felhasználása
– – – – – – – – Térítés

Résztvevők: 2 könyvtár (B1, B2)
1 regionális hálózati központ (V1)
DB, DBI

VK = szövetségi gépi központi katalógus
Bu = szövetség
L1 = 1. tartomány
Lä = összes tartomány

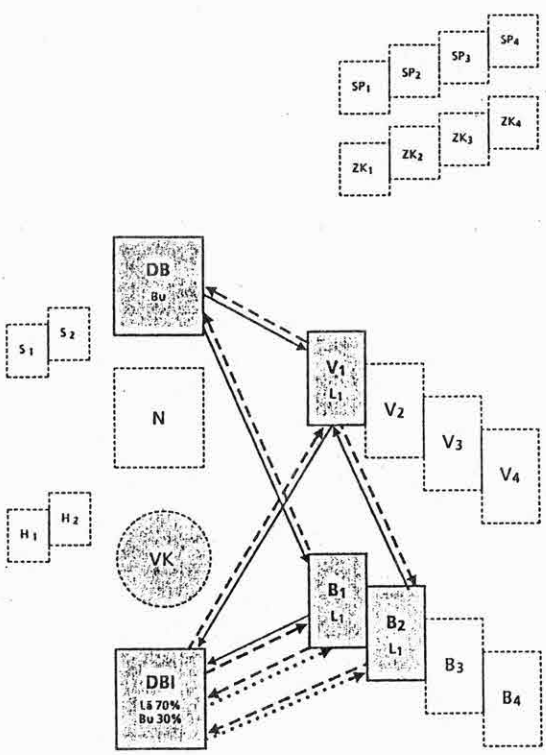

dést jelent, amit megkísérel továbbhárítani. Ezért a továbbiakban a szövetségi adatszolgáltatásért az 1.sz. könyvtárnak, valamint minden más, a központi katalógusokat használó könyvtárnak 10%-kal magasabb térítési díjat fog felszámolni. Az 1.sz. könyvtár erre további 50%-os áremelés-sel válaszol, ami újból kihat a szövetségi katalógus használati díjára. Tehát a kölcsönös és folyamatos áremelések hatványozottan jelentkeznek az egész rendszer számára. Könnyen belátható, hogy a folyamat a bonyolult rendszer igazgatási költségeinek növekedéséből ered.

7. tétel: A rendszerben résztvevő intézmények között pénzcsere folyik anélkül, hogy ebből pénzügyi haszon származna.

Ha a fenntartókat is bevonjuk a térítési követelmények vizsgálatába, további következtetések adódnak. Például a költségfedezeti célzatú számlázások a DBI, az egyetemi, valamint a tartományi könyvtárak közötti pénzügyi kapcsolatként jelennek meg.

Az *1. táblázat* ezeket a kapcsolatokat mutatja be. E szerint a DBI fenntartásából 30%-kal részesül a szövetség, 70%-kal a tartományok. A DBI költségvetésének 50%-át kell fizetnie az egyes tartományoknak adott bejelentéseikért, a másik 50%-ot a központi katalógus előállítására fordítja. A DBI-nek fizetett katalógushasználati díjak 10%-a származik a szövetségtől, 90%-a a tartományoktól. A tartományok közötti eltérésekre jellemző, hogy az összegek 1 és 20 egység között ingadoznak. A katalógushasználatból eredő bevételek 30%-át kapja a szövetség, 70%-át a tartományok.

Az adatok fiktívek ugyan, de reális hipotézisen alapulnak. A központi katalógusok finanszírozásából az egyes tartományok eltérő módon részesednek: az 1.sz. például – amely több nagykönyvtárral rendelkezik – sok adatot szolgáltat, viszont alig használta a katalógust – így pénzügyi nyereséget realizál. A 4.sz. tartomány nem szolgáltat adatot, viszont gyakorta használja a központi katalógust, így költségeinek kétharmad részét a katalógus-előállítás viseli.

A használat eltérő volta megváltoztatja a DBI – 100 egységnyi – finanszírozásának az arányait. Az adatszolgáltatás révén a tartományok 50 egységnyi bevételhez jutnak. A szövetség és a tartományok ezt az összeget 30:70 arányban finanszírozzák, így a szövetség 15, a tartományok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

35 egységnyi összeget fizetnek. A szövetségi katalógus előállításának költségeiből /50/ a szövetség 10, a tartományok 40 egységgel részesednek.

Összességében a költségfedezeti térítési díjak bevezetése megváltoztatja a finanszírozási arányokat. Ez eredetileg 30/szövetség/ : 70/tartomány/ volt, ami ténylegesen /15+10/ : /35+40/-re, azaz 25:75-re módosult.

8. tétel: A költségfedezeti térítési díjak bevezetése megváltoztatja az eredeti finanszírozási arányokat, mégpedig az egyes résztvevők számára ellenőrizhetetlen módon.

Korlátozott a résztvevő tartományok lehetősége az adatszolgáltatásból eredő bevételek fokozására, mert ez elsősorban az egyes könyvtárak állományától és munkaerő kapacitásától függ. Az egyes tagkönyvtárak viszonylag alacsony szintű finanszírozása rákényszeríti őket az intenzív katalógushasználatra, ami viszont jelentős költségnövekedéssel jár. A pénzügyi korlátok miatt néhány könyvtár részvétele az együttműködésben formálissá válik.

9. tétel: A szövetségi katalógus adatszolgáltatásában és -használatában való részvétel — a költségfedezeti térítési díjak bevezetésével — az egyes könyvtárak pénzügyi lehetőségeitől függ.

Könyvtárközi kölcsönzés (A könyvtárközi kölcsönzés és az online forgalom költség-összefüggései)

A dokumentum- és információszolgáltatás rendszerének fontos része a könyvtárközi kölcsönzés. Működése a minden tartományra kötelező 1979. évi rendeleten alapul, amely egyrészt előírja a könyvtári dokumentumok rendelkezésre bocsátásának kötelmét a könyvtárközi kölcsön-

1. táblázat
Változás a közös finanszírozásban a térítési követelések következtében

A A DBI finanszírozására fordított összegek
B Adatszolgáltatás
C A központi katalógus előállításának költségei a DBI-ben
D A központi katalógus használatáért fizetett térítés
E A DBI bevételei (= ennyivel csökkennek a DBI finanszírozására fordított összegek)
S Maradékösszeg, költségrészesedés

	DBI	Szövetség	Tartományok	Egyes tartományok					
				L1	L2	L3	L4	L5	L6-L11
A	+100	-30	-70	-7	-1	-14	-3	-9	-6(-36)
B	-50	0	+50	+14	+3	+8	0	+1	+4(+24)
C	-50								
D	+100	-10	-90	-1	-9	-7	-20	-5	-8(-48)
E	-100	+30	+70	+7	+1	+14	+3	+9	+6(+36)
S	+0	-10	-40	+13	-6	+1	-20	-4	-4(-24)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5. ábra
Kapcsolatok a szövetségi gépi központi katalógus esetén

_____ Adatok szolgálatatása
..... Adatok felhasználása
– – – – – – – – Térítés

Résztvevők: 4 könyvtár (B1, B2, B3, B4)
2 regionális hálózati központ (V1, V2)
DB, DBI

VK = szövetségi gépi központi katalógus
Bu = szövetség
L1, L2 = az egyes tartományok
Lä = összes tartomány

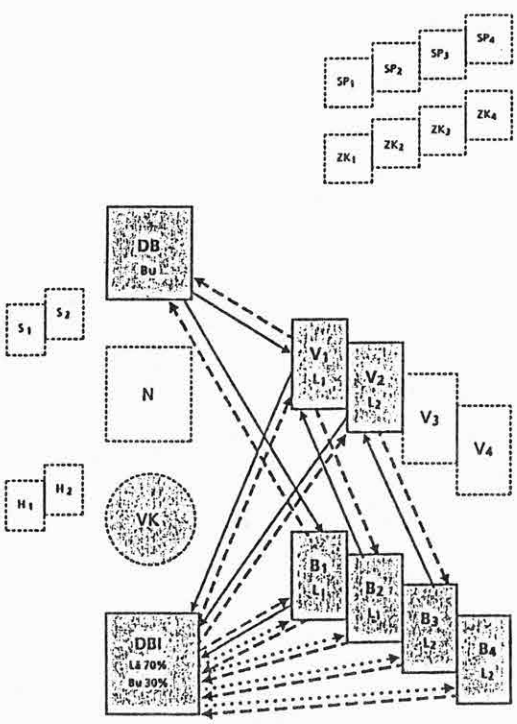

zés keretében, másrészt tiltja a könyvtárak közötti pénzügyi elszámolást.

A számítógépes kölcsönzési rendszerek bevezetésével törekvés tapasztalható a térítési díjak követelésére. Kérdés, hogy a hagyományos és a számítógépes kölcsönzés költségei közötti különbségek önmagukban indokolják-e a térítési díj bevezetését? A válasz megadásához össze kell hasonlítani a hagyományos központi katalógusok és az online szövetségi katalógusokat használó könyvtárközi kölcsönzés költségeit (*ld. 6. és 7. ábra*).

Az alapmodell szerint a használó először az 1.sz. könyvtár hagyományos katalógusaiban keres. A könyvtár költségei: anyag- és személyzeti költségek, a helyiség használatával kapcsolatos költségek stb. A használó keresése eredménytelen, ezért megbízást ad az 1.sz. könyvtárnak, szerezze be a keresett művet a könyvtárközi kölcsönzés keretében. A könyvtár kiállítja a kérőlapot, ellenőrzi az adatokat és elküldi a megrendelést az illetékes regionális központi katalógushoz. Az 1.sz. könyvtár itt felmerülő közvetlen költségei: a hagyományos katalogizálás, a bibliográfiai azonosítás költségei, a kérőlappal kapcsolatos ráfordítások. Ha az 1.sz. regionális katalógusban is eredménytelen a keresés, a 2.sz. központi katalógushoz küldik a kérőlapot, a másik tartományba. A folyamat eddigi költségei az 1.sz. könyvtár és az 1.sz. regionális katalógus költségeiből összegződnek. A 2.sz. regionális katalógus hagyományos eljárása nyomán kiderül, hogy a 2.sz. könyvtárban megtalálható a kért mű. Az itt felmerülő költségek: a hagyományos katalógus építése, keresés, a kérőlap kezelésének költsége. A birtokos 2.sz. könyvtár a katalógus alapján kikeresi a kért művet, majd kísérőlappal visszaküldi az 1.sz. tartomány könyvtárába. (A rendszerben nem világos, hogy ugyanazon könyvtárközi kölcsönzési régió költségeiből miért kell két tartománynak osztoznia.)

A 2.sz. tartomány költségei: a hagyományos katalógusépítés a 2.sz. könyvtárban és a 2.sz. központi katalógusnál; hagyományos keresés a 2.sz. könyvtárban és a 2.sz. központi katalógusnál.

Ha az 1.sz. könyvtárban van a kért mű, értesíti az olvasót, s kiadja a könyvet. Ebben a fázisban a folyamat lényegileg nem különbözik az online alapú eljárástól.

A modellben az online kapcsolat két könyvtárra korlátozódik, s a folyamatban a két számító-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gépes szövetségi katalógus is szerepet kap. A felhasználó az 1.sz. könyvtár online katalógusában keresi a kívánt művet, s nem találja. Az 1.sz. könyvtár online keres az 1.sz. szövetségi katalógusban, a keresés eredménytelen. A keresés teljes költsége az 1.sz. könyvtár saját online katalógushasználatának költségéből, valamint a szövetségi katalógus keresési költségéből, továbbá az adatátvitel költségéből adódik. Egyidejűleg a szövetségnek is viselnie kell a számítógépes katalogizálás és az adatátvitel költségeinek arányos részét. Az 1.sz. könyvtárnak a továbbiakban a 2.sz. szövetségi katalógusban kell keresnie online módon. A keresés eredménnyel jár: a keresett mű a 2.sz. könyvtárban található. A megrendelést egyszerűen a képernyőn megjelenő adatok alapján, online lehet feladni.

A folyamatban keletkező teljes költség a következő elemekből áll:

- a 2.sz. szövetségi katalógusban végzett online keresés költségei;
- az 1.sz. könyvtárat terhelő adatátviteli költségek;
- az online katalogizálás költségei;
- a 2.sz. szövetségi katalógus adatátviteli költségei;
- az online megrendelés költség-előirányzata a 2.sz. szövetségi katalógusnál.

A 2.sz. könyvtár feladatai a folyamatban: az online megrendelés lehívása, a kért mű előkészítése és expediálása. Az utolsó két lépés nem különbözik a hagyományos eljárástól, ezért az összehasonlítás elhagyható.

A hagyományos és az online alapon működő könyvtárközi kölcsönzési folyamat összehasonlításából kitűnik, hogy az előbbinél ugyanazok a műveletek többszörösen ismétlődnek, amiből a teljesítés késedelme adódik. Az online keresésnél ugyanezt az eredményt néhány percen belül produkálja az 1.sz. könyvtár, ezért a számítógépes eljárást a költségek szempontjából (is) kedvezőbbnek kell tekintenünk.

Manapság a könyvtárközi kölcsönzési igények kb. fele közvetlen megrendelésként jelentkezik. A hagyományos rendszerben a megrendelés alapján végzett kölcsönzés költségeit növelik a manuális katalogizálás, a keresés és a kérőlapok kezelésének költségei. Az online megrendelés műveletei az 1.sz. könyvtárban gyorsabban és gazdaságosabban végezhetők, mint a hagyományos eljárás esetén. Az összehasonlítás summája: mind a központi katalógusok közbeiktatá-

6. ábra
Kapcsolatok a könyvtárközi kölcsönzés esetén (hagyományos könyvtárközi kölcsönzés)

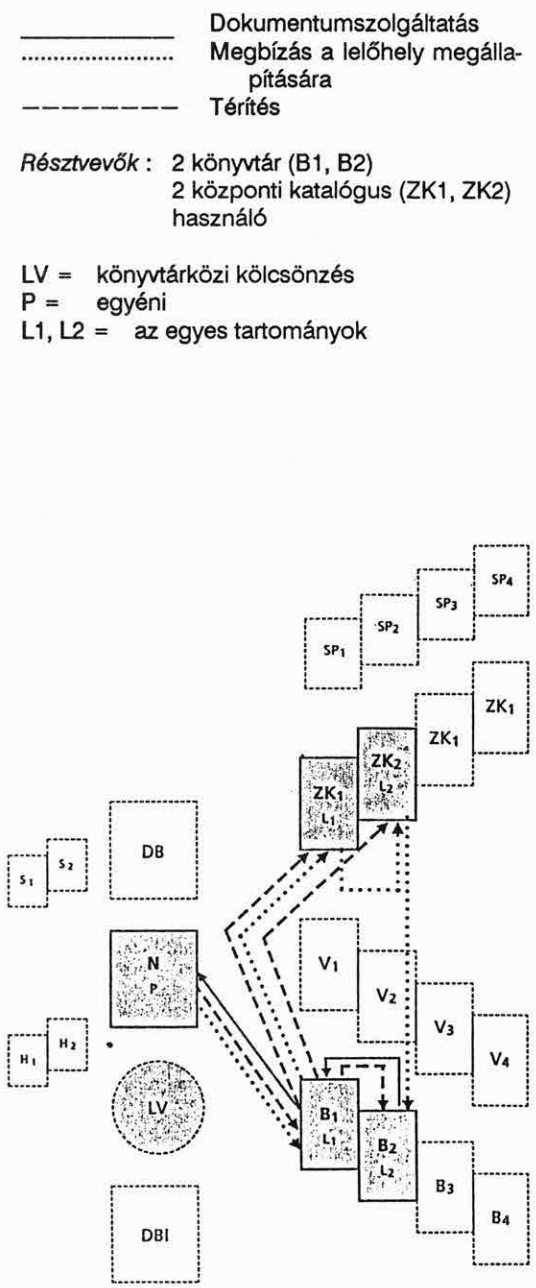

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

7. ábra
Kapcsolatok a könyvtárközi kölcsönzés esetén (online könyvtárközi kölcsönzés)

_____ Dokumentumszolgáltatás
..... Megbízás a lelőhely megállapítására
– – – – – – – – Térítés

Résztvevők : 2 könyvtár (B1, B2)
2 regionális hálózati központ (V1, V2)
használó

LV = könyvtárközi kölcsönzés
P = egyéni
L1, L2 = az egyes tartományok

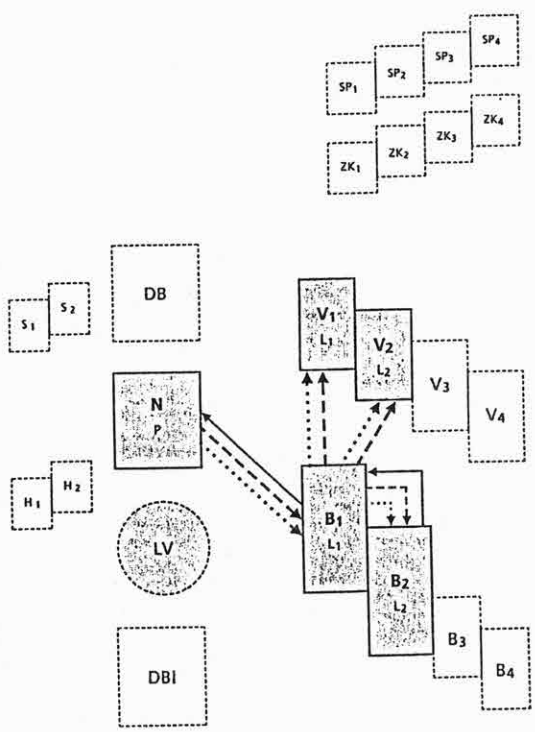

sa, mind a közvetlen megrendelés esetén az online megoldás előnyösebbnek bizonyul.

10. tétel: Az online alapú könyvtárközi kölcsönzés térítési díja nem lehet magasabb, mint a hagyományos szolgáltatásé, mert hatékonyabb és alacsonyabb költségszintű az utóbbinál.

Az információközvetítés

A könyvtáraknak a dokumentumok rendelkezésre bocsátásával egyenrangú feladata az információk közvetítése. Az utóbbi feladat ellátása megköveteli a szükséges információs eszközök alkalmazását és a korszerű adatfeldolgozás és adattárolás folyamatának szervezését. Az információfelhasználás módját tekintve egyre növekvő különbség érvényesül a hagyományos és a számítógépes megoldások között. A könyvtár által beszerzett hagyományos információs állomány magába foglalja a szakirodalmi és faktografikus keresésekhez szükséges általános és szakbibliográfiai műveket, nyomtatott adat- és címtárakat stb. Ezeket a tájékoztatási segédeszközöket a könyvtár éppúgy bocsátja a használók rendelkezésére, mint a könyvtár állományát, tehát a kívánt információkat a felhasználónak kell kikeresnie és a kapott eredményeket magának kell értékelnie. (Ez alól részben kivételt képeznek a közművelődési könyvtárak.)

A számítógépes feldolgozás révén egyre több információt kínálnak online eléréssel a különböző faktografikus és bibliográfiai adatbázisok. Az így tárolt információkat is a könyvtárak közvetítik, ám a felhasználók egyéni igényei szerint.

11. tétel: Az információk használatra előkészítése és közvetítése a hagyományos és számítógépes eljárás esetén egyaránt a könyvtár feladata; az egyéni értékelés és hasznosítás a felhasználó dolga.

A hagyományos információkeresés költségei közül a könyvtár viseli az információs eszközök beszerzésének és feldolgozásának költségeit, a felhasználó pedig az egyéni keresés ráfordítását vállalja. Az online használat esetén megváltoznak az információelőállítás költségei. A könyvtár az adatközpontból lehívott információkat – a fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használó kívánsága szerint – rendezi, listázza, elvégezvén azt a munkát, amely a hagyományos rendszerben a használó feladata lenne. Így a könyvtár nemcsak az információs eszközöket bocsátja a használó rendelkezésére, hanem elvégzi a szakszerű keresést az adatbázisokban, és egyénített produktumot ad a felhasználónak. Az adatbázisok használati díja összehasonlítható a hagyományos információs eszközök beszerzésének költségeivel, – amelyek a könyvtárat terhelik –, valamint a használót terhelő egyéni kiértékelés és rendezés ráfordításaival.

A hagyományos kereséssel ellentétben az online technikánál a használónak szüksége van a könyvtáros, információs szakember segítségére.

12. tétel: Az online adatbázisok használata az információközvetítésben megváltoztatja a ráfodítások megosztását a könyvtár és a használó között.

Az online adatbázis-használat a könyvtárban a korábbinál magasabb személyzeti kiadásokkal jár, s növeli az információközvetítés, rendezés költségeit.

13. tétel: Az adatbázisok online használatával a felhasználó ráfordításai csökkennek, a könyvtárei növekednek.

Hagyományos információközvetítésnél az információs eszközöket a könyvtár térítésmentesen bocsátja a használó rendelkezésére. Az online infomációközvetítésnél a könyvtárnak biztosítania kell a keresés hardver és szoftver feltételeit. Ezekkel a kiadásokkal áll szemben a hagyományos információs eszközök beszerzésének költsége. A könyvtárnak nem kell tehát egy gépi keresés teljes költségét átvállalnia, csak azt a részt, amelyet a hagyományos információkeresésnél viselt volna.

14. tétel: A ráfordítások elmozdulása nem igazolja azt a feltételezést, hogy egy keresés teljes költségét vagy a könyvtárnak, vagy a felhasználónak kellene viselnie.

A könyvtárakat terheli az a költségrész, amely a minden olvasónak biztosított szolgálat kialakításával jár. Az adatbankok használatával fellépő keresési, szelektálási költségeket át lehet hárítani a használóra.

8. ábra
Kapcsolatok a könyvtárközi kölcsönzés esetén
Közvetlen rendelés a könyvtárközi kölcsönzés során (hagyományosan és online)

———— Dokumentumszolgáltatás
..... Megbízás a lelőhely megállapítására
– – – – – – – – Térítés

Résztvevők: 1könyvtár (B1)
1gyűjtőköri együttműködésben részt vevő könyvtár
használó

LV = könyvtárközi kölcsönzés
P = egyéni
L1, L2 = egyes tartományok

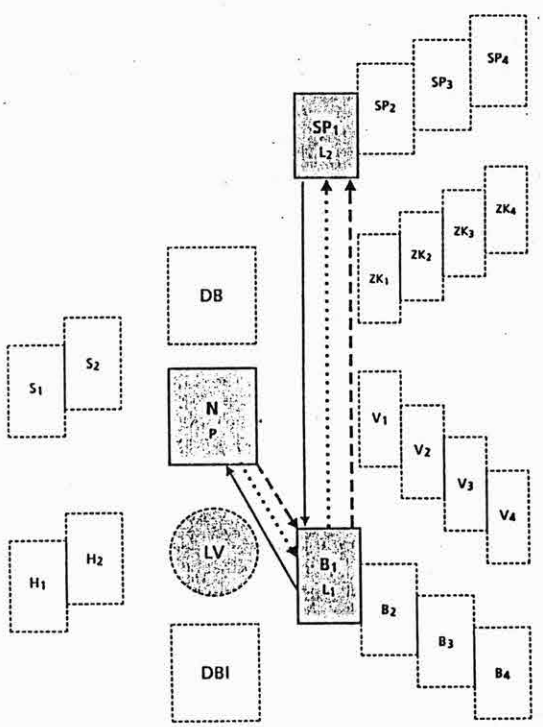

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

15. tétel: Az online információközvetítés költségeit meg kell osztani a könyvtár és a felhasználó között.

A fenti elveket nem lehet minden további nélkül alkalmazni a CD-ROM használatra, mert az optikai adattárolók elvileg éppolyan információs eszközök, mint a nyomtatott bibliográfiák és egyéb hagyományos információs segédeszközök, amelyeket a könyvtárnak minden használó számára biztosítani a kell.

16. tétel: Ha a könyvtár – a technikai megvalósítástól függetlenül – nem vállalja az információk egyénre szabott használatát, nem követelheti a használótól a költségek egy részének átvállalását.

Az információközvetítés hagyományos és számítógépes módszereinek összehasonlítása azt mutatja, hogy a könyvtárnak csak korlátozott lehetősége van a költségek egy részének áthárítására.

A kutatási jelentés bevezetőjében az adatszolgáltatás és -használat, a könyvtárközi kölcsönzés és az információközvetítés térítési díjaival kapcsolatosan felmerült két kérdésre a következő válasz adódik:

- a korszerű információs technika honosítása a teljesítőképesség növelését eredményezte, s önmagában nem alap a térítési díj bevezetésére;
- az országos együttműködés jelenlegi rendszerében a bevételek fokozására nem megfelelő eszköz a térítési díj bevezetése. A pótlólagos bevételek realizálásának céllá emelése általában nem jár eredménnyel.

A térítés díj mint a szabályozás eszköze

A térítési díj elvileg befolyásolhatja a fejlődést és a viszonyokat az előző fejezetben leírtak szerint, továbbá megakadályozhatja a nemkívánatos szolgáltatások kialakulását.

Ahhoz, hogy a térítési díj szabályozó eszközzé váljék, az árnak piaci funkciókat kell betöltenie: úgy kell szabályoznia a keresletet és a kínálatot, hogy mind az eladók, mind a vevők számára viszonylag állandó keretfeltételek mellett garantálja a gazdaságilag optimális eredményt. Az árak ott fejtenek ki szabályozó erőt, ahol piaci viszonyok érvényesülnek. Ez csak néhány esetben van így, pl. amikor a könyvtár vevőként vagy eladóként lép fel. A könyvtár többnyire monopol helyzetet élvez, ugyanis az esetek többségében csak ez az intézmény képes a kívánt információt szolgáltatni. Néhány esetben oktatáspolitikai elvek tiltják a térítési díj szedését. Az "információs piac", mint egység, ahol a könyvtárak mellett magán eladók is fellépnek és egymással konkurenciaharcot folytatnak, ma még nem működik. Különféle részpiacok vannak, más-más célokkal, az információfeldolgozás és közvetítés különböző módjait és minőségét kínálják, ezek azonban túlnyomórészt nem konkurencia, hanem komplementer viszonyban vannak egymással.

Ha nem a piaci áraknak kívánunk szabályozó szerepet biztosítani, viszont a pénzmozgással mégis szabályozó hatást kívánunk elérni, úgy térítési díjat kell bevezetni. Ez esetben dönteni kell a díjak mértékéről és fokozatairól. A térítés csak abban az esetben fejthet ki szabályozó hatást, ha mértéke fiktív, kvázi piaci ár.

A térítés meghatározása előtt a következő kérdésekre kell választ adni: milyen célt kell elérni, mely okok miatt nem következett be eddig a kívánt cél; a térítési díj teljes mértékben megfelelő szabályozó eszköznek tekinthető-e a kívánt cél eléréséhez; adott esetben milyen mértéke és struktúrája legyen a térítési díjnak; milyen koflíktusok várhatók a célok meghatározása során a térítési díj bevezetésével; a szabályozó hatás nyomán milyen költségek lépnek fel és milyen viszonylatban várhatók eredmények?

A lehetséges szabályozási problémákat a tanulmány a három szolgáltatás-típus szerint vizsgálja.

Központi adatszolgáltatás és adathasználat

A regionális és szövetségi központi katalógusok előállítása osztott katalogizálással történik. Ennek során biztosítani kell, hogy az ország különböző könyvtáraiban lévő adatokat minél többen használják, a feldolgozott adatok a lehető leggyorsabban jussanak a felhasználóhoz.

A fenti célok a következő követelményeket támasztják a rendszerrel szemben: az igénybevétel során az együttműködés résztvevői elsőbbséget kell hogy élvezzenek; a társult könyvtárak egy részének először a saját állományát kell ka-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talogizálnia ahhoz, hogy végül saját munkaráfordítás nélkül átvehesse a többi könyvtár anyagát; egyelőre nem lehet a központi feldolgozó rendszerrel szemben túlzott minőségi követelményeket támasztani. Erre akkor kerülhet sor, ha a munkaerőt ott foglalkoztatják, ahol a rendszerben a legnagyobb hatásfokkal működtethető.

Ha például az egyik résztvevő felemeli az adatszállítási díjat, ezzel a többit arra sarkallja, hogy a feldolgozást maga végezze el – nem ismervén el jogosnak a ráfodítások növelését – ahelyett, hogy várna egy másik résztvevő kedvezőbb adatszállítására.

Kívánatos lenne a szövetségi rendszerben szabványosított követelmények érvényesítése, s pl. ennek keretében térítési díjjal elismerni a fejlesztési többlet-ráfordításokat. Amennyiben az egyes résztvevők külön-külön kívánnak szabályozó hatást elérni térítési díjaik változtatásával, úgy eltávolodnak a kívánatos rendszer-optimumtól. A rendszerelvűség érvényesítése mellett a térítések egész skálája alakítható ki, amelyek flexibilisek, vagyis képesek reagálni a keretfeltételek változásaira.

17. tétel: A központi katalogizálás és katalógushasználat térítési díjai abban az esetben fejthetnek ki szabályozó hatást, ha meghatározzák az elérendő célt, prognosztizálják a mellékhatásokat, vizsgálat alá vetik a térítési díjak struktúráját, a keretfeltételek változásainak függvényében, elemzik a térítési díjak korábbi bevezetésének, emelésének, elszámolásának rendjét.

Könyvtárközi kölcsönzés

Egy gyakran hangoztatott vélemény szerint a térítési díj a "nem kívánatos" megrendelések volumenét hivatott visszaszorítani.A könyvtárközi kölcsönzést mindig olyan esetben veszik igénybe, amikor a felhasználói igény nem elégíthető ki; erre szolgál a dokumentumok rendelkezésre bocsátásának országos rendszere. Ha a dokumentumok kölcsönzése helyben térítésmentes, nem látható be, hogy ugyanennek a szolgáltatásnak az igénybevétele miért jár térítés fizetésével, ha könyvtárköziben elégítik ki. Ebben az esetben a felhasználónak nincs alternatívája; egyszerűen le kell mondania a szükséges informcióról, ha a térítési díjat túl magasnak találja. Nem állíthatjuk, hogy a térítési díj szétválasztja a "fontos" igényeket a "kevésbé fontos"-tól. Ez akkor lenne igaz, ha minden felhasználó azonos vásárlóerővel rendelkezne. (A tehetősebb rétegek a relatíve nem fontos anyagot is megrendelik, a szegényebbeknek le kell mondaniuk a viszonylag fontosról is.)

A "szükségtelen" megrendelések a rendszer logikája szerint ott lépnek fel, ahol a helyi könyvtárban meg kellene lennie egy bizonyos dokumentumnak, ám – anyagi eszközök hiányában vagy hibás beszerzési politika következtében – mégsincs meg.

A felhasználónak így térítés fejében megrendelést kell feladnia, ami által kétszeresen károsodik a rendszerben, mert az irodalom nem állt rendelkezésre helyben, noha ezt elvárta volna, a hiányt kell finanszíroznia, pedig ennek sem keletkezésére, sem kialakulására nem lehetett befolyása.

E témához kapcsolódik a DFG által kialakított országos gyűjteményi rendszer működése, amely a térítésmentes könyvtárközi kölcsönzésre apellál. A térítés bevezetése, illetve emelése – a felsőoktatásnak adott pótlólagos pénzeszközök nélkül – a könyvtárközi kölcsönzést működésképtelenné teszi. Mindez veszélybe sodorja a gyűjteményi rendszer működésének folyamatosságát.

18. tétel: A ráfordításokra alapozott térítési díjak bevezetése nem éri el a kívánt hatást; összességében csökkenti a könyvtárközi kölcsönzés volumenét.

Információközvetítés

A korszerű technikai eszközökkel megvalósított infomációközvetítési eljárások lehetővé teszik azokat az egyénre szabott szolgáltatásokat, amelyeket korábban a manuális rendszerek ingyenes szolgáltatásai nem biztosítottak.

A szabályozó funkció abban az esetben érvényesülhet, ha a felhasználónak választási lehetősége van, úm. a szükséges információt elérheti a hagyományos információs eszközök segítségével vagy igényét online kereséssel elégítheti ki.

A felhasználó érdeke tehát azt diktálja, hogy kereséseit az adatbankokból olyan esetekre kor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

látozza, amikor az online felhasználás különleges értéket ad. A térítési díj ebben az esetben tölti be szabályozó szerepét.

A szabályozó funkció érvényesülését elismerve, a térítés mértékét rendszeresen ellenőrizni kell. Ha az emelés célja a nemkívánatos felhasználás megakadályozása, úgy védőtarifákat célszerű bevezetni. A térítés, mint szabályozó eszköz nemcsak a könyvtárak tevékenységét befolyásolja, de hatással van a fenntartók feladataira és bevételeik alakulására is.

19. tétel: A térítési díjak bevezetése nem kívánt és előre nem látott hatásokat fejt ki a dokumentumellátás országos rendszerében, s mindez az egész rendszer függőségi viszonyait befolyásolja.

20. tétel: Ha bizonyos fejlesztési irányok szabályozására kizárólag a térítések szolgálnak, fennáll az a veszély, hogy a bevételek fokozásának igénye előtérbe kerül. Ez oda vezethet, hogy abban az esetben is térítési díjat emelnek, ha annak kiváltó oka már nem is létezik.

Cholnoky Győző

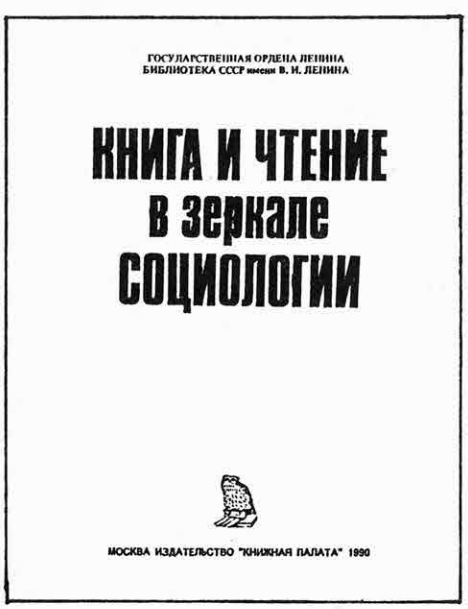

Kniga i čtenie v zerkale sociologii / sost. V.D. Stel'mah, N.K. Lobačev. - Moskva : Knižnaâ palata, 1990. - 207 p.

Szovjet könyv- és olvasásszociológia – immár ideológikus kövedek nélkül

Akit érdekelt az ún. "puha tudományok", köztük a könyvtártudomány, a könyv- és olvasásszociológia szovjet szakirodalma, előbb-utóbb – félig tudatosan, félig öntudatlanul – külön metodikát dolgozott ki magának tanulmányozásához.

Ez a metodika első lépésben a filológiai apparátus tüzetes szemléjét írta elő. Nevezetesen azt nézte meg az ember, hogy a kíváncsiságát felkeltő opus – konkrét témájától függetlenül – hány *Lenin* és (közelebbi szakmánk esetén) *Krupskaâ* tételt tartalmaz, aztán hány párthatározatot és -kongresszusit, illetve hányadik lábjegyzeténél-hivatkozásánál tűnnek fel a témában illetékes szerzők és címek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ha az "illetékes" tételek a számsorrend – tegyük fel – közepén elváltak a kóvediálisaktól, akkor sejteni lehetett, hogy az adott opus második felét érdemes elolvasni. Ha viszont a kóvediális és az "illetékes" hivatkozások mindvégig váltogatták egymást, s a kóvediálisakból jóval több volt, mint az "illetékesekből", az nagy valószínűséggel sugallta: az opust félre lehet tenni, mivel "szemenszedett" propaganda.

A hivatkozási-bibliográfiai apparátus szemléje még két további, hogy úgy mondjam, finomabb előkövetkeztetést is megengedett. Ha – nagyritkán – a húszas évek végéről és a harmincasokból származó források is előfordultak benne, akkor az olvasásra kiszemelt mű "csemegét" is ígért, azt nevezetesen, hogy a szovjet valóságtörténet "fehér foltjairól" is szó esik majd a lapjain. Azon – persze – nem kellett elcsodálkozni, hogy általában torz interpretálásban, hiszen az értők minden szovjet könyvet, tanulmányt "leszámítva a leszámítandókat" módon olvastak el.

Végül: amennyiben az apparátusból a nyugati források sem hiányoztak, az a szóban forgó mű szerzőjének összehasonlítási szándékát dokumentálta, ami akkor is érdekes eredményt szokott volt hozni, ha az iménti esethez hasonlóan ugyancsak perzekútori csalafintasággal valósult meg.

E sajátos metodika második lépése már kevésbé volt komplikált: mindössze azt a bekezdést kellett az olvasmányban megkeresni, amelytől kezdve a "tárgyáról" szólt. (Más kérdés: a lapszéltől-lapszélig tartó, bekezdésekkel alig operáló ortodox szedési gyakorlat technikailag ezt sem tette könnyűvé.)

Amikor az itt ismertetendő könyv- és olvasásszociológiai tanulmánygyűjteményt a kezembe vettem, önkéntelenül vele kapcsolatban is alkalmaztam az imént előadott metodikát. Hogy mit tapasztaltam? Nos, most még a gyűjtemény egészéről, általános jellemzőiről beszélve, a következőket:

- A legtöbb tanulmányt-dolgozatot bőségesen kísérő lapalji és művégi apparátusban mindössze egyetlen egy kóvediális hivatkozás fordult elő.
- A lábjegyzetek és irodalomjegyzékek forrásanyagában – a tárgyalás természetes sorrendjét követve – ott szerepelnek mind a "fehér foltokra" utaló források, mind a külföldi szakirodalom tételei. Érdemes megemlíteni, hogy ez utóbbi irodalomcsoportban többször fordulnak elő az OSZK-KMK olvasáskutatási műhelyében készült produktumok, mégpedig egyedüliként a volt "tábor" produkciójából, ami szovjet szemszögből európaiságukról tanúskodik.
- A gyűjtemény valamennyi darabja "in medias res" kezdődik, azaz mindegyiket elejétől fogva kell elolvasni. A korábban mindig felettébb terjedelmesre puffasztott szöveges kóved is teljesen kiveszett belőlük.
- Ami még a múltra emlékeztet: a kötet szedése továbbra is a megszokott módon ortodox, azaz tipográfiai képében meglehetősen áttekinthetetlen, s ez nyűglődővé teszi az olvasást-elsajátítást.

A gyűjtemény tanulmányai – tudjuk meg az előszóból – a Lenin Könyvtár olvasás- és könyvtárszociológiai főosztályán készültek, s a legutóbbi 10 év tárgybeli viszgálódásai szándékosan homályba parancsolt részleteinek kívánnak utólagos nyilvánosságot biztosítani. Szóval: ezeket a dolgozatokat-tanulmányokat "korábban nem publikálták a széles nyilvánosságú sajtóban".

A gyűjtemény "hangütő" dolgozata *V. D. Stel'mah* tollából származik, s jellemző címen (Olvasásszociológia: a tényleges és a kívánatos) a diszciplína inherens és adherens problémáit veszi sorra. Lévén szó alakuló diszciplínáról, az inherens problémáknak sincs híján, ám a korábbi években mégis az adherens – ideologikus – problémacsoport kínozta inkább.

N. E. Dobrynina és *A. I. Rejtblat* statisztikai-szociológiai elemzést tesz közzé a 70-es és a 80-as évekre vonatkozólag az olvasás szokásának elterjedtségéről és terjedési törvényszerűségeiről. A szerzőpáros következtetései olyan babonákat oszlatnak el, amelyek az olvasás terjedésének "határtalanságát", "ellentmondásnélküliségét", a "könyvtári olvasás magasabb rendűségét" hirdették.

Az 1980-ban meghalt *S. M. Smirnova* tanulmánya történeti feldolgozás. Nevezetesen a moszkvai intézmények személyzetéről készült 1918. évi összeírás adatait hasznosítja a kor olvasási és könyvtárügyi jellegzetességeinek bemutatására, s ezzel tanulságos részleteket villant föl a szovjet könyvtárügy eddig eléggé homályos kezdeteiről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A. I. Rejtblat, a már korábban is megemlített szerző, önálló írásában a közművelődési könyvtárak állományát vizsgálja meg abból a szempontból, hogy milyen mértékben felel meg az olvasók érdeklődésének. Kiderül belőle, hogy a helyzet igencsak konfliktusos, amiből a könyvkiadás és a könyvtári állománygyarapítás peresztrojkájának egyaránt messzemenő következtetéseket illenék levonnia.

M. D. Smorodinskaâ súlyuknak és jelentőségüknek megfelelően mutatja be a 80-as évek szovjet magángyűjteményeit. Ez a korábban, ha nem is elbagatellizált, de mindenképpen szemérmesen legfeljebb marginálisként értelmezett könyvvagyon valójában a teljes szovjet könyvvagyon hat hetedét teszi ki, s az országban évente elolvasott könyvek 80%-a belőle származik. Az 1613 családot felölelő vizsgálati anyag a szerző számára lehetővé teszi a magángyűjtemények elterjedtségének, állományi összetételének, gyarapodási módjának és használatának kritikai igényű feltárását.

A gyűjtemény következő szerzője a néhai *V. S. Orlova* (+1980), aki haláláig szoros munkakapcsolatban állt az OSZK-KMK olvasáskutatási műhelyével, s nem egyszer termékeny impulzusokat kölcsönzött tőle. Két posztumusz dolgozata közül az első — egy nem reprezentatív, 50-50 felnőtt, nehéz-, illetve textilipari szakmunkásból és 15-16 éves tanulóból álló minta alapján — az irodalmi orientáció és az olvasói befogadás közötti ellentmondásokra hívja fel a figyelmet, a második pedig a dolgozók kulturális normatívái és szociális helyzete között létező összefüggések felvázolására vállakozik.

V. D. Stel'mah második gyűjteménybeli dolgozata a társadalom könyvtár- és könyvtároskéről szól. A nemzetközi összevetéseket sem nélkülöző példatárból kitűnik, hogy a szóban forgó kép meglehetősen archaikus: a "tárolás" és az "őrzés" dominál benne. Noha — ahogy megállapítja —, ez a kép "szinte elpusztíthatatlan", a körültekintő felvilágosításnak mégis vannak bizonyos esélyei.

A kötetben korábban már ugyancsak szerepelt N. E. Dobrynina egy valamennyi köztársaságot átfogó felmérés alapján azt állapítja meg, hogy a 16-28 éves fiatal felnőttek körében van hajlam az olvasási érdeklődésnek olyatén kiterjesztésére, amely nem negligálja a Szovjetunió más népeinek irodalmát. Minthogy ezt a bonyolult etnikai viszonyok közepette körülményes volt egzakt módon kideríteni, Dobryninának ez a dolgozata módszertani szempontból is figyelmet érdemel.

Még a fekete könyvpiacon is hiánygazdálkodás! — így foglalható össze *G. P. Akimov* szorgos feltáró munkájának a lényege. A kereslet felettébb szerteágazó: tulajdonképpen minden műfaj megtalálható benne, a szórakoztató irodalom éppúgy, mint a tudományos, a memoár éppen úgy, mint a vallásos irodalom. No, és az árak! Miközben leírom, hogy az itt ismertetett gyűjtemény ára 1 rubel 20 kopejka, addig a fekete piacon hat kötetnyi Cooper ára 200, a Biblia 100, a Korán pedig 130 rubelbe kerül.

Az — úgy látszik — töretlen szorgalmú A. I. Rejtblat *B. V. Dubin*nal való társszerzőségben a legfontosabb irodalmi lapok kritikatermésének tízszer két-két jellemző évben való kipreparálásával bemutatja, hogy 1820 óta kik voltak a legpreferáltabb, a kritikusokat legintenzívebben érdeklő írók-költők. A mellékletként közzétett toplisták több mint érdekesek.

A gyűjtemény speciális értéke a 70-es és a 80-as évekre vonatkozó könyv-, olvasás- és könyvtárstatisztikai rész, továbbá a Lenin könyvtári olvasáskutatási műhely 1986 és 1989 közötti felméréseinek eredményét közlő beszámoló. Az a tény, hogy a szóban forgó műhelyből származó publikációk bibliográfiájának közléséről sem feledkeztek meg a szerkesztők, arra enged következtetni, hogy a gyűjtemény évkönyvvé kíván fejlődni.

Összegzésül: erre a gyűjteményre már nem lehet (nem is szabad) alkalmazni *Kazinczy Himfy*-bosszantó epigrammáját, hogy ti. a tűzbe felét, majd megint a felét.

Futala Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Rejtett tanítás. Az iskolai könyvtárosok szerepe

Izgalmas témát feszeget *Pearl Valentine* és *Brian Nelson* tanulmánya, ami a *Library & Information Research Report* 63. füzetében jelent meg. A *British Library Research & Development Department* szervezte kutatás célja, hogy megpróbálja tisztázni az iskolai könyvtáros szerepét az oktatási folyamatban. Mindenki számára nyilvánvaló ugyanis, hogy az oktatás fejlesztési irányának kijelöléséhez szükséges, hogy ez a kérdés mielőbb tisztázódjon, ugyanakkor a szakma semmiféle információval sem rendelkezett a legérintettebbek, az iskolai könyvtárosok és a tanárok nézeteiről. Azt természetesen sejteni lehetett, hogy nem mindenben értenek egyet, s a legfőbb ideje volt, hogy az egyetértés kialakításának legelső lépcsőjeként tisztázzák, hogy hol is vannak a vita csomópontjai.

A kutatók a tisztázás legkézenfekvőbb módját választották: kérdőíven faggatták meg az összes érintetteket: az iskolai könyvtárosokat, a tanárokat, s mint kétségtelenül illetékest e kérdésben, a könyvtárakat használó diákokat is. Így a kérdőíves módszer ismert korlátai között valóban teljesnek mondható kép alakult ki, állt a kutatók rendelkezésére, hogy a szükséges következtetéseket levonhassák és a teendőket megfogalmazhassák.

A válaszokból összeállt még két kívánságlista is: egyik arról, hogy mit is várnak voltaképp a tanárok az iskolai könyvtárosoktól, a másik azoknak az ötleteknek a lajstroma, amit az iskolai könyvtárosok várnak – mint bebizonyosodott sok esetben csak várnának – el tanár kollégáiktól saját munkájuknak a közös cél érdekében való hatékonyabbá tételéért.

A kutatás elég széles körben vizsgálta az iskolai könyvtárat és környezetét. Érdeklődési körébe tartozott a könyvtárat működtető iskolák tanítási stílusa, a könyvtárnak az anyaintézmény szervezetében elfoglalt helye, a viszony az oktatás és a könyvtári szolgálat között, a könyvtáros személyével szembeni elvárások (szakképzett-

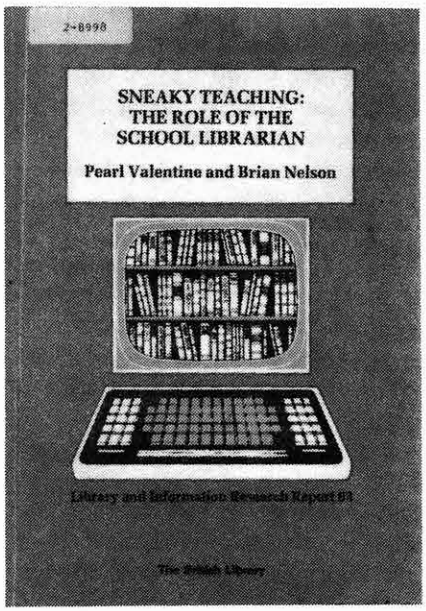

VALENTINE, Pearl - NELSON, Brian
Sneaky teaching : The role of the school librarian: Teachers' and school librarians' perceptions / Pearl Valentine, Brian Nelson. - London : British Library Board, cop. 1988. - X, 121 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ség, habitus), s mert ez a kutatás az információs forradalom korában történik, a kép teljessé tételéhez nem hiányozhatott annak felmérése, hogy hogyan, milyen mértékig van jelen az információtechnika ezekben a könyvtárakban, mi a szerepe a vizsgált oktatási-nevelési folyamatban.

A kutatás három közigazgatási egység iskoláiban folyt: Shropshire 1500 tanulót oktató negyvennégy iskolájában, Nottinghamshire nyolcvannyolc iskolájában (1880 tanuló) és a skóciai Grompian 1750 tanulót oktató negyven iskolájában. A minta reprezentatív volt abból a szempontból is, hogy egyaránt voltak a vizsgált intézmények között nagyvárosi, középvárosi és kistelepülési székhelyűek.

A kérdőíveket 170 könyvtáros töltötte ki, közülük 71% felsőfokú könyvtárosi szakképzettségű, 22% tanár-könyvtáros, és 10% könyvtárosasszisztens szakképzettséggel rendelkezik.

A megkérdezett 148 tanár 22%-a társadalomtudományi tantárgyat, 22%-a angol nyelv és irodalmat tanít, a többi természettudományi tantárgyat, idegen nyelvet és gyakorlati ismereteket, így reprezentálják a különböző szinten irodalomigényes, tehát könyvtárra utalt tantárgyakat. A kitöltött kérdőíveket és a helyszínen készített interjúk anyagát számítógéppel dolgozták fel. A három megkérdezett csoport egy-egy kérdéskört érintő válaszainak, véleményének rövid összehasonlító értékelésén kívül egyes kérdésekre adott válaszokat idéznek is a szerzők.

Az idézetek között vannak egyező vélemények különféle megközelítései, megfogalmazásai, de vannak egyedi, a többségtől eltérő nézetek is. Az összegzés és az idézetek egységes képet rajzolnak. Kiderül például, hogy teljes az egyetértés a megkérdezettek között abban, hogy a könyvtáros szakképzettsége, és ezzel összefüggésben a státusa komoly meghatározó tényezője a könyvtár iskolán belüli helyzetének, súlyának. A megkérdezettek véleménye már korántsem azonos a könyvtárvezető ideális státusát illetően.

Vannak, akik a segédtanárinál egy szinttel magasabb státust már megfelelőnek tartják, mások vagy az anyagi, vagy a szellemi felelősségre, vagy mindkettőre hivatkozva, a tanszékvezetővel egyenrangú státust tartanak szükségesnek. De van olyan – a magyar könyvtárosok számára sajnos igen ismerős – vélemény is, miszerint a könyvtárnak és vezetőjének státusa nem hasonlítható egy iskolán belül senkiéhez, a könyvtár egy másodrangú szolgáltatóhely, vezetője egy hivatalnok. Érdekes, hogy az elismerten jó színvonalú és struktúrájú oktatásüggyel és fejlett könyvtárüggyel rendelkező Nagy-Britanniában ezt a nézetet nem akárki, hanem egy tanár, és nem is akármilyen tanár, hanem a legirodalomigényesebb tantárgy, az angol irodalom tanszékvezetője képviseli, még ha a mintában egyedül is.

Minden könyvtáros számára optimizmusra ad alkalmat, hogy a megkérdezettek túlnyomó többsége a diákok olvasóvá nevelését (könyvtárosok 98%-a, tanárok 100%-a), és az önálló tanulásra nevelést, a kreativitás fejlesztését (könyvtárosok 93, tanárok 94%-a) határozottan a könyvtár, a könyvtáros feladatkörébe utalja, s megvalósításuk sikerét a könyvtárosi munka eredményének tekinti.

Elgondolkodtató, hogy több tanár fogalmazza meg azt a véleményt, hogy a tanárok merő konzervativizmusból vagy pozícióféltésből próbálják meg az iskolákban a könyvtárosokat kirekeszteni, csak közvetett részvételre késztetni az oktatási folyamatban, holott ezzel egy lehetőséget szalasztanak el. Ennek okaira is fényt vethet a könyvtárosoknak az a véleménye, hogy 41%-uk szerint tanár kollégáik negyedrésze-fele úgy végzi el tanulmányait és vállal munkát, hogy sosem volt könyvtárhasználó. A megkérdezettek további 29%-a ennél pesszimistább, még magasabbra teszi az egykönyv-szemlélettel tanító tanárok arányát.

Sok szempontból a szakma elismerését mutatják az iskolai könyvtárosok szakképzettségi igényéről kialakított vélemények. Felsőfokú könyvtárosi szakképzettség ugyanis minden megkérdezett tanár szerint szükséges ennek a munkakörnek a betöltéséhez, kettős tanár-könyvtárosi szakképzettséget csak 47%-uk vár el. Ezzel a könyvtárosok 88%-a ért egyet, a kettős szakképzettséget azzal vetve el, hogy pedagógusi képzettségre nincs igazán szükség, és a gyakorlat szerint a kettős képzettségűek nagy része nem ért eléggé a könyvtáros szakmához. Ugyanakkor elismerik, hogy az iskolai könyvtárosok számára speciális szakismeretek szükségesek, amit a könyvtáros szak- illetve továbbképzésen belül kell megszerezni.

Az értékelő rész az idézetekkel még akkor is érdekes olvasmány, ha a vélemények összegzése igen sokszor fedi a szakma köztudatában nálunk is meglévő papírformát, ebben az esetben megerősítésül szolgálhat. Mint a fenti példaként

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kiragadott témák mutatják, több eset van azonban, amikor váratlan fordulatokkal, arányokkal találkozunk.
Az ezt követő rövid – alig több mint három oldalas – következtetések után a kutatásban résztvevők javaslatai következnek, munkájuk eredményéhez méltó kidolgozásban: elsőként az oktatásügyet felügyelő hatóságoknak javasolt teendők, majd az iskolák vezetői részéről szükséges intézkedések, és természetesen az iskolai könyvtárosoknak és a tanároknak szóló javaslatok.

A kötet függelékében közli a három kérdőívet, aminek alapján a helyzetkép anyagát összegyűjtötték, ezzel lesz olyan kerek egésszé, amit haszonnal forgathat a nálunk ma annyira aktuális iskolai könyvtárfejlesztésben magát illetékesnek érző könyvtáros, tanár és vezető.

Lukátsné Takács Zsuzsanna

Útmutató a médiaközpontok értékeléséhez

Amikor a modern technológia a közoktatásban a filmek, diák, mindenféle hangfelvétel és video, vagyis nem-nyomtatott anyag használatát bevezette, ezekből a hagyományos értelemben vett könyvtár mellett audiovizuális (AV) osztály jött létre. Hamarosan kiderült (legalábbis Amerikában), hogy a két gyűjtemény mind a tanárokat, mind a diákokat hatékonyabban és gazdaságosabban tudja szolgálni, ha egyesül – így jött létre a könyvtár helyett az új terminológia segítségével a médiaközpont, ami már a közönség szemében sem csak "poros könyvek raktára" (valóban csak ez volt?!), s annak "már nem pusztán védelmezője a könyvtáros". Ugyanakkor, ha a technika/technológia fejlődött is, az "olvasó-nevelésben" megmaradtak az alapvető könyvtári feladatok. A baj csak az volt, hogy a másik végletbe esve, a "médiaközpont" elnevezés "nem tudta azt a respektust kivívni, amit a régi könyvtárak élveztek" (lám-lám...), s így arra a meggyő-

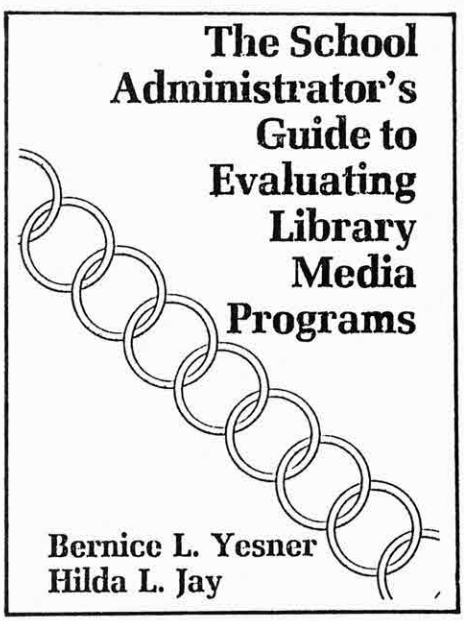

YESNER, Bernice L. - JAY, Hilda L.
The school administrator's guide to evaluating library media programs/ Bernice L. Yesner, Hilda L. Jay. - Hamden : Shoe String Pr., 1987. - XI, 244 p. - (Library professional publ.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ződésre jutottak, hogy talán a fürdővízzel együtt a babát is kidobták. Ezért visszaiktatták a "könyvtár" szót, s így keletkezett végülis a *könyvtári médiaközpont*, és lettek a könyvtárosokból *médiaspecialisták*, illetve *iskolai könyvtár médiatanárok*. Ezzel együtt létrejött az *iskolai könyvtár médiaprogram*, mely a régi könyvtárosi teendők mellett a nyomtatott anyag, az audiovizuális eszközök és a komputerek használatával magában foglalja "minden tárgyban és minden szinten" a tanárok és a diákok szolgálatát.

Ez a bizony nem kis szakértelmet, tudást igénylő feladat azért is nagy jelentőségű, mert ma már az információs társadalomban élve akár a tudományokban, az üzleti életben és a politikában is, vagyis csaknem minden vonalon megnőtt az információ beszerzésének alapvető fontossága. Ezért nem közömbös az sem, hogy a tanulók milyen korán, milyen fiatalon sajátítják el az információszerzés rutinját. Hiszen lassan, de biztosan haladunk abba az irányba, melyben már nem csak a könyvtáros-szakemberek képzésének alaptörvénye, hogy "nem az a fontos, egy kérdésre mi a válasz, hanem az, hogy hol és hogyan találod meg – hol, kitől, mit és mennyit és hogyan lehet megtudni?" Végül, az iskolai könyvtár médiatanárainak feladata nagy felelősséggel is jár, azért, mert a munkavégzéshez szükséges eszközök – még amerikai mértékkel mérve is – igen drágák, az egész iskolarendszer legnagyobb anyagi befektetését jelentik. A költségvetés készítéséhez, az oktatási anyagok gazdaságos kiválasztásához, beszerzéséhez jól képzett személyzet szükséges. Ez a könyv a médiaprogram kiértékeléséhez, működtetéséhez és az iskolai program egészébe való integrálásához kíván segédeszköz lenni – ezenkívül ajánlkozik egyetemi oktatóknak is, akik mind a jövő szakfelügyelőinek, mind az iskola tanárainak e témakörben tanfolyamokat tartanának.

Először is a közoktatásban szerepet játszó hatóságok, szervek, testületek hierarchiáját veszi sorra, melyiknek mi a feladata és a hatásköre, s ezzel együtt a program működéséhez szükséges személyzettel kapcsolatos kívánalmakat, folyamatokat, problémákat. A személyzet összetétele (kívánatosnak tarják minden szakember mellett két szakképesítés nélküli munkaerő alkalmazását), továbbképzése, szerepe a központ tervezésében (a felmerülő prioritási konfliktusok egyik elrettentő példájaként hozza fel azt az esetet, amikor 36 "alapvetően elengedhetetlen" követelmény benyújtása után az elkészült médiaközpontban ebből csak három és felet valósítottak meg – az iskolaigazgató ugyanis kénytelen volt az egész iskola szempontjait szem előtt tartani...).

Ennek az első résznek a konklúziói: először, igen fontos, hogy az ügyintéző-hierarchia minden tagja éppúgy tisztában legyen a problémakör egészével, mint a ráeső résszel. Azután, az iskolai könyvtár médiaprogram felülvizsgálatának állandónak, folyamatosnak kell lennie, a kiértékelés nem lehet időnkénti, hirtelen, ad hoc látogatások eredménye. Különben is hasznos, ha mind a tanárok, mind a diákok látják, hogy az igazgató rendszeresen látogatja, sőt használja is a könyvtárat ... Ahhoz, hogy az ellenőrző szakfelügyelők a médiaprogramot megfelelően értékelni tudják, minden összetevőjével, szempontjával pontosan tisztában kell lenniök.

És végül, külön fejezetben bemutatja még azt is: mit mondanak mások e témáról. Néhány cikket közöl különböző folyóiratokból, részleteket más kiadványokból.

A könyv fő- és legfontosabb (egyben legszórakoztatóbb!) része a különböző "modulok", vagyis a program kiértékelését alkotó egységek listája. Minden témakörben először elmondja, tulajdonképpen miről van szó, mi a kívánatos helyzet, utána pedig, hogy ehhez képest, adott esetben, hogyan kell a pozitív, a negatív és a hiányzó elemeket felismerni? Végül megadja a lehetséges megoldásokat. Összesen 60 ilyen modulust, tényezőt sorol fel, ezek közül érdemes kiemelni néhány példát, különösen azokat, amelyek az ottani és a hazai felfogás és gyakorlat között érdekes összehasonlításokra adnak alkalmat.

Az első a **hozzáférhetőség**. A diákok 10-30%-ának kell egyidőben ülőhelyet biztosítani (!). Hozzáteszi, ha minden szék foglalt is, az még nem jelenti azt, hogy jól működik a program, de ha mind üres, az sem jelenti azt, hogy rosszul: a hét minden napján és a nap minden órájában figyelni kell a forgalmat, sőt, az aláírt ívekből azt is meg kell tudni állapítani, van-e olyan osztály, amelyik sosem jut be? Az időbeosztás szükséges ugyan, de az ne legyen túl merev, nehogy pl. egy osztálykirándulás esetleg két hétre kirekeszsze a résztvevőket a központból. A diákok időnként töltsenek ki kérdőíveket, hogy így fény derüljön a rejtett problémákra is. Fontos a kora reggeli és késő esti, tanítás előtti és utáni szolgálat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Atmoszféra! Az ezt alkotó tényezők a központ berendezésének színösszeállításától a könyvtárosok arckifejezéséig, mosolyának mennyiségéig és minőségéig terjed. Hogyan fogadják a kérdezőket, mennyi a türelmük, mennyit hajlandók segíteni, elmagyarázni? Fontos a világítás, a kényelem, a jól érthető jelzések, irányító táblák és a kiállítások vonzó módjának szerepe is, a merevség (=a szabályok hajlíthatatlansága), a személyzet hosszadalmas privát telefonbeszélgetései (!) vagy eltűnései a terepről (!). A diákokat elbátortalaníthatja, ha a könyvtáros, bár szavaival segítőkészséget fejez ki, ugyanakkor az arckifejezése... A poros, foltos, összefirkált bútor. Ésígytovább. Ismerős dolgok!

Fentiekkel rokon a központ gyűjteményeinek **elrendezése**. A könnyen sérülő anyag védettebb (és ellenőrizhetőbb!) elhelyezése (bővítésre mindig helyet hagyva), annak biztosítása, hogy a használók ne legyenek egymás útjában, ne zavarják egymást munka közben – és annak, hogy a használt könyveket legyen hol összegyűjteni, ahelyett, hogy akár rossz helyre tegyék a polcon, vagy szanaszét hagyják a könyvtárban. Megfelelő mennyiségű (és stratégiailag jól elhelyezett) papírkosarak... A gyakran használt anyag (szótárak) közelében legyenek székek, írási lehetőségek.

Megfigyelések. Ezek a forgalmi statisztikák mellett közvetlenebbek is lehetnek, pl. ha az előző napon a takarításhoz megfordított székek egyes pontokon másnap délben még ugyanúgy állnak, akkor talán máshová kellene tenni őket? Beszélgetések a diákokkal, milyen feladataik vannak és miben találnak ezekhez segítséget (vagy miben nem)? Érdekes szempont: hogyan fogadják a kiértékelő ellenőröket a könyvtárosok? A diákok? Idegesen vagy örömmel? Miért?

A **lejárt határidejű könyvek**, a bírságok és az elveszett anyagok örök problémája. A pénzbírság semmit sem old meg: a diákokban a könyvek határidőn túl való tartását legitimizálja, amíg a fizetendő összeg nagysága miatt már nem merik leadni őket. Csak várják a következő amnesztiát, vagy azt sem. Mindez nemcsak extra költséget okoz, hanem a már nem kapható könyveknek az állományból való végleges eltűnését is. Megoldások? "Meg kell értetni a diákkal, hogy társát fosztja meg a fontos anyagtól, s ugyanez legközelebb vele is előfordulhat..." Addig, amíg vissza nem hozza, az újabb kölcsönzést korlátozni kell – de bírságot nem tanácsos kivetni. Itt említem meg, hogy több helyen is hangsúlyozza annak a szisztémának hasznosságát, mely lehetővé teszi, hogy könyveket 24 órán át, egész héten, a központ zárvatartási ideje alatt is vissza lehessen hozni és egy nyíláson át a megfelelő gyűjtőhelyre bejuttatni.

A **szabályokról** általában az a véleményük, hogy minél kevesebb, annál jobb: annál nagyobb a hatása. "Demokratikus és diplomatikus" szabályokat ajánl. Ezeket kézikönyvben összefoglalva egyet a diákok, egyet a tanárok rendelkezésére kell bocsátani. Ezenkívül a könyvtár egyes részeire vonatkozó szabályokat ott helyben is ajánlatos kifüggeszteni. A szabályok megalkotásába, revíziójába tanárok, diákok is szólhassanak bele!

Diák-segédek alkalmazása igen népszerű: segítsenek egymásnak a diákok! De ennek csak akkor van értelme, ha mindaz, amit az asszisztens csinál, elsősorban saját tanulását szolgálja. Nem szabad olcsó munkaerőként használni, hosszadalmas, unalmas rutinmunkákat rábízni, annak érdekében, hogy ettől a személyzet megszabadulhasson ... Beosztását meg kell tervezni. Viszont arra is ügyelni kell, hogy a diák se tehessen pozíciója révén barátainak külön szívességeket, se "hatalmát" ne használhassa a többi diák megfélemlítésére. (Hát ez ilyen korán kezdődik?!) Nem szabad olyan munkát sem rábízni, aminek elvégzéséhez nincs meg a tudása, tapasztalata, mert ez végzetes folyamatot indíthat el, mind az ő, mind a könyvtár szempontjából. (Ez még a könyvek helyrerakására is vonatkozik, hát még a katalóguscédulák beosztására!)

Bármennyire hasznos is, hasonló problémákat okoz az **önkéntesek** alkalmazása. Fontos, hogy a feladatokat hátterük, képességeik, érdeklődési körük, sőt fizikai kondíciójuk figyelembevételével osszák rájuk, és ha azokat lelkesen, jól végzik, akkor nyilvánosan is értékeljék munkájukat. De az önkéntesek alkalmazását (fizetést ők nem kapnak) mindenképpen hasznosnak és kívánatosnak látják.

Irányelvek: legyenek világosak, hatékonyak, a közösségi és oktatási változásoknak megfelelően állandóan revideáltak. A negatív elemek között szerepel itt az a rossz szokás, amikor a büntetésből iskolaórák után visszatartott diákot a könyvtárba küldik, vagy amikor büntetésként kutató feladatokat rónak ki rájuk. Ehhez azt hiszem nem is kell kommentár...

Végül és nem utolsósorban a **selejtezési politika**. A piszkos, szakadt, idejétmúlta anyag

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(mind nyomtatott, mind AV formában) a rendszeres selejtezés hiányát jelzi. A selejtezéshez a többi tanár segítségét is igénybe kell venni, különben nem tükrözi az oktatási program változásait. A diákoktól kérdőívek segítségével tudható meg, mely anyagot nem használják már és miért. Ennyit a 60-ból!

A függelék *Űrlapminták* címmel többek között elmondja, hogy a kiértékelési űrlapok a rendes- és média tanárok esetében azonosak, kivéve, hogy más kritériumok alapján bírálják őket, s a hatékony munkavégzés jelölése is más. Közli azt a néhány kivételt, ahol a fogalmazás is különbözik. – Ezenkívül bemutatja a diákok, a munkaleírás és funkció (nem azonos!) kérdőíveit és az ALA Könyvtári Jogok Törvényének az iskolai könyvtárak média programjai részére készült értelmezését.

Hasznos szószedet foglalja össze a magyarázatra szoruló szavakat, bibliográfia és rövid tárgymutató egészíti ki a kötetet.

A szerzők: *B. Yesner* iskolai könyvtáros, konzultáns és tanár, *H. Jay* volt középiskolai könyvtár média program igazgató, több szakkönyv ismert írója.

Minden angolul tudó kollégának ajánlom a könyvet elolvasásra, és ha ez nem ütközik valamely szerzői jogi szabályba, akkor egy esetleges magyar nyelvű 2-3 részes előadás-sorozat összeállítását belőle. Jó volna, ha mire ilyen igényű iskolai médiaközpontok felállítására pénzünk lesz, azt megfelelő nívón és hatékonysági fokon működtethetnénk is. (De talán már vannak is -legalábbis a hozzávaló eszközök, központ nélkül, mint pl. az új Fasori Evangélikus iskolában).

Kovács Mária

Tudnivalók szakkönyvtárak épületének és berendezésének megtervezéséhez

A rendkívül praktikus vezérfonál a *Haworth* kiadó szakkönyvtári sorozatának első tagjaként jelent meg, amelyet nyomatékkal ajánlunk mindazok figyelmébe, akik szakkönyvtárak tervezésével, építésével, berendezésével foglalkoznak, s különösen azoknak a kollégáknak, akik abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy új elhelyezéshez jutnak.

Mert elsősorban ahhoz a könyvtároshoz szól a szerző-szerkesztő, aki járatlan a könyvtárépítés és berendezés kérdéseiben, de aki mégis az elé a feladat elé került, hogy vállalata, intézete, ügynöksége, vagy akár egyetemi, főiskolai részlege új épületében (vagy épületegyüttese részeként) kialakítandó könyvtárral szemben követelményeit megfogalmazza, s részt vegyen létrehozása folyamatában.

A könyv első, rövidebb részében *Ellis Mount* maga foglalja össze a könyvtártervezés alapvető folyamataira vonatkozó tudnivalókat, a szakmai program elkészítésén kezdve a területi igények meghatározásán és a berendezés kiválasztásán át egészen a költözésig. Majd a második részben szakemberek sora ad további, részletekbe menően gyakorlati tanácsokat egy-egy fontosabb kérdéskörben. Így külön tanulmány foglalkozik a tervezési előkészületekkel, a tervezőmunkában részt vevő személyek körével, az építész szerepével, az állomány elhelyezésével és az állványzat kiválasztásával, a belsőépítész feladataival, az elektronizált könyvtár berendezéseivel és követelményeivel.

Értékes és hasznos része a könyvnek a szakkönyvtárak tervezésével foglalkozó irodalom válogatott és annotált bibliográfiája, s nemkülönben a függelékként közölt négy épületelemzés nemrégiben épült szakkönyvtárakról.

Meg kell jegyeznünk, hogy ez a tervezési útmutató nemcsak új építkezések esetén használható, hanem ugyanígy akkor is, ha régi épület átalakítása a feladat, sőt ha csak a meglévő terü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

letek funkcionális átrendezésére kerül sor. A szerzők főként a kisebb szakkönyvtárak igényeire és problémáira voltak tekintettel, de a közepes méretű szak- és felsőoktatási könyvtárak is rengeteg gyakorlati útbaigazítást, hasznos tanácsot kapnak tőlük.

Összefoglalva: ez a munka is azok közé a külföldi szakkönyvek közé tartozik, amelyeket szívesen látna a recenzens magyarra fordítva magyar könyvtárosok kezében.

Papp István

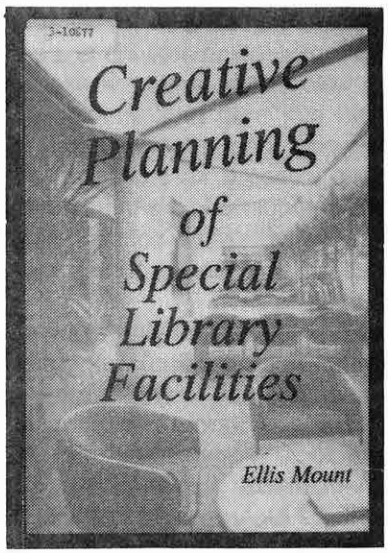

Creative planning of special library facilities / Ellis Mount ed. - New York, London : Haworth, cop. 1988. - 197 p.

A könyvtárközi kölcsönzés kézikönyve

Az American Library Association ebben a témakörben utoljára 1970-ben adott ki kézikönyvet: azóta a szabályzatok, a technológia és a működési prioritások számtalan változtatáson mentek keresztül, s ebben a megváltozott helyzetben egy új kézikönyv vált sürgetően szükségessé.

Ez az új kötet elsősorban kezdőknek szól, a még tapasztalat nélküli új könyvtáros-személyzet betanításához hasznos segédeszköz. De természetesen azok részére is előnyös, akiknek tudása csak felfrissítésre szorul. Segít a szabályzatok alkalmazásában, leírja a kívánatos kölcsönzési, együttműködési gyakorlatot, és kiterjed már a telefax, az elektronikus posta és más modern eszközök sajátos problémáira és azok könyvtári megoldásaira is.

Mindehhez a könyv főrészét a szerző 7 fejezetre osztotta. Ezek az egész problémakört egyszerűen, világosan és változatos tipográfia segítségével áttekinthetővé téve, minden apró részletre kiterjedően dolgozzák fel, komponenseire bontva és azokon belül pontos definiciókat, további utasításokat, tanácsokat adva és "burkolt javaslatokat" téve. A felvetett témaköröket ábrákkal bőven illusztrálja, és a Függelék nagy bibliográfiáján kívül egyenként is ellátja releváns irodalomjegyzékekkel.

A fejezeteket a szóban forgó tevékenységnek megfelelően osztja fel. Az első, a legkimerítőbb, a kölcsön*kérők* höz szól, azokat utasítja, az alap-

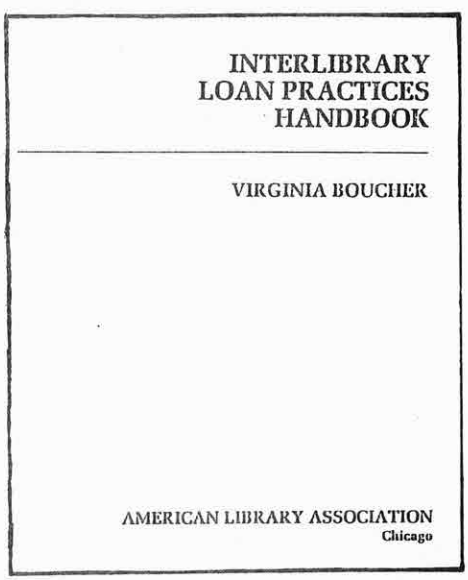

BOUCHER, Virginia
Interlibrary loan practices handbook / Virginia Boucher ; [ed.] American Library Association. - Chicago : ALA, 1985. -XII, 195 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vető definicióktól szabályzatokon, kölcsönzési politikán (ki használja, mikor, mit és hogyan?) keresztül. – A második, a kölcsönadó könyvtárak politikáját és a kölcsönzés folyamatait írja le a kérések átvételétől a kölcsönzött anyag visszadásáig (avagy, hogyan oldj meg problémákat: pl. ha a kölcsönző könyvtár nem ellenőrizte a kért mű adatait? – küldd vissza a kérő-űrlapot!). – A harmadik fejezet általános: a könyvtárközi kölcsönzés, az egyre növekvő számú sokszorosítási kérelmek és a szerzői jogi törvény fontos kapcsolatát, előírásait világítja meg.

Ez az első három fejezet annyira alapvető tudnivalókat tartalmaz, hogy mindenkinek el kell olvasnia – írja a szerző –, és lényegét meg is kell jegyeznie. A következő három már specializálódik: disszertációkkal, könyvtárközi együttműködéssel és nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozik. Elolvasni persze ezt is mindenki részére tanácsos, de "megtanulni" nem kell. A kézikönyv szerencsés tulajdonosai ráérnek újból elővenni azokban az esetekben, amikor a megfelelő probléma felvetődik.

Az utolsó fejezet, a *Könyvtárközi kölcsönzés ügyvitele* elsősorban nagykönyvtáraknak szól, de természetesen a kisebbek részére is a kifejezetten nekik szánt javaslatok mellett sok hasznos tudnivalót tartalmaz.

A két fejezetet a Függelék 60 oldala követi, ebből tekintélyes részt foglal el a hivatkozások kimerítő és igen hasznos (bár nem nekünk, sajnos) bibliográfiája és a tárgymutató. Ezen kívül tartalmazza az országos (USA) könyvtárközi kölcsönzés szabályzatának szövegét, különböző célokra használatos címkék és űrlapok modelljeit, stb.

A könyv nyelve tudatosan egyszerű, világos, így megértése különösebb nyelvtudást nem igényel. Érdemes elolvasni mindazoknak, akik ilyenféle beosztásban dolgoznak. Magyarra fordításának értelme nem lenne, mert ahhoz túl sok benne a csak Amerikában érvényes, vonatkozó anyag. De ha valakinek türelme lenne hozzá és ehhez az ALA az engedélyt megadná, a kézikönyv alapján össze lehetne állítani egy magyar verziót. A gyakran nehézkes, inkább német tankönyvek mintájára és stílusában megírt magyar kézikönyvek között elkelne egy angolszász logikájú és gondolkodást bemutató alapmű – különösen most.

Kovács Mária

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megjelent a 19/1981. (XII.8.)MM sz. miniszteri rendelethez kapcsolódó könyvtárközi kölcsönzési útmutató felfrissített, az elmúlt évek tapasztalatai alapján átdolgozott kiadása.

Tájékoztatásul mellékeljük a kötet tartalomjegyzékét. A mű 2-9268 raktári számon hozzáférhető a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban.

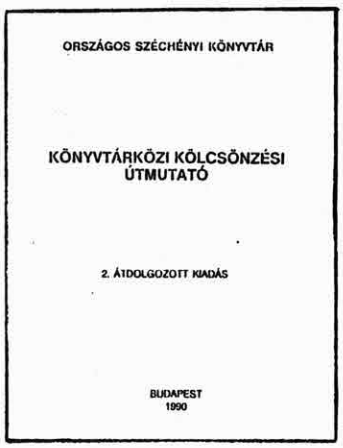
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉSI ÚTMUTATÓ

2. ÁTDOLGOZOTT KIADÁS

BUDAPEST
1990

TARTALOM

Előszó a 2. kiadáshoz 5
A MŰVELŐDÉSI MINISZTER 19/1981. (XII. 8.) MM számú rendelete a könyvtárközi kölcsönzésről 7
KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉSI ÚTMUTATÓ
Bevezetés 17
1. Ki veheti igénybe a könyvtárközi kölcsönzést? 19
2. Könyvtári anyag 20
3. Melyik könyvtártól kérjük a dokumentumot? 23
A lelőhely megállapítása 23
A lelőhely-megállapítás forrásai 25
A) Külföldi könyvek 25
B) Külföldi időszaki kiadványok 27
C) Magyarországon megjelent kiadványok 30
D) Speciális dokumentumok 33
4. A könyvtárközi kölcsönzési kérőlap 37
5. A telex használata a könyvtárközi kölcsönzésben 42
6. A kérés teljesítése kölcsönzéssel. Előjegyzés, továbbküldés, visszaigazolás 43
7. Könyvtárközi kölcsönzésben megküldött anyag használata. Időtartam, határidőhosszabbítás, kártérítés 45
8. A kérés teljesítése másolatban. A másolat költségei 47
9. Postai küldés és csomagolás 49
10. A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés 51
11. A könyvtárközi kölcsönzés országos központja: az Országos Széchényi Könyvtár 54

MELLÉKLETEK
1. Kérésminták 59
2. Gyűjtőköri útmutató 67
3. Az útmutatóban említett könyvtárak kódjegyzéke 79
Budapesti könyvtárak 81
Vidéki könyvtárak 108
Megyei könyvtárak 115

3

FEJES Józsefné - KARÁCSONYI Rózsa
Könyvtárközi kölcsönzési útmutató / [írta Fejes Józsefné és Karácsonyi Rózsa] ; [szerk. Sonnevend Péter] ; [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár. - 2. átdolg. kiad. - Bp. : OSZK, 1990. - 119 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

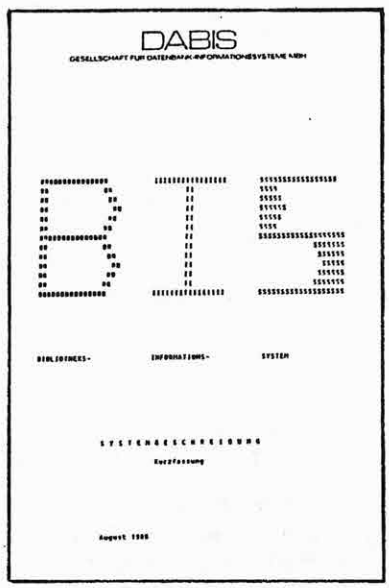

BIS : Bibliotheks-Informations-System : Systembeschreibung : Kurzfassung / DABIS, Gesellschaft für Datenbank-Informationssysteme mbH. - Hamburg : DABIS, 1986. - 27 fol.

Klassifikation als Werkzeug der Lehre und Forschung / Hrsg. Ingetraut Dahlberg ; [Hrsg.] Gesellschaft für Klassifikation e.V. - Frankfurt/Main : Indeks, 1986. - XII, 172 p. - (Studien zur Klassifikation ; Bd. 16. = SK. 16.)

BIS. Integrált könyvtári-információs rendszer

A hamburgi Gesellschaft für Datenbank-Informationssysteme (Adatbázis — Információs Rendszerfejlesztési Társaság, közismert nevén: DABIS) dolgozta ki a BIS-t, mely olyan integrált könyvtári-információs rendszer, mely az összes lényegi könyvtári munkafolyamat integrált elvégzésére alkalmas, beleértve a szerzeményezést, a tartalmi és formai feltárást, a tájékoztatást, a kölcsönzést, a különféle katalógusok készítését, a korrektúrát stb.

Jelentősége Magyarországon is nő, hiszen az OMIKK és a vele együttműködő műszaki egyetemi könyvtárak online osztott katalogizálási rendszere, az "OSZKÁR" is erre épül.

A BIS egyaránt felhasználható egyedi és osztott rendszerben. Kidolgozására, felépítésére a német alaposság jellemző, a moduláris felépítése ugyanakkor azt is lehetővé teszi, hogy az alkalmazók a rendszert igényeiknek, ill. pénzügyi lehetőségeiknek megfelelően adaptálják. A rendszerben az adatok feldolgozása a RAK (Regeln für die alphabetische Katalogisierung = A betűrendes katalogizálás szabályai) szerint történik, és ez alapfeltétel. (Ez a magyar könyvtárak számára természetesen bizonyos kötöttségeket is jelent.) A rendszer törzsadatállományai kiterjednek a szerzőkre, testületekre, tárgyszavakra, osztályozási jelzetekre, címekre, ill. a könyvtár-specifikus adatokra. A feldolgozás során az első lépés a behasonlítás a törzsadatok alapján. A formális ellenőrző rutinok lehetővé teszik az adatfeldolgozás minőségének a javítását, a biztonságosabb adatkezelést. Egy osztott katalogizálási rendszerben lehetőség van arra, hogy más könyvtárak adatait vagy változatlan, vagy igényeinknek megfelelően megváltoztatott formában vegyük át.

A BIS integrált könyvtári és információs rendszerben, az alkalmazások tanúsága szerint, fontos szerep jut a tartalmi feltárásban a Tizedes Osztályozásnak, vagy az Egyetemes Tizedes Osztályozásnak. Az ETO szerinti keresés egy on-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

line katalógusban jóval rugalmasabb lehet, mint hagyományos cédulakatalógusban, hiszen a jelzetelemek szabadabban kombinálhatók, a keresőkép könnyebben bővíthető, szűkíthető. Természetesen a BIS rendszer csak a keretet nyújtja, és sok konkrét szellemi előkészítő munkára van szükség az egyes alkalmazási helyeken a visszakereső rendszerek tervezése során. A deszkriptorok mellett azonban (és ez további rugalmasságot jelent) lehetőség van szabad tárgyszavak használatára is általában.

A BIS rendszerben hatékonyan működtethető az online-katalógus, de természetesen szolgáltathat offline-termékeket is: cédulakatalógust, kötetkatalógust (sornyomtatóval, fényszedéssel) vagy COM-katalógust. Lehetőség van KWIC, ill. KWOC jegyzékek készítésére is.

Az is nyilvánvaló azonban, hogy a rendszer adta bőséges lehetőségekkel csak jól felkészült könyvtárosok, információs szakemberek tudnak élni, és főleg osztott, együttműködésen alapuló rendszerben.

A vázlatos rendszerleírás csak röviden említi meg a konfigurációval és a programozási technikával kapcsolatos adatokat, de azokat nem részletezi. (Erre külön kézikönyvek szolgálnak.) A BIS rendszer IBM, Siemens, ill Sperry számítógéprendszereken alkalmazható. Az 1986-os adat szerint max. 32000 terminállal, tetszőleges számú felhasználóval, alrendszerrel, változó hosszúságú adatmezőkkel, rekordokkal dolgozhat. A programokat Assembler-ben írják. A makrorendszer fontos funkciókat tölt be: mentesít a programozási rutinfeladatoktól, biztosítja a programozás szabványos jellegét, felügyeli a programfutást, és optimalizálja a rendszer működését. A fő programokat egy sor segédprogram támogatja, ilyen pl. a rendszerfájlok inicializálása, betöltése, újraszervezése, kibővítése, törlése, a stop-listák készítése, stb.

A BIS rendszer lehetőségeinek, adaptálásának megismerése fontos követelménnyé vált azokban a magyar könyvtárakban, melyek a fentebb említett online osztott katalogizálási rendszerhez csatlakozni kívánnak, ill. azt előtte meg akarják ismerni.

Pálvölgyi Mihály

Az osztályozás mint a tanítás és kutatás eszköze

A kötet az Osztályozáskutatási Társaság két konferenciájának anyagát foglalja össze: az 1. rész a Gesellschaft für Klassifikation 7. konferenciájának (1983) hét előadását tartalmazza az *osztályozás oktatásáról*, a 2. rész a 9. konferencia (1985) hat előadását mutatja be az *osztályozás mint a kutatás eszköze* témakörben.*

Mindkét témakört *Ingetraut Dahlberg* előadása vezeti be az osztályozás jelenlegi helyzetéről, hangsúlyozva, hogy az osztályozás oktatása/tanulása minden főiskolai szak hallgatója számára azért fontos, mert segít abban, hogy kiki saját szűkebb szakterülete korlátain felülemelkedve, áttekintést nyerjen a tudás egész területéről és összefüggéseiről.

A tudás főiskolai átadásának kérdéseivel foglalkozik *Helmut Löckenhoff*, rámutatva, hogy a tudás közvetítése feltételezi a tudás rendszerének közvetítését is: a tudás olyan információ, mely mindig más információkkal van összekapcsolva, és azok együtt szerepelnek azzal az információval, melyről éppen szó van. A tudásnak és a tudás rendszerének egyaránt eszközszerepe van, ahol is a tudás tartalmi, a rendszere pedig formai szempontból értelmezhető. Ismerteti a tudás átadásának, közvetítésének tárgyi-, cél- és összefüggésvetületeit. A tudás elsajátítása, a tudatos tanulási tevékenység az egyik legfontosabb emberi tevékenység, amelyre a formális gondolkodás, a rendszerelmélet, kibernetika és az evolúciós szemlélet eredményei is érvényesek.

Ungváry Rudolf (OSZK) a tezauruszmódszer alkalmazási lehetőségeit vizsgálja a tudás átadásában (a tanulmány magyar változata a Könyvtári Figyelőben jelent meg ld. 1984. (30. évf.) 1.sz. 5-17.p.). E szerint egy téma, tárgykör információinak összfüggéseit, irányított, feliratozott gráfokkal egyszerűsített formában és szemléletesen

* A Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak csak a közelmúltban sikerült beszereznie a kötetet, ez az oka a megkésett könyvismertetésnek. *(A szerk.)*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ábrázolhatjuk, és ezek a szemantikai gráfok a tudás modelljének tekinthetők.

Götz Greiner a tárgyi feltárás és rendszerezés oktatásának kérdéseivel foglalkozik, szintén felhívja a figyelmet arra, hogy a tananyag legfontosabb elemei egy mindent átfogó gráf segítségével szemléletesen ábrázolhatók. Ebben az általánosból kiindulva, a nyelv és struktúra problémáin keresztül sor kerül a specifikus rendszerek és alkalmazási esetek bemutatására.

Winfried Gödert a könyvtárakban folyó tárgyi feltárás oktatásával kapcsolatban hangsúlyozza, hogy míg korábban a hangsúly a különböző osztályozási rendszerek és szerkezetük, valamint a verbális feltárás és eszközeik ismertetésén volt, ma lényegesebbnek tartjuk a tárgyi feltárás oktatásában a *tartalomelemzés* folyamatát, és ezt a jövőben még jobban érvényre kell juttatni.

Helmut Felber és *Wolfgang Nedobity* arról számol be, hogy a Bécsi Egyetem Nyelvtudományi Intézetében az általános terminológiai és terminológiai lexikográfiai előadássorozathoz milyen gyakorlati feladatok kapcsolódtak, adott mennyiségű szakirodalomból hogyan szűrték ki a téma szempontjából releváns fogalmakat, a különböző jegyek fajtái szerint hogyan történt a fogalmi mezők meghatározása és a fogalmak definiálása.

Az információkereső rendszerek technikai realizálásainak kérdését többen is felvetették, összehasonlítva és szembesítve a cédulakatalógusok, online katalógusok és a COM-katalógus építésének sajátos követelményeit és ennek oktatási következményeit (pl. milyen sajátos problémákat vet fel a mikrofilmlapkatalógusban a többkötetes művek kezelése, a tárgyi feltáró jegyek csoportosítása).

A kötet 2. része az osztályozással mint a kutatás eszközével foglalkozik. *Wolfgang Nedobity* az osztályozás és tudástechnológia megismeréspszichológiai és terminológiai alapjait vizsgálja. A tudásábrázolás négy módszere: 1) heurisztika és predikátumlogika, 2) termelési és adminisztratív felosztás, 3) szemantikai hálók alkalmazása, 4) keretek alkalmazása. Alapvető kérdés az elemek szintaktikai kapcsolatainak, a rendszer alapszerkezetének és szabályainak, a tematikai kapcsolatoknak, ill. a facettáknak a kidolgozása, valamint a gondolkodás, észlelés, emlékezés és kreativitás folyamatainak figyelembevétele.

Bernd Lorenz arról számol be, hogy a dokumentumok szisztematikus, szabadpolcos elrendezése az egyetemek intézeti könyvtáraiban hogyan segíti a tudományos munkát, ha ez a felállítás tárgyilag megalapozott, és könyvtárosi szempontból célszerű.

Gerhard König a tizedes osztályozás szerepét elemzi az online információkeresésben, felhívja a figyelmet az összetett ETO számokkal kapcsolatos problémákra, és javaslatot tesz az ETO számok felépítésének algoritmusára.

Peter Ohly előadásának témája: az osztályozás szerepe a szociológiában és a társadalomtudományi kutatásban. Foglalkozik a numerikus osztályozás, faktorelemzés, többdimenziós skálázás és cluster-elemzés kérdéseivel.

Klaus M. Schmidt a történeti nyelvek szempontjából vizsgálja az osztályozás problémáit, a fogalmi rendszerek alkalmazását, annak kapcsán, hogy kísérletet tett a középkori német epika fogalmi szótárának automatikus létrehozására.

Heiner Schnelling az irodalomtudomány indexelésével foglalkozva rámutat, hogy a verbális tárgyi feltárás modelljének a hagyományos tárgyszókatalógus követelményeihez kell igazodni. Ebben fontos szerepe van a szabványosításnak: a szabványosított tárgyszavakat egy-egy tudományos diszciplína koncepcionális, terminológiai és módszertani struktúrájából kell levezetni.

A kötet előadásai átfogó és megbízható képet adnak azokról az erőfeszítésekről, melyek a 80-as években az osztályozásnak az oktatásban, ill. kutatásban való felhasználására irányultak.

Pálvölgyi Mihály

Osztályozás és rendszerezés

Az osztályozás és rendszerezés szerepe minden tudomány területén nő, ami összefüggésben van az információ és tudás szerepének általános növekedésével is. Jellemző tendencia: az automatikus módszerek fokozott alkalmazása az osztályozásban és rendszerezésben. E tendenciák nyomon kísérése és a tájékozódás elősegítése volt a Gesellschaft für Klassifikation e.V. (Osztályozáskutatási Társaság) 12. konferenciájának

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

feladata. A plenáris ülésen 10, a nyolc szekcióban pedig további 60 előadásra került sor (ezek nagyrésze vagy rövidített formában, vagy csak tartalmi összefoglalást adva szerepel a kötetben, az utóbbi esetben akkor, ha a tanulmány már valahol megjelent.)

A plenáris ülés előadásain fokozott hangsúlyt kapott az adatelemzés kérdésköre. Az adatelemzés célja: az adatok rendszerének áttekintő bemutatása, a rejtett és természetes struktúrák feltárása, a lényeges tulajdonságok kidomborítása, az adatleírást szolgáló, célszerű modellek kialakítása (pl. *Hans-Hermann Bock*: Adatelemzés az információk rendszerezésében és struktúrálásában c. előadása). *Wolfgang Gaul* és *Martin Schader* tanulmánya (Adatelemzés és döntéselőkészítés) főként a tudásbázisú rendszerekre koncentrál. *Georg Lausen* és *Jürgen Leib* (Az adatbázisrendszerektől a tudásbázisú rendszerekig) azt hangsúlyozza, hogy a "klasszikus" adatbázisrendszerek nem tudnak minden követelménynek megfelelni, és célszerű az adatbázisrendszerek és a tudásbázisú rendszerek összekapcsolása, ahogy arra példa a logikai alapú PROLOG programozási nyelv használata.

Paul Otto Degens azzal foglalkozik, hogy a matematikai és statisztikai módszerek hogyan alkalmazhatók a biológiai rendszerezésekben, érintve olyan izgalmas kérdéseket, mint a genetikai írás lehetséges elemzése. *Robert Fugmann* előadása (Rendezőfogalom az információtudományban) arra mutat rá, hogy az élettelen természet folyamatai megmagyarázhatók, előre kiszámíthatók, ha azokat a termodinamika és egy, filozófiailag megalapozott rendezőfogalom perspektívájából vizsgáljuk. A dialektometria a komplex nyelvföldrajzi rendezőstruktúrák felismerésének eszköze, mondja ki *Hans Goebl*, kutatásai alapján, melyek a nyelvjárási atlaszok készítésének mérőeszközeire, az adatok kódolására, ill. az atlaszok segítségével kimutatható hasonlóságok és különbségek taxonómiai értékelésére irányultak.

Az *1. szekció* a fogalmi rendszerek szerkezetével, elemzésével, használatával, kidolgozásával, ill. a fogalmak segítségével kialakuló rend kérdéseivel foglalkozott. Az alaphangot *K. M. Schmidt* előadása adta meg, mely bebizonyította, hogy a természetes nyelvek fogalmi rendszerei semmi esetre sem tekinthetők statikusnak, hanem éppenséggel térben és időben változó, rugalmas képződmények, és napirenden van en-

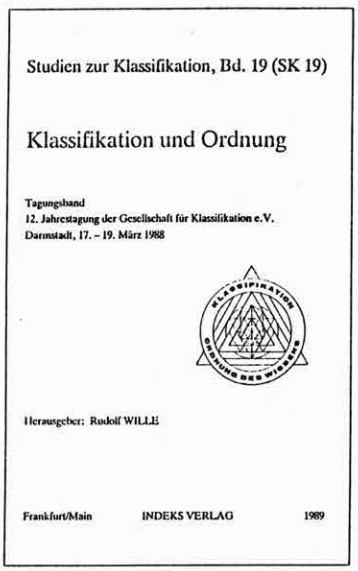
Studien zur Klassifikation, Bd. 19 (SK 19)

Klassifikation und Ordnung

Tagungsband
12. Jahrestagung der Gesellschaft für Klassifikation e.V.
Darmstadt, 17. – 19. März 1988

Herausgeber: Rudolf WILLE

Frankfurt/Main INDEKS VERLAG 1989

Klassifikation und Ordnung : Tagungsband : 12. Jahrestagung der Gesellschaft für Klassifikation e.V., Darmstadt, 17-19. März, 1988 / Hrsg. Rudolf Wille. - Frankfurt/Main : Indeks, 1989. -XI, 396 p. - (Studien zur Klassifikation ; Bd. 19. = SK 19.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek a dinamikának a számítógépes leírása. *W. Nedobity* rámutatott, hogy a fogalmi rendszerek változásait a fogalmi adatbázisok már képesek is magukban foglalni. Az előadások nagy része a fogalmi rendszerek formális bemutatására vállalkozott, matematikai vagy matematikai indíttatású módszerekkel, ahol is nem annyira a számokkal, hanem az egymáshoz rendelt struktúrákkal történő leírás állt a középpontban. Halmazelméleti kérdésekkel is több előadás foglalkozott, pl. *Z. Pawlak*, *S. Weber* vagy *M. Luxenburger* különféle, így formális logikai vagy struktúraelméleti megközelítésben.

Az osztályozás-rendszerezés sajátos alkalmazásait vizsgálta *C. Steckner* (antik edények formáinak automatikus regisztrálása és osztályozása, rendszerezése), és kísérletet tett egy olyan zeneelméleti fogalmi rendszer kialakítására, mely közel áll a zenészek mindennapi szóhasználatához, ugyanakkor megfelel a definiáltság követelményeinek, ahogy az a természettudományi szaknyelvekben szokásos.

A *2. szekció* témája a nyelvi rendszerek problematikája volt: a nyelvek, nyelvjárások általános rendszerezése, bizonyos nyelvi jelenségek osztályozása, ill. a helyesírási hibák tanulságai. A szekcióban tudatosult, hogy az osztályozási eljárásoknak a természetes nyelvekre való alkalmazása inkább még csak vágyálom, és a cél jelenleg inkább csak az új szempontok felvetése.

A *3. szekció* a könyvtári osztályozás kérdéseit elemezte, hangsúlyozottan a következő kérdésekben: az elektronikus adatfeldolgozás alkalmazása, az online-katalógusok fejlesztése (különös tekintettel a keresési funkciók optimalizálására), a verbális és osztályozási eljárások összekapcsolása, valamint a tárgyszó-törzsadatállományok szerepe (pl. a Deutsche Bibliothek esetében).

A *4. szekció* az információkereséssel és az adatbázisokkal foglalkozott. *Gerda Ruge* a számítógépes szövegelemzéssel kapcsolatos gyakorlati példát mutatott be, a müncheni TINA rendszert, mely 1 óra gépidőben, Siemens BS 2000 nagyszámítógépen 20 MB szabad szöveg feldolgozására képes, 0.85%-os teljességi és pontossági arányszámmal. *Gerhard Knorz* az automatizált és tezauruszhasználaton alapuló indexelés kérdéseivel foglalkozott. *N. Meder*, a tanulást információkeresésként értelmezve, bírálta a korábbi, lineáris számítógépes tanulási rendszereket, melyekből hiányzott az érdeklődés felkeltése, a szituációteremtés és az önállóságra való késztetés. Javasolta didaktikai elveken nyugvó adatbázisok létrehozását, ahol az adatbázis a tanítási környezet szerepét tölti be, és lehetőséget nyújt a tanulva keresésre és a keresve tanulásra.

Az információkeresést támogató, a felhasználóval együttműködő információkereső rendszer felépítését vizsgálta *Ronald Kühn* és *Monika Ries*, a profi keresők által alkalmazott keresési stratégiák és eljárásmódok, ill. a keresési szituációk jegyeinek figyelembevételével és leképezésével. Ezenkívül sor került olyan alkalmazási kérdések megvitatására, mint a faktografikus adatbázisok adatstruktúrái (*Friedrich Mie* előadása), ill. az orvosi dokumentáció (*R. Klar* előadása).

Az *5. szekció* munkájának középpontjában az áruosztályozás és termékleírás állt. A kérdés időszerű, hiszen a fogyasztói társdadalomban jelentős az ellentmondás az egyes termékek előállítóinak, eladóinak információs kínálata, ill. azok vevőinek, fogyasztóinak információs igényei között. Számbaveszik a termékinformációval szembeni követelményeket, és megoldási javaslatokat tesznek.

A *6. szekció* témája a számítógépes döntéselőkészítés volt. A szakértői rendszerek osztályozási rendszerekre is vonatkozhatnak, s így elősegíthetik, hogy különböző helyeken, pl. vállalatoknál az információfeldolgozó szakemberek ugyanazon osztályok jellemzőit és a tárgyak osztályba sorolását egységes/ebb/en értelmezzék (*R. Thome* előadása). *Ulrich Tushaus* a tudás ábrázolásának, struktúrájának formai kérdéseivel foglalkozott.

A *7. szekció* tárgya a struktúrafelismerés az adatelemzésben és a statisztikában. Az alábbi kérdéseket vetették fel: a clusterelemzés érvényességi problémái, kovariancia struktúraelemzés, többdimenziós, ill. egydimenziós skálázás, gráfelméleti struktúrák a hasonló adatok ábrázolására, szabályoknak közvetlenül az adatokból történő kinyerése. Szóba kerültek a csillagászati alkalmazás kérdései is.

A *8. szekció* (numerikus osztályozás) főként a hierarchikus clusterelemzés kérdéseit elemezte, különös tekintettel a clusterek egymáshoz kapcsolására a valószínűségszámítás és Monte Carlo módszerek alapján. Több orvostudományi példát és alkalmazást ismertettek a térben és időben egymáshoz közel eső megbetegedések, ill. az agyrák-kutatás köréből.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A konferencia jól példázta, hogy az Osztályozáskutatási Társaság szerencsésen vonja be munkájába mindazokat a tudományos kutatókat és gyakorlati szakembereket, akik az osztályozás, rendszerezés, az információs struktúra, az információelemzés (adatelemzés) elméleti és gyakorlati kérdéseivel, valamint az információs rendszerek létrehozásával, értékelésével és fejlesztésével foglalkoznak.

Pálvölgyi Mihály

Ismerkedő ismerősök

Az irodalom és az esztétika tudományát vajmi kevéssé érdekli egy mű utóélete, olvasókra gyakorolt hatása, holott a szöveget a befogadás mikéntje is meghatározhatja. A recepciókutatók szerint a szöveg esztétikai értéke csak a befogadással nyer aktuális létet, mégpedig azáltal, hogy a jelentést az olvasó generálja az olvasás folyamatában. Az irodalmi művek fogadtatásának kérdései ennek ellenére nem tartoznak a gyakori kutatások közé, s még inkább nem, ha egy mű idegen nyelvterületen való továbbéléséről van szó. Ezért is jelentős minden olyan vállalkozás, mely ezeket a problémákat választja vizsgálódása tárgyául.

1986-ban a Tamperei Egyetem és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja közös olvasásvizsgálati kutatásba kezdett. A finn-magyar kutatás egyik fő érdeme épp az, hogy a recepcióesztétika elméletét alkalmazza az egyes szépirodalmi művek idegen országbeli fogadtatásának vizsgálatához, ugyanakkor nem hanyagolja el a történeti szempontokat sem. *Yrjö Varpio* és *Szopori Nagy Lajos* arra vállalkoztak, hogy az 1920-1986 közötti időszakot jól elkülöníthető szakaszokra bontva megmutassák, mi jellemezte a sokszor irodalmon kívüli okok által is befolyásolt kiadáspolitikát mindkét országban, s milyen visszhangra találtak a másik ország irodalmi művei egy, a hazaitól sokban különböző irodalmi közegben. Igaz ugyan, hogy a "befogadók" vizsgálatát ez esetben csupán a kritikusok szűk rétegére korlátoz-

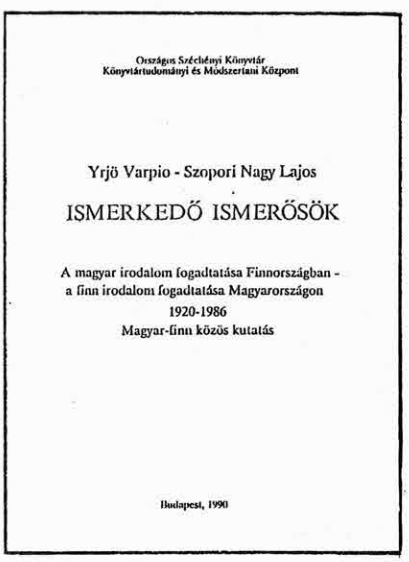
Országos Széchényi Könyvtár
Könyvtártudományi és Módszertani Központ

Yrjö Varpio - Szopori Nagy Lajos

ISMERKEDŐ ISMERŐSÖK

A magyar irodalom fogadtatása Finnországban -
a finn irodalom fogadtatása Magyarországon
1920-1986
Magyar-finn közös kutatás

Budapest, 1990

VARPIO, Yrjö - NAGY Lajos, Sz.
Ismerkedő ismerősök : A magyar irodalom fogadtatása Finnországban - a finn irodalom fogadtatása Magyarországon, 1920-1986 : Magyar-finn közös kutatás / Yrjö Varpio, Szopori Nagy Lajos ; [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. - Bp. : Múzsák, 1990. - 266 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ták, s így az eredmények nem egy szélesebb olvasóközönség érték- és ízlésvilágát reprezentálják, de az adatok így is alkalmasak arra, hogy képet kapjunk a magyar irodalom finnországi és a finn irodalom magyarországi fogadtatásáról, tágabb értelemben pedig két eltérő kultúra találkozásáról, gondolkodói és olvasói gyakorlatának ütközési pontjairól.

A hasonló jellegű kezdeményezésektől (*A. Molnár Ferenc*: A finn irodalom Magyarországon, 1973., *Domokos Péter*: A finn irodalom fogadtatása Magyarországon, 1972.) eltérően, a kötet nem csupán irodalmi kapcsolatokat is számba vevő kiadástörténet, hanem adatgazdagságával lenyűgöző összehasonlító szándékú recepcióvizsgálat is, mely kiválóan alkalmas a "fogadtatás" általánosan jellemző vonásainak megragadására.

A szerzők a kutatáshoz, a monográfiákon, tanulmányokon, cikkeken, esszéken, elő- és utószavakon túl, lapkritikákat is felhasználtak. A legszembeszökőbb eltéréseket éppen az eddig még sosem vizsgált utóbbiak mutatták ki, aminek egyik oka a két ország eltérő kritikai gyakorlata: míg Finnországban a napi sajtónak minőségben és mennyiségben is jelentős kritikai szerep jut, addig nálunk az egyébként is alacsony számú és ritkán megjelenő kritikák között alig találni fordításkritikát.

1920 és 1986 között Finnországban 146 magyar, Magyarországon 104 finn szépirodalmi mű jelent meg első kiadásban; az összes kiadási esemény 187, illetve 148 volt. (Az adatokat természetesen az országok világirodalmi kiadási profilja is befolyásolja.) A korai kritikák elragadtatott alaphangját mindkét országban a nyelvészeti és folklorisztikai kutatások által hangsúlyozott rokonságtudat határozta meg, később ez a lelkesültség csak honi kritikánkat jellemezte. A két világháború között Finnországban nagyobb volt a magyar irodalom kiadása iránti érdeklődés, mint fordítva. Ez azonban nem a klasszikus magyar irodalomnak vagy a magyar irodalom valóban jelentős alkotóinak, hanem főképp a szórakoztató olvasmányoknak – elsősorban *Harsányi Zsolt*, *Földes Jolán*, *Tormay Cécile* lektürjeinek – szólt. Érdekes, hogy a kiadások nagy száma ellenére a 20-as, 30-as években a finn irodalomkutatók nem sok figyelmet szenteltek a magyar irodalomnak, a legtöbb tanulmányt magyar szerzők – legygyakrabban *Csekey István* és *Weöres Gyula* – írták. Ez az arány hosszú évekig jellemző maradt, s a magyar recenzensek "méltatásai" bizony nem minden esetben váltak előnyére a magyar irodalom népszerűségének. A két világháború közötti magyar szerzők modernség ellenessége miatt például a korabeli finn és magyar törekvések abszolút háttérben maradtak. *Fazekas Jenő*, a helsinki egyetem magyar nyelvi lektora még 1944-ben is ezt írta egy évkönyvben: "A Nyugat teljesen negatív szellemű folyóirat volt, amelynek már a nevéből is kitetsző nyugati orientációja azt jelentette, hogy elszakadt a magyar irodalom múltjától, hagyományaitól".

Magyarországon 1938-ig többnyire csak a finn kultúrával vagy a finnugor nyelvészettel foglalkozó szakmabeliek írtak a finn irodalomról, ami azzal a ténnyel függ össze szorosan, hogy nálunk sokáig szinte kizárólagosan a Kalevala jelentette a finn irodalmat a köz- és irodalmi tudatban egyaránt. Az eposz mindig is kivételes helyen szerepelt a különféle írásokban, különösen az első kiadás kerek évfordulóinak idején. (Finnországban nincs ilyen megkülönböztetett figyelemmel kezelt magyar irodalmi alkotás.) Szopori Nagy Lajos szerint hazánkban napjainkig él az a furcsa, a Kalevala mindenkori előtérbe helyezéséből is fakadó beidegződés, mely a finn irodalmat másfajta stúdiumként és minőségként érzékeli, mint Európa egyéb országaiét, ezzel szemben Finnországban soha nem kezelték egyéb európai országokétól eltérően a magyar irodalmat.

A 30-as évek vége felé az általános ismerkedést a konkrétabb tájékozódás kezdte felváltani, s megnőtt a külső recenzensek száma is. Az 1939-45 közötti időszakot vizsgálva Szopori Nagy Lajos különös gonddal elemzi a megjelent kritikákat, s az egyes kritikai észrevételek gyakorisága révén megállapítja, hogy az "egyszerűség" és "természetesség" fogalma az egész finn irodalmat meghatározó jellemzőként emelkedett általános érvényre.

A könyvkiadás felívelő korszaka után 1946-1958 között megszakadtak a kapcsolatok a két ország között, melynek fő oka a finnek Szovjetunió ellen viselt háborúja volt. A politikai és ideológiai tiltás után az 1960-as évektől kezdve azonban megváltoztak az irodalmi eszmények, változott az irodalmi légkör, s egyre inkább előtérbe kerültek a művészi minőség szempontjai. A 80-as évekig tartó megújulási folyamat egyik legnagyobb eredménye, hogy megritkultak a politikai és társadalmi üzeneteket kereső értelmezési kí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sérletek, s egyre nagyobb figyelem fordult a művek formai oldalára is. Yrjö Varpio szerint az 1956-os események adták meg a lökést a kortárs magyar irodalom felé: "Véglegesen rádöbbentünk, hogy a cigánynóták vagy a polgári lektűrök Magyarországának semmi köze a mai Magyarországhoz és a mai magyar irodalomhoz". Az új típusú kiadói érdeklődés mindkét országra jellemző ettől kezdve. Magyarországon a mennyiségi, tartalmi, szemléleti és írástípusbeli átrendeződések a bemutató típusú írásokban megszüntették a túlzó, túlértékelő megállapításokat, a rokonnépi megközelítésmódot, és az egyes szerzők mélyebben is megvizsgáltak egy-egy kérdést, folyamatot, alkotót vagy művet. A kritikákat mindez már kevésbé jellemzi. A finnországi tapasztalatok a kutatás egészét alapjaiban is meghatározó tendenciát mutatnak. "A megújított és kiszélesedett érintkezések korszakában" ugyanis, a társadalmi kérdések iránti érdeklődés megnövekedésével a magyar társadalomábrázolás is a figyelem középpontjába került, s a finn kritikákból jól érzékelhető a befogadók számára időszerű gondolatok és olvasatok hangsúlyozása. (A régi és az új Magyarország közötti feszültségek hasonlítottak a finnországi vidéki népesség városiasodásából keletkező feszültségekhez.) Az irodalmon kívüli tényezők mindkét országban tapasztalható ilyetén befolyása és a belső irodalmi fejlődés sajátosságai révén a szerzők arra a végkövetkeztetésre jutnak, hogy "a fogadó országban az idegen irodalomnak az a része válik valóban élővé, amely iránt ott, az irodalom e belső fejlődéséből következően megvan az igény. Más szóval úgy tetszik, ennek a tényezőnek nagyobb a szerepe a befogadásban, mint annak, az akár legmagasabb színvonalú bemutatásnak, amelyet a szakmabeli közvetítők az adó ország értékkritériumai alapján nyújtanak".

A recepciókutatás szempontjából ennek a felismerésnek számos esztétikai kijelentést revideáló következménye is lehet!

Boldizsár Ildikó

Sine ira et studo

Ritka alkalom, hogy a Könyvtári Figyelő *kéziratot* ismertet, de – sajnos – ritka alkalom az ilyen kézirat megszületése, könyvtári állományba kerülése is. Igen nagy szükségünk van ugyanis múltunkra; a történetírói teljesítményekre és valamennyi emlékező valamennyi emlékére egyaránt. Szükségünk van a "flekkes históriákra" s a koccintások közé ékelt pályatörténetekre vagy éppen *Wix Györgyné*nek korábban elszórt emlékszíporkáira éppúgy, mint a közvetlen személyes emlékezést az irattári forrásokra támaszkodó történetírással ötvöző múltidézésre. Szükségünk van a szubjektív emlékezésre éppúgy, mint az objektív tényleírásokra, hiszen mint *Pogány György* a szóban forgó tanulmány lektoraként írja: "hogy ha van hivatás, ahol az elődök munkásságának ismerete szinte erkölcsi kötelesség, akkor éppen az emberi tudás átörökítését és megőrzését szolgáló könyvtárosság az". Meg kell végre ismernünk múltunkat, ha nem is értékelés vagy átértékelés céljából, hanem egyszerűen azért, hogy sajátunkká válhasson.

Bőséges a magyar könyvtárügy történetének megírni és megismerni valója, és különösen az az 1945 utáni időkről. Nem tudom van-e akinek, akiknek szemére vethetnénk a hiányokat, hiszen a rövid összefoglalásra vállalkozóknak (Vértesy Miklós, *Kiss Jenő*) nem tiszte egy-egy kisebb időszak, vagy egy-egy részterület történéseinek – és mögöttes indokainak – mély feltárása. És vajon meddig terjedhet a résztvevő történetírói kötelessége? Szemére vethetjük-e az emlékezőnek, hogy csak emlékeit idézi, és számon kérhetjük-e rajta az objektív értékítéletet, a minden oldalról megközelítő, körüljáró tárgyalást, a szóban forgó történelem-morzsa eddigi összes megítélésének összevető elemzését, s egy új ítélet megalkotását? Aligha. Amit elvárhatunk: az objektíven szubjektív emlékezés. S ha ez történetírói módszerekkel (hiteles forrásokra támaszkodva) és szépírói erényekkel (élvezetesen, olykor anekdotába, olykor iróniába hajló narrációban) ötvöződik, létrejön a mű, melynek kétszeresen örvendhetünk: gazdagodtunk egy jó olvasnivaló-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

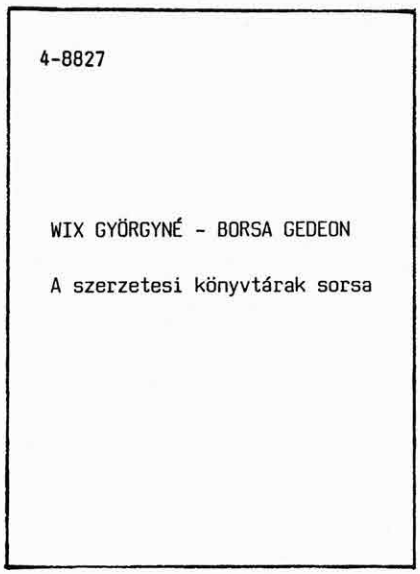

WIX Györgyné - BORSA Gedeon
A szerzetesi könyvtárak sorsa / Wix Györgyné, Borsa Gedeon. - Bp. : s.n., 1988..- 95 fol. Kézirat

val, és jelentős adalékhoz jutott az 1945 utáni magyar könyvtár- (sőt, művelődés-) történet egyes fejezeteinek majdani kimunkálója.

Méltán váltja ki mindkét örömünket *Wix Györgyné* és *Borsa Gedeon* munkája: két ifjú résztvevő visszaemlékezése az 1945 után (pontosabban 1948-49 és 1952 között) "állami tulajdonba került könyvanyag" jelentős részét kitevő szerzetesi könyvtárak állományának – vagy legalább az állomány értékes részének – megmentését, az ország könyvtári vagyonába való "visszaömlesztését" célzó munkálatokról.

Nem célom és nem szándékom, hogy tartalmi összefoglalását adjam a dolgozatnak, első négy fejezete ugyanis (a szubjektív bevezetés után az Országos Könyvtári Központról, annak korabeli hatáskör-szerző akcióiról, az OKK és az ügyben "szaktanácsadó" valójában az egész akciót leginkább irányító *Kőhalmi Béla* tevékenységéről, s végül a rendházi könyvtárakról általában) mindössze harminc gépelt oldal terjedelmű. Ezt elolvasni mindenképpen érdemes beugrani a KMK Szakkönyvtárába, ha az ember úgyis éppen arra jár. A több, mint kétszer ekkora terjedelmű ötödik fejezet Andocstól Zircig a helységek betűrendje szerint közli mindazt, amit egy-egy rendház, zárda könyvtáráról, könyveinek sorsáról a szerzők saját emlékeikből, vagy a felhasznált források alapján tudnak. Itt ismerhetjük meg – röviden – két turista-nevezetességgé vált műemlékkönyvtárunk egybenmaradásának /a gyöngyösinek simább és a zircinek kalandosabb/ előtörténetét, s itt bukkan fel néhány vonással a kor szereplőinek egyike-másika is. Képet kapunk még a kor "kiszállási viszonyairól", meg az olyan, ma talán már anekdotának ható, de akkor nagyon is komoly műemlékmentő erőfeszítésekről, mint az alábbi jelentés-részlet: "Tekintettel a lépcsőház díszeinek nagy műtörténeti értékére, a lépcsőház védett műemléknek volna nyilvánítandó. Arra való tekintettel azonban, hogy a volt bencés épületben több közhivatal, párthelyiség stb. foglal helyet, szükségesnek tartjuk, hogy a bibliai tárgyú képek elfedessenek. Javasoljuk homályos üveggel való elfedésüket, amely a károsodástól megóvja őket."

Mindez persze inkább csak a kor- és hangulatfestő plusz. A lényeg, a cél – a szerzők megfogalmazásában – "megmutatni azokat a körülményeket, amelyek odavezettek, hogy ezek a gyűjtemények nem maradhattak a helyükön, nem gazdagíthatták eredeti szűkebb közössé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gük tudományos életét, hanem összegyűjtve, az ország működő könyvtárai között szétosztva lehetett csak bevonni őket a hazai tudományos vérkeringésbe." Szögezzük le, egyetértve Pogány György lektori véleményével, e célt maradéktalanul sikerült elérni. És munkált az emlékek leírásának elvállalásában egy másik, szubjektívabb cél is: felmutatni "azoknak az érdemét, akik nem nyugodtak és kiharcolták, hogy ezek a pótolhatatlan értékek a működő könyvtárak állományát gazdagítsák, ahelyett, hogy a lakosság hordja szét, vagy klerikális kacatnak deklarálva zúzdába kerüljenek." (Ezen érdemesek alatt persze nem önmagukat, a szerény, ifjú végrehajtókat, hanem az értelmi szerzőket és az érdemi közreműködőket, mindenekelőtt Kőhalmi Bélát értik a szerzők.)

Még egy érdekes tanulsággal szolgál a történet, az egyes helyi történetek, mégpedig a "központi" és "helyi" intézmények viszonyának, együttműködésének, s a különféle gyűjtemények és szakembereik (könyvtárosok, levéltárosok, múzeológusok) együtt (vagy éppen egymás ellen) működésének különféle módjait, formáit, eseteit, jó és rossz példáit is elénk tárja, pedig hol voltak akkor még a kooperáció, koordináció, integráció gondolatai.

Az pedig, hogy a dolgozat megáll önnön céljának teljesítésénél, s nem lép tovább, nem próbál vitatott ügyekben igazságot tenni, nem veti fel a "mi lett volna, ha", "hogyan lett volna helyesebb" kérdéseit – úgy gondolom – nem hiányossága, hanem erénye az emlékezésnek. Szerzői megtették a magukét: elmesélték, harag és részrehajlás nélkül, a szerzetesi könyvtárak sorsát eldöntő 1949 és 1952 közötti időkben végzett munkájukkal kapcsolatos emlékeiket, s az óhatatlanul hiányos emlékeket (hiszen mindenütt nem lehettek jelen) kiegészítették a tárgyban fellelt irattári anyagokból merített ismeretekkel.

A kézirat a *Könyvtörténeti füzetek* című sorozat számára készült. Azt kívánom, jelenjék meg e sorozatban mielőbb, minél több hasonló munka. Hiszen lehet, hogy múltunkat nem is kell átértékelni; elég talán valóban megismerni – sine ira et studio.

Mohor Jenő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

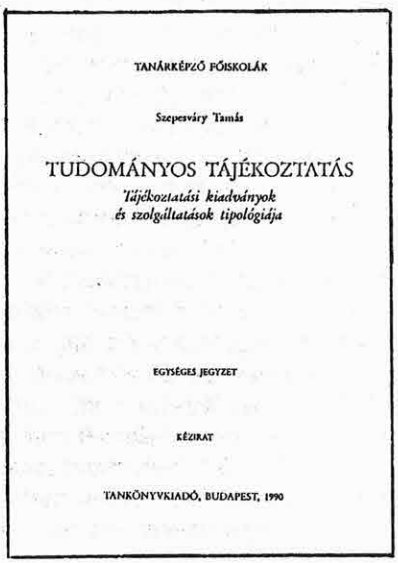

SZEPESVÁRY Tamás
Tudományos tájékoztatás : Tájékoztatási kiadványok és szolgáltatások tipológiája / Szepesváry Tamás. – Bp. : Tankvk., 1990. – 94 p. -(Tanárképző főiskolák)

A tudományos tájékoztatás jegyzet szerkezete eltér a korábban megszokott egyetemi-, főiskolai *Bibliográfia*, *Könyvtári tájékoztatás* jegyzetek felosztásától.

A tudományos tájékoztatási tevékenység elméleti kérdéseiről, magyarországi kialakulásáról, művelőiről viszonylag hosszabb fejezetek szólnak, mivel ennek hazai feldolgozása jelenleg hiányzik. Igyekeztünk sok idézetet, véleményt, szemelvényt feldolgozni, mivel e téma irodalma "szóródik" s a különböző források szinte alig találhatók meg a könyvtárakban.

A jegyzet másik súlyponti kérdése a tájékoztatási kiadványok és szolgáltatások tipizálása, az előállításukkal illetve közvetítésükkel kapcsolatos problémák felvázolása. E fejezetek a tájékoztatási kiadványok és szolgáltatások elemzésére, szervezésére és használatára szeretné megtanítani a hallgatókat.

A jegyzet támaszkodik *Ferenczy Zsuzsa*: Tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban című főiskolai jegyzetére, valamint *Szabó Sándor* magyar nemzeti bibliográfiai jegyzetére.

A jegyzetből hiányzik a tudományok, szakterületek primér forrásainak bemutatása. A tájékoztatási apparátushoz tartozó fontosabb műveket s azok használatát a hallgatók részben az e stúdiumhoz tartozó tájékoztatási gyakorlat keretében, tanári irányítással, részben egyéni kutatómunkájuk során ismerik meg." írta Szepesváry Tamás a jegyzet bevezetőjében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalomjegyzék

Bevezetés 3
1. A tudományos tájékoztatás gyökerei 5
2. Kísérlet a világ irodalomtermésének nemzetközi áttekintésére 8
3. SHANNON információelméletének hatása a tudományos tájékoztatásra 10
4. Az informatika alapjai 13
5. A tudományos tájékoztatás elméletének és gyakorlatának hazai kutatói 17
5.1. KÁPLÁNY Géza 17
5.2. POLZOVICS Iván 18
5.3. KÖHALMI Béla 20
5.4. SZENTMIHÁLYI János 23
6. A tudományos tájékoztatási tevékenység tömör meghatározása, az elméleti nézetek összegezése 25
7. A tudományos tájékoztatás gyakorlata 27
7.1. A szakirodalmi dokumentumok információs feldolgozásának műfajai és módszerei 29
7.11. Az analitikus feltárás módszere 31
7.12. A szintetikus feltárás módszere 32
7.2. A feltáró műfajok rendszerezése 32
8. Néhány fontosabb tájékoztatási kiadvány és szolgáltatástípus előállítása és használata 39
8.1. A klasszikus irodalomkutatás és a párbeszédes információkereső - online - rendszer 40
8.2. Az indexelő kiadványok előállítása 45
8.3. A referátum típusai 48
8.4. A manuális témafigyelés és a számítógépes szelektív információterjesztés 54
8.5. Témadokumentáció - szemletanulmány 58
9. A hazai tudományos tájékoztatás fontosabb intézményei és szolgáltatásai 63
9.1. Tájékoztatási kiadványok és szolgáltatások a társadalomtudományok területén 67
9.11. Országos Széchenyi Könyvtár (OSZK) 67
9.12. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának (MTAK) társadalomtudományi tájékoztatási kiadványai és szolgáltatásai 57
9.13. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) .. 69
9.14. Országgyűlési Könyvtár 71
9.15. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem (BKE) Könyvtára 72
9.16. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és Dokumentációs Szolgálata 72
9.17. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) 74
9.18. Állami Idegennyelvi (Gorkij) Könyvtár .. 74
9.19. Egyes megyei és városi könyvtárak társadalomtudományi tájékoztatási tevékenysége 75
9.2. Tájékoztatás a természettudományok területén 76
9.21. Az MTA Könyvtára és a Science Citation Index 76
9.22. Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára (VVEKK) és a Chemical Abstracts Service 77
9.23. A VINITI tájékoztatási kiadványai és szolgáltatásai hazánkban 80
9.24. A hazai műszaki tájékoztatás 81
9.241. Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) tájékoztatási tevékenysége 81
9.242. A műszaki egyetemi könyvtárak tájékoztatási tevékenysége 83
9.3. Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központja és a mezőgazdasági tájékoztatás (Agroinform) 84
9.4. Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár (OOIIK) szakirodalmi tájékoztatási tevékenysége 86
10. Irodalomjegyzék 88
Függelék:
A tudományos tájékoztatás forrásainak áttekintését szolgáló fontosabb bibliográfiák, adattárak, kézikönyvek 91

93

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FIZESSEN ELŐ A KÖNYVTÁROSRA!

A Csiga nevezetű kocsma törzsvendégei (derék iparosok, kiskereskedők, nem éppen módos gazdaemberek) nem olvasták Vörösmartyt. Többet és jobbat tettek. Prenumeráltak műveire. Azok csak így jelenhettek meg. Ön, kedves könyvtáros kollégánk, kérjük, ne olvassa a

Könyvtárost!

Minek is tenné, hiszen ami abban megjelenik, azt ön jobban, elsőbb kézből, frissebben tudja. Ne olvassa, mert – Kölcsey után szabadon – az olvasnivalók száma végtelen, a könyvtáros ideje viszont fölötte véges. Ne olvassa, mert olvasni az olvasóknak kell, nem a könyvtárosoknak. Ne olvassa, mert a Gutenberg galaxisnak – minden ellenkező híresztelés ellenére – vége. Ne szaporítsuk a szót, ne olvassa a

Könyvtárost!

Ne és ne. Viszont fizessen elő rá! Csak akkor jelenhetik meg. Ha nem fizet elő a

Könyvtárosra,

akkor az megszűnik. Akkor nem lesz mit nem olvasnia. A Csiga említett prenumeránsai hazafiúi tettet követtek el, amikor megjelenéshez juttatták Vörösmartyt. Ön, kedves kollégánk egyszerre hazafias és szakmai érdemeket szerez, ha előfizet a

Könyvtárosra.

Szóval: fizessen elő a Könyvtárosra! (Csak zárójelben jegyeznénk meg: és írjon bele. Mi közölni fogjuk. Persze csak akkor, ha előfizet rá. Mert ha nem, nem lesz hol közölnünk.) Elképzelhető, hogy ön a későközépkor gazdasági csodafenoménjeinek, a Fuggereknek csodálója (nevükből származik a fukar szó). Szóval nem akar az egész

Könyvtárosra

előfizetni. Azért néhány számát megvehetné. Találomra. Úgy téve, mintha minden ugyan nem, egy-egy szám azonban érdekelné. Ne legyen rest. Vegyen ilyen számokat. Fizesse be egy-egy szám árát. Megteheti. Vagy a szerkesztőségben közvetlenül (1145 Róna – volt Lumumba – u. 207.), vagy csekken (Arany János Lap- és Könyvkiadó Kft. letéti számla: 103943 OTP Pest-Budai Igazgatóság. Jelzőszám: 217–98089. "Alapítvány a könyvtárosokért"). Vörösmarty, Petőfi, Arany, Jókai megénekelték a rájuk prenumerálókat. A

Könyvtáros

sem lesz restebb. Szóval: vegye meg a

Könyvtáros

egyes számait, fizessen elő a folyóiratra. Megéri.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

Kedves Olvasónk!

Ez az állandó rovat a legjelentősebb könyvtár- és információtudományi folyóiratok válogatott cikkeinek rövid ismertetéseit-annotációit tartalmazza. Felhívjuk szíves figyelmüket, hogy ez a válogatás a teljes feldolgozott anyagnak csupán kb. egyharmad részét fedi le. A teljes anyag a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* (KDSZ) című referáló lapunk megszűnésével, azaz 1991-től csak géppel olvasható formában áll rendelkezésre, MANCI nevű bibliográfiai adatbázisunkban. A MANCI beszerzésének feltételeiről lásd a lap 2. oldalán található hirdetést.

Rovatunk minőségének-hatékonyságának javítását célzó javaslataikat örömmel fogadjuk.

A szerkesztők

Az ismertetéseket készítette: Balázs János, Berke Barnabásné, Fazokas Eszter, Futala Tibor, Hegyközi Ilona, Kaposváriné Dányi Éva, Katsányi Sándor, Novák István, Pappné Farkas Klára, Rácz Ágnes és Sz. Nagy Lajos.

Szerkesztette: Novák István

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Kutatás és fejlesztés

91/001

Hva skjer i norsk bibliotekforskning? = Synopsis. 21.arg. 1990. 4.no. 162-164.p.

Res. angol nyelven

Mi történik a norvég könyvtártudományi kutatásban?

Könyvtártudományi kutatás

A kutatással foglalkozó könyvtárakat Norvégiában arra kérik, hogy kutatási témáikról és a munka állásáról tájékoztassák az Országos Kutatási Hivatalt és a szakkönyvtárakat.

(Autoref.)

91/002

REYNOLDS, Sally Jo: Sabbatical: the pause that refreshes = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 2.no. 90-93.p. Bibliogr. 16 tétel.

A kutatói szabadság: szakmailag felfrissítő tevékenység

Hatékonyság; Könyvtárosi hivatás; Könyvtártudományi kutatás

Bevezetésként a szerző a következő kérdéseket teszi fel, majd keres rájuk választ az alábbiakban saját alkotószabadságának tapasztalatai alapján: az alkotószabadság privilégium vagy kötelezettség?; az erre alkalmas könyvtárosok közül sokan miért nem vállalkoznak ennek igénybevételére?; az alkotószabadság előnyei megérik-e a szükséges erőfeszítéseket és a szokásos könyvtári munka megszakítását?

A szerző 1988 tavaszán a Washingtonban működő Amerikai Egyetem Könyvtárától elsőként részesült alkotószabadságban, annak ellenére, hogy elvileg a Könyvtár már 1976-tól biztosította ennek lehetőségét, de munkahelyén előtte még senki sem élt ezzel a lehetőséggel. Ennek oka elsősorban az akkori könyvtári személyzet nem kellő létszáma volt, aminek következtében az alkotószabadságon távollévő személy helyettesítése nem kis nehézségeket okozhatott volna, nem beszélve a visszatérő könyvtárosra váró restanciáról.

Az alkotószabadságot rendszerint egy szemeszterre (4 hónapra) engedélyezik teljes fizetése meghagyásával, vagy pedig két szemeszterre, de csak félfizetéssel. Az alkotószabadság engedélyezéséért folyamodó könyvtárosnak pályázatában - 2-3 oldalnyi terjedelemben - ismertetnie kell a vállalni kívánt kutatás témáját áttekinthető részletezéssel, jelentőségét a pályázó szakmai fejlődése szempontjából, a kutatás ütemtervét és várható eredményeit, programja fontosságát a könyvtár tevékenységével kapcsolatban, valamint a programnak az egyetem egésze számára mutatkozó hasznosságát. A pályázathoz csatolni kell a pályázó életrajzát, a munkahelytől való (leendő) távollét indokoltságát és a helyettesítés megoldását igazoló iratokat. A pályázatot az egyetem illetékes bizottsága javaslatára a könyvtár felügyeletét ellátó felsővezető hagyja jóvá - indokolt esetben.

A szerző az alkotószabadság előnyös tapasztalatai közül kiemeli, hogy ennek kapcsán hosszú idő óta először nyílt alkalma saját kutatási témája, terve és ütemezése szerint végeznie munkáját, egyedüli felelősséggel. Előny volt az is, hogy lehetővé vált számára több helyi könyvtár szolgáltatásainak és anyagainak megismerése, hasznos tapasztalatokat gyűjtve saját könyvtára belső gyakorlatának újratervezésében is.

A negatív tapasztalatok közül azt hangsúlyozza, hogy lélektanilag nem volt kellőképpen felkészülve az egyedül, elszigetelődve végzendő kutatómunkára. Hátrányosan érintette, hogy nem volt lehetősége formálódó meglátásainak más által történő megerősítésére vagy bírálatára, azaz visszacsatolásra, aminek következtében időnként úgy érezte, hogy kutatómunkája légüres térben folyik. További tapasztala volt, hogy az alkotószabadság eltelte után a megszokott, min-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dennapi könyvtári munkához való visszatérés nem megy nehézségek nélkül.

Az első ízben igénybevett alkotószabadsággal kapcsolatban elkövetett hibák ismeretében a szerző az alábbi szempontok érvényesítését tartja feltétlenül szükségesnek:

- a kutatási program reálisabb megtervezése, indokolt esetben annak módosítása a kutatás folyamán a feladatok csökkentésével;
- a munkahelyi feladatkör ellátásából teljes kikapcsolódás az alkotószabadság idejére;
- a kutatási módszerekről szóló irodalom tanulmányozása és magának a kutatásnak lefolyását is előre tervezni kell;
- igyekezni kell az elszigeteltség érzését leküzdeni azáltal, hogy lehetőleg másvalakivel kutatva meglegyen a "visszacsatolás" lehetősége is, vagy pedig az alkotószabadságot kéthavi periódusokra bontva célszerűbb igénybe venni.

Végső következtetésként a szerzőnek az az álláspontja, hogy az alkotószabadság privilégium és egyben kötelezettség is a könyvtáros számára. Az erre alkalmas könyvtárosok nem járnak el helyesen sem önmagukkal, sem intézményükkel, sem pedig hivatásukkal szemben, ha meghátrálnak az elbátortalanító adminisztratív akadályok előtt és nem veszik igénybe az alkotószabadságot.

(Balázs János)

91/003

COSGRIFF, John - KENNEY, Donald - MACMILLAN, Gail: Support for publishing at academic libraries: how much exists? = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 2.no. 94-97.p. Bibliogr. 8 tétel.

Milyen mértékű a publikálás támogatása az amerikai egyetemi könyvtárakban?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtártudományi kutatás; Publikációs tevékenység

Az 1960-as évek óta sok amerikai egyetemi és főiskolai könyvtár hivatásos könyvtárosai előtt is megnyílt a lehetősége annak, hogy könyvtári feladataik ellátása mellett az oktató testület tagjaival azonos státust és címet (faculty status) kapjanak, az utóbbiakkal szemben támasztott követelmények teljesítése esetén, amelyek között növekvő fontosságot tulajdonítanak a kutatásnak és a publikálásnak. A könyvtárosok számára azonban a kutatás és a publikálás követelményének teljesítése napi feladataik ellátása mellett nem kis nehézségekkel jár, mivel ehhez megfelelő időbeli és anyagi támogatás is szükséges a könyvtár részéről. Az utóbbi évtizedek alatt a könyvtárosok elég sokat publikáltak, azonban a most említett feltételek biztosításáról a szerzők keveset írtak.

Rövid irodalmi áttekintés után a cikk két kérdőíves felmérés adatait elemzi és hasonlítja összse, ezek közül az egyik az 1980-as, a másik az 1987. évi helyzetet vizsgálja 68, illetve 83 értékelhető kérdőív válaszai alapján, amelyeket az amerikai Tudományos Könyvtárak Egyesülete (Association of Research Libraries, ARL) szervezetébe tartozó könyvtárak töltöttek ki. Az adatok szerint 1980-ban a válaszadó könyvtárak 35,3%-a, 1987-ben pedig 38,6%-a nyújtott lehetőséget hivatásos könyvtárosai számára oktatói státus elnyerésére is. A felmérés ezenkívül a következő kérdésekre kereste a választ:

- támogatják-e anyagilag a kutatást és publikálást?
- kapnak-e szabadidőt a publikálók?
- kapnak-e fizetést, ill. mennyit erre az időre?
- milyen szolgáltatási támogatásokat (pl. ingyenes másolatkészítés, számítógéphasználat stb.) élveznek?

A válaszok alapján összefoglalásul elmondható, hogy a legtöbb ARL könyvtárban a publikálás nem előfeltétele az előléptetésnek és véglegesítésnek, viszont az oktatói státust nyújtó könyvtárak közül a két felmérés ideje között jelentősen nőtt azok száma, amelyek az előléptetés/véglegesítés feltételeként megkövetelték a publikálást. Ami a különféle támogatásokat illeti, általában jóval magasabb a százalékos arányszáma az egyes támogatásokat nyújtó könyvtáraknak, mint azoknak, amelyek nem nyújtják az említett szolgáltatásokat.

(Balázs János)

Lásd még 13

Bibliometria

91/004

GUPTA, Usha: Obsolescence of physics literature: exponential decrease of the density of cita-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tions to Physical Review articles with age = J.Am.Soc.Inf.Sci. 41.vol. 1990. 4.no. 282-287.p. Bibliogr. 24 tétel.

A fizikai szakirodalom elavulása: A Physical Review-ban megjelent cikkekre történt hivatkozások gyakoriságának csökkenése a publikálást követő évek számának növekedésével

Avulás; Bibliometria; Cikk; Hivatkozás; Szakirodalom -fizikai

15 vezető fizikai folyóirat hivatkozásait tanulmányozták, hogy kimutassák: hogyan avulnak a Physical Review cikkei az idő múlásával. A Physical Review-ra történő hivatkozások exponenciálisan csökkentek 4,9 év felezési idővel, ami az első konklúzív bizonyíték az exponenciális csökkenésre.

(Autoref.)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtári és tájékoztatási politika

91/005

JAMES, Sylvia: The significance of the European Single Market of 1992 to the information professional = Spec.Libr. 81.vol. 1990. 3.no. 175-179.p.

Az 1992-ben létrejövő európai egységes piac jelentősége a tájékoztatási szakember számára

Dokumentáló -felsőfokú; Együttműködés -nemzetközi; Információpiac; Nemzetközi szervezet; Prognosztika

Az Európai Gazdasági Közösség (European Economic Community, EEC) elődje az 1951-ben Párizsban megalakult Európai Szén és Acél Közösség (European Coal and Steel Community) volt. Alapító tagjai (Nyugat-Németország, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Belgium, Luxemburg) 1957-ben Rómában aláírták az Európai Gazdasági Közösség (EEC) megalapításáról szóló egyezményt, amely céljának tekintette az ipari termelés lendületének fokozásán túlmenően a szóban forgó országok közötti újabb háború kiküszöbölését is, a politikai és gazdasági egység megteremtése révén.

1973-ban Nagy-Britannia, Írország és Dánia, 1984-ben Görögország, 1986-ban pedig Spanyolország és Portugália is csatlakozott az EEC-hez; a 12 ország összesen mintegy 320 millió lakost tömörít. 1985-ben már világossá vált, hogy ha az EEC illetve annak gazdasági rendszere, a Közös Piac hatékony versenytársa kíván lenni az USA-nak és Japánnak, a tagországoknak kapcsolataikat még szorosabbra kell fűzniük, gyorsítaniuk kell az integrációt. Ennek érdekében sor került az ún. Single European Act (SEA, Egységes Európai Törvény) megalkotására, amelynek kapcsán megtörtént az Európai Egységes Piac (European Single Market) megvalósítása határidejének meghatározása is, 1992 végében.

A tájékoztatási szakembereknek fel kell ismernie az EEC-ben, illetve az Egységes Piac-ban rejlő lehetőségeket, fejlődési tendenciákat és azok várható hatásait, és ezekről tájékoztatnia kell munkaadó vállalatának vezetőségét. Meg kell ismernie az együttműködéssel járó jogi kötelezettségeket is, fel kell tárnia saját vállalata előtt a lehetséges problémás területeket is stb.

A szükséges információk megszerzésének és megfelelő formában való szolgáltatásának nyilvánvalóan nehézségei is lesznek, amelyekkel a tájékoztatási szakembernek felkészülten szembe kell néznie. Számolnia kell ugyanis azzal, hogy ez idő szerint kevés összeurópai információs forrás áll rendelkezésre, így arra kényszerül, hogy az EEC egyes tagállamaiban megjelent és lényegesen eltérő tartalmú és minőségű ipari és kereskedelmi egyesületi és vállalkozói regiszterek és egyéb források alapján alakítson ki megfelelő képet az EEC tevékenységéről. Nyilvánvalóan a különböző nyelveken megjelent források hasznosítása alapos idegen nyelvi ismereteket, illetve fordítási tevékenységet igényel, amihez megfelelő eszközök, így szakszótárak is szükségesek lesznek elsősorban francia, német, olaszés spanyol nyelvek vonatkozásában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Azzal is számolni kell, hogy nem elegendő csak az egyes érintett országok viszonylatában az adatok gyűjtése, ennél mélyebbre is kell hatolni, mert az egyes országokon belüli tájegységek, régiók közötti viszonylatban is nagy eltérések mutatkoznak, amelyekre vonatkozó részletes adatok, információk nem feltétlenül az egyes országok fővárosában működő szervektől, hanem inkább az adott régiók kereskedelmi központjaitól szerezhetők be.

A megszerezhető adatok természetesen az esetek jelentős részében nem a felhasználás céljából szükséges formában férhetők hozzá. Jó példa erre a német vállalati tájékoztatók esete, amelyek csak vázlatos nyereség és veszteség, illetve mérlegbeszámolót nyújtanak, ezzel szemben részletes adatokkal számolnak be a vállalati tevékenység különböző formáiról.

A cikk befejezésként megállapítja, hogy a tájékoztatási szakembernek napjainkban egyre inkább érvényesítenie kell munkájában a globalitás, azaz a világ felé nyitottság követelményét. Ebben a tekintetben alapos kihívást fog jelenteni az EC keretében megvalósuló Egységes Piac mind a Közösségen belül, mind pedig az azon kívül működő tájékoztatási szakemberek számára.

(Balázs János)

91/006

LUSTAC, Serge: IMPACT: un plan d'action communautaire pour un marché des services de l'information = Documentaliste. 27.vol. 1990. 3.no. 119-122.p.

Res. angol nyelven

IMPACT: Az Európai Közösség akcióterve az információs szolgáltatások piacának kialakítására

Adatbázis; Információpiac; Munkaterv; Szolgáltatások

Az információpiac kifejlesztésére irányuló Európai Közösségi programok közül az IMPACT (Information Market Policy Action) az adatbázisokra épülő szakmai információs szolgáltatásokat veszi célba. Az Európai Közösség bízik abban, hogy ez képes lesz egy valódi, elektronikus szolgáltatásokat kínáló belső piacot létrehozni. Az IMPACT-nak javítania kell ebben az összefüggésben a piaci feltételeket, és elő kell mozdítania a modern információs szolgáltatások használatát. Másfelől kísérleti projekteket kell támogatnia a piac fő szektorainak kialakítására.

(Autoref.)

91/007

ŠULC, Miloslav: Jak dál v mezinárodni spolupráci zemi RVHP ve VTEI. (Úvahy na příkladu strojírenství) = Česk.Inform. 32.vol. 1990. 4.no. 102-104.p.

Res. angol, francia, német és orosz nyelven

Hogyan tovább a KGST országok nemzetközi együttműködésében a tájékoztatás területén (az építésügy példáján)

Együttműködés -nemzetközi; Nemzetközi tájékoztatási rendszer; Tájékoztatási rendszer -építésügyi

A szerző bírálja a KGST országok közötti nemzetközi együttműködés formáit és eredményeit, különös tekintettel a Szovjetunió szerepére. A Központ sokféle egyezményt erőltetett rá a tagországokra, amelyek nem bizonyultak hatékonyaknak. Mindez érvényes a tudományos-műszaki tájékoztatásra is. A cikk értékeli az ágazati rendszerek információs tevékenységét, kiemelve a lassan, ill. formálisan működő egységeket. Kétoldalú szerződéseket javasol, különös tekintettel a belső, nem publikált anyagok és faktográfikus információk cseréjére.

(Autoref.)

Lásd még 11, 26

Nemzeti könyvtári és tájékoztatási politika

91/008

CANTWELL, Ingrid: The Swedish bibliographic scene = Int.Cat.Bibl.Cont. 19.vol. 1990. 2.no. 19-22.p.

A svéd bibliográfiai helyzet

Dokumentumleírási szabályzat; Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer; Konverzió; Köz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ponti katalógus -online; Nemzeti bibliográfia; Osztályozás

A svédországi bibliográfiai helyzetképet két rendszer: a közművelődési ill. a tudományos könyvtárak rendszere határozza meg. Ezek eltérő katalogizálási szabályzatokat és számítógépes rendszert használnak: az előbbi a BUMS, az utóbbi pedig a LIBRIS nevű automatizált rendszert alkalmazza.

A LIBRIS egy központi, közös bibliográfiai adatbázisra épülő hálózat, amely katalogizálási, állománygyarapítási és könyvtárközi kölcsönzési funkciókat lát el. A 2,3 millió rekordból álló adatbázist 35 tudományos, ill. szakkönyvtár építi, további 400 könyvtár pedig csak információkeresésre használja. A LIBRIS-adatbázis alapján állítják elő a svéd nemzeti bibliográfiát, illetve adják át mágnesszalagon a NOSP (Nordic Union Catalogue for Periodicals) és az ISDS számára a megfelelő adatállományokat.

Ami a nemzeti bibliográfiát illeti, ez négy fő részből áll: 1) hetente, havonta és évente megjelenő sorozatok az új könyvtermésről; 2) ötéves kumulált kötetek a svédországi kiadványokról; 3) kurrens időszaki kiadványok (háromévente); és 4) kották bibliográfiája.

A kormányzati kiadványok bibliográfiáját a parlamenti könyvtár állítja elő, heti és évi sorozatokban.

1887 óta kiadják a Svéd Központi Katalógust. Ennek tételeit a könyvtárak 1972-ig katalóguscédulákon küldték be a Royal Library bibliográfiai osztályára, amely ekkor - az 1968-as kiadásokig visszamenőleg - megkezdte az anyag bevitelét a LIBRIS adatbázisba. A LIBRIS-nek köszönhetően ma már a legtöbb könyvtár közvetlenül a központi adatbázisban regisztrálja új szerzeményeit.

A Bibliotekjänst (BTJ) 1990-ben kiadta katalógusát CD-ROM-on a közművelődési könyvtárak számára, amelyet évente háromszor aktualizálnak. Tervezik a LIBRIS nem svéd rekordjainak, valamint a svéd nemzeti bibliográfiának CD-ROM-on való kiadását is.

Katalogizálásra minden svéd könyvtár az AACR2 svéd fordítását használja. Eredeti katalogizálást egyre kevesebb esetben kell végezniük a könyvtáraknak, hiszen 35 tudományos és szakkönyvtár a LIBRIS-t használva katalogizál, ahová egy könyvet csak egyszer kell (és lehet) bevinni. Az időszaki kiadványok katalogizálását az ISDS rekordok segítik.

Osztályozásra a legtöbb könyvtár a SAB nevű, 1921-ben kifejlesztett svéd rendszert alkalmazza. A tárgyszavazás nem elterjedt, bár az online katalógusok elszaporodásával a könyvtárak tárgyszavakat is adnak az egyes rekordoknak a keresés megkönnyítésére. Tárgyszavakként általában a SAB indexét használják. A LIBRIS kifejlesztett egy programot, amely a SAB-jelzeteknek megfelelő deszkriptorokat automatikusan kikeresi és beírja az egyes rekordokba.

A LIBRIS-t kezdetben úgy tervezték, hogy helyi funkciókat (kölcsönzés, állománygyarapítás stb.) is ellát majd, de ez nem történt meg, ezért a svéd tudományos könyvtárak önálló, integrált rendszerek után néztek a piacon. Ennek eredményeként különböző helyi rendszerek terjedtek el, mint pl. a GEAC, a DOBIS/LIBIS, a LIBERTAS stb.

Végül megemlítendő, hogy mivel a LIBRIS egyelőre nem rendelkezik az egységes névformák állományával, az egyes könyvtáraknak eddig maguknak kellett az eltérő formák miatti fölösleges rekordokat kiszűrni. E probléma kiküszöbölése céljából a LIBRIS 1990 elején megkezdte az egységes névformák állományának létrehozására irányuló projektjét.

(Novák István)

91/009

LANTANÉ GORDAN, Lucy: The public libraries of Finland = Wilson Libr.Bull. 64.vol. 1990. 8.no. 44-48., 127-128.p.

Finnország közművelődési könyvtárai

Könyvtárügy; Közművelődési könyvtár; Tanulmányút

Annak ellenére, hogy a svéd elnyomás miatt a finn nyelvet csak a 19. század elején kezdték el az általános iskolai szint felett tanítani, a finnek rendkívüli eredményeket értek el a könyvkiadás és olvasás terén. Az Unesco-statisztikák szerint

- Finnország 59 könyvkiadója évente 8500 könyvet ad ki, vagyis 10 ezer lakosra 18 könyv jut (az Egyesült Államokban mindössze 2 könyv jut ennyi lakosra);
- bár a kis példányszámok (2-3000) miatt a könyvek drágák, a könyvesboltok mindig zsúfol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tak, és a finnek 20%-a tagja valamelyik könyvklubnak;

- a második világháború előtt csak 8, ma a lakosság 41%-a kölcsönöz könyveket a könyvtárakból. Az egy lakosra jutó átlagos évi kölcsönzés 17 könyv, ami a legmagasabb amerikai kölcsönzési adatoknak felel meg.

A nagy olvasási kedvnek több oka van, amelyek között nem elhanyagolható a rendkívül széles körű és hatékony közművelődési könyvtári rendszer. Ez 1500 közkönyvtárból és 18 ezer bibliobusz-állomásból áll. A régiók ellátását 16 regionális könyvtár biztosítja.

Helsinki akadémiai könyvesboltja a legnagyobb Európában: száz ország 13 ezer kiadójának termékeit forgalmazza. Az idegen nyelvek fontosságát mutatja, hogy a tematikusan elrendezett könyvek nincsenek nyelvek szerint elkülönítve.

Finnország közkönyvtári rendszere az 1928-as közkönyvtári törvénnyel született meg. Ekkor igen sok kiskönyvtárat hoztak létre vidéken, képzetlen, de lelkes könyvtárosokkal. 1970-re Finnország egy elmaradott mezőgazdasági országból fejlett ipari országgá fejlődött, de a lakosság zöme továbbra is vidéken élt. Ennek megfelelően 1969 és 1979 között átszervezték a közkönyvtári rendszert, aminek során kb. 1500 korszerűtlen könyvtárat szüntettek meg, és ezzel párhuzamosan kifejlesztették a jelenleg 800 ezer lakost ellátó bibliobusz-rendszert.

Jóllehet Finnország bibliofil nép, mindazonáltal a hosszú képzési idővel megszerzett képesítés utáni alacsony fizetések sokakat elriasztanak a könyvtárosi pályától. A vidéki könyvtári állások kb. 15%-a (kb. 200-300 hely) betöltetlen, ezek nagy része a ritkán lakott területeken található. Egy egyetemi diploma megszerzése a szükséges szakosodási tanulmányokkal 6-7 évbe telik. A *Kirjastolehti* felmérése szerint 1988-ban egy képzett könyvtáros évi 12,800 dollár fizetéssel kezdte meg munkáját, míg egy általános iskolai tanár hasonló feltételekkel 16,800 dollárt keres. A "csúcson" sem jobb a helyzet: a 130 főnyi személyzettel és évi 4,7 millió dollár költségvetéssel rendelkező Espoo-i regionális könytár igazgatójának fizetése 31 ezer dollár évente. Három egyetem nyújt könyvtártudományi diplomát: Tampere, Turku és Oulu.

Összefoglalásként elmondható, hogy Finnország egy kitűnő nemzeti könyvtári rendszerrel, nagyszerű gyűjteményekkel és modell értékű könyvtárépületekkel rendelkezik. Mindez magas színvonalon képzett könyvtárosokat igényel, akik nagyobb anyagi megbecsülést érdemelnének.

(Novák István)

91/010

GOASGUEN, Jean: Situation und Entwicklung der Bibliotheken in Frankreich = Bibliothek. 14.Jg. 1990. 1.no. 23-30.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A könyvtárak helyzete és fejlődése Franciaországban

Könyvtárügy

A 80-as évek elejéig a francia könyvtárak el voltak maradva a nagy-britanniai, nyugatnémet vagy skandináv könyvtárakhoz viszonyítva. 1981 óta azonban Franciaország költi Európában a legtöbbet a könyvtárépítésre. 1975 és 1987 között a közművelődési könyvtárakban megkétszereződött az olvasók száma. 1945 óta több fejlesztési program is született, de az 1982-ben kidolgozott program a legambiciózusabb. Az állam, a helyi testületek és a könyvtárak közös erőfeszítése tartós minőségi változást eredményezett a könyvtárépítésben, a különböző szolgáltatások, a szociális munka és a technikai felszereltség terén. A Bibliothèque de France mint vállalkozás jól illusztrálja az állam és a települések új politikájának jellemzőit és eredményeit.

(Autoref.)

91/011

EDWARDS, Lee: The US and UNESCO: is it time to rejoin? = Int.Libr.Rev. 22.vol. 1990. 2.no. 105-118.p. Bibliogr.

Az Egyesült Államok és az Unesco: itt az ideje az újracsatlakozásnak?

Együttműködés -nemzetközi; Költségvetés; Nemzetközi szervezet

A szerző, miután röviden elemzi az Unesco megalapítását és történetét, azokat a politikai, irányítási és pénzügyi-költségvetési okokat vizsgálja, amelyek az Egyesült Államokat 1984-ben a szervezetből való kiválásra késztették. Az elmúlt két év reformjainak fényében azonban felvetődik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az USA visszatérésének a lehetősége. Az érvek és ellenérvek áttekintése után a szerző arra a következtetésre jut, hogy a visszatérésnek három fő feltétele van: komoly költségvetési és pénzügyi reformok; a Titkárság gyökeres átalakítása; visszatérés az Unesco eredeti célkitűzéseihez. Arra a következtetésre jut, hogy a döntés ideje még nem jött el, de azt jósolja, hogy az USA végülis újra csatalakozni fog a szervezethez.

(Autoref. alapján)

91/012

KORSCH, Boris: Soviet librarianship under Gorbachev: change and continuity = Solanus. 4.vol. 1990. 24-49.p.

Szovjet könyvtárügy Gorbacsov alatt: változás és folyamatosság

Könyvtárügy

A glasznoszty és a peresztrojka a könyvtárügyet is érinti. Bár az SZKP könyvtárügyi határozatai 1959-ben, 1974-ben és 1986-ban szinte ugyanazokat a hibákat kritizálták, a kritika 1986-ban már a kormányzat, a pártbürokrácia, az elavult módszerek ellen irányult.

A glasznoszty sok súlyos gondot hozott nyilvánosságra. Néhány példa: a Lenin Könyvtár épülete megrongálódott a metróépítés (és a vezetés hanyagsága) következtében, kb. másfél millió orosz nyelvű könyv kimaradt a Lenin Könyvtár olvasói katalógusából, egyes köztársasági könyvtárak helyzete katasztrofális.

A szovjet könyvtárostól megkövetelték, hogy vesse alá magát az SZKP politikai előírásainak, és ezzel apatikussá, szkeptikussá, önállótlanná tették. A glasznoszty és a peresztrojka során valódi szakmai státust ígérnek a könyvtárosoknak. Átértékelték azt is, hogy hol, milyen kritériumok alapján, milyen információk birtokában hozzák meg a döntéseket. A döntéshozatalt a helyi szintekre helyezték át, figyelembe veszik a könyvtárosok kritikai és önkritikus észrevételeit, bevezetik a személyes felelősségvállalást. Több szabadságot szeretnének elérni a könyvek kiválasztásában, fel kívánják számolni a mennyiségi szemléletet és a statisztikák meghamisítását, még a vezetők ellenében is.

A könyvtárak párttitkárai továbbra is beleszólnak a politikai, szakmai és kulturális kérdésekbe, megmaradt az ún. személyi dossziék rendszere. Újdonság viszont, hogy több helyen sor került igazgatóválasztásra, dolgozói tanácsok alakultak.

Egy 1926-os sikertelen kísérlet óta nincs könyvtáros-egyesület a Szovjetunióban. Az 1980-as évek végén a balti államokban jöttek létre az első egyesületek, vannak már egyesületek néhány nagyvárosban (Leningrád, Moszkva, Szaratov), és tervek születtek köztársasági egyesületek alapítására. Ezekből áll majd össze az összszövetségi egyesület.

A könyvtári állományt érintő változás pl. egyes zárt anyagok nyilvános használatba adása. Ugyanakkor a "felszabadítandó" dokumentumok körét egy ugyanazon intézményeket képviselő bizottság határozza meg, amelyek korábban a zárt anyagok köréről döntöttek, és döntésük kritériumai is meglehetősen bizonytalanok. - A közművelődési könyvtárakban kivonják az állományból az ún. tömeges társadalmi-politikai irodalom tartalmilag és erkölcsileg elavultnak ítélt darabjait. Továbbra is nyomatékosan javasolják ugyanakkor a 27. pártkongresszus anyagainak (megjelent 48 millió példányban!), Gorbacsov műveinek és a róla szóló irodalomnak a beszerzését.

Bár a glasznoszty felbátorította a szovjet könyvtárosokat a könyvtárügy betegségeinek felderítésére, még bizonytalan, hogy milyen mértékben sikerül e betegségekből kigyógyítani: mennyire sikerül a könyvtárak politikai ellenőrzését enyhíteni, a politikai-ideológiai és a szakmai szempontokat összeegyeztetni.

(Hegyközi Ilona)

91/013

VLASÁK, Rudolf: Koncepční východiska vývoje a výzkumu ve VTEI pro 90. léta = Česk.Inform. 32.vol. 1990. 5.no. 137-140.p.

Res. angol, francia, német és orosz nyelven

Csehszlovákia: kutatási és fejlesztési koncepció a tájékoztatásügyben a 90-es években

Fejlesztési terv; Szolgáltatások; Tájékoztatási rendszer

Csehszlovákia számára a további tudományos-műszaki fejlesztés értelmetlen lenne anélkül, hogy megfelelő kapcsolatokat ne építenének ki az egységes Európába törekvő fejlett nyu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gati országok gazdaságaival. Nemcsak a tudományt és a technikát, hanem elsősorban az azokat kiszolgáló infrastruktúrát kell felfejleszteni az EK-országok infrastruktúrájának színvonalára, beleértve az információs szférát is. A tájékoztatási és könyvtári szolgáltatások az információs forrásokhoz való hozzájutás tekintetében függnek a külföldi információs rendszerektől, és mivel a jövőben ez a függés erősödni fog, a hozzájuk való kapcsolódás lesz a hazai tájékoztatási szolgáltatások értékelésének egyik fontos kritériuma.

A 80-90-es évek fordulója a kutatás-fejlesztés információellátásában is változásokat hozott a piaci viszonyok megjelenésével. Félő, hogy még az önelszámoló egységként működő tájékoztatási részlegeket is korlátozzák anyagilag, sőt meg is szüntetik az anyagi támogatásukat, pedig a fejlett országokban az állami vagy egyéb szervezetek ill. nemzetközi fejlesztési programok dotálják a tájékoztatási szolgáltatásokat.

A tájékoztatási rendszer hatékony működése érdekében az erőket a kiépítendő országos rendszer fő, központi elemeire kell koncentrálni. Az információs szolgáltatásokat integrálni kell a telematikai szolgáltatásokkal és rendszerekkel, s mielőbb be kell kapcsolódni a nemzetközi információs rendszerekbe. Ki kell építeni az online információs szolgáltatások hálózatát, az elemző, értékelő és referáló szolgáltatások hálózatát és a primér információs forrásokat biztosító szolgáltatások hálózatát, amely utóbbi a legelhanyagoltabb terület.

E feladatokkal kapcsolatban - többek között - fel kell készíteni a végfelhasználókat a számítógépes rendszerrel való kommunikációra, meg kell valósítani a nemzetközi és a csehszlovák adatbázis-szolgáltató központok közötti kapcsolatot (gateway), az információkeresést oktató szakértő rendszerek bevezetését, a természetes és mesterséges nyelvek közötti automatikus fordítóprogramok kidolgozását, be kell vezetni az új számítógépes eszközök, főként a CD-ROM használatát.

Új információs szolgáltatásokra - pl. marketing-információk terjesztése - és új szoftver-eszközökre is szükség van, főleg a helyi számítógépes munkahelyek számára (modellek a belső és külső információs források használatához, a host-okkal való kommunikációhoz, elektronikus posta, videotexes információs szolgáltatások használata). Hipertext-rendszereket is kell alkalmazni a vezetői tájékoztatásban.

Mindezekhez megfelelő telekommunikációs infrastruktúrát kell kiépíteni digitális telefonközpontokkal, a nyílt rendszerek és részben az ISDN, majd később a videotex szolgáltatások bevezetésével. A tájékoztatás, beleértve a könyvtári szolgáltatásokat is, fejlesztése lehetetlen lesz az új gazdasági feltételek között az intenzív és célszerűen orientált, állami költségvetésből dotált kutatási és fejlesztési program nélkül.

(Rácz Ágnes)

91/014

SMRČKA, Zdeněk: Vědecké a technické knihovny v kontextu kultury a vzdělanosti národa = Tech.Knih. 34.roč. 1990. 6.no. 161-165.p. Bibliogr. 5 tétel.

Res. angol és orosz nyelven

A csehszlovák tudományos és műszaki könyvtárak a nemzeti kultúra és műveltség kapcsolatában

Könyvtárpolitika; Tájékoztatás; Tájékoztatási politika; Tudományos és szakkönyvtárak

A cikk azokat a globális kulturális és történelmi okokat elemzi, amelyek lehetővé tették, hogy az előző diktatórikus rendszer a jelenlegi katasztrofális állapotba sodorja Csehszlovákiát. Különös figyelmet fordít a tudományos és műszaki könyvtárak, valamint a tájékoztatásról szóló tájékoztatás megosztásának okaira és következményeire. A fő feladatot abban látja, hogy az emberi tudás, valamint a tudomány és technika fejlődését össze kell hangolni egy integrált könyvtári és információs rendszer kiépítésével.

(Autoref. alapján)

91/015

Stanowisko Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w sprawie funkcjonowania bibliotek w warunkach samorządu terytorialnego = Poradnik Bibl. 1990. 6.no. 11-12.p.

A Lengyel Könyvtáros Egyesület állásfoglalása a könyvtáraknak a helyi önkormányzatok feltételei között való működéséről

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Fenntartó szerv; Közművelődési könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az állam társadalmi-gazdasági-igazgatási átalakulásában a legnagyobb változással a közművelődési könyvtáraknak kell számolniuk, ui. ezek az intézmények a helyi önkormányzatok fenntartásába kerülnek. Általában feltételezhető: ez üdvös változás lesz, s az önkormányzatok gondoskodása folytán a közművelődési könyvtárak kiteljesítik kulturális-tájékoztató alapfunkciójukat.

Hogy ez bekövetkezzék, a könyvtáraknak is mindent meg kell tenniük közönségük jobb ellátása érdekében. Mindazonáltal a jövő felé való átmenet nem lesz könnyű. Ezért az államnak nem szabad "egy csapásra" kivonulnia a közművelődési könyvtárügy támogatásából.

Ha az állami garanciák nem születnének meg, számolni kell számos könyvtár elhalásával, a módszertani-tájékoztatási kapcsolatok megszüntével, a könyvtárközi szolgáltatások megbénulásával, ami a jelenlegi helyzethez képest hatalmas visszalépést jelentene.

Ezért fordult a Lengyel Könyvtáros Egyesület a szenátushoz, a szejmhez és a Kulturális Minisztériumhoz azzal a kéréssel, hogy akadályozza meg a közművelődési könyvtárügy ilyetén leépülését. Egyben a közvéleményt is felkéri: hallassa hangját a közművelődési könyvtárügy érdekében. Az Egyesület ugyanakkor felajánlja: minden központi szervnek és minden helyi önkormányzatnak szakmai segítséget nyújt a közművelődési könyvtárügy javára hozandó intézkedések kimunkálásában.

(Futala Tibor)

Lásd még 16, 85

Központi szolgáltatások

91/016

OU-LAN HU CHOU, Nancy: Chinese MARC database on CD-ROM = INSPEL. 24.vol. 1990. 2.no. 87-101.p. Bibliogr. 8 tétel.

Kínai MARC adatbázis CD-ROM-on

CD-ROM; Központi katalógus; Nemzeti könyvtár

1986-ban a Kínai köztársaság (Taiwan) nemzeti könyvtára (National Central Library, NCL) megkezdte az American Library Corporation *BiblioFile* nevű optikai lemezes bibliográfiai szolgáltató rendszerének használatát a nyugati nyelvű kiadványok referensz- ill. katalogizálási célú hasznosítására. Mivel a rendszer sikeresnek bizonyult, az NCL-ben elhatározták egy saját, kínai "BiblioFile" létrehozását.

Az optikai lemezek elkészítésére az NCL együttműködésre lépett az ITRI (Institute of Technology Research on Industry) fejlesztési laboratóriumával (Mechanical Science Laboratory), az első kínai CD-ROM rendszer (angol-kínai szótár) kifejlesztőjével. A kísérleti projekt célja az volt, hogy az NCL kínai MARC adatbázisát CD-ROM-ra rögzítve

- kiszélesítsék és kényelmesebbé tegyék az adatbázis információkeresésre való használatát;
- katalogizálási segédeszközzel szolgáljanak az ország könyvtárai számára, az igényeknek megfelelő szinten.

Kétféle bibliográfiai adattípus szolgáltatását tervezték:

- a kínai könyvek bibliográfiai rekordjai (1986-1987-ben kiadott könyvek, kb. 20 ezer rekord);
- a folyóiratrepertórium index-adatai (800 időszaki kiadvány 110 521 cikke, 1983. márciustól 1987. szeptemberig).

A kísérleti rendszer mind a monográfia- mind a cikkirodalom esetében hármas funkciót tölt be:

- online funkciók: információkeresés, rekordok módosítása, törlése, eredeti katalogizálás. Mivel a CD-ROM adatbevitelre-módosításra nem alkalmas (read only memory!), a kikeresett, szerkesztendő rekordokat mágneses hordozóra (szalag ill. lemez) rögzítik;
- offline funkciók: a mágneses hordozóra másolt fájlok alapján katalóguscédulák, cimkék, korrektúralapok, csereformátumok, indexek előállítása;
- a különféle célú találati fájlok megfelelő formátumban való megjelenítése.

Más megközelítésből nézve a rendszer a következő jellemzőkkel rendelkezik:

- sokrétű keresési funkciók: ismert ill. ismeretlen művek sokszempontú, használóbarát keresése Boole operátorokkal;
- rugalmas nyomtatási funkciók: a használók igénye szerint különféle nyomtatási formátumok;
- szerkesztési funkció: a mutatók segítségével kikeresett, mágneses hordozón rögzített rekordok szerkesztése, módosítása, törlése stb.

Mivel a kísérleti projekt sikeresnek bizonyult, sor kerülhet a lemezek széles körű forgalmazá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sára. Ezzel kapcsolatosan a következő feladatokat kell még megoldani:

- a rendszer barátságosabbá tétele (menük, böngészés);
- a hazai számítógépfejlesztés során a kínai karakterkészlet problémáinak fokozottabb figyelembevétele, a karakterkészlet kiterjesztése, nemzetközi szabványosítása;
- több és szélesebb körű bibliográfiai rekord (140 ezer monográfia-rekord (1981-1989) és 140 ezer cikk (1983-1989) forgalmazása.)

(Novák István)

91/017

BERG, Øivind: Avlevering av data til Norsk samkatalog for bøker = Synopsis. 21.arg. 1990. 4.no. 181-183.p.

Res. angol nyelven

Adatszolgáltatás a norvég központi könyvkatalógus számára

Könyvkatalógus; Központi katalógus -online

A projektben részt vevő 247 intézménynek több, mint a fele elektronikus formában szolgáltatja adatait, de az elmúlt 12 hónapban a résztvevőknek csak 65%-a juttatta el katalógusadatait az oslói egyetemi könyvtárba. A szerző szerint a vállalt kötelezettségüket teljesíteni nem tudó könyvtáraknak újra kell gondolniuk a projektben való részvételüket.

(Autoref.)

91/018

LOWELL, Gerald R.: Local systems and bibliographic utilities in 1992: a large research library perspective = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 3.no. 140-144.p.

A helyi rendszerek és a nagy bibliográfiai szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások közötti kapcsolat várható alakulása 1992-ben: a nagy tudományos könyvtárak perspektívái

Felmérés; Integrált gépi rendszer; Szolgáltatások átvétele; Szolgáltatások használata; Tájékoztatási vállalkozás; Tudományos és szakkönyvtárak

Az Egyesült Államokban a helyi könyvtári rendszerek elterjedése megváltoztatta az egyes könyvtárak viszonyát a nagy szolgáltató rendszerekkel. A cikk egy olyan felmérést ad közre és elemez, amely azt vizsgálja hogy a nagy tudományos könyvtárak előreláthatóan milyen mértékben fogják használni a helyi rendszereket, illetve a nagy, központi szolgáltató rendszereket 1992-ben. A felmérés tárgykörei: állománygyarapítás, katalogizálás, adatbázis-karbantartás, rekordátadás és authority control.

(Autoref.)

Lásd még 55

Együttműködés

91/019

HJELDE, Solveig: Samarbeid ved hogskolebibliotekene i Oslo og Akershus. Del 1-2. = Synopsis. 21.arg. 1990. 2; 3.no. 71-74.; 129-134.p.

Res. angol nyelven

Főiskolai könyvtárak együttműködése Oslo és Akershus között

Együttműködés -nemzeti; Felmérés; Főiskolai könyvtár; Normatívák, mutatószámok; Online információkeresés; Online katalógus; Szolgáltatások

1987-ben 33 főiskola könyvtárosait bízták meg, hogy mérjék fel szolgáltatásaikat, szem előtt tartva a további fejlesztés lehetőségeit. A tanulmány első részében a személyzeti normatívákat és a helyre vonatkozó igényeket állították össze, a második rész pedig az automatizálás és az online információkeresés helyzetét ismerteti. Az olvasókra irányuló első felmérések azt bizonyították, hogy az automatizált katalógusok igen népszerűek. További használói felmérések is folyamatban vannak.

(Autoref.)

Lásd még 7, 65

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jogi szabályozás

91/020

ENGELSTAD, Kirsten: Ny lov om avleveringsplikt for allment tilgjengelige dokumenter = Synopsis. 21.arg. 1990. 4.no. 157-161.p.

Res. angol nyelven

Uj kötelespéldány törvény Norvégiában

Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelespéldány

Az új kötelespéldány törvény az 1939-es régi törvényt váltja ki. Az új törvény értelmében 7 példányt kell beszolgáltatni a könyvekből és a folyóiratokból, az újságokból és más nyomtatott termékekből, a mikroformákból és a fényképekből; 2 példányt az ún. kombinált dokumentumokból, a hanglemezekből, videofelvételekből és géppel olvasható dokumentumokból; 1 példányt a Norwegian Broadcasting Corporation kiadványaiból. A szabályok rögzítik, hogy kiknek milyen anyagokat kell beszolgáltatniuk. A legtöbbet a nemzeti könyvtár kötelespéldány osztályának kell eljuttani, ahol a dokumentumokat tovább osztják az egyetemi könyvtárak számára, míg néhány intézmény közvetlenül juthat hozzá bizonyos speciális anyagokhoz.

(Autoref.)

Lásd még 62

Könyvtárosi hivatás

91/021

WILLS, Michael: The seven deadly sins of librarianship. 6. Lust: or "cooperation"; 7. Sloth: or conservatism = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 4.no.; 8.no. 292.; 589.p.

A könyvtárosság hét halálos bűne. 6. Vágy - vagy "együttműködés"; 7. Tunyaság - vagy: konzervativizmus

Előzményeit lásd: KDSZ 89/920, 90/50, 90/372, 90/655

Könyvtárosi hivatás

A testi-érzéki vágyat "társadalmi" bűnnek is nevezhetjük, mert egyedül nem követhető el. A könyvtárosoknak is van egy bűne, amely partnert igényel, sőt, általában több partnert. E bűn "együttműködés" álnéven került be a köztudatba.

Valamiféle együttműködés persze kívánatos, sőt, szükségszerű. A könyvtárosok meglepően lassan ismerték fel és fogadták el ezt; a független, teljesen önálló könyvtár képzete túlságosan is sokáig tartotta magát. Ma viszont a legtöbb együttműködés inkább hasonlít alkalmi szerelmi kalandok sorozatára, mint egy gyümölcsöző házasságra. Ezek a kalandok sok időt és energiát emésztenek fel, és az otthon, a család kárára szereznek kellemes perceket a résztvevőknek. Miután a könyvtárosok sokáig ellenáltak, most öncélúan, saját magáért folyik az együttműködés, tekintet nélkül arra, hogy az mennyire használ a könyvtár szolgáltatásainak és mennyibe kerül.

Ennek egyik oka az, hogy senki sem kívánja magának, hogy önzőnek, nem-együttműködőnek bélyegezzék, de méginkább arról van szó, hogy az együttműködés élvezetes a résztvevők számára. Könyvtárakat látogatni, utazgatni, kellemes kollégákkal elcsevegni, képviselni könyvtárunkat a konferenciákon stb. nem rossz, többek szerint mindenképpen jobb, mintha ezalatt dolgozni kellene.

Mi több, az együttműködést szorgalmazzák, sőt, megkövetelik a könyvtárakat finanszírozó testületek, amelyek abban a hitben élnek, hogy ezzel pénzt lehet megtakarítani. Ezek a könyvtárak tulajdonképpen mind ugyanazokat a könyveket és folyóiratokat veszik meg, s némelyiket alig használják. Ha együttműködnének - folytatódik az érvelés - kevesebbet kellene költeniük - ugyanazért. Ez meggyőzően hangzik - de vajon igaz-e? A legtöbb könyvtáros kételkedik abban, hogy a gyakorlatban számottevő pénzeket lehetne így megtakarítani, de ezt nehéz bebizonyítani - jobb inkább folytatni az együttműködést, és nem megzavarni a gazdasági vezetők boldogságát.

Az együttműködés két esetben lehet hasznos: ha informális, barátságra épülő, vagy ha a könyvtárak - a jó házassághoz hasonlóan - egy közös jó érdekében hatékonyan egybeolvasztják szolgáltatásaikat (ez utóbbit még nem igen próbálták ki: sok politikai és bürokratikus tényező szól ellene). De a már említett, affér-szintű

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

együttműködés, a maga találkozóival, tárgyalásaival, megállapodásaival, sértődéseivel és kiengeszteléseivel ritkán produktív.

A hatékony együttműködést sok minden gátolja. Így pl. minden intézmény jogosan ragaszkodik a sajátjához. Sokat beszélnek, de keveset tesznek az egybehangolt állománygyarapítás érdekében, de a hasonlóan logikus és sokkal könnyebben megvalósítható állományésszerűsítést - pl. a ritkán használt állományrészek átadását egy olyan könyvtárnak, ahol nagyobb szükség van rá - túl radikálisnak tartják és csak ritkán veszik fontolóra. Az olvasók is mind "saját" könyvtárukban szeretnék megtalálni azt, amit akarnak. Ha nincs meg, képesek hetekig várni a könyvtárközi kölcsönzésre, mint hogy átmenjenek egy másik könyvtárba, akár csak az utca másik oldalára.

Az együttműködés koronáján a drágakő természetesen a könyvtárközi kölcsönzés: a legtöbb próbálkozás ezzel kezdődik - és ezzel is végződhet. Az Egyesült Királyság könyvtárközi kölcsönzéseinek 75%-át mégis egyetlen intézmény, a BLDSC elégíti ki, amelyet nem együttműködési, hanem szolgáltatási célból hoztak létre.

Az együttműködés elégtelen hatékonyságát általában azért nem ismerik fel, mert amíg az együttműködéssel ill. anélkül történő akciók költségei összehasonlíthatók, magának az együttműködésnek a költségeit ritkán veszik figyelembe. Magas fizetésű könyvtárosok járnak koordinációs bizottsági és munkacsoport ülésekre, hogy terveket, költségvetéseket és szabványokat dolgozzanak ki. Elkerülhetetlen az ellenőrzés, a késedelem, a kompromisszumok. S ha balul üt ki a dolog, nem könnyű kiszállni: ha elköteleztük magunkat, nem hagyhatjuk cserben kollégáinkat. Tehát az együttműködés kiadásai a helyi kiadások terhére történnek, pedig az utóbbiak köztudottan fontosabbak.

Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint az együttműködésre épülő automatizálás. Ha azokat a csillagászati összegeket, amelyeket kezdetben automatizált rendszerek közös kifejlesztésébe fektettek, azonnal önálló és forgalmazható termékek létrehozására fordították volna, akkor az Egyesült Királyságnak komolyabb részesedése lenne a most az Egyesült Államok által uralt piacon.

A könyvtárak és könyvtárosok legyenek egymással baráti viszonyban és dolgozzanak együtt annak érdekében, hogy a legjobb szolgáltatásokat nyújtsák olvasóiknak. De óvakodjanak a formális együttműködéstől, mert jóllehet ez kellemes, amíg tart, de nem valószínű, hogy annak a szolgálatnak az érdekeit szolgálja, ami miatt életre hívták.

***

A könyvtárosoknak könnyű mentséget találni arra, hogy óvakodnak a változtatásoktól: rengeteg katalóguscédulát vagy rekordot kellene átírni, sok-sok könyvet átrendezni, újraképezni a használókat - mondhatják, s ez igaz is.

A tunyaság bűne, amitől a könyvtárosoknak óvakodniuk kell, az a megalapozatlan konzervatizmus. Az a mentális lustaság, amely habozás nélkül elfogadja a hagyományos megoldásokat, a konvencionális bölcsességet, s nem méri fel kritikus szemmel, hogy az alkalmazott módszer mennyire oldja meg a szóban lévő problémát.

A hagyományos megoldás *lehet* a legjobb, de az a tény, hogy mások is ezt alkalmazzák, még nem biztosíték erre. Elképzelhető, hogy ők is csak másokat utánoztak, s már meg is bánták.

A konvencionális megoldások használatát olykor a szabványosítás szükségességével igazolják. A szabványosítás, a szabványokhoz való ragaszkodás valóban fontos lehet, pl. más intézményekkel való kommunikáció esetén. A legtöbb könyvtári folyamatra viszont ez nem vonatkozik. A szabványok alkalmazásának megvan a büntetése: állandósítja az elégtelen, elavult módszereket. Minden alkalmazást ezért egyedileg kell elbírálni. Igen gyakran csak azért használják gondolkodás nélkül a szabványt, mert az létezik. Tunyaságunk azt sugallja, hogy amit mások használnak, az jó, pedig a haladás érdekében valakinek egyszer ki kell lépni a sorból.

Persze a tunyaság kísértése nagy. A könyvtárügyben nem könnyű valamit úttörő módon kigondolni. A könyvtáraknak a nagyságukból adódó nehézkességük miatt egy rossz döntésért magas árat kell fizetni, ezért nagy a kísértés arra, hogy a mások által járt utakon haladjunk.

A konzervatizmus elterjedtségét és mély gyökereit bizonyítja az irodalomkutatási gyakorlat. Ha valaki cikket ír egy problémáról, akkor legtöbbször kevésbé foglalkozik magának a problémának az elemzésével és a lehetséges megoldásokkal, mint azzal, hogy áttekinti, hogy milyen megoldásokat alkazmaznak mások az országban, esetleg a világban, s csak minimális kísérle-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tet tesz arra, hogy ezeket értékelje. Az éppen alkalmazott gyakorlat áttekintéséről sokan azt gondolják, hogy ez megoldást ad. Márpedig az "ami van, az jó" elv csak a tunyaság malmára hajtja a vizet.

Igy például a felmérések "bebizonyították", hogy az LC osztályozási rendszere a legjobb az egyetemi könyvtárak számára, a Dewey-féle TO a közművelődési, az ETO pedig a szakkönyvtárak számára. Magának az osztályozásnak a funkcióját az OPAC korában (ami bizonyára nem igazolna semmiféle részletező tárgyköri osztályozást) nem vizsgálják. Nem arról van szó, hogy a jelen gyakorlat áttekintése nem lehet érdekes - a baj az, hogy a könyvtárügyben ez helyettesíti a probléma átgondolását és a kutatást.

Egy probléma elsőkézből való megoldásának hasznát jól bizonyítja a BLDSC létrehozása, amit sok könyvtáros erős szkepticizmussal, ha nem határozott ellenségességgel szemlélt egészen addig, amíg a szolgáltatás beindult. Először a könyvtárügy történetében egy olyan megoldást alkalmaztak, amire még nem volt példa - minden használó maximális megelégedésére. Nem érdektelen megemlíteni, hogy a gondolat atyja, Dr.D.J.Urquhart nem könyvtáros volt.

A konzervatizmus ellentéteként az sem helyes, ha azonnal rávetjük magunkat minden új technológiai divatra, ahogyan erre néhányan igencsak hajlamosak. Ez is lehet pazarló és inproduktív. A könyvtárosoknak - maguk mögött tudva könyvtáruk nagy tehetetlenségi nyomatékát - talán a nyúl helyett a teknőst kellene utánozniuk, mindig elkerülve a tunyaságot - a gondolkodás nélküli konzervatizmust. A teknős kitartóan haladt a jó irányba, és nem valószínű, hogy megnyerte volna a versenyt, ha közben elalszik.

(Novák István)

91/022

ŻMIGRODSKI, Zbigniew: Dziesięć "grzechów głównych" współczesnego bibliotekarza = Prz.Bibl. 57.rocz. 1989. 3.no. 223-231.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A mai könyvtáros tíz "főbűne"

Könyvtárosi hivatás

A könyvtárügy - nem utolsósorban a könyvtárosok érdemeként - a legutóbbi évtizedekben hatalmas fejlődésen ment keresztül. Mindazonáltal számos könyvtár működésében egy sor negatívum is megfigyelhető. E meglehetősen jellemző negatívumok ugyancsak a könyvtáros, a könyvtárosok személyére vezethetők vissza.

A "tíz főbűnné" kerekedő negatívum-lista az alábbi:

A legáltalánosabb - egyszersmind az első - "főbűn", ha a könyvtár a személyzet kényelmét követve működik. Megnyilvánulási formái: a személyzet kényelmét szolgáló nyitvatartási idő, nyári zárvatartás, az olvasók utasítgatása, fecsegés az olvasók előtt, várakoztatás, az olvasók túlzott adminisztrációval való megterhelése, kivételező kölcsönzés, a zárórát jóval megelőző "kiutálás" stb.

A második "főbűn" a hatóságok-fenntartóságok kívánságainak elvtelen kiszolgálása a főfunkció, az olvasószolgálat elhanyagolásával párhuzamosan. Ide tartoznak a "könyvtáridegen" rendezvények, a "látványos dolgok".

Meglehetősen jellemző - s ez a harmadik "főbűn" - a minden áron való korszerűsödés követelése, ami együtt jár a rendeltetésszerű feladatok elhanyagolásával. Ilyen pl. az indokolatlan számítógépesítés, az önálló állománygyarapításról való lemondás.

A negyedik "főbűn" az egyes munkaterületek egoizmusa, ami főként a nagykönyvtári szervezeti egységek elzárkózásában, véd- és dacszövetségében figyelhető meg. Ha egy-egy könyvtár viselkedik így saját könyvtári környezetében, az az ötödik "főbűn".

A hatodik "főbűnként" az "igazgatósdit" kell megemlíteni. Az ebben leledző vezető elzárkózik a munkatársaktól, tekintélyelvűen viselkedik, pártolja a gazsulálókat, az "oszd meg és uralkodj" jegyében teszi intézményét kellemetlen munkahellyé.

A "csendes" működés vehető a hetedik "főbűnnek". Miközben az olvasók számára valóban csendet és nyugalmat kell biztosítani, ezzel párhuzamosan nem szabad elhanyagolni a PR-munkát. Az ilyen "csendes" működés egyenlő a közönség megvetésével.

A "csendes" működés súlyosabb esetei: a "csukott szemmel" való tevékenység és a "lesz, ahogy lesz" magatartás. Ez a nyolcadik és a kilencedik "főbűn". Mindkettő a teljes leépülés felé vezeti a könyvtárat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

És végül: a tizedik "főbűn" az idő, a munkaerő és a lényeg elherdálása. Sajnos, ez a csúfos végkifejlet előtti állapot évekig is eltarthat, s csak aztán derül ki a teljes csőd. Elgondolni is rossz: mibe került egy-egy könyvtár ide való eljutása.

(Futala Tibor)

91/023

SCHUMAN, Patricia Glass: The image of librarians: substance or shadow? = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 2.no. 86-89.p. Bibliogr. 8 tétel.

A könyvtárosok hivatásképe: lényeg vagy árnykép?

Könyvtárosi hivatás

A könyvtáros ma gyakori viták tárgya, a kérdést azonban sokan a múltban kialakult sztereotip vonások oldaláról közelítik meg. A közvélemény kevéssé ismeri a könyvtárosok tevékenységének lényegét és azt, hogy ennek sikeres ellátásához milyen képességek szükségesek, minthogy a kívülállók többsége gyermekkorában alakította ki a maga pályaképét a könyvtárosról, elsősorban külsődleges vonások alapján. A döntő probléma napjainkban voltaképpen az, hogy mit tehet a könyvtáros az információk megnövekedett jelentőségének korszakában. Ha nem ennek ismeretében alakítja ki egyrészt a könyvtáros, másrészt a használó a könyvtárosi hivatásképet, akkor nem tudja megragadni annak lényeges vonásait, hanem csak árnyképet tud erről formálni.

A könyvtárosoknak mindenekelőtt tudniuk kell, hogy olyan hivatás művelői, amelynek lényege nemcsak az információk szervezése és megőrzése, hanem azok terjesztése, szétsugárzása is. Minthogy az információ a tudás és a hatalom fontos tényezője, a könyvtárosi hivatás hatása is igen nagy az említett funkciók következtében. A korábbi kép, amely a hivatás lényegét a dokumentumok szervezésében és megőrzésében látta, sokáig hátráltatta a helyes, korszerű hivatáskép kialakulását. Az információs társadalom aktív könyvtárosokat kíván az információk áramoltatásában, nem pedig pusztán csak az emberi tudás dokumentumainak őrzőit.

A hivatáskép-problémák közül egyesek abból a tényből erednek, hogy a hivatás a könyvtárakat helyezi előtérbe, nem pedig a könyvtárosokat. A (leendő) használóknak azt mondani, hogy jöjjenek a könyvtárba, azaz egy épületbe, ez egészen más, mint arra buzdítani őket, hogy információs problémáikat tárgyalják meg jól képzett, kellő gyakorlattal rendelkező könyvtáros szakemberrel. Gondosan megtervezett közönségszolgálatot és közösségi kapcsolatokat kell kifejleszteni, hogy a könyvtárosokról alkotott hagyományos felfogás megváltozzék, és mint problémák megismerésére és megoldásának támogatására vállalkozó dinamikus információs hivatás részesei, tagjai nyerjenek elismerést.

A könyvtároskép kialakítása szempontjából nem közömbös a könyvtári segédszemélyzet (paraprofessionals) mikénti alkalmazásának, munkaköri feladatainak meghatározása sem, mivel sokszor ez a réteg érintkezik a használókkal. Ezért gondosan fel kell őket készíteni feladataik ellátására, a teendők pontos meghatározásával. Például a referensz feladatoknak egyedül segédszemélyzettel történő ellátása súlyos problémákat okozhat, amelyek kedvezőtlenül hathatnak a könyvtárosi pályakép kialakulására.

A korszerű könyvtároshivatás tehát rugalmas és dinamikus, mely vonások azonban csak akkor épülnek be a hivatással kapcsolatos pályaképbe is, ha a könyvtárosok bíznak önmagukban, és kellő magabiztossággal látják el feladataikat, megragadják a kezdeményezés lehetőségeit, ily módon is hangsúlyt adva e hivatás fontosságának.

(Balázs János)

Oktatás és továbbképzés

91/024

AULD, Lawrence W.S.: Seven imperatives for library education = Libr.J. 115.vol. 1990. 8.no. 55-59.p.

A könyvtárosképzés hét fontos kérdése

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Tanterv, óraterv

A könyvtárosképzés megújítása érdekében a szerző elemzi a jelenlegi helyzetet, és kijelöli az előrevivő irányokat. Mondanivalóját hét témakör szerint csoportosítja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. Az egyetemi könyvtárosképzésben szembekerül a tudományosság igénye a szakmai gyakorlattal, a kutatás az elkötelezett könyvtári munkával. Az oktatókkal szemben támasztott követelmény a kutatás és a publikálás, és erre készítik fel a hallgatókat is, a könyvtárosképzésben viszont első helyre kerül a szakmai munkára, a szolgálatra való felkészítés, és háttérbe szorul a kutatóvá nevelés. A tapasztalatok szerint e két szemlélet között egyensúlyt kell teremteni, mert csak így érhető el, hogy egyetemi szintűnek ismerjék el a könyvtárosképzést, ami elengedhetetlen a szakma presztízse szempontjából.

2. A könyvtártudomány és az informatika ma már nem választható el egymástól, a könyvtárosképzés tantervében helyet kell kapnia az informatikának. A fejlett országok könyvtáraiban rendkívül nagy szerepe van az informatikának, a fejlődő vagy éppenséggel elmaradott helyeken viszont a "hagyományos" könyvtári munkára kell felkészülni.

3. Az egyetemi képzésben az egyes programoknak egymásra kell épülniük a kétéves asszisztensképzéstől a doktorátusig. Ugyanakkor a követelményeket az egyes szinteken pontosan meg kell határozni, csak így lehet elérni, hogy a végzettek tisztában legyenek szerepükkel, azzal hogy milyen feladatok ellátására készítették fel őket, a munkáltatók pedig azzal, hogy milyen munkakör betöltésére alkalmazhatók.

4. Elsősorban amerikai probléma, de más országokban is célszerű elősegíteni az ott élő nemzeti kisebbségek arányának megfelelő részvételt a könyvtárosképzésben. Mivel a társadalmi követelmények között nem tekintik elsőrendű fontosságúnak a kisebbségi könyvtárosok képzését, az oktatási intézmények feladata a helyzet javítása, megfelelő propagandával.

5. Az amerikai könyvtárosképzés az Egyesült Államok könyvtárainak igényeihez és elvárásaihoz igazodva alakítja ki tantervét. Nem hanyagolható el viszont a külföldi hallgatókkal szemben saját országukban támasztott követelmény, illetve a külföldön munkát vállaló könyvtárosok helyzete, amit a szélesebb látókör kialakításával, az eltérő sajátosságok megismertetésével lehet könnyebbé tenni.

6. Tapasztalatok szerint az oktatási intézmény legkisebb egysége a könyvtártudományi tanszék. Gyakran nem kap önálló státuszt, hanem egy tanszékcsoport része. A gazdálkodás és a presztízs szempontjából ennek előnyei és hátrányai is vannak. Feltétlenül fontos továbbképző tanfolyamok, szakmai rendezvények segítségével emelni a rangját. Az egyetemi könyvtárral szoros kapcsolatban kell lennie, mert csak így valósítható meg az elmélet és a gyakorlat egysége.

7. Egyensúlyt kell teremteni az általános profilú és a szakosító képzés között. A túlzottan specializált tanterv kevés diákot vonz a későbbi elhelyezkedési nehézségek miatt. Ugyanakkor minden képző intézménynek egyéni arculattal kell rendelkeznie, ki kell aknáznia saját lehetőségeit, és két-három területen mélyebb ismereteket adni.

(Pappné Farkas Klára)

91/025

MARQUES DE OLIVIERA, Silas: Foreign students in American LIS schools: a historical and statistical survey = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 31.vol. 1990. 1.no. 33-47.p. Bibliogr.

Külföldi hallgatók amerikai könyvtáros iskolákban: történeti és statisztikai felmérés

Felmérés; Könyvtárosképző intézmény; Külföldi hallgató; Statisztika [forma]

A cikk egy statisztikai felmérést ad közre, amely a külföldi hallgatók amerikai könyvtáros iskolákban való részvételét tárja fel 1800 és 1988 között. Az adatokat az egyes külföldi országok szerint csoportosítva megállapítja az egyes régiókra jellemző trendeket, amelyek szerint növekvőben van az amerikai könyvtáros iskolákban tanuló ázsiai hallgatók száma, mialatt az európai hallgatók száma erősen csökken.

(Autoref.)

91/026

HÜTTEMAN, Lutz: Information training for Africa: the role of the German Foundation for International Development (DSE) = Inf.Dev. 6.vol. 1990. 2.no. 84-88.p. Bibliogr. 7 tétel.

Tájékoztatási szakemberképzés Afrika számára: a Német Nemzetközi Fejlesztési Alapítvány szerepe

Alapítvány; Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Német Alapítvány a Nemzetközi Fejlődésért (Deutsche Stiftung für internationale Entwicklung, DSE) 1959-ben alakult azzal a céllal, hogy kölcsönös vélemény- és tapasztalatcserék révén javítsa a Német Szövetségi Köztársaság és a fejlődő országok közötti kapcsolatokat. Az intézmény Berlinben van, de szakosított szervezetei az NSZK különböző területein működnek. A DSE Bonnban lévő oktatási, tudományos és dokumentációs központjának programjai az alapoktatásra, a felsőoktatásra, a természet- és műszaki tudományokra, valamint a dokumentációra és információra koncentrálnak.

(Autoref.)

91/027

QI, Li: L'enseignement supérieur des sciences de l'information en Chine = Documentaliste. 27.vol. 1990. 3.no. 153-155.p.

Res. angol nyelven

Az információtudomány felsőoktatási szintű oktatása Kínában

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Összehasonlító könyvtártudomány

Könyvtár- és információtudományt kb. 50 kínai egyetemen oktatnak. A jelen cikk ismerteti az oktatás különféle típusait, ezek szervezeti rendjét és tartalmát, valamint a diploma utáni elhelyezkedési kilátásokat. A kínai és francia felsőoktatást a következő szempontokból hasonlítja össze: hallgatótoborzás, tanrendek és oktató személyzet.

(Autoref.)

91/028

Continuing education of reference librarians = Ref.Libr. no. 30. 1990. 1-268.p.

Referensz-könyvtárosok továbbképzése

Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosetika; Online információkeresés; Referensz; Továbbképzés; Vezetés

A Reference Librarian tematikus száma a következő fejezetcímeket tartalmazza: A referensz-könyvtárosok továbbképzésének áttekintése (10 cikk); Nézetek az oktatásról és képzésről (7 cikk); Vezetési szempontok (3 cikk). A tematikus szám szerkesztője, Bill Katz azt a következtetést vonja le a témáról, hogy a továbbképzés vagy "folytatódó képzés", mint a neve is mutatja, folytatódik. A legjobb képzési programok kidolgozása pedig egy soha véget nem érő folyamat a fő cél érdekében, nevezetesen, hogy a könyvtáros megfelelő szakmai tekintélyt élvezhessen munkahelyén.

Szabványok, normatívák

91/029

Role of standards in sci-tech libraries = Sci.Technol.Libr. 10.vol. 1990. 3.no. 1-90.p.

A szabványok (mint dokumentumtípusok) szerepe a tudományos-műszaki könyvtárak állományában

Egyetemi könyvtár; Különgyűjtemény -műszaki; Szabvány; Szabványtár; Szakkönyvtár -műszaki; Tájékoztatás -műszaki

A Science & Technology Libraries jelen tematikus száma a következő cikkekből áll: Mi legyen: minőségi szabványügyi tájékoztatás vagy csak szabványgyűjtemény?; A Cleveland Public Library tudományos-műszaki részlegének szabványgyűjteménye; Szabványok a Frito-Lay vállalati könyvtárban; Szabványgyűjtemények felsőoktatási könyvtárakban; Vezetés-kutatás és az amerikai National Institute of Standards and Technology kutatási tájékoztatási központja; Szabványügyi tájékoztatási szolgáltatások - az IHS (Information Handling Services) bemutatása.

91/030

KOLEGAEVA, S.D. - ASTAPOVIČ, E.G.: Kakie pokazateli nužny bibliotekam? = Naučn.Teh.Bibl.SSSR. 1990. 6.no. 11-20.p. Bibliogr. 16 tétel.

Milyen mutatókra van a könyvtáraknak szükségük?

Normatívák, mutatószámok

A cikk elemzi a könyvtári termékek és szolgáltatások jelenlegi normatíva-rendszerét, és egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olyan egységesített statisztikai mutatórendszert ad közre, amelyet az ágazati könyvtári rendszerek hatékonyan hasznosíthatnának.

(Autoref.)

Egyesületek, konferenciák

91/031

SZUL, Tadeusz J.: O reformie SBP = Bibliotekarz. 56 [57].rok. 1990. 4.no. 27-29.p.

A Lengyel Könyvtáros Egyesület reformjáról

Egyesület -könyvtári -nemzeti

Miközben több szakember úgy vélekedik, hogy nem szabad siettetni a Lengyel Könyvtáros Egyesület reformját, igazában máris elkésett ez a reform. De: jobb később, mint soha.

Mindenekelőtt új szervezeti és működési szabályzatra van szükség. Ennek kimunkálása ugyan nehéz, de semmiképpen sem lehetetlen feladat. A következőket kell kodifikálni benne: ki kell mondani az alapegységek - a különféle körök és szekciók - autonómiáját, beleértve a pénzügyi autonómiát is; ki kell mondani, hogy a nagykönyvtárak igazgatói vezetői funkciókat nem láthatnak el az egyesületben; az egyesületi tagságnak könyvtárosi képzettséghez kell kötődnie, míg a nem könyvtárosi képzettségűek csak pártoló tagok lehetnek. Ezáltal az Egyesület - tudatosan - elit-szervezetté válik, olyan szervezetté, amelyhez megtisztelő dolog lesz tartozni.

Pontosan meg kell határozni az Egyesület feladatait is. Így: az Egyesületnek nagyobb szerepet kell kapnia a könyvtárosképzésben, a minősítési követelmények megszabásában, a különféle állami és egyesületi kitüntetések odaítélésében, a jelentős könyvtárak igazgatói funkcióira kiírt pályázatok elbírálásában, a könyvtári fejlesztési tervek véleményezésében, a könyvtári szakértők delegálásában, a szakma nyugdíjasaival való törődésben, a képesítési-alkalmazási követelmények kimunkálásában.

Ha a fenti javaslatokat az Egyesület - természetesen szakmai vitákat és tisztázásokat követően - elfogadja, bekövetkezik újjászületése. Ha nem, akkor egy új egyesület fog megszületni.

(Futala Tibor)

91/032

Program Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 1989-1993 = Bibliotekarz. 56 [57].rok. 1990. 4.no. 19-24.p.

A Lengyel Könyvtáros Egyesület 1989 és 1993 közötti programja

Egyesület -könyvtári -nemzeti

A program bevezetőjében leszögezi, hogy a Lengyel Könyvtáros Egyesület az ország és a könyvtárügy jövőjét illetően egyaránt optimista, s ezt az optimizmust munkájával maga is indokolttá kívánja tenni. Mindazonáltal programjában csupa negatív jelenségből kell kiindulnia, nevezetesen a lengyel könyvtárügy elmaradottságából, a működési költségek elégtelenségéből, a szakmát gyakorlók nehéz anyagi helyzetéből.

Független szakmai egyesületként az elkövetkező négy évben ezért a következő irányokban kívánja erősíteni tevékenységét: saját szervezetének megerősítése, a könyvtárügy érdekeinek védelme, részvétel a racionális könyvtárpolitika kialakításában, a korszerű könyvtártudományi gondolkodás támogatása, a korszerű technikák és technológiák beiktatása a könyvtári-tájékoztatási gyakorlatba, a könyvtári személyzet képesítésének fejlesztése, a nemzetközi együttműködés bővítése.

Az e programot szolgáló formák és módszerek között minden szokásos egyesületi forma és módszer fellelhető. A nagyobb vállalkozások közül a következőket érdemes megemlíteni: "kísérlet" az Egyesület országos konferenciájának összehívására; a könyvtárosok és szaktájékoztatók életkörülményeinek felmérése; a tanácsadó szolgálat megszervezése, az állást keresők segítése; a szükséges jogszabályok kezdeményezése; intenzív közönségtájékoztatás a könyvtárügy méltányosabb társadalmi megítélésének érdekében; szakmai projektek irányítása az új technikák és technológiák elterjesztése szándékával; a különböző könyvtári munkakörök megkívánta képesítések meghatározása; a képzési követelmények kimunkálása; intenzív szakmai publikációs tevékenység előmozdítása; a lengyel könyvtárügy eredményeinek és gondjainak szisztematikus külföldi ismertetése, nem utolsósorban a külföldi segítség (kiadványok ajándékozása, ösztöndíjak szerzése, projekt-támogatások biztosítása stb.) reményében.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

91/033

LOUW, Anna: Evolution from occupational association to professional institute = South Afr.J.Libr.Inf.Sci. 58.vol. 1990. 2.no. 147-154.p. Bibliogr. 35 tétel.

A Dél-afrikai Köztársaság könyvtáros egyesületének fejlődése

Egyesület -könyvtári -nemzeti

Tíz évvel azután, hogy a South African Library Association (SALA) South African Institute for Librarianship and Information Science (SAILIS) néven újjáalakult, a szerző megvizsgálja az egyesület történetét és fejlődését. A SALA a könyvtárak és könyvtárosok ügyében érdekelt egyének és szervezetek egyesülete volt, míg a SAILIS egy szakmai szervezet, amelyet szakmai képesítéssel rendelkező tagok irányítanak. A fejlődést a "professzionalizmusról" és a az egyesület további "professzionalizálásáról" kifejtett gondolatok fényében tekinti át.

(Autoref.)

Lásd még 15

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

91/034

JAKAC-BIZJAK, Vilenka: Nacionalna knjižnica na razpotju = Knjižnica. 33.vol. 1989. 3/4.no. 157-166.p. Bibliogr. 7 tétel.

Res. angol nyelven

Nemzeti könyvtárak válaszúton

Gépi információkeresési rendszer; Nemzeti könyvtár

A cikk azt vizsgálja, hogy mi a nemzeti könyvtárak szerepe a tájékoztatási rendszerekben. A modern információs rendszerekhez való alkalmazkodás érdekében újra kell gondolni tevékenységi körüket. A ljubljanai Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Narodna in universitetna knjižnica) kialakította egy minden információs igényt kielégítő, hatékony tájékoztatási rendszer feltételeit.

(Autoref.)

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

91/035

BROGAN, Martha L.: Trends in international education: new imperatives in academic librarianship = Coll.Res.Libr. 51.vol. 1990. 3.no. 196-206.p. Bibliogr.

Irányzatok a nemzetközi oktatásban: új követelmények az egyetemi könyvtárosság terén

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Idegen nyelvű irodalom; Oktatásügy

Az egyetemi könyvtárnak az oktatás szolgálatában kell állnia, rugalmasan alkalmazkodva minden tantervi változtatáshoz. Az amerikai felsőoktatási rendszerben az oktatás nemzetközi vonatkozásainak kérdései öt pontban foglalhatók össze, s ezek jelentős hatással vannak az egyetemi könyvtárakra is.

1. Az idegennyelv-oktatás rendszerének korszerűsítése révén az egyes szintek szervesen épülnek egymásra. Míg korábban általában német, francia vagy spanyol volt a választott nyelv, az utóbbi időben számottevően megemelkedett a japánul, kínaiul vagy oroszul tanulók száma, a német nyelv iránti érdeklődés viszont visszaesett. Ezen tendenciákhoz alkalmazkodnia kell az egyetemi könyvtár nyelvanyag gyűjteményének. Megfigyelhető továbbá az idegennyelvű szakirodalom iránti igény megnövekedése, például a japán gazdaságról vagy a német műszaki eredményekről szóló műveket egyre gyakrabban keresik a könyvtárban.

2. Korábban kevesen éltek azzal a lehetőséggel, hogy egy-két szemesztert külföldi egyetemen hallgassanak, lehetővé téve az illető ország kultúrájának megismerését, a népek közötti kapcsolatok kialakítását. Ma már a képzési rendszer-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

be iktatva a tudás megszerzését célozza, a nemzetközi tapasztalatok hasznosítását van hivatva előmozdítani. A diákcsere programokra vonatkozó tudnivalókról az egyetemi könyvtárban lehet tájékozódni, csakúgy mint az egyes országok gazdasági-társadalmi viszonyairól.

3. "Nemzetköziesített" tantervek kidolgozása és bevezetése az egyetemeken tág lehetőségeket nyújt a hallgatóknak a sokoldalú tudás megszerzésére. A vendéghallgatók is könnyebben tudják tanulmányaikba iktatni a külföldi képzést. A könyvtárnak biztosítania kell a nemzetközi információs rendszerekhez való hozzáférést.

4. Az Egyesült Államok egyetemein tanuló külföldi diákok szerepe nem hanyagolható el az oktatásban. Saját tapasztalataik, ismereteik révén lehetővé válnak a többszempontú elemzések. Hatékonyságuk segítésére a könyvtárnak minden olyan adatot szolgáltatnia kell, amely alátámasztja a külföldi helyzet értékelésének egyes állításait.

5. A technikai segítség és a nemzetközi fejlesztés az utóbbi évtizedekben főleg a fejlődő országok támogatását jelenti, ezek általában közgazdasági, élelmiszeripari, biotechnológiai és számítástechnikai programok. A könyvtárosok szerepe nem korlátozódik e vonatkozásban az információszolgáltatásra, tevékenyen részt kell venniük a könyvtári munka megszervezésében, a könyvtári személyzet képzésében.

Az Egyetemi és Tudományos Könyvtárak Egyesülete (Association of College and Research Libraries) vezető szerepet vállal a feladatok összehangolásában, kapcsolatot tart a nemzeti és nemzetközi szervezetekkel, közvetít a könyvtáros cserekapcsolatokban, segít a megfelelő intézmények kiválasztásában, szakmai felügyeletet, szakértőket biztosít az említett kérdésekben, tanácsokat ad az alapítványok, támogatások, ösztöndíjak megszerzéséhez, kidolgozza az egyetemi könyvtárosok képzésére vonatkozó irányelveket.

(Pappné Farkas Klára)

Lásd még 3, 19, 69, 71, 89, 93

Közművelődési könyvtárak

91/036

SHAW, Martyn: Top Valley: a joint-use success story = Sch.Libr. 38.vol. 1990. 2.no. 51-55.p.

Sikeres kettős funkció: a Top Valley Joint Library, Nottingham

Iskolai könyvtár; Kettős funkciójú könyvtár; Megyei könyvtár

A többfunkciójú könyvtár kézenfekvő ötlete mintegy száz éves, mégis kevés sikerrel működő ilyen könyvtárról számol be a szakirodalom. E kevesek közé tartozik a Top Valley közművelődési és iskolai könyvtár az angliai Nottingham északi peremén. A hét négy napján egyszerre tudja fogadni a neki helyet adó középiskola tanulóit és a helyi lakosokat - ezt körültekintő elhelyezéssel és berendezéssel, valamint hozzáértő személyzettel és jól szervezett munkabeosztással érték el.

A város két közeli, de egymástól elkülönülő lakótelepe 16 ezer lakosának könyvtári ellátását nehéz volt megoldani. 1976-ban a két terület között elhelyezkedő középiskola igazgatója felajánlotta, hogy az iskolai könyvtár helyiségeit megnyitja a környék lakossága előtt, s ezt a javaslatot a megyei könyvtár elfogadta. Azonban a könyvtár épületen belüli elhelyezkedése sok gondot okozott, ezért a nyolcvanas évek elején, mikor erre anyagi lehetőség adódott, a földszinti előtérből nyíló néhány helyiséget átépítették, és 1983-ban ide költöztették az állományt. Így a könyvtár az iskola és az utca felől is megközelíthető lett, ettől kezdve a forgalom megduplázódott. Az összenyitott, 600 m^2-es helyiséget úgy rendezték be, hogy a könyvtárba más-más céllal jövők ne zavarják egymást.

Sikerült elkerülniük azt a gyakori hibát, hogy közös falakon belül párhuzamos szolgáltatásokat szervezzenek a különböző olvasói rétegeknek, márpedig ez a kettős funkciójú könyvtár egyik kulcskérdése. A könyvtár élén a megyei könyvtár által kinevezett szakképzett könyvtáros áll, aki mindkét olvasói csoportnak nyújtott szolgáltatásokat megtervezi, és az iskolaigazgatónak, valamint a könyvtári szakfelügyeletnek is felelősséggel tartozik. Mellette hat főállású ill. részmunkaidős könyvtáros asszisztens dolgozik.

A könyvtár az oktatáshoz szükséges anyagot az iskola költségvetéséből veszi meg, a tanárokkal egyetértésben. A pedagógusok emellett a megyei taneszköztárat is igénybe vehetik. A közművelődési könyvtári funkció ellátásához pedig a megyei könyvtár a körzet hat könyvtárának kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zösen gyarapít, s az anyag egy részét letétként vándoroltatja közöttük.

A megye fizeti továbbá az újságokat, zenei kazettákat és a számítógépes információszolgáltatást (PRESTEL, NERIS stb.). A különböző források ellenére a Top Valley-ben alapelv, hogy minden olvasó mindenhez hozzáférhet, ami főleg az iskola számára nagy nyereség. Az állományon kívül a könyvtár használóképzést biztosít a diákoknak, továbbá a környék időseit és betegeit testreszabott szolgáltatásokkal látja el (pl. letét kihelyezése az idősek otthonába stb.). Külön foglalkozik a kisgyerekekkel és az elemi iskolásokkal is, akik így a középiskola első osztályába kerülve már otthonosan mozognak a könyvtárban.

(Kaposváriné Dányi Éva)

Lásd még 54, 77, 81

Tudományos és szakkönyvtárak

91/037

CHEN, Ching-chih: Bibliotheca Alexandrina comes to life again after 2,000 years: Is there a place for new information technology? = Microcomp.Inf.Manage. 7.vol. 1990. 1.no. 75-82.p. Bibliogr.

2000 év elmúltával újra életre kel az Alexandriai Könyvtár: van-e helye benne az új információtechnológiáknak?

Lásd még: KDSZ 88/606

Általános tudományos könyvtár; Információtechnológia; Könyvtárépület -tudományos és szakkönyvtári

Az Unesco és a Nemzetközi Építész Szövetség (International Union of Architects) 1988-ban pályázatot írt ki a III. évezred fordulójára újra felépítendő Bibliotheca Alexandrina épületének megtervezésére. Az első díjat egy nemzetközi team nyerte el, mely a Shohetta Arkitektur Landskap and Associates of Norway képviseletében nyújtotta be tervét.

A győztes pályamű az ősi egyiptomi kultúra és Alexandria város beható tanulmányozásán alapul. Alakja - döntött korong - a Napot szimbolizálja, elhelyezkedése az emberi kultúra fejlődésére utal az időben: a korong alsó pereme a földbe süllyed, a másik kiemelkedik. A korong síkja a tenger felé néz.

Az olvasókat a központi, Callimachusról elnevezett terem fogadja majd. Itt lesznek az olvasószolgálati pultok, a kölcsönzési adminisztráció, az OPAC katalógusok, itt lehet majd a külföldi gépi adatbázisokban keresni és fénymásolatot csinálni. Innen lehet majd az audiovizuális és elektronikus médiák részlegébe és a zenei részlegbe belépni. Mindkét részlegben a személyzet fogja a dokumentumokat és a berendezéseket az olvasók rendelkezésére bocsátani, és e kölcsönzési műveleteket a központi nyilvántartásba is bevezetik majd terminálok segítségével, hogy védekezzenek a lopások ellen. A helyiségek huzalozása, megvilágítása, berendezése flexibilis lesz, hogy az eszközök technikai fejlődéséhez alkalmazkodni tudjon.

A tervezés alapelveit ismertető dokumentum, mely 1988-ban készült, a nem-könyvjellegű dokumentumok részlegeiben még a hagyományos technikai megoldásokkal számol, az optikailemez-technika tervezését mint a jövő feladatát említi meg. Ezen az idő már túllépett, már a tervezés szakaszában figyelembe kell venni az interaktív médiákat és a multimédiákat mint alkalmas és lehetséges eszközöket akár az ősi kultúra megismerésében is.

(Kaposváriné Dányi Éva)

Lásd még 14

Iskolai könyvtárak

91/038

TURK, Marija: Status šolskih knjižnic in knjižničarjev na osnovih šolah v občini Novo mesto = Knjižnica. 34.vol. 1990. 1/2.no. 75-78.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Iskolai könyvtárak és az iskolai könyvtárosok helyzete Novo mestoban

Iskolai könyvtár; Könyvtárosi hivatás

A cikk az iskolai könyvtárak helyzetét és teljesítményét tárgyalja a jugoszláviai Novo mestoban. A körzet iskolai könyvtárainak küldött kér-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dőív alapján összehasonlítja az iskolai könyvtárakra vonatkozó normatívákat az illető könyvtárak tényleges működésével.

(Autoref.)

91/039

ŠAUPERL-ZORKO, A. - PETRONIO, A. - KUSCE, V.: Šolske knjižnice v Kopru in knjižnice šol z italijanskim učnim jezikom na obali = Knjižnica. 34.vol. 1990. 1/2.no. 63-74.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Szlovén iskolai könyvtárak Koperben; olasz iskolai könyvtárak Koperben, Izolán és Piranban

Iskolai könyvtár; Összehasonlító könyvtártudomány

Tizennégy szlovén elemi- és középiskolai könyvtárat vizsgáltak meg Koperben, és hat olasz elemi- és középiskolai könyvtárat Koperben, Izolában és Piránban. Jóllehet ezek jelentős méretű állománnyal rendelkeznek, nem funkcionálnak iskolai információs központokként. A szlovén iskolai könyvtárak mindegyike jól működik, elsősorban az aránylag jól képzett szakmai személyzetnek köszönhetően, de a kölcsönös segítségnyújtásnak is sokat köszönhetnek. Az olasz iskolai könyvtárakban sokkal rosszabb a helyzet: a könyvtárosokat nem képzik, így ezek nem "profi" módon vezetik a könyvtárakat. Az iskolai könyvtárak legnagyobb gondja a pénzhiány. Csak kevés számú új könyvet tudnak vásárolni, állandóan helyhiánnyal és a megfelelő berendezések hiányával küszködnek. A problémák forrása az a tény, hogy az iskolai könyvtáraknak még mindig nem határozták meg az oktatási rendszerben betöltött helyüket.

(Autoref.)

Egyéb könyvtárak és tájékoztatási intézmények

91/040

DOLENC, Ivana - KERNEL, Irena: Bolnišnične spolšnoizobraževalne knjižnice in njihiva terapevtska vloga v procesu zdravljenja = Knjižnica. 34.vol. 1990. 1/2.no. 45-61.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

Kórházi könyvtárak Szlovéniában és szerepük az orvosi kezelési folyamatban

Beteg olvasó; Jogszabály -könyvtárügyi; Közművelődési könyvtár; Különgyűjtemény -orvostudományi; Szolgáltatások

A közművelődési könyvtárak aránylag magas szakmai színvonalat értek el Szlovéniában, de a specializált szakkönyvtárak még mindig kezdetlegesek. A szlovén könyvtári törvény meghatározza a szakosított közművelődési könyvtárak feladatait. A központi közművelődési könyvtárak feladata minden olyan könyvtártípus fejlesztése, amelyik felelősségi körükbe tartozik. A szlovén közművelődési könyvtárak normatívái szintén előírják, hogy a beteg olvasókra különös gondot kell fordítani. Sajnos azonban ezen szakosított közkönyvtárakra irányulóan semmiféle szisztematikus munkát nem végeztek.

(Autoref.)

91/041

GERMERAAD, G.: Ondernemers hebben geen boodschap aan ontsluitingstechniken. "A business library in the Netherlands" = Bibl.Sam. 18.jg. 1990. 7/8.no. 287-291.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Üzleti (vállalkozói-gazdasági) könyvtár Hollandiában

Közművelődési könyvtár; Különgyűjtemény -közgazdasági; Szakkönyvtár -közgazdasági

A szerző azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a holland közművelődési könyvtárak miért nem nyújtanak több szolgáltatást az üzleti élethez. Az angol nyelvterületű országok példáját követve a Rotterdami Városi Könyvtár megtette az első lépéseket egy üzleti könyvtár létrehozására. A szerző ismerteti a könyvtár létrejöttét, funkcióit és a jövőre vonatkozó terveit.

(Autoref.)

Lásd még 46

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

91/042

DORSCH, Klaus-Dieter: Die Aufwendungen für die Sondersammelgebiete: Bezugsgrösse in einem Etatverteilungsmodell? = ABI-Tech. 10.Jg. 1990. 2.no. 117-129.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Szolgálhatnak-e viszonyítási alapként a "kiemelten gyűjtendő" szakterületekre költött összegek a gyarapítási keret helyi felosztásának modelljében?

Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Költségvetés; Statisztika [forma]

Gazdag szak- és vitairodalom bizonyítja: évtizedek óta nincs megnyugtató megoldás az NSZK egyetemi könyvtáraiban az állománygyarapítási keret felosztására az egyes tudományterületek között. A szerző - aki saját egyetemén, Siegen-ben hasonló feladat előtt áll - az állományelosztás számos meglevő, elvi szempontja mellé egy újabbat javasol.

Az NSZK-ban az egyes szakterületek teljességre törekvő, kiemelt és támogatott gyűjteményei egy-egy egyetemi könyvtár keretében épültek ki. Ezeket "különgyűjtemény"-nek (Sondersammelgebiete) nevezik, és a Német Kutatási Társulás (Deutsche Forschungsgemeinschaft) szponzorálja őket. (Pl. a német filológia irodalmát Frankfurt, a vallást Tübingen, a politikai irodalmat Hamburg, a szépművészeteket Heidelberg egyeteme gyűjti.) Mivel ezeknek a különgyűjteményeknek az a céljuk, hogy a képviselt szakterület releváns bel- és külföldi irodalmát az adott egyetem konkrét kutatói igényein túlmenően a teljesség igényével gyűjtsék, alkalmasak arra, hogy az állománygyarapításra fordított kiadásaikat az adott tudományterületen normának tekintsük.

A szerző a Német Könyvtári Statisztika alapján kiválasztott 28 tudományterületet (bölcsésztudományok: filozófia, pszichológia, pedagógia stb.; társadalomtudományok: szociológia, közgazdaságtan, jog stb.; természettudományok: matematika, informatika, fizika stb.; mérnöktudományok: építészet, elektrotechnika stb.), továbbá kigyűjtötte 43 egyetemi könyvtár gyarapítási adatait szakterületenként 1985-1988 között. Egy-egy tudományterületen a kijelölt különgyűjteményi könyvtár gyarapítását vette normának (100%), ehhez viszonyította a többi egyetem gyarapítását a vizsgált szakterületen. (Pl. nyelv- és irodalomtudomány; kijelölt különgyűjtemény a frankfurti egyetemi könyvtár, ennek gyarapítása 100%, ehhez viszonyítva Aachen 23,2%, Ausburg 73,7%, Bonn: 18,4% stb. - Siegen 40,4%) A százalékok megmutatják, hogy az egyes egyetemi könyvtárak az adott területen mennyire közelítik meg az ideális állománygyarapítási viszonyokat. Siegen-ben pl. a ráfordítás 9 szakterületen 10% alatt marad, 8 szakon 10-20% között, 6 szakon 30-40% között mozog, 3 szak van 40% felett. - A teljeskörű, reális értékeléshez ezt a mutatószámot természetesen ki kell egészíteni, figyelembe kell venni pl. az oktatók és a hallgatók számát is.

A tanulmány szerzője a feldolgozott statisztikai adatok alapján más megközelítési módokat is ajánl az egyetemi könyvtárak beszerzési keretszámainak kialakításához, ill. a jelenlegi elosztás értékeléséhez. Pl. a 43 vizsgált egyetemi könyvtár állománygyarapítási adatait (a kiemelt különgyűjtemény nélkül) összegezve megkapjuk egy-egy szakterület gyarapításának átlagos értékét, mely szintén összehasonlítási alapul szolgálhat az egyes könyvtárak számára. Egy másik kimutatás (mely szintén a 43 könyvtár gyarapítási adataira épül) az egyes szakterületekre fordított összegeket nem önmagukban elemzi, hanem a gyarapítás egészéhez méri őket; azt vizsgálja, hogy milyen arányban részesülnek a gyarapítási keret összességéből. A vizsgált könyvtárakban pl. a bölcsésztudományok gyarapítási aránya 35,3%, a társadalomtudományoké 19,6% stb. Ennek alapján megállapítható pl. hogy Siegen-ben a társadalomtudományok gyarapítási aránya csak 15,1%, tehát kevesebb az átlagnál, a termé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szettudományoké és a mérnöki tudományoké viszont az átlag fölé emelkedik.

(Katsányi Sándor)

91/043

ISAENKO, O.G.: Koordinaciâ v komplektovanii inostrannoj literatury = Naučn.Teh.Bibl.SSSR. 1990. 4.no. 14-17.p.

Koordináció a külföldi irodalom gyarapításában

Egybehangolt állományalakítás; Időszaki kiadvány

A cikk ismerteti, hogy a Kirgiz Köztársaság tudományos akadémiájának tudományos-műszaki könyvtárában hogyan történik az olvasók időszaki kiadványokkal való ellátása, és milyen folyóiratválogatási módszereket alkalmaznak a hatékony devizagazdálkodás érdekében. A szerző különös figyelmet fordít a külföldi folyóiratok egybehangolt gyarapítására irányuló regionális együttműködésre.

(Autoref.)

91/044

DUCKETT, Bob: Beyond the stacks: book disposal and the librarian's torment = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 6.no. 433-435.p. Bibliogr. 5 tétel.

Fájdalmas döntések: hogyan selejtezzünk?

Állományapasztás; Állományapasztási tanácsadó

"Boldog az a könyvtáros, aki beszerzésre válogatja a könyveket... kevésbé boldog, aki látja, hogy szerzeményei porosodnak a polcokon... de a selejtezést végző könyvtáros kifejezetten szerencsétlennek mondható" - véli a cikk szerzője, aki az angliai Bradford könyvtári hálózatában végzett selejtezések nehéz döntései nyomán megpróbál valamiféle irányelveket közreadni e hálátlan feladat elvégzéséhez. Leszögezi, hogy nem elavult tankönyvek, vagy megrongálódott példányok selejtezéséről van szó, hanem az állománynak az alig kölcsönzött, viszont nagy helyigényű részéről. Ide tartoznak pl. a 19. századi bibliográfiák, a politikai és filozófiai klasszikusok, a többkötetes történelmi munkák, a tegnap szerzőinek regényei, darabjai, tanulmányai stb.

A baj az, hogy akármilyen selejtezési politikát vagy irányelveket követ is a könyvtáros, a döntéseket akkor is egyenként kell meghozni a könyvekről, és egy biztos: akármilyen könyvet javasolsz is selejtezésre, ezt valaki vitatni fogja, és valamilyen alapon minden könyv létjogosultsága igazolható. Mindezek ellenére a bradfordi központi városi könyvtár írásban rögzítette selejtezési ill. megőrzési irányelveit. Ezek a következők:

1. Próbálkozz átcsoportosítással a szabadpolcon: rakd új helyre, esetleg más szakcsoportba a gyengén kelendő műveket.

2. Tartsd meg az állományban:

- az illető helységre vonatkozó, ill. a helyi szerzők által írt műveket;
- a speciális gyűjteményekhez és a gyűjtemény erősségéhez tartozó műveket (felsorolva);
- a dokumentum- és forrásanyagokat (pl. jelentések, kormányzati kiadványok stb.);
- egy bizonyos terület története szempontjából fontos klasszikusokat és más műveket;
- a más állományok által gyengén lefedett területekhez tartozó könyveket;
- a gyönyörűen illusztrált könyveket;
- a szépirodalmi művek közül a legjobb kiadásokat;
- a "súlyos" bibliográfiákat és kritikai műveket;

3. Selejtezd a felsorolt csoportokhoz nem tartozó munkákat, de különösen:

- a nem kelendő könyvek duplum-példányait;
- a túlhaladott kiadásokat;
- az elavult faktográfiai anyagokat;
- a már meglévő művek jelentéktelenebb kiadásait;
- a mutatók és bibliográfiák nélküli könyveket.

Megjegyzés: a helyhiány és a rossz fizikai állapot önmagukban nem elégséges indokai a selejtezésnek.

(Novák István)

Lásd még 75

Állományvédelem

91/045

JACKSON, Marie: Please can we have our books back? = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 5.no. 359-363.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Visszahozná, kérem, a könyvtári könyveket?

Könyvlopás; Könyvrongálás

Egy Liverpoolban végzett közvélemény-kutatás szerint a megkérdezettek közül senki sem tekintette bűnnek a könyvtári könyvek eltulajdonítását. A könyvtárosok is csak az utóbbi időben foglalkoznak behatóbban a kérdéssel, mert nehezükre esik beismerni, hogy használóik és kollegáik között tolvajok vannak. Az angoloktól távol áll annak feltételezése, hogy bárki is visszaélhet a könyvtári szolgáltatásokkal, de az amerikai könyvtárosok már régen folytatnak tudatos küzdelmet a könyvtári bűncselekmények okozta károk csökkentése érdekében.

A könyvtári állomány megfogyatkozása a kikölcsönzött könyvek visszaadásának elmulasztása mellett a szándékos lopás és rongálás, csonkítás következménye. Ezt bizonyítja az 1987-ben Nagy-Britanniában 300 különböző típusú és méretű könyvtárban végzett felmérés eredménye is. A megkérdezettek 85%-a számolt be szándékos könyvrongálásról, mintegy fele jelzett könyvlopásokat, és gyakorinak ítélték a könyvtárépületek körüli vandalizmust. A videoberendezések, számítógép-terminálok és modern telefonkészülékek lopása pedig valósággal közhelyszámba megy. Számítások szerint a könyvtárak állományában bekövetkezett kár összege meghaladja az évi 60 millió fontot.

A könyvtári gyűjtemények védelmének ügyét a Nemzeti Állományvédelmi Hivatal (National Preservation Office) karolta fel. Rövid- és hosszútávú programokat dolgozott ki, és a következő kérdésekben ad tanácsokat a könyvtáraknak:

Milyen korszerű biztonsági berendezések szerezhetők be?

Mit kell tudni az épületek biztonságáról (ajtók, ablakok, riasztó berendezések)?

Hogyan kell a személyzetet kiképezni a tudatos cselekvésre, a helyes reakciókra?

A tanácsadás mellett a Hivatal kidolgozta 1989-ban a biztonsági irányelveket, három szemináriumot szervezett, "Biztonság és az épületek", "Biztonság és a gyűjtemények" valamint "Biztonság és a személyzet" címmel. Videofilmet készített a könyvtárosok számára a biztonsági kérdések tudatosítása érdekében, és plakátsorral látta el a könyvtárakat.

(Pappné Farkas Klára)

91/046

GALLICHAN, Gilles: L'incendie de la Bibliothèque du Parlement en 1849 = Doc.Bibl. 36.vol. 1990. 2.no. 69-72.p.

Res. angol és spanyol nyelven

Az 1849-es könyvtártűz a kanadai parlamenti könyvtárban

Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtártűz; Parlamenti könyvtár

1849. április 25-én egy csoport felkelő felgyújtotta a kanadai parlamentet és elpusztította a jogi könyvtárat és a levéltárakat. A cikk bemutatja az intézmény történetét és a tragédia körülményeit. A parlamenti könyvtár elpusztulása negatív hatást gyakorolt a 19. századi kolónia kulturális életére.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

91/047

NEESER, Caroline: Les archives audiovisuelles. Quelques remarques sur la base d'une expérience neuchâteloise = ARBIDO-R. 5.Jg. 1990. 3.no. 90-94.p.

Res. német és olasz nyelven

Az audiovizuális gyűjtemény. Néhány megjegyzés neuchateli tapasztalatok alapján

Audiovizuális gyűjtemény

A szerző, a La Chaux-de-Fonds-i könyvtár audiovizuális részlegének vezetője, felhívja a figyelmet az audiovizuális dokumentumok feltárásával kapcsolatos nehézségekre. Érinti e gyűjtemények kezelését és megőrzését, és bemutatja az av dokumentumok fontosságát történeti forrásként.

(Autoref.)

Lásd még 29

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Feldolgozó munka

91/048

JACSÓ, Péter: Bibliofile for serials cataloging = Ser.Libr. 18.vol. 1990. 1/2.no. 47-80.p.

A Bibliofile használata időszaki kiadványok katalogizálására

CD-ROM; Dokumentumleírás; Hatékonyság; Időszaki kiadvány; Mintakatalógus; Szoftver

A mikroszámítógépek már évek óta anyagilag elérhető eszközök a könyvtárosok számára. A katalogizálás segítésére sokféle szoftver közül válogathatnak, de az adatokat sokáig nekik maguknak kellett előállítaniuk. A Library Corporation volt az első, amelyik bibliográfiai adatokkal ellátott CD-ROM terméket adott ki a könyvtárak számára, Bibliofile néven. Ez az adatbázis a Library of Congress több, mint négymillió MARC rekordját tartalmazza, amelyek közül közel félmillió időszaki kiadvány rekord. Ezek szerkeszthetők és letölthetők a helyi katalógusok számára az US-MARC csereformátumban. A rekordok alapján katalóguscédulák és gerinc-jelzetek is készíthetők. A cikk bemutatja és értékeli az adatbázist, valamint a keresési, szerkesztési, megjelenítési és exportálási eljárásokat. A Bibliofile az értékelés során kitűnőre vizsgázott. A szerző végül néhány új funkcióra tesz javaslatot.

(Autoref.)

91/049

BÖHLER, Karl: Bearbeitung von Diskettenbeilagen am Beispiel der ETH-Bibliothek Zürich = AV-Info. 12.no. 1990. 17-21.p.

A könyvekhez mellékelt diszkettek feldolgozása a zürichi műszaki főiskola könyvtárában

Mágneslemez; Munkafolyamat; Szakkönyv

Egyre több - nemcsak számítástechnikai - könyv jelenik meg , amelyhez diszkettet (más néven floppyt) mellékelnek. Vannak olyan folyóiratok, amelyek csak diszketten jelennek meg, sőt monográfiák is, amelyeknél nyomtatásban csak az indításhoz szükséges információkat teszik közzé egy füzetkében.

Ezeket a dokumentumokat a könyvtárak a kezelés és a feldolgozás nehézségei miatt gyakran nem rendelték meg, jóllehet gyakran már beérkezésük előtt előjegyzik és szinte állandóan kikölcsönzik őket.

A könyvtárosok hajlanak arra, hogy azokat a dokumentumokat, amelyek hordozója nem papír, másodlagos fontosságúnak tartsák, így a diszketteket is az írott szöveg mellékleteként kezeljék. Értékükről akkor győződtek meg, amikor a pótlólagos beszerzés során a könyv új árának felét kellett értük kifizetniük.

A könyvtár nemcsak a használótól várhatja el, hogy ép állapotban hozza vissza a kölcsönvett dokumentumot, hanem neki is erkölcsi kötelessége, hogy gondoskodjon a floppyk kifogástalan adattartalmáról. A floppyk mágnesessége az évek során csökken, ezért a könyvtárnak biztonsági másolatot kell róla készítenie, hogy szükség esetén egy új diszkettre át lehessen játszani őket.

Majdnem minden diszkettmellékleten van egy cédula, vagy a hozzá tartozó könyvben egy passzus arról, hogy a másolás ellenkezik a jogszabállyal. Egyes kiadók kötelezik a vevőt, hogy ennek tudomásulvételét egy nyilatkozat aláírásával igazolja, amelyet a kiadónak vissza kell küldenie.

A zürichi Szövetségi Műszaki Főiskola (ETH) könyvtára a diszkettmelléklettel ellátott könyveket kezdettől fogva igyekszik beszerezni. Eleinte a diszketteket a könyvvel együtt egyszerűen elhelyezték a raktárban. Akkoriban ugyanis csak nagyszámítógépe volt a könyvtárnak, ezért lejátszásukra sem volt mód.

Az ETH könyvtára ma már törekszik a diszkettek kölcsönzésére, és a használók számára megfelelő számítógépes munkahelyek biztosítására. Már a szerzeményezésnél ügyelnek arra, hogy a diszkett a könyvtárban lejátszható legyen, illetve gondoskodni tudjanak biztonsági másolásáról. Sok esetben a kompatibilitási problémákat úgy oldották meg, hogy a munkatársak otthoni számítógépét is igénybe vették, mivel úgymond a könyvtár nem tud "műszaki múzeumként" működni.

Az állománybavétel után a diszkettek egy speciális részlegbe kerülnek. A másolhatókat lemásolják. A másolatot írásvédelemmel látják el és a dokumentumban helyezik el. A lemezek igen kis hányada nem másolható, ezeket is a dokumentumhoz csatolják, kitéve az adatmegsemmi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sülés veszélyének. (Újra nem szerzik be őket.) A diszkettmelléklettel rendelkező könyveken piros ragasztócsík jelzi a diszkettmelléklet tényét és számát. Ez a kölcsönzés utáni visszavételnél is hasznos.

A kölcsönzők figyelmét felhívják a gondosságra. A vandalizmustól való félelem túlzottnak bizonyult, a lopások száma elhanyagolható. Hamarosan aktuálissá válik a régebben beszerzett diszkettek adattartalmának újramásolása. Vitatott kérdés a hordozó anyagának hosszútávú stabilitása.

(Hegyközi Ilona)

91/050

ROUX, P.J.A. - RYKHEER, J.H.: Developing a South African master thesaurus for community informaiton = South Afr.J.Libr.Inf.Sci. 58.vol. 1990. 2.no. 174-179.p. Bibliogr. 13 tétel.

Alaptezaurusz kifejlesztése közhasznú információkra Dél-Afrikában

Közérdekű tájékoztatás; Tezaurusz

1987 végén a University of South Africa Könyvtár- és Információtudományi tanszéke programot indított a közhasznú információk kutatására. A program részeként a tanszék könyvtár- és információszolgáltatási központja forrásnyilvántartást állít össze a közhasznú információkról egy pretóriai körzetre vonatkozóan. Az e fájlból való információkeresésre a Központ a betűrendes keresést választotta, ami egy tezaurusz kifejlesztését tette szükségessé. A tezauruszt nem egy speciális közösség igényeinek megfelelően építették ki, hanem először egy, a Dél-Afrikai Köztársaságra általánosan érvényes "master" tezauruszt készítettek, amelynek alapján elkészíthetők az egyes közösségi igényeknek megfelelő speciális tezauruszok. A cikk bemutatja az alaptezauruszt és ismerteti az elért eredményeket.

(Autoref.)

Lásd még 84

Katalógusok

Lásd 17

Információkeresési rendszerek, információkeresés

91/051

BOON, J.A. - OP'T HOF, M.S.: Methodology for the design of information systems = South Afr.J.Libr.Inf.Sci. 58.vol. 1990. 2.no. 180-186.p. Bibliogr. 25 tétel.

Információs rendszerek kifejlesztésének módszertana

Információkeresési rendszer; Módszertani útmutató; Rendszerszervezés

A szerzők áttekintik az információs rendszerek kialakításának módszereit tárgyaló szakirodalmat. Ennek alapján bemutatnak egy rendszermegközelítésre (systems approach) épülő makro-szintű módszert. Ez a következő szakaszokból áll: előzetes tervezési fázis, rendszerszervezési fázis és üzembeállítási fázis. A cikk az egyes szakaszokat lépések szerint tárgyalja.

(Autoref. alapján)

91/052

FANTINI, M. - PRAMPOLINI, F. - TURTUR, A.: An archive of digital images = Microcomp.Inf. Manage. 7.vol. 1990. 1.no. 25-40.p. Bibliogr.

Digitális képek archívuma

Adatbázis -képzőművészeti; Gépi információkeresési rendszer; Kép; Képanyag

A cikk egy, az IBM római tudományos központjában (Rome Scientific Center) kifejlesztett, képeket kezelő rendszer felépítésének prototípusát mutatja be. Mivel a képkezelő rendszerek nagyszámú berendezést igényelnek, ezeket egy helyi hálózat csomópontjai között osztották meg. A képekhez szükséges rengeteg adatot optikai lemezeken tárolják. A képekhez való hatékony hozzáférés céljából egy kép-adatbázist fejlesztettek ki. A szöveges információkat, mint pl. a képek leírása, jellemzői, az adatok fizikai elhelyezkedése stb. egy SQL (subject query language) adatbázis tartalmazza, ezt pedig egy, a helyi hálózat-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hoz kapcsolt szolgáltató rendszer kezeli. Különös figyelmet szenteltek a használói interfész megtervezésének: ez ablakokkal működik, s semmiféle használói kézikönyvre nincs szükség. A rendszer felépítésének fő jellemzői: osztott funkciók, többfelhasználós lehetőség, párbeszédes üzemmód, modularitás és egyszerű kezelhetőség (a használónak csak azt kell közölni, hogy mit akar a rendszerrel elvégeztetni, s a hogyan-nal nem kell tisztában lennie). A rendszer különféle területeken alkalmazható, amikor a használóknak szövegekkel és képekkel is kell dolgozniuk. Az ismertetett prototípust a vatikáni Sixtus-kápolna freskói képeinek és adatainak a kezelésére alkalmazták.

(Autoref.)

91/053

BASCH, Reva: Die sieben Todsünden der Volltextrecherche = Nachr.Dok. 41.Jg. 1990. 4.no. 229-235.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A teljes szöveges keresés hét halálos bűne

Gépi információkeresés; Teljes szövegű adatbázis

Az egykor ritka teljes szövegű adatbázisok ma egyre nagyobb számban állnak rendelkezésre. Ezek az információkat magukat közvetlenül bocsátják a használók rendelkezésére, ezzel feleslegessé téve a dokumentumok "fizikai" szolgáltatását. A teljes szöveges keresés során fellépő frusztráció felülmúlja a bibliográfiai adatbázisok rutinos keresőinek elképzeléseit. A szerző ironikus összeállításában egy általa jól ismert adatbázisban végzett keresési tapasztalatai alapján számbaveszi a teljes szöveges keresés "hét halálos bűnét" (pl. gőgösség = túlzó, nagyképű reklámozás; falánkság = hatalmas mennyiségű információk letöltése; lustaság = lassú feldolgozási idő; harag = irreálisan magas díjak), és praktikus - helyenként utopisztikus - javaslatokat tesz elhárításukra.

(Autoref. alapján)

91/054

GREIDANUS, Arnold: Van pretentie naar professionaliteit? Over inlichtingenwerk in openbare bibliotheken = Bibl.Sam. 18.jg. 1990. 7/8.no. 281-286.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Online információkeresés holland közművelődési könyvtárakban

Közművelődési könyvtár; Online információkeresés

1987 májusában a Friesland Central Library és néhány fríz városi könyvtár (Drachten, Heerenveen, Leeuwarden és Sneek) a külső adatbázisokban való kereséssel foglalkozó projektet indított. A projekt 1990 elején fejeződött be. Jóllehet a "Computerized Information Service" nevű projekt sikeresnek bizonyult, mindazonáltal a fríziai tapasztalatok arra mutatnak, hogy az online információkeresés a közepes méretű könyvtárakban számos tényező függvénye. A cikkben a projekt vezetője, Arnold Greidanus kritikai véleményt közöl a közművelődési könyvtári munkáról és a külső adatbázisok használatáról.

(Autoref.)

91/055

JOUGUELET, Suzanne: L'accès par sujets et le marché de l'information bibliographique en France = Int.Cat.Bibl.Cont. 19.vol. 1990. 2.no. 29-32.p.

Res. angol nyelven

Tárgy szerinti hozzáférés és a bibliográfiai információk piaca Franciaországban

Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Információpiac; Tárgyi feltárás

Az elmúlt néhány évben a "marketing" koncepciót bibliográfiai rekordokra is alkalmazzák, így a legújabb franciaországi bibliográfiai információs útmutató, a "Schéma directeur de l'information bibliographique" a kínálatot és keresletet kereskedelmi terminusként használja. Kik a francia piac forgalmazói és milyen feltételek mellett terjesztik a rekordokat? Egy általános áttekintés után a cikk a tárgyi hozzáférés kérdését vizsgálja, és azt, hogy ez eltér-e az egyes forgalmazók termékeiben. Továbbá: mennyire felel meg az indexelés a használók igényeinek? Arra a következtetésre jut, hogy a professzionális használó (a könyvtáros) igényeit nem lehet az olvasókéival

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

helyettesíteni, s a cél a végső használók igényeire irányuló kutatás legyen.

(Autoref.)

91/056

COURAGE, Maria-Anna: Benutzer-Erfahrungen mit Metalog = Nachr.Dok. 41.Jg. 1990. 3.no. 143-154.p.

Res. angol nyelven

A használók tapasztalatai a Metalog használói interfésszel

Ember-gép kapcsolat; Gépi információkeresés

A cikk bemutatja és elemzi a különböző adatbázisokhoz és elektronikus postaládákhoz használható Metalog nevű egységes német nyelvű használói interfészt, amely a későbbiekben a tervek szerint az összes, kereskedelmi forgalomban lévő adatbázishoz rendelkezésre áll majd. Az információkereső nyelvek leképezése használóbarát interfésszé a Metalog közvetítő nyelv segítségével történik, amely lényegében az összes felmerül(het)ő keresési funkcióra képes. Egy ilyen interfész kifejlesztése a különböző információkereső nyelveknek, az egyes adatbázisok üzeneteinek és szerkezetének teljes elemzését teszi szükségessé. A cikk részletesen vizsgálja a Messenger információkereső nyelvhez szükséges transzformációikat, táblázatos összefoglalást ad róluk, értékeli őket és alkalmazásukat számos példával illusztrálja. Bemutatja, hogy milyen problémákat lehet részben vagy teljesen megoldani a rendszer segítségével.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, referensz

91/057

CHADBOURNE, Robert: The problem patron: how much problem, how much patron? = Wilson Libr.Bull. 64.vol. 1990. 10.no. 59-60.p.

A "problémás" olvasó: mennyire problémás, ill. mennyire olvasó?

Közművelődési könyvtár; Mintaszabályzat; Olvasó; Rendbontás

Az Egyesült Államokban a közkönyvtárakba betérő s a könyvtár normális rendjét megzavaró személyeket "problémás olvasóknak" nevezték el. Ezek lehetnek pl. hajléktalan csavargók, alkoholisták, elmebetegek, agresszív fiatalok, de azok is ebbe a kategóriába sorolhatók, akik kellemetlen szagukkal riasztják el az olvasókat.

A Massachusetts Library Trustees Association 1989 őszi konferenciáját e témának szentelte: hogyan bánjon a könyvtáros az ilyen "olvasókkal"? A Worchester Public Library képviselői, akik világos, írásban rögzített szabályzatot készíttettek a problémás olvasókra vonatkozó teendőkről, azt hangsúlyozták, hogy e személyekben elsősorban az olvasót, nem pedig a problémát kell nézni. Példákkal bizonyították, hogy nem mindig a konfrontáció a legjobb politika velük szemben. Egy asszony például rendszeresen levetkőzött és egy szivaccsal megmosakodott a könyvtári WC-ben, amivel számos olvasó felháborodását váltotta ki, de egyéb problémát nem okozott a könyvtárban. A vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a "testszagú" kategóriába sorolható könyvtárlátogatók általában egyszobás bérlakásokban élnek, ahol nincs megfelelő mosakodási lehetőség. A könyvtárosok egy megfelelő, az ilyen esetekben segítséget nyújtó szociális szervezet címének megadásával segítséget nyújthatnak ezeknek az embereknek.

Persze vannak olyan esetek, ahol nincs helye az elnézésnek. Massachusettsben egyre kevesebb pénz jut a szociális szolgáltatások támogatására, s ezért egyre több mentálisan, érzelmileg zavaros egyén marad magára, akik így jobb híján a könyvtárakat látogatják. Egy olvasó például heteken keresztül csak némán bámult a levegőbe, de hirtelen kitört, s nemi erőszakkal, gyilkossággal fenyegetőzött. Egy másik, annak reményében, hogy visszaviszik a számára otthonos elmegyógyintézetbe, felgyújtotta az egyik katalógusszekrény tartalmát. Az ilyen esetekben nem bízhatjuk a könyvtárosok viselkedését a véletlenre, ezért szükséges az említett írásbeli szabályzat. A Worcester Public Library szabályzata a következő pontokból áll:

1. Tájékoztasd az olvasót rendzavaró viselkedéséről
2. Hívd fel a figyelmét a vonatkozó előírásokra
3. Kérd meg, hogy távozzon
4. Fordulj kollégáidhoz támogatásért
5. Hívd a rendőrséget

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

6. Vegyél fel jegyzőkönyvet az esetről.

A személyzet viselkedésének "hogyanjára" is megvannak a szabályok:

- azonnal cselekedj, ne reméld, hogy a probléma magától elmúlik
- határozottan, keményen lépj fel, s ebben legyél következetes
- ne egyedül intézkedj: a segítség nemcsak személyes biztonságod, de a tanúszerzés szempontjából is fontos
- maradj udvarias - ez csillapíthatja az agresszivitást.

A strukturált jegyzőkönyv kitöltése azért lényeges, mert ez később elemezhető az elkövetett hibák szempontjából. Egy esetben például, amikor egy olvasó erőszakosan tiltakozott egy nyilvános WC hiánya miatt, a könyvtáros utólagosan belátta, hogy nem elég gyorsan és határozottan cselekedett. Udvariasságból viszont jó jegyet adott magának: "Állandóan 'uramoztam' - mesélte - még akkor is, amikor levizelte az új padlószőnyeget..."

(Novák István)

91/058

STIEG, Margaret F.: Technology and the concept of reference or What will happen to the milksman's cow? = Libr.J. 115.vol. 1990. 7.no. 45-49.p. Bibliogr. 11 tétel.

Technológia és a referensz fogalma avagy: Mi lesz a tejesember tehenével?

Referensz; Számítógépesítés

James Wyer 1930-ban megjelent "Referenszmunka" c. művében a következő anekdotával világítja meg a könyvtári szolgálat lényegét. Egy tejesgazda a szekerével megállt a községi könyvtár előtt és csak úgy a kötőfék mellől bekiabált, hogy beteg a legjobb tehene, és egy olyan könyvet szeretne, ami megmondja, mit csináljon vele. A könyvtáros talált is egy megfelelő könyvet, amitől a tehén minden bizonnyal meggyógyult. A "köszönöm"-mel vége is lenne a történetnek, ha a gazda néhány év múlva nem fejezte volna ki ennél kézzelfoghatóbban a háláját, 70 ezer dollárt hagyva örökül a könyvtárra. Mindezt valószínűleg nem tette volna, ha a könyv átadása helyett udvariasan a katalógushoz terelték volna néhány ötlettel, hogy melyik tárgyszónál keressen.

Mára már a számítógép és az új technológiák alaposan átalakították a könyvtár képét, s leginkább az olvasószolgálati munkát, hisz ott jelentek meg először a gépes szolgáltatások a jobb és gyorsabb információellátás érdekében. Habár mi, könyvtárosok azt súlykoljuk, hogy a könyvtárosi munka imázsában a "szolgálat" maradt a leglényegesebb vonás, az olvasókkal való kommunikációban valójában a referensz-interjú célratörő lefolytatására helyeződött át a hangsúly, s mintha a sok technikai kihívás közepette megfeledkeznénk a jó öreg "szolgáltatási attitűdről". Hajlamosak vagyunk megfeledkezni arról, hogy a szolgálatnak két oldala van: nem csak az a lényeges, hogy végül mit produkálunk, hanem az is, hogy hogyan érjük el az eredményt. Az olvasónak éreznie kell, miközben az ő ügyével foglalkozunk, hogy ebben a pillanatban az ő problémája mindennél fontosabb számunkra. Elengedhetetlen a türelem, az állhatatosság és a munka iránti igényesség, persze a pontosság és az intelligencia sem árt.

Mindez, ha múlt századinak és ósdinak látszik is, a legutóbbi időkig érvényes maradt. A számítógépes információkeresés megjelenésekor azonban úgy tűnt, hogy ez a követelmény végképp idejét múlta. Mindenki lelkesen üdvözölte a gyors és pontos gépet, mely eltekint minden "mellébeszéléstől". Ma már pontosan látszanak a hátrányok, pl. az információ lerövidítésébe, átszerkesztésébe és a technika használatának megtanításába fektetett tömérdek idő és energia. S mivel a gépi információkeresésben még inkább igaz, hogy az idő pénz, ezt megsínyli az olvasóval való kommunikáció. A gép rajta hagyja nyomát a vele sok időt töltő ember egész pszichikumán: alkalmazkodni kell hideg logikájához, ki kell irtani minden kétértelműséget. Az eddig antiszociálisnak minősített elkülönülés most dícsérendővé lesz. A gép rövid, olykor durva üzenetei csorbítják az ember árnyalt kifejezésmódját, udvariasságát. A gép helyettesíti a szakmák mindentudó "öreg rókáit", és a munkaerőt "megkíméli" a gondolkodástól. A villogó kurzor állandóan siettet, fokozza a stresszt.

A könyvtáros azonban nincs magára hagyva, nem kell feltétlenül a gép áldozatául esnie. Csak szem előtt kell tartania, hogy a gép az egyik hasznos eszköz lehet, de vannak még nyomtatott források is, na és ott az olvasó! A tájékoztató könyvtárosnak géphez is, emberhez is értenie kell. Különösen, ha sokféle eltérő forrás áll ren-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

delkezésre, a felhasználónak nincs ideje valamennyit mélyebben megismerni, hanem a hatékony kereséshez segítséget kér, így a könyvtáros szerepe még sokáig megmarad a gép és az olvasó közötti közvetítésben. Mindegy, hogy a tehén meggyógyításához szükséges információt könyvben, videón vagy CD-ROM-on találjuk meg. A problémát meg kell értenünk és az olvasót a legmegfelelőbb információforráshoz vezetnünk, amihez szükségünk van a hagyományos könyvtárosi erényekre.

(Kaposváriné Dányi Éva)

Lásd még 28

Kölcsönzés

91/059

KALINOVÁ, Vlasta: Skúsenosti z knižničných videopožičovní na Slovensku = Tech.Knih. 34.roč. 1990. 5.no. 135-141.p.

Res. angol és orosz nyelven

A videokazetták kölcsönzése során nyert tapasztalatok a szlovák könyvtárakban

Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Videokazetta

A cikk összegzi a szlovák könyvtárak videokölcsönzési tapasztalatait. A videokazetták kölcsönzését 1987-ben kezdték meg a vidéki és a kerületi könyvtárak, a Szlovák Filmkölcsönző Hivatal közreműködésével. A szerző főleg munkaszervezési kérdésekkel foglalkozik, de technikai problémákat is érint. Végül a külföldi gyakorlatot ismerteti.

(Autoref.)

Lásd még 77

Dokumentumszolgáltatás

91/060

TENOPIR, Carol: Article delivery solutions = Libr.J. 115.vol. 1990. 10.no. 91-92.p.

Cikkszolgáltatási megoldások

Cikk; Dokumentumszolgáltatás

Köztudott, hogy a bibliográfiai információkeresés eredményeként a használó legtöbbször csak bibliográfiai adatokat, ill. annotációkat kap, s az eredeti cikkekhez csak további, sokszor hosszadalmas eljárások útján juthat hozzá (könyvtárközi kölcsönzés, online rendelés, FAX stb.) A CD-ROM adatbázisok előállítói e módszereknél jobb megoldásokat próbálnak nyújtani, de annak tekintetében, hogy ezek közül melyik a legjobb, eltérők a vélemények. Háromféle módszer terjedt el: a) mikrofilm-állományok; b) képfájlok CD-ROM-on; c) ASCII szövegfájlok CD-ROM indexekkel.

Az indexekkel együtt szolgáltatott mikrofilm-állományok ötlete nem új, de eddig csak a kutatási jelentések területén terjedtek el (ERIC, NTIS). Ami az időszaki kiadványokat illeti, az amerikai Information Access Company három terméket is forgalmaz, amelyek a CD-ROM vagy mikrofilmes indexek kiegészítéseként az eredeti dokumentumokat is tartalmazzák mikrofilmen. Ezek a *Magazine Collection* (280 magazin több, mint 400 ezer cikkét tartalmazza 1980 óta, a teljes állomány előfizetése a megfelelő hardverrel együtt 18 450 dollár az első évre, a további évek - kéthetes aktualizálásokkal - 12 950 dollárba kerülnek), a *Business Collection* (kb. 380 cím, 1982-től kezdődően kb. 500 ezer cikket kínál, előfizetési díja 13 950 ill. 10 950 dollár) és a *TOM index* (a Magazine Index Plus-ból az iskolai könyvtárak számára kiválogatott magazinok, több mint 100 cím, amelyek cikkeit az előzőekkel szemben nem tekercsfilmen, hanem mikrofilmlapon szolgáltatják, előfizetési díja - havi aktualizálásokkal - 2545 dollár).

A következő eljárás lényege az, hogy külön CD-ROM lemezeken szolgáltatják az eredeti dokumentumok letapogatott változatát, "egy az egyben" az eredeti kiadványnak megfelelően. Ilyenkor az index-keresés eredményeként a rendszer közli, hogy az eredeti cikk melyik lemezen van. Folyóiratszámonkénti keresésre is van lehetőség, amikoris a használó a nyomtatott változatokhoz hasonlóan végigböngészhet egy-egy füzetet. E módszer alkalmazásában az UMI áll a vezető helyen, *Business Periodicals Ondisc* és - újabban - a *General Periodicals Ondisc* nevű szolgáltatásaival. Az előbbi 300 címet tartalmaz,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ami 130 lemezen kiadott, 80 ezer eredeti cikket jelent. Előfizetési díja 19 900 dollár évente, plusz 10 cent az egyes kinyomtatott oldalanként. Az utóbbi csak 1990 augusztusától áll rendelkezésre, s 1989-től kezdődően 150 időszaki kiadványt dolgoz fel. Előfizetési díja 9950 dollár egy évre, a 10 centes oldalankénti nyomtatási díj mellett.

A harmadik módszer, azaz az ASCII szövegfájlokként szolgáltatott dokumentumok előnye a teljes letapogatáshoz képest az, hogy ilyenkor a szöveg minden szavára lehet keresni, s a helyigény sokkal kisebb. A szöveg természetesen nem pontos reprodukciója egy füzetoldalnak - hiányoznak az ábrák, grafikonok. Ilyenek az online elérhető, teljes szövegű adatbázisok, de már CD-ROM-on is adnak ki teljes szövegű dokumentumokat. Példaként az EBSCO Electronic Information nevű vállalat *Magazine Article Summaries* szolgáltatása említhető, amely 300 indexelt magazin közül 48-nak a teljes szövegét is tartalmazza. Ezek legtöbbje a legtöbb könyvtárban használatos alapvető referensz-mű, a többi pedig néhány szakterület köré csoportosul.

(Novák István)

Dokumentációs eljárások és termékeik

91/061

GÜRTLER, Zdeněk: Několik poznámek k současnosti a budoucnosti osobních dokumentačních systémů = Česk.Inform. 32.vol. 1990. 6.no. 166-170.p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. angol, francia, német és orosz nyelven

Néhány megjegyzés a személyi dokumentációs rendszerek jelenéhez és jövőjéhez

Egyéni dokumentáció; Gépi információkeresési rendszer

A cikk a következő kérdésekkel foglalkozik: a szakemberek mint végső információfelhasználók az információrobbanás és az információs társadalom korában; a szakemberek információszükségletének eredete, az információforrások és a személyi dokumentációs rendszerek szükségessége; a személyi dokumentációs rendszerek fajtái, technikai- és szoftver-igényei; a jövőbeli fejlődés lehetséges irányai.

(Autoref.)

91/062

SMIRNOV, I.P.: Pravovye voprosy perevodčeskoj deâtel'nosti. Ohrana prav perevodčikov i perevodov = Naučn.Teh.Inf. 1.ser. 1990. 6.no. 17-22.p. Bibliogr. 48 tétel.

A fordítási tevékenység jogi kérdései. A fordítók és a fordítások jogi védelme

Fordítás; Szerzői jog

A cikk áttekinti a tudományos-műszaki fordítók társadalmi helyzetét, az állandó munkaviszonyban lévő és a külső fordítók norma- és fizetési rendszerét, a fordító szerzői jogát, a morális és anyagi jogokat, a genfi szerzői jogi egyezményt, a fordítók törvényes szerzői jogait a Szovjetunióban, az Unesco által 1976-ban hozott s a fordítók és fordítások jogvédelmére irányuló ajánlásokat, valamint ezen ajánlások betartását a Szovjetunióban.

(Autoref.)

Lásd még 16, 86-88

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

91/063

STURT, Ronald: Talking newspapers = Libr.Assoc.Rec. 92.vol. 1990. 5.no. 367-369.p.

Hangos újságok

Hangkazetta; Hangos könyv; Hírlap; Szolgáltatások; Vak könyvtárhasználó

Angliában a hangos újság húsz éves múltra tekinthet vissza. 1969-ben született meg a gondolat a walesi Cardiganshire-ban, a helyi Vakok Szövetsége frissen megválasztott tisztségviselőjének fejében, és hamarosan lelkes önkéntesekkel megindították a szolgáltatást. Ekkor már létezett országos hangoskönyv-szolgálat a Vakok Országos Intézete (Royal National Institute for the Blind) szervezésében, mely intézmény nem lelkesedett az új ötletért, így önállóan láttak mun-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kához. Az önkéntesek mellé szakembereket is meghívtak: egy szemészorvost, egy újságszerkesztőt, egy hangmérnököt, egy rádiós újságírót, két könyvtárost, egy banktisztviselőt, egy vak olvasót és az Aberystwith-i Kerekasztal elnökét, aki felajánlotta egy rendezvényük bevételét a szolgáltatás anyagi alapjául. Két újság "hangosításával" indultak, amelyeket szabványos kompakt kazettákon s a posta jóvoltából ingyen küldtek szét. Kezdetben azonban a rászorulók nyilvántartásának hiánya miatt nehezen találták meg potenciális felhasználóikat. Az első számokat 20-an hallgathatták. További felméréseik olyan sok igényt jeleztek, aminek kielégítésére nem volt anyagi lehetőség. Néhány év alatt azonban úgy felfutott a szolgáltatás, hogy a kórházakat és az idősek otthonait is el tudták látni. Eközben több anyagi és természetbeni támogatójuk akadt, és az eszme az egész ország területén járványszerűen terjedt úgy, hogy 1974-ben elérkezett az ideje a TNAUK (Talking Newspaper Association of the UK) megalakításának.

A hangos újságnak a hordozóhoz és a befogadóhoz alkalmazkodva újszerű problémákat kell megoldania. Például nem adhatók vissza a képek, viszont a Cardiganshire-iek ötlete szerint "élő cikkeket", az esemény alkalmával készített hangfelvételeket is bevágnak. Változatos zenei anyaggal színesítik az egyes számokat és jól megkomponálják a beszédhangok váltogatását.

A hangos újság-szolgáltatás sarokköve azonban a sokszorosítási technika. Kezdetben a Clarke & Smith-féle hatsávos rendszert használták gyorsmásolásra, amely még orsós szalagokkal működött. 1970-ben a BTBS (British Talking Book Service) kampányt indított a kompakt kazettás lejátszó berendezések elterjesztésére. 1973-ban Colchesterben állították munkába az új nagyteljesítményű kazetta-sokszorosító berendezést, mely már a szabványos kompakt kazettákra dolgozott. A mozgalomhoz ezután csatlakozó megyék már mind ilyet alkalmaztak. A tapasztalat azt mutatta, hogy egy használóra három kazettával kell számolni, mert a szolgáltatás a kazetta visszaküldése és az új felvétel kiküldése közben késedelmet szenvedhet. A vak használókra való tekintettel a kazetták kezdő oldalát domború jellel különböztették meg.

A kezdeti lépéseket a helyi önkéntes szervezetek (Round Table, Rotary Club) anyagi támogatásával tették meg, később országossá szélesedő felhívási kampányokkal gyűjtöttek pénzt. A megyei tanács által fenntartott intézmények számára (idősek otthona, kórház, szociális otthon) nyújtott szolgáltatásra a tanács anyagi segítségével kerülhetett sor.

(Kaposváriné Dányi Éva)

91/064

BARTH, Dirk - NOLTE-FISCHER, Georg: Literatur für blinde und sehbehinderte Studierende. Ein Modellversuch an der Universitätsbibliothek Marburg zur Verbesserung ihrer Literaturversorgung - nicht nur in Marburg = Bibliotheksdient. 24.Jg. 1990. 5.no. 569-579.p.

Vak és gyengénlátó tanulók irodalomellátása. Modellkísérlet a marburgi egyetemen

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Kísérlet; Szolgáltatások; Vak könyvtárhasználó

Marburg egyetemén mintegy száz vak vagy erősen csökkent látású hallgató tanul, több, mint bármely másik német egyetemen. 17 különféle szakot látogatnak, a legtöbben jogtudományt, üzemgazdaságtant és pszichológiát. (A városokban ui. különleges középiskola működik számukra, ahol külön megtanulják a helyi közlekedést is, ezért is választják sokan közülük érettségi után a helyi továbbtanulási lehetőséget.)

A marburgi egyetem könyvtárában hagyománya van a csökkent látásúaknak nyújtott különleges szolgáltatásoknak: külön olvasótermet rendeztek be részükre speciális nagyító-, olvasó, hallgató és másolóberendezésekkel, segítenek nekik a katalógusok használatában és a kölcsönzés lebonyolításában, sőt rövidebb szövegeket (tartalomjegyzéket) felolvasnak nekik, ill. kívánságra magnóra mondják számukra stb. Mindez azonban hagyományos és individuális segítség, nem oldja meg alapjaiban a vakok és csökkent látásúak irodalommal való ellátását.

A könyvtár most kísérletet tett arra, hogy intézményesen biztosítsa e hallgatók irodalomellátását, és lehetővé tegye számukra a (viszonylag) önálló könyvtárhasználatot. Az 1989-ben induló modellkísérletet az Oktatásfejlesztési és Kutatási Tanács (Bund-Länder-Kommission für Bildungsplanung und Faschungsförderung) 745 ezer márkával támogatta.

Az alapelv: a tanulmányi szempontból releváns irodalmi szövegeket a vakok és csökkent látásúak számára is használható médiákra kell át-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vinni. A szövegek kiválasztásánál a hallgatók konkrét kívánsága a mérvadó, szakmai kritériumok - relevancia, aktualitás, hozzáférhetőség - mérlegelésével. Az új ismerethordozó a legtöbb esetben a hangkazetta (ezt gyakran kombinálják tapintással érzékelhető grafikai megjelenítéssel); ritkábban a Braille-írásos és a nagybetűs kiadványok, valamint a számítógépes adathordozó. Az utóbbinak a jövőben különösen nagy jelentősége lesz, várhatóan teljesen át fogja alakítani a vakok és csökkent látásúak tájékozódási és irodalomhasználati szokásait. A marburgi egyetemi könyvtárnak jelenleg 12 olyan személyi számítógépe van, amelyet a csökkent látásúak részére alakítottak át: különleges nagyítási lehetőséggel rendelkeznek, a billentyűzetükön pedig tapintással érzékelhető pontírásos jelek vannak.

A marburgiak ezirányú tevékenysége nem korlátozódik saját városukra. A kétszeres munka elkerülése végett kapcsolatban állnak a hasonló médiumokat készítő intézményekkel (pl. a dortmundi egyetemi könyvtárral), távoli célként pedig Németország egészére kiterjedő nyilvántartási rendszer lebeg előttük, vagyis a vakok és csökkent látásúak számára hozzáférhető irodalom központi katalógusa. Jelenleg a saját gyarapítási jegyzékeiket juttatják el az érdeklődőkhöz. Ezek nagybetűs és Braille-írásos formában készülnek, az alapjegyzék 1990 februárjában szakmánként kb. 120 címet tartalmazott, három hónaponként tervezik a gyarapodási jegyzék kiadását. A jegyzéken felsorolt kiadványok postán keresztül, távkölcsönzéssel is igényelhetők az ország bármely pontján.

(Katsányi Sándor)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

91/065

HARUN, Akbar Hakim Haji: Networking: implications for libraries = Singapore Libr. 19.vol. 1989. 15-24.p. Bibliogr.

Hálózatosítás: könyvtári vonatkozások

Gépi könyvtári hálózat

A hálózati együttműködés két vagy több könyvtár információcseréje, távközlés útján, valamely, működésükkel kapcsolatos cél érdekében, amelyek a következők lehetnek: 1. a szolgáltatások javítása, 2. a gyűjteményekhez való közös hozzáférés, 3. egybehangolt állományalakítás, 4. a bibliográfiai adatokhoz való közös hozzáférés. A hálózati együttműködés a könyvtárak könyvtárközi kölcsönzési, gyarapítási és állományépítési politikáját érinti elsősorban, de kihat szervezetére, irányítására, gazdálkodására, személyzetére és használóira is.

A könyvtárközi kölcsönzésben az online hálózatok lehetővé teszik az adatátvitelt a résztvevő könyvtárak között. Egy közös adatbázisból megállapítható, hogy hol található a keresett mű legközelebbi példánya, esetleg a kérés is továbbítható gépi úton.

A gyarapítási együttműködés során a könyvtárak a hálózat közös adatbázisából tájékozódhatnak más könyvtárak állományáról (lelőhely-megállapítás, üzenetek továbbítása, információcsere), továbbá elemezhetik a gyarapítási tevékenységet. Az összefogás sikerének feltétele, hogy az egyes könyvtárak fogalmazzák meg gyarapítási politikájukat. Főként tudományos könyvtárakra jellemző ez e fajta együttműködés, illetve a közös tároló könyvtárak létrehozása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A hálózati együttműködéshez elengedhetetlen egy nagy bibliográfiai adatbázis létrehozása és közös használata. A katalogizálási munkamegosztás következtében az egyes könyvtárak feldolgozó munkatársaira csak a közös adatbázisban vagy a nagy bibliográfiai szolgáltatók adatbázisaiban nem szereplő művek katalogizálása hárul, illetve a leírások és a tárgyszavazás egységesítése.

A tájékoztató munka terén is változásokat okoz a hálózati együttműködés. Az adatbázisok révén a könyvtárak jóval komplexebb keresési lehetőségeket bocsátanak használóik rendelkezésére (ami felveti a térítés kérdését). A könyvtár tájékoztató központi feladatokat kap, a tájékoztató könyvtáros közvetítő szerepet tölt be.

A hálózatban részt vevő könyvtárak bizonyos fokig feladják autonómiájukat, alkalmazkodniuk kell a közös döntésekhez. Az együttműködés következtében felszabaduló összegeket szolgáltatásaik javítására, pl. gépi információkeresésre, a személyzet képzésére használhatják fel.

Vannak törekvések a különböző hálózatok összekapcsolására központi katalógusokká, és országos dokumentumszolgáltató rendszerek létrehozására.

A helyi hálózatok megjelenésével csökken a központi adatbázisban elvégzett tranzakciók száma, csökkennek a költségek is. Felmerülnek viszont az interfészek, a kommunikációs szabványok, az adatok tulajdonjogának problémái.

(A szerző diplomamunkájának cikké átdolgozott változatában 1987-es helyzetképet ad. - a szerk. megj.)

(Hegyközi Ilona)

91/066

CHEPESIUK, Ron: Developing a statewide network South Carolina style = Wilson Libr.Bull. 64.vol. 1990. 9.no. 39-40., 132.p.

Tagállam-szintű könyvtári hálózat Dél-Karolinában

Gépi könyvtári hálózat

John Naisbitt "Megatrendek" című könyvében a nyolcvanas évek egyik fő irányzatának a számítógépes hálózatok elterjedését tartja. Ehhez az irányzathoz csatlakozott a South Carolina State Library is 1979-ben, mikor vezető szerepet kapott Dél-Karolina számítógépes könyvtári rendszerének kialakításában.

Az óriási feladatot sok konzultáció során és több neves szakértő véleményét kikérve rendkívül körültekintően tervezték meg. Kiválasztották a megfelelő számítógépes rendszert, felszerelték az épületet a szükséges berendezésekkel, kiképezték a könyvtár személyzetét stb. Igy hozták létre a LION-t (Library Information Online Network), mely online hozzáférést tesz lehetővé a könyvtár több mint 680 ezer dokumentumának adataihoz. Ezek után felszerelték a megyei könyvtárakat személyi számítógépekkel, ellátták modemmel, operációs és telekommunikációs szoftverrel, tanfolyamot szerveztek az ottani kollégáknak a rendszer használatáról. A kialakuló hálózat segítségével előbb a 46 megyei könyvtár, most már pedig a felsőoktatási intézmények és a szakkönyvtárak is közvetlenül férnek hozzá a State Library teljes állományának adatbázisához. A hálózaton keresztül történik a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítása is, kihasználva az elektronikus posta nyújtotta lehetőségeket.

A munka folyamán akadtak persze buktatók. Például 1986-ban, mikor már ugrásra készen álltak, hogy megvalósítsák a nagyszabású tervet, az állami törvényhozás pénzügyi nehézségek miatt elutasította a szükséges támogatásra vonatkozó igényüket. Szerencsére a szövetségi kormány kihúzta őket a csávából, így a sors már csak egy komolyabb csapást tartogatott számukra egy selejtes lemezmeghajtó formájában, amely miatt 38 ezer rekordjuk szállt el hirtelen, s ezeket újra be kellett tölteni. Ettől sem rettentek azonban vissza, és az eredmény őket igazolja. A használók és a könyvtárosok egyaránt elragadtatással nyilatkoznak a LION-ról.

A siker titka Betty Callaham, a State Library igazgatónője szerint a gondos tervezés és a szoros együttműködés. Ne féljünk szakértőket bevonni a munkába, mondja, és minél több könyvtáros kollégával konzultáljunk, hiszen végül is ők fognak együtt élni a kialakítandó hálózattal.

(Fazokas Eszter)

Mezőgazdasági tájékoztatás

91/067

ŽUFFA, Cyril: Experiment KOPIS v cieli = Čitatel'. 38.roč. 1989. 12.no. 429-431.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KOPIS-kísérlet célhoz ért (amennyiben a dunaszerdahelyi járási könyvtárban bevált a kooperációs alapon létesített mezőgazdasági információs központ)

Járási könyvtár; Tájékoztatási intézmény -mezőgazdasági

A KOPIS a "kooperatív mezőgazdasági tájékoztató központ" szlovák betűszava. Már 1979 folyamán - egy szakmai tanácskozáson - felmerült annak szükségessége, hogy a járási (megyei) közművelődési könyvtárak szervezésében létesüljenek együttműködésen alapuló mezőgazdasági tájékoztató központok az egyes - járásnyi, esetleg megyényi - régiókban.

Erre az összefogásos megoldásra annál is inkább szükség mutatkozott, mert a mezőgazdasági üzemek és vállalatok (termelőszövetkezetek, állami gazdaságok, mezőgazdasági szolgáltató vállalatok, közös mezőgazdasági társulások, gazdálkodók stb.) számára máshogy nem sikerült biztosítani a szakmai információellátást.

1984 és 1988 között a Matica slovenská gondozta kutatási terv keretében került sor az ún. KOPIS-kísérletre. A kísérletre kiszemelt könyvtár a dunaszerdahelyi járási könyvtár volt. E kísérlet során sikerült megalkotni a szükséges modellt, kimunkálni a kívánatos eljárásokat (szerződéskötés, információátadás stb.). A kísérlet - örvendetes, bár ritka módon - teljes mértékben bebizonyította a járási könyvtárak képességét az effajta szolgáltatások megszervezésére és vitelére, beleértve a "felsőbb" kapcsolatok működését is.

A tapasztalatok nyomán a KOPIS zöld utat kapott országos bevezetésre. Azóta további KOPIS-ok létesültek (Nagyszombat, Szenc, Zólyom).

(Futala Tibor)

Orvostudományi tájékoztatás

Lásd 40

Közhasznú tájékoztatás

Lásd 50

Pedagógiai tájékoztatás

91/068

KORHONEN, Anja: Kasvatustieteiden informaatiopalvelut keskittyvät jyväskylän yliopiston kirjastoon = Signum. 23.vol. 1990. 3.no. 92-94.p. Bibliogr.

A neveléstudományi információellátás finnországi központja

Adatbázis -pedagógiai; Egyetemi könyvtár; Tájékoztatás -pedagógiai

A 70-es évek közepétől kezdve a pedagógiai és pszichológiai ellátásért a Jyväskyläi Egyetemi Könyvtár és a Neveléstudományi Kutatóintézet együtt volt felelős Finnországban. 1990 elejétől gyakorlatilag minden központi feladat az Egyetemi Könyvtárba koncentrálódik, s az Intézet feladata csupán a területek kutatásnyilvántartása, valamint a kutatási projekt-leírásoknak az EUDISED-adatbázisba történő továbbítása maradt. Az Egyetemi Könyvtár az új munkák elvégzésére új informatikus státust kapott. Tevékenysége az ún. nemzeti feladatokkal bővült leginkább: ők továbbítják az adatokat az Unesco IBE-irodának és az északi országok közös PEPSY adatbázisának. Ez utóbbiba csak a második hazai (svéd) vagy idegen nyelven megjelent, illetve ilyen rezümével ellátott anyagot közvetítik. A hazai KATI adatbázisba azt a szakterületi anyagot juttatják el, amelyet a nemzeti könyvtári feladatkörű Helsinki Egyetemi Könyvtár a nemzeti bibliográfiai tevékenysége során nem dolgoz fel (nem neveléstudományi gyűjteményes kötetek neveléstudományi írásai, néhány folyóirat cikkei). Van néhány olyan részterület is, amelynek adatbevitelét más intézmények vagy szervezetek végzik (pl. felnőttnevelés: Tamperei Egyetemi Könyvtár). Lépések történtek már a Jyväskyläi Egyetemi Könyvtárban abban az irányban is, hogy az INION társadalomtudományi adatbázisában történő keresésekkel rendszeresebben próbálják követni a szovjet neveléstudományi szakirodalmat.

(Sz. Nagy Lajos)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ipar információellátása

91/069

POH, Seah Po: Academic library services to industry and commerce: An outline of current practices in the United Kingdom and the relevance of the development of such services in the Singapore context = Singapore Libr. 19.vol. 1989. 25-37.p.

Felsőoktatási könyvtári szolgáltatások az ipar és a kereskedelem számára: brit gyakorlat és szingapúri vonatkozások

Egyetemi könyvtár; Szolgáltatások; Termelés információellátása

Jóllehet az ipar és kereskedelem által használható információk fontosságát nem lehet kétségbe vonni, a legújabb vizsgálatok azt mutatják, hogy az üzletemberek általában nem tudják pontosan megfogalmazni információs igényeiket. Ezeknek az információknak frisseknek, pontosaknak és gyorsaknak kell lenniük, s fő csoportjaik a következők:

- speciális vállalati információk, pl. a vevőkör igényei, a vállalat nagysága, jellemzői;
- piaci információk;
- pénzgazdálkodási információk, pl. valutaárfolyamok, hitelnyújtási feltételek;
- a személyzeti vezetéshez szükséges információk, pl. munkaügyi jogszabályok, fizetési kategóriák stb.

A kutatások azt is kimutatták, hogy az ipar információforrásai főleg a személyes kapcsolatokra és az évek során kiépült társadalmi hálózatokra épülnek; a könyvtárat pl. kizárólag a nyomtatott dokumentumok tárházának tekintik, amelyeket szükség esetén referensz célokra felhasználhatnak. Ezért igen nagy szükség van arra, hogy a könyvtárak reklámozzák szolgáltatásaikat, rábeszélve a mérnököket és technikusokat, hogy a rendelkezésre álló információk felhasználása az ő érdekeiket szolgálja. Nem több, inkább kevesebb, de releváns információt kell szolgáltatnunk.

Az egyetemi könyvtáraknak persze elsősorban saját használóikat, a hallgatókat és az egyetemi személyzetet kell kiszolgálniuk, hiszen ezért hívták életre őket. Egyre világossabbá válik azonban az is, hogy a birtokukban lévő speciális információforrások és információkezelési jártasság komoly gazdasági értéket jelenthet számukra, hiszen a gyors és igényekre szabott (value added) szolgáltatásokért a piac által kialakított díjakat számíthatnak fel. A megfelelően szervezett, külső használóknak nyujtott kereskedelmi szolgáltatások a kialakult vállalkozói szemlélet és az időközben nyert szakmai tapasztalatok révén hatékonyabbá teszik az elsődleges használóknak nyújtott szolgáltatásokat is.

A cikk követendő példaként bemutatja a Hatfield Polytechnic könyvtárának HERTIS (Hertfordshire Technical Information Service) nevű szolgáltatási rendszerét. A HERTIS 1956-ban alakult a műszaki felsőoktatási intézmények és az ipari közösségek információellátására. Az elmúlt öt évben a felsőoktatásban bekövetkezett gazdasági megszorítások belőle is kikényszerítették, hogy saját magát eltartó vállalkozássá alakuljon. Szolgáltatásai gazdasági szempontból két szintre oszthatók. Első szinten a kiadások visszatérülését kívánja elérni. Ennek keretében előfizetéses szolgáltatásokat nyújt (irodalomkutatás, dokumentumszolgáltatás, keresés adatbázisokban, vállalati információk). Az előfizetéses szolgáltatások a bevétel 40%-át teszik ki. A második szinten a profittermelésre és a szolgáltatások kiterjesztésére törekszik - ide a következők tartoznak: a használó igényeinek megfelelő elemzésekkel kiegészített irodalomkutatás; egy bizonyos piac, iparág vagy termék felmérése-értékelése; vállalaton belüli információs osztályok létrehozása; irattár-kezelés; tanácsadó szolgáltatások.

(Novák István)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

91/070

HULBERT, Doris: Assertive management in libraries = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 3.no. 158-162.p. Bibliogr.

Az igényes vezetés kérdései a könyvtárakban

Hatékonyság; Munkaszervezés; Vezetés

A személyzetet a könyvtárakban is különböző felfogású emberek alkotják, s ebből időnként konfliktusok alakulhatnak ki. A vezető ilyenkor voltaképpen három beavatkozási stílus közül választhat, ezek a passzív, az agresszív és a körültekintő, de igényes, ún. asszertív konfliktuskezelési módszer. A cikk az említett három módszer lényegének rövid ismertetése után ez utóbbi módszer sikeres alkalmazásának fontosabb kérdéseivel foglalkozik.

A passzív konfliktuskezelési módszer alkalmazása esetén a vezető inkább eltűri a kifogásolható magatartást, munkamódszert, határidőcsúszást, lemond saját jogairól ahelyett, hogy egyenesen szembenézne a problémákkal, érvényesítené vezetői hatalmát. Ennek következtében azután a problémák sok esetben nem is kerülnek megoldásra, hanem halmozódnak és konfliktusokat váltanak ki a személyzet körében, amelyek végül is dühös kifakadásokra késztethetik a passzív vezetőt is. Mindez természetesen a munkahelyi teljesítményeket is károsan befolyásolhatja.

Az agresszív vezetés ezzel szemben határozottan saját elképzelései érvényesítésére törekszik, akár mások jogainak sérelmére is. Az ilyen vezetés nem habozik, hanem gyorsan kialakítja feltételezéseit, levonja következtetéseit, hibáztat másokat anélkül, hogy előzetesen meg is hallgatná az érintetteket, kerüli a tárgyalásokat és a kompromisszumokat. Ez a vezetési mód néha hatékonynak bizonyul a problémák azonnali vagy rövid távra szóló "megoldásában", azonban hosszabb távra nagyobb problémákhoz vezethet. Végső fokon a bizalmatlanság szellemét váltja ki, ellenséges légkört teremthet a könyvtárban, tehát semmiképpen sem tekinthető ideális vezetési illetve konfliktuskezelési stílusnak.

A körültekintően igényes és tevékeny, ún. asszertív vezetés módszertani gyakorlatában a következő törekvéseknek van fontos szerepük: a probléma valódi természetének megértésére irányuló meghallgatások; az elvárások világos kifejtése; a figyelemnek a valódi szempontokra való összpontosítása és azon való tartása; a helyi adottságok alapos kifejtése; tárgyalások és - ha ez lehetséges - kompromisszumok; szívósság és türelem; elismerés és bírálat.

E követelmények részletes tárgyalása után a szerző rámutat arra, hogy a szóban lévő vezetői stílus egyesek szerint mesterkélt, mások szerint közvetett és nagyon időigényes, és nem is tudja ezt minden vezető magáévá tenni. Az egyik akadálya e vezetési stílus vállalásának a vezető népszerűségre törekvése lehet, márpedig a hiányosságok feltárása és változások megkövetelése aligha teheti a vezetőt népszerűvé.

A másik akadálya az ilyen vezetési stílus érvényesítésének a személyzetnek saját érdekeihez való ragaszkodása, amit a vezető nem respektálhat teljes mértékben, mivel ő az egész személyzetnek, illetve a szervezet egészének érdekeit kell hogy szem előtt tartsa. A problémákat úgy kell megoldania, hogy senki jogait ne sértse.

A vezetőnek tehát szívósnak és türelmesnek kell lennie, a problémák rendezését energikusan kézben kell tartania. A gyakorlat nem lehet mindig tökéletes, de bizonyára fejlődhet, ami végül is előnyére van a személyzet tagjainak, a szervezet egészének és a hivatásnak egyaránt.

(Balázs János)

91/071

KATHMAN, Jane McGurn - KATHMAN, Michael D.: Conflict management in the academic library = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 3.no. 145-149.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Konfliktus-kezelés az egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Munkahelyi légkör; Munkakörülmények; Vezetés

Bár konfliktusok ugyanúgy előfordulnak a könyvtárakban is, mint az egyéb szervezetekben, ezek kezelésének kérdése nem tárgya a hivatalos könyvtárosképzésnek. A változások, illetve a fejlődés szükségképpen magában hordja a konfliktusok lehetőségét, tehát ezek előfordulását nem kell rendkívüli jelenségeknek tekintenünk egyetlen fejlődésre törekvő szervezetben sem, ellentétben a korábbi felfogással, amely a konfliktusokat ártalmas és elkerülendő dolgoknak tekintette, és azokat, akik ezeket előidézik, zavarkeltőknek és végső esetben a szervezet személyi állományából kiiktatandóknak tartotta.

A hatékony konfliktuskezelésnek elsőrendűen fontos feladata az ellentétek okainak feltárása. Ezek leginkább az alábbiak:

- a könyvtárosok személyében rejlő különbségek, ideértve elsősorban a kulturális orientációt, a családi hagyományokat, a képzettségi szintet és típust és az élettapasztalatokat;
- az egyes részlegek közötti nem kielégítő kapcsolatok;
- munkaköri követelményekben lévő aránytalanság, pl. a könyvtártechnikusok feladatai között gyakran ugyanolyan vagy hasonló feladatok is előfordulnak, mint a magasabb státusba tartozó könyvtárosok munkakörében, bérük azonban lényegesen alacsonyabb, ami ugyancsak konfliktusok forrása lehet;
- nem megfelelő tájékozottság;
- belső vagy külső környezeti feszültségek, a technológiai vonatkozású változások, pl. az online katalógus és az integrált online rendszerek belépése a könyvtár életébe.

A konfliktusok kezelésével kapcsolatban a szakirodalom öt módszert emel ki:

- a beosztással járó hatalom vagy a szabályok alkalmazása, amire általában olyan kritikus esetekben kerül sor, amikor az egyéb konfliktuskezelési módszerek nem vezetnek eredményre;
- a reagálás elkerülése nem kritikus esetekben, főleg olyankor, amikor a döntéshez további információk szükségesek, vagy pedig a konfliktus erősen emócionális jellegű;
- alkalmazkodás a személyes érdekek figyelembevételével a közös célok megvalósítása érdekében;
- kompromisszum, kölcsönös engedmények útján, pl. utazási keretek felosztása az érintettek között;
- az intézmény részlegei közötti együttműködés útján, pl. számítógépesítési ügyekben.

A konfliktusok megoldása, főleg az utóbbi esetben, gyakran számos személy bevonásával tartandó összejövetel vagy értekezlet formájában történhet meg. A cikk felsorolja az ilyen célú értekezletek előkészítésének alapvetően fontos szempontjait, majd egy konkrét példát is bemutat egy nem kellő előkészítéssel könnyen konfliktusokra vezető, de kellő előkészítéssel sikeresen megoldható feladat megoldásával kapcsolatban.

(Balázs János)

Pénzügyi és gazdasági kérdések

91/072

MÜLLER, Raymund: Qualitative and quantitative Aspekte der Wirtschaftlichkeit von Informationsdienstleistungen = Nachr.Dok. 41.Jg. 1990. 3.no. 175-183.p.

Res. angol nyelven

A tájékoztatási szolgáltatások gazdaságosságának minőségi és mennyiségi szempontjai

Gazdaságosság -tájékoztatásban; Információkeresési rendszer értékelése; Költségelemzés; Tájékoztatási vállalkozás

A szerzők a tájékoztatási szolgáltatások gazdaságosságának megítélésében különbséget tesznek a mennyiségi és minőségi értékelési koncepciók között, és meghatározzák a gazdaságossági elemzések legfontosabb alapfogalmait. Ezt követően megkülönböztetnek és szisztematikusan bemutatnak hat értékelési szintet. A fő kérdés az, hogyan mérhető a tájékoztatási szolgáltatások egyéni és társadalmi hasznossága. Bemutatnak néhány empirikus eredményt azoknak az információs vállalkozóknak a költség- és árképzési tevékenységéből, amelyek az információközvetítési modellkísérlet során támogatásban részesültek. Ezeknek a javarészt belső szolgáltatásként működő tájékoztatási vállalatoknak a tapasztalatai alapján ajánlásokat fogalmaznak meg az információs erőforrások gazdaságos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megszervezésére; javasolják a tájékoztatási vállalkozások használatát, tájékoztatási részlegek létrehozását és az információs infrastruktúraszolgáltások igénybevételét. Az információs szektor gazdaságosságának elemzését követően a szerzők a szakmai információellátás jelentőségét és funkcióját vizsgálják a szociális piacgazdaság körülményei közepette.

(Autoref.)

91/073

DŽERELIEVSKAÂ, I.K. - KAFAFOV, G.M.: Platnye uslugi bibliotek: postanovka problemy = Naučn.Teh.Bibl.SSSR. 1990. 5.no. 3-8.p.

Térítéses könyvtári szolgáltatások: a problematika felvetése

Térítéses szolgáltatás

A szerzők abból a kétségtelen tényből indulnak ki, hogy nincsenek ingyenes könyvtári szolgáltatások, s ezért a kérdést úgy kell felvetni: ki fizet ezekért a szolgáltatásokért. A szovjet alkotmány mindenesetre azt deklarálja, hogy az állam.

E deklaráció ellenére bebizonyosodott, hogy a lakosság, az egyes lakossági és foglalkozási csoportok könyvtári ellátása korántsem megnyugtató. Időszerű tehát, hogy az állami gazdálkodási mechanizmus átalakulásának keretében az ingyenes és a fizetett könyvtári szolgáltatások kérdése is rendeződjék.

Kiindulásként célszerű a könyvtári szolgáltatásokat három részre, úm. alapvető, kiegészítő és könyvtár melletti szolgáltatásokra osztani. Az alapvető szolgáltatások közé tartozik a kölcsönzés, az olvasótermi használat, a könyvtárközi kölcsönzés, a katalógusok használata és a belőlük adott tájékoztatás, a bibliográfiákból nyújtott tájékoztatás, a betegek-rokkantak házi ellátása stb. Az, hogy mi még, részint könyvtáranként, részint a könyvtárügy általános fejlettsége szerint kell megállapítani. A kiegészítő szolgáltatások köre ugyancsak könnyen határozható meg a különféle irodalmi jegyzékek összeállításán kezdve és befejezve a másolatszolgáltatáson. A könyvtár melletti szolgáltatásokhoz azok a tevékenységek (pl. köttetés, fordítás, szerkesztés stb.) tartoznak, amelyek könyvtári háttér nélkül is létezhetnek.

Hangsúlyozni kell, hogy ez a hármas struktúra minden könyvtártípusban és könyvtári nagyságrendben kialakítható, igaz: mindenütt más és más szolgáltatások kerülnek bele. A lényeg azonban az, hogy míg az alapszolgáltatások költségvetésből finanszirozandók, addig a kiegészítő és a könyvtár melletti szolgáltatásokért piaci árat kell fizetni. Egészen biztos, hogy a szovjet lakosság körében nincs akkora fizetőképes kereslet, hogy e szolgáltatások mindegyikéért, mindenütt annyit tudjon fizetni, hogy a könyvtárak e szolgáltatásokat fenn tudják tartani. Éppen ezért - hasonlóan az iparhoz - e szolgáltatások egy meghatározott részét állami megrendelésként kell kezelni és elszámolni. Az állam e megrendeléseket (egyebek mellett a könyvtárak rendeltetésszerű működésének és ellátóképességének fejlesztése érdekében is) mintegy köteles megvásárolni, mégpedig minőségi paramétereiknek megfelelő piaci áron. Ezzel az állami juttatások nem hullanának bele a szürke átlagba, hanem a legjobb, leginvenciózusabb könyvtárakat (és könyvtárosokat) állítanák rá egy minőségi fejlődési pályára.

A szerzők tudatában vannak annak, hogy az általuk elképzelt "átállás" nagy ellenállásba fog ütközni, de annak is, hogy a gyakorló könyvtárosok java szívesen látna ilyen irányú átalakulást.

(Futala Tibor)

91/074

STARYH, K.P.: Bibliotečnyj kooperativ - èto real'nost' = Naučn.Teh.Bibl.SSSR. 1990. 5.no. 8-9.p.

Könyvtári szövetkezet - realitás

Tájékoztatási vállalkozás; Térítéses szolgáltatás

A szovjet könyvtári szaksajtóban egyre több szó esik a fizetett könyvtári és információs szolgáltatásokról. Ezt a gyakorlatot elősegítendő, néhány módszertani útmutató is megjelent. A Kazah Köztársaságban található cimkenti műszaki könyvtár ezen ösztönzéseken felbuzdulva, a kiegészítő információs szolgáltatások nyújtására ténylegesen is létrehozta a Poisk nevű könyvtári szövetkezetet, amely a szükséges engedélyek megszerzését követően megkezdte működését.

A szövetkezet a következő fizetett szolgáltatásokat kínálja: szabadalomkutatás szovjet és külföldi szabadalmakból; tematikus összeállítások készítése; gyarapítási jegyzékek összeállítása; kiállítások-szemlék szervezése; hazai és KGST-szabványok érvényességének megállapí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tása; irodalomjegyzékek összeállítása szakdolgozatokhoz és egyéb tanulmányokhoz; házhoz kölcsönzés és visszaszállítás; orosz nyelvre fordítás angolból; dokumentumok osztályozása az ETO segítségével; másolatszolgáltatás és sokszorosítás; könyvtári szakmai tanácsadás és gyakorlati segítségnyújtás; részvétel kiadói tervek készítésében és a kiadott művek megrendelésének szervezése, illetve lebonyolítása; magánkönyvtárak feldolgozása.

A szövetkezet fennállásának első 8 hónapjában 11 megrendelést teljesített, összesen 1684 rubel értékben. Az anyag- és egyéb működési költségek levonása után a szövetkezet könyvtárosai havi 50-60 rubelnyi bérkiegészítéshez jutottak. Ez ugyan szerény összeg, ám a rosszul fizetett személyzet számára mégis jelentős jövedelemkiegészítés. Az eredetileg 9 (női) tagból álló szövetkezet 5 tagra olvadt le. Az ok a házimunkákra való hivatkozás volt. Ennek ellenére a kezdet nem mondható reménytelennek.

(Futala Tibor)

91/075

Serials cancellation: four perspectives. SEAL conference on serials cancellation = Ser.Libr. 18.vol. 1990. 1/2.no. 109-153.p.

Folyóiratok lemondása: négy megközelítés. A SEAL (Science and Engineering Academic Librarians) 1988. szeptember 16-i konferenciáján elhangzott előadások

Folyóirat-előfizetés; Költségvetés

Kimberly Douglas "Folyóiratválság: alkalmazkodás a változáshoz" c. cikkében megállapítja, hogy a könyvtárak között kevés egyetértés van a tekintetben, hogy hogyan reagáljanak a magas folyóiratárak miatt bekövetkezett megváltozott helyzetre. A szerző Peter Drucker vállalkozási elméletét (Introduction to Entrepreneurship, 1985) vizsgálja abból a szempontból, hogy az hogyan alkalmazható a jelenlegi krízisre. Dana L.Roth "A folyóiratválság újraértékelése" c. tanulmányában párhuzamot von a jelenlegi és az 1981-es válság között. A California Institute of Technology (Pasadena) reakciói egymástól eltérőek voltak, ami nagyrészt annak köszönhető, hogy az előző tapasztalatok alapján jobban fel tudták mérni a külföldi valuták átváltási szorzóinak hatását az előfizetési árakra. David L.Perkins a folyóiratlemondásokkal összefüggő tényezőket (technológiai, gazdasági változások, áremelkedések, a folyóiratcímek számának növekedése stb.) vizsgálja, és ismerteti a California State University (Northridge) folyóiratlemondási projektjeit az elmúlt 12 évben. Pat L.Walter "Folyóiratlemondások egy tudományos könyvtárban" c. cikkében az University of California Louise Darling orvosbiológiai könyvtára folyóiratlemondási projektjének folyamatát és eredményeit ismerteti, különös tekintettel a könyvtár és a tanszéki munkatársak együttműködésére a lemondandó folyóiratok kiválasztása során.

(Novák István)

Lásd még 42

Gépesítési kérdések

91/076

DESCHATELETS, Gilles - CARMEL, Lucie: Technologies optiques, CD-ROM et bibliotheques. Partie 3: Stratégie d'implantation = Doc.Bibl. 36.vol. 1990. 2.no. 45-68.p.

Res. angol és spanyol nyelven

Optikai technológiák, CD-ROM és a könyvtárak. 3.rész: üzembeállítási stratégiák

Előzményeit lásd: KDSZ 89/258, 89/1117

Állománygyarapítási tanácsadó; CD-ROM; Kisszámítógép; Munkaszervezés; Szoftver

Az előző cikkekben a szerzők bemutatták az új optikai technológiák, elsősorban a CD-ROM fő jellemzőit és megnövekedett fontosságukat a könyvtárak és információs szolgáltatások szempontjából (igaz, az 1989. áprilisi adatok szerint a québeci könyvtáraknak csak aránylag alacsony, 7,7%-a használta ezt a technológiát). Ez a harmadik rész egy döntési modell felhasználásával egy stratégiát ismertet CD-ROM szolgáltatások üzembeállítására. A módszer a CD-ROM termékek választékára és beszerzésére, a szükséges berendezésekre és e szolgáltatásoknak a szervezetre gyakorolt hatására épül. A sorozat következő cikke értékelni fogja a CD-ROM termékeket, elsősorban a bibliográfiai adatbázisokat, táblázatos formában. Végül az utolsó cikk

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a CD-ROM hálózatok létrehozásával fog foglalkozni.

(Autoref.)

Marketing, közönségkapcsolatok

91/077

SASS, Uli: Die Nutzung interner Daten in öffentlichen Bibliotheken für ein Marketingkonzept. Beispiel: Stadtbüchereien Düsseldorf = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 6.no. 765-778.p.

Statisztikai adatok felhasználása a közművelődési könyvtárakban a marketingkoncepció kialakításához. A düsseldorfi városi könyvtár példája

Kölcsönzés -számítógéppel; Marketing; Statisztika

A számítógépes kölcsönzésnyilvántartó rendszerek sok statisztikai információt tartalmaznak a könyvtárak állományáról és használóiról. 1989. augusztusa óta az NSzK három városában (Bréma, Bielefeld és Düsseldorf) egy három évre tervezett kutatási program zajlik, melynek célja közművelődési könyvtári marketingkoncepció kialakítása és gyakorlati alkalmazása. A program részben a tervezéshez elengedhetetlen belső statisztikai információkat használja fel.

A düsseldorfi városi könyvtári hálózatban az állomány értékelésére a következő mutatókat használják: 1. egy könyvtár vagy egy témakör állományának aktivitása (azaz egy bizonyos időszak alatt hány százalékát kölcsönözték legalább egyszer), 2. egy könyvtár vagy egy témakör állományának forgalma (azaz a kölcsönzések számának viszonyítása az állományhoz), 3. egy téma részesedése a teljes állományból, 4. egy téma részesedése a teljes kölcsönzésből.

A méréseket az 1989-es évre és a számítógépes kölcsönzés bevezetése óta eltelt időszakra (kb. 3,5 év) végezték el. Megállapították, hogy az aktivitásra vonatkozó grafikon globális áttekintést ad az állomány minőségéről. Mélyebb elemzést tesz lehetővé az egyes témakörök aktivitásának vizsgálata. A kutatók úgy vélik, hogy három év átlagában az aktivitásnak el kell érnie a 90%-ot, és ez nem is jelenthet gondot. A forgalom mint mutató tulajdonképpen csak az aktivitással összekapcsolva ad megbízható értékelést. A kutatók javasolják, hogy a hivatalos könyvtári statisztikákban szerepeljenek az állomány minőségét jelző mutatók.

E mutatók segítségével az egyes könyvtárakban kiszűrhetők a nem használt állományrészek. A belső statisztikák nem adnak azonban útmutatást az állomány építéséhez. Ehhez külső információkra van szükség, amelyeket be lehet szerezni pl. a használók körében végzett felméréssel (a megelégedettségről, az iskolai végzettségről stb.), illetve a lakosság körében végzett reprezentatív felméréssel (a nem használat motívumait kideríthető). Düsseldorfban a használók korát, nemét és lakhelyét vizsgálták, a belső statisztikák által kimutatott problémák elemzése érdekében.

A cikk a kutatásból illusztrációképpen válogatott számítógépes grafikonokat közöl.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 6

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

91/078

GRANHEIM, Else: The library user survey for 1988: does it tell us anything new? = Scand.Public Libr.Q. 23.vol. 1990. 2.no. 7-11.p.

Norvégia: mi újat mond az 1988-as könyvtárhasználati felmérés?

Felmérés; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1988-ban a norvégiai Közművelődési és Iskolai Könyvtári Igazgatóság országos mintán vizsgálta a könyvtárhasználati szokások változásait egy 1978-as felméréshez képest. A kérdések részben ugyanazok voltak, részben pedig az azóta történt változásokat, illetve a 2000-ig tartó időszakra készítendő tervek szempontjait tükrözték. 1978-ban a 16-74 évesek korcsoportját kérdezték meg, a 3-15 évesekre vonatkozó kérdéseket a családok felnőtt tagjainak tették fel. 1988-ban a 12-20 éveseket is bevonták a felmérésbe.

1978-ban a válaszolók 24%-a, 1988-ban 45%-a járt az előző évben legalább egyszer a közművelődési könyvtárban. (A megkérdezettek 31%-a nem válaszolt erre a kérdésre.)

A könyvtárnál népszerűbbnek bizonyult a különböző egyesületek rendezvényeire, a moziba járás. Az összes korcsoport közül a gyerekek a legszorgalmasabb könyvtárba járók: 75%-uk fordult meg a könyvtárban az előző évben, mégpedig átlagosan 12-szer. Közülük is a 10-11 évesek csoportja tűnik ki. A 65-80 éveseknek "csak" 30%-a jár könyvtárba. A legnagyobb igény - a gyarapítási keret emelésén túl - a házhoz szállítás iránt mutatkozott.

A legfiatalabbak és a legidősebbek sokallták a könyvtár távolságát. A teljes mintának viszont 65%-a úgy nyilatkozott, hogy szívesebben venné, ha a közeli fiókkönyvtár helyett egy központi helyen lévő, hosszabb ideig nyitva tartó nagykönyvtár állna rendelkezésére.

A leggyakoribb használók a tanulók és a diákok (73%-uk), őket követik a műszaki, tudományos, humán és művészeti foglalkozásúak (57%-kal), majd a háztartásbeliek (48%). A legritkábban a farmokon, az erdőgazdaságokban és a halászatban dolgozók használják a könyvtárakat. A nők gyakoribb könyvtárhasználók (50%) a férfiaknál (41%). Az egyetemet végzettek 62%-a jár könyvtárba.

A nők gyakrabban kölcsönöznek gyermekkönyveket, tankönyveket, hivatalos dokumentumokat, szépirodalmat, mint a férfiak, akik inkább a hírlapok és folyóiratok iránt érdeklődnek.

A könyvtári szolgáltatások kevés kritikát kaptak. Pl. a válaszolóknak csak 3%-a talált kivetni valót a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásban, 28%-uk a nyitvatartási időben. A többség kifogásolta, hogy az új könyvekre sokat kell várni.

A könyvtárba nem járók napi 98 percet nézik a televíziót, szemben a könyvtárlátogatók napi 80 percével. A felmérés megerősítette azt a korábbi tapasztalatot, hogy a könyvtárhasználók könyveket vásárolnak is.

A válaszolók 26%-a szerint nagyon fontos, 28% szerint meglehetősen fontos a jó közművelődési könyvtár. Remélhetőleg ez az 50% feletti arány tükröződni fog a települések, a megyék és az állam költségvetésében. A válaszolók 30%-a a jövőben a jelenleginél többet, 57%-a kb. ugyanennyit, 13%-a kevesebbet szándékozik használni a könyvtárat.

(Hegyközi Ilona)

91/079

ROOKE, Su: Surveying non-usage of serials = Ser.Libr. 18.vol. 1990. 1/2.no. 81-96.p. Bibliogr. 10 tétel.

A nem használt időszaki kiadványok felmérése

Állomány használata; Felmérés; Időszaki kiadvány

Angliában, mint a legtöbb országban, egyre kevesebb pénz jut az egyetemi és főiskolai könyvtárak gyarapításának finanszírozására. Ez a probléma a folyóiratelőfizetések megújítása során jelentkezik a legélesebben, mert az előfizetési díjak növekedésének mértéke nagyobb, mint az átlagos országos infláció szerinti áremelkedések. A lemondási döntések megkönnyítésére szolgál a folyóiratok használatának mérése, aminek több módszere is elterjedt. A leginformatívabb ezek közül a használók "kikérdezése" a polcoknál, de ez igen sok időt vesz el a könyvtárostól. Népszerű az a megoldás is, hogy az olvasókat megkérik, hogy a használt időszaki kiadványokat ne tegyék vissza a polcra, hogy ezeket naponta összeszámlálhassák. Ez kevesebb személyzeti időt igényel, de pontatlanabb, mert sokan nem tartják be a könyvtárosok kérését. Vannak, akik kérdőívet helyeznek el minden folyóirathoz csatolva, amelyeket a használónak kellene kitölteni minden alkalommal, amikor használja az illető lapot. Mondani sem kell, hogy sokaknak se idejük, se kedvük nincs ilyesmire.

A Plymouth Polytechnic könyvtára olyan módszert választott, amely a felsoroltaktól eltérően inkább a folyóiratok nem-használatának, mint használatának a mérésére irányul. A felmérésben részt vevő lapokat három szempont sze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rint választották ki, így a gyanítottan alig használt, a drága és - összehasonlítás céljából - az intenzíven használt folyóiratokat vették be. A módszer lényege az, hogy az egyes bekötött vagy együtt tartott folyóiratévfolyamok lapjai közé egy cédulát fűznek be úgy, hogy az szembetűnő legyen és az összes lapot átfogja. A használat során ez aztán vagy kiesik vagy ki kell szedni, de lehetetlen nem észrevenni. E cédulán megkérik az olvasót, hogy a használt folyóirat céduláját tegye be a polcok végén elhelyezett gyűjtőládába. A cédulákat naponta összegyűjtik.

A felmérést 1984 januárjától 1986 júliusáig folytatták, majd 1987 szeptemberében felújították. Az egyes lapok használati indexét úgy számították ki, hogy a használt folyóiratok számát elosztották a napok számának és a polcon lévő évfolyamok száma szorzatának az eredményével, majd ezt az összeget megszorozták 100-al. Az aránylag jól használt folyóiratok értékei 20-25 közé estek, míg az alig használtak mutatói 0 és 2 között mozogtak. Hogy a döntéselőkészítéshez pontosabb képet kapjanak, az egyes folyóiratok évi előfizetési díját is figyelembe vették, így e díj összegét elosztották a kapott index-értékekkel, aminek eredményeként az értéksorrend természetesen megváltozott. Meg kell jegyezni, hogy a kapott értékek relatívek, ezért csak a hasonló módszerű felmérések eredményeivel hasonlíthatók össze.

(Novák István)

91/080

SCHLESSINGER, June H. - KARP, Rashelle S.: Availability and use of microcomputers in public schools = Microcomp.Inf.Manage. 7.vol. 1990. 1.no. 41-50.p. Bibliogr.

Mikroszámítógépek és használatuk az amerikai általános- és középiskolákban

Felmérés; Iskola; Iskolai könyvtár; Kisszámítógép

Az American Association of School Librarians (AASL) és az Association of Educational Technology (AET) "Information Power" című, 1988-ban megjelent kiadványa érdekes statisztikát adott közre az állami általános és középiskolákban rendelkezésre álló mikroszámítógépekről és azok használatáról. A cikk három korábbi, Texasban és Pennsylvaniában végzett kutatás eredményeit is közli a fejlődés irányának kimutatása céljából. 1990-re további kutatásokat terveznek.

(Autoref. alapján)

91/081

URBANIJA, Joze: Uporabniki splošnoizobraževalnih knjižnic na Gorenjskem = Knjižnica. 33.vol. 1989. 3/4.no. 129-142.p.

Res. angol nyelven

A Gorenjska körzet közművelődési könyvtárának használói

Igényvizsgálat könyvtári szolgáltatásokra; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár

A cikk a jugoszláviai Gorenjska közművelődési könyvtáraira, ill. azok szolgáltatásaira irányuló kutatás (1986-1989) eredményeit elemzi. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy a 21-30 éves olvasók száma jelentősen csökkent. Az olvasók szakmájukra nézve heterogén képet mutatnak. Legtöbbjük csak időtöltésre használja a könyvtárat, néhányan alkalomszerű tanulásra, és legkevesebben azok vannak, akik állandó, folyamatos önképzés céljából keresik fel az olvasótermeket. A kéréseknek kb. felét tudják kielégíteni. Az olvasók legtöbbje elégedett a szépirodalmi állománnyal, ami nem mondható el a szakirodalomról és az időszaki kiadványokról. Sokszor van szükségük könyvtárosi segítségre, és nem szeretik a katalógusokat. A könyvtárosok viselkedését a legtöbben pozitíven értékelték.

(Autoref.)

Használók képzése

91/082

CHOON, Leong Sek - LAN, Tan Bee: The electronic library tour: CAI development in the library = Singapore Libr. 19.vol. 1989. 61-70.p.

Könyvtárhasználati oktatás számítógéppel

Használók képzése; Katalógushasználat; Könyvtári kalauz; Oktatás -számítógéppel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárak bonyolult szervezeti és osztályozási rendszerei miatt fontos, hogy foglalkozzanak az olvasók könyvtárhasználati oktatásával. Különösen lényeges ez egy egyetemi könyvtárban, ahol évről-évre új hallgatók jelennek meg. A cikk a szingapuri Ngee Ann Polytechnic Library tapasztalatait ismerteti néhány használói képzésére alkalmazott számítógépi programmal kapcsolatosan.

1986-ban megvásárolták az MHIAS (McGraw-Hill Interactive Authoring System) nevű CAI (Computer Assisted Instruction) szoftvert, amelynek segítségével két oktató programot készítettek el: egyet a könyvtár online katalógusának használatáról (OPAC TUTOR), a másikat pedig magának a könyvtárnak a bemutatására (LIBRARY GUIDE).

Az OPAC TUTOR-t a könyvtár egyik nyilvánosan hozzáférhrtő PC-jén helyezték el, így bárki, odaülve a gép mellé, végigveheti az egész leckét, de aktuális részeket is kiválaszthat belőle. A program élethűen utánozza a valódi online katalógusban való keresést, mert a szoftver Screen Capture funkciójával teljes képernyőoldalakat tudtak átvenni az eredeti katalógusból.

A LIBRARY GUIDE ilyen kérdésekre válaszol: "Hol találom meg a regényeket?", "Hogyan kölcsönözhetek ki egy magazint?" vagy "Mennyi könyvet kölcsönözhetek?". Az OPAC TUTOR-ral szemben ez a program inkább útmutatónak, mint oktatóprogramnak tekinthető.

A könyvtár munkatársai, figyelembe véve az évenkénti új hallgatók számát (4,400), az oktatandó csoportok maximális létszámát (20), egy-egy alkalom időtartamát (2 óra), az oktatók számát (6 fő) és az egész oktatás időtartamát (6 hét), kiszámították, hogy minden oktatónak hetente 24 órát kellene könyvtárhasználati oktatással foglalkoznia, természetesen a saját, munkaköri munkáján kívül. Ezt figyelembe véve az 1989/1990-es tanév elején elhatározták két, az előbbieknél szélesebb körű és hatékonyabb CAI program kifejlesztését. E terv megvalósításának eredményeként született meg az ELECTRONIC LIBRARY és az OPAC ENCOUNTER.

A könyvtár követelményeinek megfelelően (helyi hálózati használhatóság, tesztek végeztetése és ezek kiértékelése, grafikai megjelenítés, grafikai képek átvételének lehetősége, programozhatóság, mozgókép-megjelenítés, külső programok behívhatósága) a PC Pilot és a PROPI nevű szoftverek együttes használatát választották, aminek eredményeként az ELECTRONIC LIBRARY-vel sikerült teljesen kiváltani az új hallgatók korábbi, részletes magyarázatokkal tarkított könyvtárvezetését. A programban a célok ismertetését követően megjelenik a könyvtárépület pontos mása, majd az olvasónak lehetősége van az egyes szintek, s ezeken belül az egyes állomások kinagyítására, ahol részletes magyarázatot kapnak ezekről. A szoftver számon tartja, hogy az olvasó melyik állomásokat (kölcsönzési pult, kijárat, másoló helyiség stb.) látogatta már meg, és mi van még hátra. Azt is szemlélteti, hogy hogyan néz ki egy dokumentumkérő cédula, és hogyan lehet ezt az online katalógusból átvett adatokkal kitölteni. A könyvtár minden emeletén több terminál is használható: összesen 31 mikroszámítógép van egy helyi hálózatba kapcsolva. A hallgatóknak általában 45 perc alatt sikerül befejezniük a "sétát". A CAI tanfolyamok az 1989 tanév orientációs alkalmain sikeresnek bizonyultak. Összefoglalásként elmondható, hogy komoly munkaerő megtakarítás mellett sikerült megőrizni a használói képzés hatékonyságát.

(Novák István)

91/083

Do library patrons know what's good for them? - A symposium = J.Acad.Librariansh. 16.vol. 1990. 2.no. 76-85.p. Bibliogr.

Tudják-e a könyvtárhasználók, hogy mi a jó számukra? - Szimpóziumi anyag 7 tanulmánnyal

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság; Könyvtárosi hivatás; Szolgáltatások

Az egyetemi oktatók, vezetők és hallgatók mind a saját szűk és egymástól eltérő szempontjai szerint szemlélik a könyvtárat. A könyvtárosok ezeknek a szempontoknak megfelelően tevékenységük súlypontját a használók képzésére helyezték. A cikk, amely a szimpózium vitatindító közleménye, azt állítja, hogy a könyvtárosok túlságosan beleélik magukat az oktatói szerepbe, s azt sürgeti, hogy helyezzék át a hangsúlyt az oktatásról a szolgálatra. A folyóiratszám e vezető cikk mellett hat szerző válaszát is közli.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INFORMÁCIÓ-ELŐÁLLÍTÁS, MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

91/084

KOWARK, Hannsjörg: Non-Book-Materialen in der Bibliothek. Konzeption eines Non-Book-Geschäftsgangs in der Universitätsbibliothek Freiburg i. Br. = AV-Info. 12.no. 1990. 10-16.p. Bibliogr.

Nem könyv jellegű dokumentumok a freiburgi egyetemi könyvtárban. A könyvtári munkafolyamat koncepciója

Egyetemi könyvtár; Mikroforma; Munkafolyamat; Nem hagyományos dokumentum; Videokazetta

A nem könyv jellegű dokumentumok (NKD) kezelése a könyvtárakban háromféleképpen történhet: a könyvekével teljesen integráltan, részben integráltan és autonóm módon. Teljes integráció esetén a NKD leírása, megőrzése (elhelyezése, kölcsönzése) és használata a könyvekével azonos szabályok szerint történik. Ez mindig szükségmegoldás, csak kis állománynagyság esetén alkalmazható. A részleges integráció mindenképpen kompromisszumokkal jár. Az autonóm modellben a munkafolyamatokat külön részleg végzi. Ez csak bizonyos állománynagyság felett ésszerű. Az integrált megoldástól - az állomány növekedésével - fokozatosan, a részleges integráción át lehet eljutni az autonóm megoldásig.

A freiburgi egyetemi könyvtárban 1978-ig, az új épületbe költözésig, integráltan kezelték a NKD-kat. Mivel a munkafolyamatok autonóm megszervezéséhez hiányoztak az elhelyezési, személyzeti és pénzügyi feltételek, a dokumentumok mennyisége és jellege viszont nem tette lehetővé az integrációt, a részleges integráció maradt mint megoldás. Két munkatárs látja el a speciális ismereteket illetve berendezéseket igénylő feladatokat (érkeztetés, állománybavétel, feldolgozás). Az egyéb teendőket a gyarapítási és olvasószolgálati osztály végzi el.

A *mikroformák* kezelése terén sokéves tapasztalatok állnak rendelkezésre. Különös gondot fordítanak arra, hogy elkerüljék az olvasói kérésre való újbóli mikrofilmezést, és hogy az eredeti dokumentumot teljesen kivonják a további használatból. Az előbbit csak másolásra szolgáló archívfilmek készítésével, az utóbbit úgy érik el, hogy a használói katalógusokban az eredeti dokumentumról csak a mikroforma (vagy a reprint, ill. facsimile) katalóguscéduláján tesznek említést.

Hangzó dokumentumok: a zenei gyűjteményben a hanglemezeket kazettára játsszák át. A kazettákat az olvasóteremben a használók könnyen és önállóan kezelhetik. Ugyanitt találhatók a kísérőszövegek másolatai és a zsebpartitúrák is. A kompakt lemezek megjelenésével nincs szükség átjátszásra, az eredeti és a kazetta külön-külön feldolgozására. Arról még nincs elegendő tapasztalat, hogy a kompakt lemez és a CD-lejátszó mennyire alkalmas az önkiszolgáló használatra.

Videokazetták kutatási és oktatási célú gyűjtése és rendelkezésre bocsátása 1981-től folyik az egyetemi könyvtár humán tudományi részlegében. A beszerzésnél a könyveknél szokásos szempontokat veszik alapul (tudományos igény, tartós tudományos érték, tartós használat az oktatásban). Főként irodalmi művek megfilmesített változatai, színházi előadások, operák, eredeti nyelvű játékfilmek, klasszikus játékfilmek és az egyes szakterületek dokumentációs filmjei szerepelnek a gyűjteményben. A vásárlás mellett a tévéadások felvétele a gyarapodás fő forrása. A válogatásban részt vesznek az oktatók is. A tárgyi feltárási problémákat online katalógussal remélik megoldani. 40 fős csoportos vetítésre van mód és négy egyéni munkahely áll rendelkezésre. A játékfilmek használatához oktatói engedély szükséges.

A *diszkettek* megőrzése és használatba adása a többi dokumentumtípushoz hasonlóan az olvasóteremben történik majd. (Jelenleg az állomány kicsi, és a személyi számítógépeket is

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

most szerzik be.) A könyvek mellékleteként megjelenő lemezeket a könyvekkel együtt kölcsönzik.

A gyűjtemény életének tíz éve alatt a részben integrált működés bevált, a könyvtár az autonóm működés megvalósítására törekszik.

(Hegyközi Ilona)

91/085

WRIGHT, Stephen: Application of CD-ROM technology to libraries in developing countries = Program. 24.vol. 1990. 2.no. 129-140.p. Bibliogr. 31 tétel.

CD-ROM technológia alkalmazása fejlődő országok könyvtáraiban

Adatbázis; CD-ROM; Online információkeresés; Online katalógus; Szolgáltatások

A fejlődő országoknak a tájékoztatási szolgáltatások nyújtása terén több olyan problémával kell szembenézniük, amelyek földrajzi fekvésükből és az uralkodó társadalmi, gazdasági és politikai feltételrendszerből adódnak. A távközlési rendszerek például fejletlenek, ezért a távoli adatbázisokban való online keresés lehetetlen vagy elrettentően drága, nincsenek meg a komolyabb számítógépes könyvtári rendszerek beszerzési és üzemeltetési feltételei, hiányzik a szakképzett munkaerő. Ez okok miatt ezen országok számára a CD-ROM technológia tűnik a legmegfelelőbbnek, hiszen ennek segítségével hatalmas mennyiségű információhoz lehet hozzáférni, aránylag alacsony áron. A CD-ROM használatát a fejlődő országokban a következő területeken érdemes megfontolni:

1. Az online információkeresés kiváltása

Az említett távközlési nehézségeken túlmenően a CD-ROM mellett szól, hogy a legtöbb adatbázis ma már CD-ROM változatban is beszerezhető, a keresés egyszerű, szinte élvezetes, nincs telefon-, nyomtatási- és jogdíj, a keresés a használónak megfelelő ütemben végezhető. A CD-ROM lemezek fizikailag jól állják a trópusi éghajlatot, kicsik, könnyűek, ezért légipostán olcsón szállíthatók. A szerző a következő adatbázisokat ajánlja különösen a fejlődő országok figyelmébe: TROPAG, AGRICOLA, The Pesticides Disc, CAB Abstracts, Pan-American Health Organization (PAHO) és Library and Information Science Abstracts (LISA).

2. Katalógus-rekordok forrása

Ma már egyre több olyan CD-ROM termék kapható, amely igen nagy számú bibliográfiai rekordot tartalmaz, s ezért katalógusadatok forrásaként is használható. A Library Corporation Bibliofile-ja pl. az amerikai Kongresszusi Könyvtár teljes katalógusát tartalmazza, kb. 4 millió rekordot, amelyek tetszés szerint letölthetők, szerkeszthetők és kinyomtathatók. A Bibliofile-on kívül forrás-katalógusként szolgálhatnak még az OCLC Search CD450 és Recent Books Cataloguing Collection nevű állományai, valamint az egyes nemzeti bibliográfiák CD-ROM változatai.

3. Olvasói katalógusok

Több forgalmazó kínál olvasói katalógus rendszereket CD-ROM-on. Ilyenek pl. az AutoGraphics (Impact), a Brodart Automation (Le Pac), a General Research Corporation (LaserGuide), a Library Corporation (The Intelligent Catalog), az UTLAS International (CD-PAC), a Library Systems and Services (Spectrum 2000), a Pendragon Optical Media (Search Me), a Marcive (Marcive PAC) és a CLSI (CD-CAT). (Zárójelben a rendszerek nevei szerepelnek.) Ezek legtöbbje az egymáson túltenni igyekező keresési szoftveren kívül olyan lehetőségeket is kínál, mint elektronikus posta, könyvtárközi kölcsönzés, bibliográfiák készítése stb. Tudvalévő, hogy egy közepes- vagy nagykönyvtár katalógusának gépesítése nagy számítógépi (minimum miniszámítógépes) kapacitást igényel. E rendszerek ezen a gondon igyekeznek segíteni: a már meglévő, géppel olvasható formában rendelkezésre álló rekordok CD-ROM-ra adaptálhatók és a szállított szoftver segítségével kitűnő olvasói katalógusként használhatók.

A jövő útja a CD-ROM rendszerek hálózatosítása, aminek célja az, hogy ne kelljen minden mikroszámítógéphez CD-ROM olvasót, adatlemezt és nyomtatót kapcsolni, hanem egy központi berendezést megosztva lehessen használni. A piacon már megjelentek az ilyen hálózatok is, pl. a SilverPlatter OPTI-NET és az Artisoft LANtastic nevű rendszerei.

(Novák István)

91/086

MURTOMAA, Eeva: Fennica CD-ROM = Kirjastolehti. 83.vuo. 1990. 5.no. 205-207.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A finn nemzeti bibliográfia CD-ROM változata

CD-ROM; Nemzeti bibliográfia

Fennica CD-ROM néven indult útjára a nemzeti bibliográfia új változata, amelynek első lemeze az 1977-1979 közti monográfia-anyagot - 141 ezer adategységet - tartalmazza. A terv szerint évente 2-2 lemez kiadására kerül sor: 1991-ben az 1967-76 közti nemzeti bibliográfia anyagát rögzítik, valamint tervezik az időszaki kiadványok fölvételét is. Az első lemez száz példányban készült. Az ár - évfolyamonként - 6800 finn márka. Keresősajátosságai hasonlóak az európai nemzeti könyvtárak közös programban készült CD-ROM bibliográfiáinak keresési módjaihoz, miután e lemezeknek a készítője is az amerikai Online Computer Systems Inc.

A Fennica CD-ROM három nyelvű. A keresőkifejezések, a lemezen megjelenő utasítások és közlések finnül, svédül és angolul olvashatók, s könnyű az átváltás egyik keresőnyelvről a másikra. Az alábbi indexek alapján, illetve ezek kombinációival folyhat a keresés: szerző, cím, tárgyszó, kulcsszó, sorozatcím, a műben tárgyalt személy vagy testület, azonosítási szám, ETO-szám, az egyetemes finn tárgyszórendszer tárgyszava, kiadási ország és a mű nyelve szerinti; s lehetőség van külön keresni a külföldön megjelent fennica-anyagban. A célzott keresésen kívül a felsorolt indexekben lapozhat is a használó.

A Fennica CD-ROM-nak hat megjelenítési formátuma van a különböző használói igényekhez vagy célokhoz (feldolgozó könyvtáros igénye, rövidített címleírás, újdonságjegyzék kiiratásához szükséges adatok stb.) alkalmazkodóan.

(Sz. Nagy Lajos)

91/087

Nasjonalbibliografiske data på CD-ROM = Synopsis. 21.arg. 1990. 3.no. 135.p.

Res. angol nyelven

A norvég nemzeti bibliográfia CD-ROM-on

CD-ROM; Nemzeti bibliográfia

Az első CD-ROM lemez az Egyetemi Könyvtár BOK adatbázisát, a BIBBI adatbázist (1962-70), az 1990-es könyvkiadói adatbázist és a NOTA nevű folyóiratcikk-adatbázist tartalmazza. Ára 3000 NKR + általános forgalmi adó. Tervezik az aktualizálást, valamint a lemez kibővítését a könyvek és folyóiratok központi katalógusával.

(Autoref.)

Lásd még 16, 47, 49, 52, 59, 63, 76, 97

Kommunikációs technikák

91/088

BELL, Stephen: Spreading CD-ROM technology beyond the library: applications for remote communications software = Spec.Libr. 81.vol. 1990. 3.no. 189-195.p.

A CD-ROM technológia könyvtáron kívüli hasznosítása táv-kommunikációs szoftver alkalmazásával

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Kommunikáció; Szoftver; Távközlés

Bármilyen fizikai távolság, amely elválasztja az információs központot a felhasználóktól, akadályt jelent a szolgáltatások szállításában. Az e problémára irányuló megoldások között megemlítendő az elektronikus posta, az express küldemény, a távmásolás és a helyi hálózatok. Az új információtechnológiákat, különösen a CD-ROM-ot nehéz elérni távoli helyekről, pedig ezek javíthatnák a könyvtárakról alkotott képet és a használók elégedettségét. A cikk a kommunikációs szoftvereknek a használatát tárgyalja, amelyek aránylag olcsón megoldják az információtechnológiák távoli helyekre való eljuttatását.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

91/089

DECTOR, Piedad: Increase of user satisfaction through use of electronic media in a university library = INSPEL. 24.vol. 1990. 2.no. 51-59.p. Bibliogr. 10 tétel.

Az elektronikus információhordozók növelték a használók elégedettségét egy mexikói egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Számítógépesítés; Szolgáltatások

Az "Universidad Nacional Autónoma de México" (Mexikói Nemzeti Autonóm Egyetem) "Centro de Información Cientifica y Humanistica" (CICH - Tudományos és Humán Tájékoztatási Központ) nevű központjának fő feladata a kutatók információs szükségleteinek kielégítése. A kutatóknak általában kétféle típusú információra van szükségük: a) kutatómunkájukkal kapcsolatos adatokra; b) hivatkozásokra tudományos dolgozataik számára. A CICH könyvtár mindkettőt biztosítja. Kezdetben csak nyomtatott információkat szolgáltattak, mára azonban új technológiákat alkalmazó számítógépes információszolgáltatásokat is nyújtanak. Ez egyrészt lehetővé teszi, hogy mind a közvetítő, mind a végső felhasználók számára releváns tájékoztatást nyújtsanak, másrészt növeli a könyvtári személyzet kreativitását, hiszen a számítógép szolgáltatta információk "újracsomagolása" is szükséges.

(Autoref.)

Könyvtárépítés, berendezés

91/090

PROHL, Peter: Kirchenbauten als Bibliotheken = ABI-Tech. 10.Jg. 1990. 2.no. 103-109.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Templomépületek adaptálása könyvtári célra

Átépítés

A cikk a teljes templomépületek, illetve a templomok kórusának vagy hajójának (nem csak egyes helyiségek vagy kápolnák) könyvtári célra való adaptálásával foglalkozik. A különböző építészeti korszakok mindegyikére egy-egy példát is ad, a könyvtárak berendezési terveivel illusztrálva.

(Autoref.)

Számítógépes könyvtári rendszerek

91/091

SOINI, Antti: Tulevaisuuden ensimmäinen paiva = Signum. 23.vol. 1990. 4.no. 113-138.p.

Az integrált könyvtári rendszerek felé. (Tematikus cikkcsoport, 7 cikk)

Lásd még: Kirjastolehti, 90/5, 194-197.p.

Integrált gépi rendszer

Több mint egy évtizede kezdődött meg Finnországban a könyvtári munka számítógépesítése. Az egyes könyvtárak vagy könyvtárcsoportok különféle rendszereket kezdtek bevezetni: a legrégebbi idő óta működők az OUTI elnevezésű Oulu környéki és a PÄÄSKY elnevezésű főváros környéki gépesített kölcsönzési rendszer. A hazai és a világkínálatból többel is kísérleteztek és kísérleteznek a könyvtárak, illetve működtetik őket, ezek egy részével kapcsolatban azonban az alábbi problémák merültek fel: 1. nem integrált

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rendszerek; 2. az országos címregiszteren alapulnak és a MARC katalogizálási programhoz nem illeszkednek; 3. operációs rendszerük gép- (készüléktípus) függő. Így most három "varázsszót" igyekeznek bevinni a gépesítők köztudatába: Unix operációs rendszer, C programnyelv és az Ingres nevű programrendszer. Annál is inkább, mivel a finn előállítók többsége újabb rendszereit ezekkel működteti HP (Hewlet Packard) számítógépen (pl. az Állami Számítógépközpont - VTKK - integrált Pallas-rendszere), illetőleg régi rendszerének elkészítette már Unix-változatát is (pl. a Nixdorf vállalat KiTT rendszere), és persze így működik a CLSI (Computer Library Services Inc.) LIBS 100 nevű integrált rendszere is, amelynek bevezetése a főváros környékén, Turkuban és Tamperében van folyamatban. Az új vagy modernizált rendszerek belépése számos, régi rendszert használó könyvtárnak okoz súlyos, főként anyagi gondokat (a hazai Kilava 33, a KiTT 32, a Riimi 4 településen működött már), miután eddig VAX gépeket használtak. E gond enyhítésére tervezi a KT információs központ - amely a LIBS 100 rendszer finnországi képviseletét is ellátja - hogy 1992-ig olyan változatát is kifejleszti új, Kiri elnevezésű rendszerének, amely a VAX gépcsaláddal is működtethető.

Az intézeti és vállalati szakkönyvtárak leginkább az IBM AT vagy a vele kompatibilis mikrogépekkel működő hazai PrettyLib rendszert vezették be: több, mint 70 könyvtár használja már. A felsőoktatási és egyéb tudományos könyvtárakban az amerikai VTLS (Virginia Tech Library System) bevezetése van folyamatban, s ebből fogják kiépíteni a Linnea nevű könyvtárközi hálózatot, amelyhez külső könyvtáraknak (pl. megyei könyvtárak) is biztosítanak hozzáférési lehetőséget lelőhely-, illetve könyvtárközi kölcsönzési kérdésekben. Részlegesen 5 könyvtárban működik már a rendszer, 1991 végéig ezek száma 15-re fog emelkedni.

A Parlamenti Könyvtár is tervezi integrált könyvtári rendszer bevezetését, előzetesen azonban létrehoztak az újabb irodalom keresésének megkönnyítésére egy online katalógust, amely 1989 októbere óta működik, s 1985-től tartalmazza a beszerzett dokumentumok adatait (26 ezer monográfia, 6185 időszaki kiadvány, 4515 cikk). A katalógus a használók munkaszobáiból is kereshető.

(Sz. Nagy Lajos)

91/092

CHAUDREY, Abdus Sattar - ASHOOR, Mohammad Saleh: Potential of DOBIS/LIBIS and MINISIS for automated library functions: a comparative study = Program. 24.vol. 1990. 2.no. 109-128.p. Bibliogr. 13 tétel.

A DOBIS/LIBIS és a MINISIS lehetőségei automatizált könyvtári funkciókra: összehasonlító tanulmány

Hatékonyság; Integrált gépi rendszer; Összehasonlító könyvtártudomány

Szaúd-Arábiában a King Fahd University of Petroleum and Minerals könyvtára 1981-ben kezdte bevezetni a DOBIS/LIBIS-t. 1990-re már valamennyi funkcióját használták, és kifejlesztették az arab változatát is. Maga a könyvtár a DOBIS/LIBIS felhasználói központja lett Szaúd-Arábiában és a szomszédos országokban, ahol a könyvtárak főként két programrendszert alkalmaznak, a DOBIS/LIBIS-t és a MINISIS-t. A DOBIS/LIBIS IBM nagyszámítógépekre kifejlesztett és az IBM által forgalmazott integrált könyvtári szoftver, amelynek több mint 130 felhasználója van, közülük 8 arab országokban. A MINISIS az International Development Research Center (IRDC) által Hewlett Packard 3000-es miniszámítógépre kifejlesztett általános célú információkezelő program, amely alkalmas a főbb könyvtári funkciók ellátására, és továbbfejleszthető speciális felhasználói igények kielégítésére. Alkalmazóinak száma több mint 40, ezek közül 18 könyvtár használja az arab országokban.

A két rendszer összehasonlító elemzése a könyvtári szaksajtóban közölt vizsgálati módszerek és az arab világ könyvtárainak speciális szempontjai (nem latin betűs írásrendszer, kétnyelvű képernyőszövegek) alapján könnyítheti meg a választást a további felhasználók számára. Az elemzésnél a két rendszer teljes dokumentációját és a gyakorlati alkalmazók szakmai véleményét vették figyelembe, ennek alapján pontozással értékelték a fő tevékenységek (max. 20 pont) megoldásait, majd ezeket összesítve az egész programrendszert, ahol a maximum 200 pont volt.

A gyarapítási alrendszernél, bár mind a DOBIS/LIBIS, mind a MINISIS 15-15 pontot kapott, a szöveges értékelés szerint a DOBIS/LIBIS lehetőségei minden részterületre kiterjednek, míg a MINISIS rugalmasabb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kölcsönzési alrendszer a DOBIS/LIBIS-ben (19 pont) jóval kidolgozottabb és összetettebb a MINISIS megoldásainál (11 pont).

Hasonló eredményt kaptak a folyóirat-értékelési modul értékelésénél: DOBIS/LIBIS 18 pont, MINISIS 12 pont, kiemelve, hogy a DOBIS/LIBIS a legbonyolultabb periodikumok regisztrálására is alkalmas.

A katalogizálási modul pontszámai: DOBIS/LIBIS 15, MINISIS 20. Bár a szöveges értékelés hangsúlyozza, hogy a DOBIS/LIBIS program minden szempontból nagyon jó, a MINISIS több lehetőséget nyújt a különböző bibliográfiai szintek, az authority control és a tartalmi feltárás terén. Ez utóbbihoz egy 9 nyelvű, három hierarchikus kapcsolatot és automatikus fordítást kezelő tezauruszt építettek a rendszerbe.

Az OPAC (online olvasói katalógus) modul is a MINISIS-nél nyilvánult jobbnak (19 pont), a DOBIS/LIBIS-nél (16 pont). A MINISIS lehetővé teszi bonyolult keresőkérdések összeállítását és az adatbázis minden mezőjére való keresést, valamint a tételek megjelenítésének tartalmi és formai változtatását.

A MINISIS jobbnak bizonyult a vezetési információk (statisztikák, értékelő táblázatok) kezelésében és azonnali hozzáférésében (13 pont) a DOBIS/LIBIS-nél (9 pont).

Az értékelés egyik fő szempontja az arab nyelvű anyagok kezelésének megoldása volt. A DOBIS/LIBIS képernyőit bármely nyelvre le lehet fordítani, így elkészült az arab változat is (13 pont). Szükség van még a szoftver arab változatának kidolgozására. A MINISIS arabizációja minden szempontból kielégítő (18 pont).

A rendszereket támogató szolgáltatások mindkét esetben igen jónak bizonyultak, a MINISIS egy ponttal vezet a felhasználói oktatás és rendszer installálása terén (17 pont), míg a DOBIS/LIBIS-nél a felhasználók kommunikációs lehetőségeit értékelték (16 pont).

A rendszerek dokumentációja szempontjából a DOBIS/LIBIS-t kiválónak (19 pont), a MINISIS-t kissé hiányosnak (14 pont) találták.

Értékelték az olyan speciális lehetőségeket is, mint az SDI szolgáltatás, elektronikus levelezés, hálózati kapcsolódás stb.; a pontszámok: DOBIS/LIBIS 12, MINISIS 14.

Összegezve: mindkét rendszer kiválóan alkalmas a könyvtári tevékenységek automatizálására, ezt mutatják az összesített pontszámok: DOBIS/LIBIS 152, MINISIS 153. Előnyeik és hátrányaik az egyes részfunkciók támogatásában mutatkoznak meg. A DOBIS/LIBIS erőssége a kölcsönzés, a folyóirat-érkeztetés és a rendszer dokumentációja, a MINISIS-é a katalogizálás, az online katalógus keresési lehetőségei és az arabizáció megoldása. Ha egy könyvtár (főként nagykönyvtár) IBM nagygéppel rendelkezik, vagy módjában áll annak beszerzése, feltétlenül a DOBIS/LIBIS-t válassza, míg a szakkönyvtárak, információs központok számára a miniszámítógépes MINISIS tesz jobb szolgálatot.

(Berke Barnabásné)

91/093

CHEN, Ching-chih: Microcomputer-based information systems at Beijing Normal University = Microcomp.Inf.Manage. 7.vol. 1990. 1.no. 51-74.p.

Mikroszámítógépes információs rendszerek a pekingi tanárképző egyetemen

Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresési rendszer; Kisszámítógép

A cikk ismerteti a pekingi tanárképző főiskola könyvtár- és információtudományi tanszékének mikroszámítógépekre épülő információs rendszereit. Annak ellenére, hogy ezek a rendszerek csekély pénzügyi támogatással készültek, sok kínai könyvtárban praktikusnak és hasznosnak bizonyultak. Néhány rendszer oktatási és képzési célokra is hatékonyan használható.

(Autoref.)

Lásd még 18

Számítógép-szoftver

91/094

APPELOVÁ, Alena: Micro CDS/ISIS a vyhladávanie informácii = Česk.Inform. 32.vol. 1990. 4.no. 105-108.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. angol, francia, német és orosz nyelven

A Micro CDS/ISIS és az információkeresés

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Szoftver

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző ismerteti az adattárolás módjait a Micro-ISIS rendszerben, kitérve az információkeresésre, különös tekintettel a szövegek keresésére. A szöveges információkeresést összehasonlítja a teljes szövegű információkereső rendszerek képességeivel (SIUT, ASIMUT, AVIT), és megvizsgálja a Micro-ISIS alkalmazásának lehetőségeit a számítógépes információkereső rendszerekben.

(Autoref.)

91/095

GOYAL, R.K. - KUMAR, Surinder: dBase to CDS/ISIS: a program to convert data from dBase/foxBase to CDS/ISIS = Program. 24.vol. 1990. 2.no. 181-186.p.

Program dBase/foxBase alapú adatbázisok CDS/ISIS formátumra való konvertálására

Formátum -gépi; Konverzió; Szoftver

A Micro CDS/ISIS képességeit összehasonlítva a dBase/foxBase jellemzőivel, a következők derülnek ki:

- a Micro-ISIS képes változó hosszúságú mezők kezelésére, a dBase/foxBase viszont a mezők le nem foglalt karaktereit is "beszámítja", így az előbbi helyigénye lényegesen kisebb;
- a Micro-ISIS tud ismétlődő mezőket is kezelni, ami igen hasznos a bibliográfiai leírásoknál (több szerző, több nyelv stb.). Ez a tulajdonság a dBase/foxBase-nél nem áll rendelkezésre;
- a Micro-ISIS a dBase/foxBase-zel ellentétben képes egy mezőn belül almezőket kezelni, s így a logikailag összetartozó adatokat ugyanabban a mezőben tárolni;
- mindkét szoftverben van programozási lehetőség: a Micro-ISIS-ben egy magas szintű PASCAL interfész, a dBase-ben pedig a saját parancsnyelv segítségével;
- a Micro-ISIS-ben négy indexelési technika áll rendelkezésre (0 - teljes mező, 1 - almező, 2 - kiválasztás, 4 - minden szó), a dBase/foxBase viszont csak egy index-mező első szavára képes indexelni.

Az Indian National Informatics Centre bibliográfiai-informatikai részlege (Bibliographic Informatics Division, BID) különféle, dBase/foxBase-ben kifejlesztett bibliográfiai adatbázisokat fogad az ország különféle intézményeitől. Ezért a BID egy konvertáló programot fejlesztett ki, amely a dBase (3.0 és az e fölötti változatok) adatait a CDS/ISIS-nek megfelelő ISO 2709 formátumra alakítja. A DBTOISIS nevű menü-vezérelt segédprogramot C programnyelven írták. A konverzió során a használónak lehetősége van az ISISDEF program segítségével a dBase-mezőknek megfelelő mezőazonosítókat, mezőhosszúságot, valamint az ismételhető mezőket és az almezőket definiálni, majd az ISISXCH program használatával az adatbázist a Micro-ISIS rendszerbe importálni. Ezután elvégezhetjük a teljes invertálást, majd az adatbázisban már a Micro-ISIS magasszintű keresési képességei szerint kereshetünk, s használhatjuk az igényeinknek megfelelő megjelenítési-nyomtatási formátumokat. A program nemcsak a DOS operációs rendszerben, hanem az UNIX/XENIX nevű többfelhasználós (hálózati) rendszerben készült foxBase adatbázisokra is használható, aminek lehetőségét akkor lehet majd igazán kihasználni, ha a Micro-ISIS - a terveknek megfelelően - az UNIX/XENIX változatban is rendelkezésre fog állni.

A DBTOISIS programot a BID - a cikkben nem rögzített feltételek mellett - ingyenesen átadja az érdeklődő használóknak. A levélcím a következő: Bibliographic Informatics Division, National Informatics Centre, 'A' Block, C.G.O. Complex, Lodi Road, New Delhi-110 003.

(Novák István)

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

91/096

EDKINS, Jennifer: Library applications of desktop publishing in practice: a tool and a resource = Program. 24.vol. 1990. 2.no. 155-168.p. Bibliogr. 13 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az asztali kiadványszerkesztés könyvtári alkalmazása a gyakorlatban: eszköz és erőforrás

Asztali kiadványszerkesztés

A DTP-t (Desktop Publishing) elsősorban különböző kiadványok mikroszámítógépes előállítására szolgáló technikaként tartják számon, de a könyvtárakban ennél sokkal szélesebb körben alkalmazható. Egy wales-i mezőgazdasági és élelmiszeripari kutatóintézet, a Welsh Plant Breeding Station (WPBS) könyvtárában például elsőként a könyvespolcok feliratait tervezték meg és állították elő vele, és így készítették el az információs táblákat, feliratokat is. Az eredménnyel nagyon elégedettek voltak, mert nemcsak jól olvasható, szép feliratok kerekedtek, hanem az is nyilvánvalóvá vált, hogy szükség esetén - például az állomány átrendezésekor - csak néhány percbe telik majd újakat készíteni.

Ezután bonyolultabb feladat következett: a könyvtári formanyomtatványok megtervezése a szövegszerkesztő program segítségével. Az olvasójegyek, kérőlapok esetében még viszonylag egyszerű dolguk volt, de a könyvtárközi kölcsönzés kérőlapjainál elég sokat kellett kísérletezni. Tapasztalhatták ugyanis, hogy hiába a sok különféle rubrika bezsúfolásának csábító lehetősége, a használat során ez inkább zavaró, mintsem praktikus.

A sikereken felbuzdulva csináltak még formalevelet, jegyzettömböt, postai cimkéket is. Amelyikből nagyobb mennyiségre volt szükség, ott csak a "mester-példányt" nyomtatták ki a lézerprinterrel, a többit erről sokszorosították.

Amióta a DTP előnyeivel megismerkedtek, könnyebben határozzák el egy-egy kiállítás megrendezését is, hiszen a feliratokat, képaláírásokat, szóróanyagokat sokkal egyszerűbben és gyorsabban el tudják készíteni mint eddig. Természetesen most már hírlevelüket, a WPBS Bulletint és gyarapodási jegyzéküket is a DTP segítségével állítják elő.

Az asztali kiadványszerkesztés óriási előnye, hogy a szöveg bármikor tetszés szerint módosítható, és végig a szerkesztő ellenőrzése alatt áll. Az átfutási idő pedig akkor is sokkal gyorsabb a hagyományosnál, ha a nyomtatás a nagy példányszám miatt nem közvetlenül, hanem külső nyomda bevonásával történik, hiszen a szöveget teljesen nyomdakész állapotban adják át.

A WPBS két DTP rendszert használ, mindkettő a Macintosh II mikroszámítógépre alapszik. Az első rendszer (2 MByte memória, 40 MByte-os merevlemez, színes monitor, LaserWriter II lézer nyomtató és Apple szkenner) 8480 fontba került, a második pedig (1 MByte memória, 20 MByte-os merevlemez, monokróm monitor és LaserWriter II nyomtató) 6440 fontba.

Mivel egyelőre nem sok intézmény engedheti meg magának, hogy minden részlegének külön DTP berendezést vásároljon, a legcélszerűbbnek az látszik, ha az információs szolgálatnál vagy a könyvtárban kap helyet. Itt a használatában már járatos könyvtárosok segítségével az intézmény többi publikáló szakembere is igénybe veheti, és élvezheti előnyeit.

(Fazokas Eszter)

Közművelődés

91/097

BENDIG, Bernhard: Die Bibliothek als Filmzentrum? Aktive Videoarbeit oder: Videos sind nicht nur zum Ausleihen da = Buch Bibl. 42.Jg. 1990. 5.no. 431-437.p.

Res. angol nyelven

A könyvtár mint filmközpont? Aktív videotevékenység, avagy a video nemcsak kölcsönzésre való

Film; Kapcsolat intézményekkel; Videotár

A német könyvtárak többségében a video csak mint kölcsönözhető anyag van jelen, pedig a médiaközvetítők mai rendszerében más feladat is várna rájuk: kamara jellegű előadásokban mutathatnák be azokat a filmeket, melyek a tömegízlést követő mozik vásznairól kiszorultak. Az előadásoknak sajátos légkört adhatna a bemutatott műhöz kapcsolódó irodalmi kiállítás, esetleg zenei bemutató és a vetítést követő klubjellegű beszélgetés, kávézás. Mindezzel bővülne az új könyvtári szolgáltatások köre is.

A videós előadások szervezésének számos feltétele van. Ami a technikai feltételeket illeti: komplett videóvetítő felszerelés bérelhető az AV központoktól, az egyetemektől vagy az iskolai központoktól (napi 250 DM) vagy megvásárolha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tó (8-20 ezer DM között). Ezek a készülékek 35-40 személy számára biztosítják a megfelelő képminőséget. Kétszer-háromszor drágábbak, viszont jóval nagyobb teljesítményűek, mintegy 100 néző részvételét teszik lehetővé a rögzített, nagy fényerejű videóvetítő készülékek.

Az előadások technikai megszervezéséhez készségesen nyújtanak segítséget az AV központok szakemberei. (Ezekben a központokban általában nincs megfelelő helyiség hasonló rendezvények tartására.) Gyakori, hogy a kommunális mozik és a filmklubok is vetítésre alkalmas helyeket keresnek; jól együtt lehet dolgozni ezek munkatársaival, akik többnyire lelkes filmrajongók. Segítenek a programok összeállításában, esetenként a teljes munkát felelősséggel átveszik.

Jogi kérdések is felmerülnek. A vetített művek után szerzői jogdíjat kell fizetni, ez a boltban vásárolt kazetta díjának három-tízszerese, egy játékfilm jogdíja a 400 DM-et is elérheti. A német könyvtárellátó (EKZ) a könyvtárak számára nagy választékban (mintegy 500 cím) kínál szerzői jogdíjat is tartalmazó videokazettákat.

Különösen nagy szerep vár a könyvtárakra a lakóhely életét dokumentáló videofelvételek kultiválása terén. A hivatalos intézmények és a független helyi csoportok által készített felvételek összegyűjtése, feltárása és nyilvánossá tétele mellett a könyvtár maga is aktívan részt vehet a lakóhely történetét megörökítő felvételek létrehozásában.

Napjainkban - különösen a kisebb településeken - a mozik elhalása és a filmajánlat kommercializálódása miatt a művelődési lehetőségek sorában hiány támadt: a kulturális értékű film nem jut el az azt igénylő - természetszerűen szűk - réteghez. (A nagyobb városokban ezt a hiányt a filmklubok részben pótolják.) A könyvtárak hivatása lehetne a kisebb településeken e hiányzó kulturális szolgáltatás biztosítása.

(Katsányi Sándor)

91/098

GÖHLER, Helmut: Leseförderung als Gemeinschaftsaufgabe. Zur Arbeit der Stiftung Lesen = Bibliothekar. 44.Jg. 1990. 5.no. 284-288.p.

Az olvasás népszerűsítése közös feladat. Az Olvasás Alapítvány tevékenységéről

Alapítvány; Irodalompropaganda

(A szerző a berlini Központi Könyvtárügyi Intézet egyik vezetőjeként 1990 februárjában - tanulmányútja keretében - Mainzban az "Alapítvány az olvasásért" mozgalmat tanulmányozta, s erről számol be cikkében. Benyomásait így összegzi: "ami eddig nálunk csak követelmény volt, az a Szövetségi Köztársaságban praxis." - Az ismertetett alapítványról ld. még a KDSZ 90/696 tételszámon megjelent ismertetést.)

1988-ban az NSZK-ban alapítványt hoztak létre, hogy az elektronikus tömegkultúra növekedésének korszakában az olvasás népszerűsítője legyen. Az alapítók közé 44 nagy intézmény, szövetség, könyvkiadó és kiemelkedő személyiség tartozik, fővédnöke Weizsäcker szövetségi elnök. A mozgalom a Német Olvasási Társulat tíz évre szóló programját helyezte eszmeileg és anyagilag szélesebb alapokra. Célja egyrészt az, hogy a politikusokat és a közvéleményt meggyőzze az olvasás kulturális, társadalmi és gazdasági jelentőségéről, másrészt egészen konkrét lépéseket is tesz az olvasási kultúra előmozdítása érdekében. Együttműködik az oktatási, gazdasági és tömegtájékoztatási intézményekkel. Tőkéje adományokból és tervpályázatokból származik, s a mozgalom aktivitásával együtt növekszik; a szövetségi kormány az adományoknak megfelelő összeggel támogatja.

Néhány javasolt és népszerűsített módszer:

A szóbeli mesemondás és felolvasás újrafelfedezése: a családi otthon és az óvodák olvasói légkörének megjavítása.

Olvasáspedagógiai levelek a szülőknek: információs szolgálat az 1-7 éves gyermekek szülei részére.

Olvasóklubok: az alapítvány 90 olvasói klubot szervezett olyan fiatalok számára, akik olvasási nehézségekkel küzdenek, hogy leküzdjék a könyvtárakkal és a könyvesboltokkal szemben fennálló küszöbfélelmüket.

Könyvek a kantinban: skandináv példák nyomán a közepes üzemek kantinjaiban szabadon hozzáférhető könyvválasztékot kínálnak.

"Az olvasás mappája": gazdag tanácsadó gyűjtemény az olvasás népszerűsítésének alapelveiről és módszereiről a nevelők részére. Hasznos ötletek az olvasás megkedveltetéséről az óvodában, az iskolában és a szabad időben.

"Olvasás - több tudás": füzetsorozat a különféle iskolai szinteken oktatók részére.

Szemináriumok, tanácskozások, rendezvények. Az alapítvány a továbbképzés különféle for-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

máit és lehetőségeit felhasználva adja át a gyakorlatban bevált módszereket, elsősorban a nevelőknek és a könyvtárosoknak.

Dokumentáció: a tervezeteket, az elméleti kérdések irodalmát és a gyakorlati beszámolókat számítógépen tartják nyilván. 1989-ben 1800 dokumentumról tudtak információt szolgáltatni.

Az olvasáskutatás nemzetközi helyzetének áttekintése, távlati együttműködési terv kidolgozása.

"Olvasás az iskolában": olvasáskutatás Rajna-Pfalz tartomány 13 iskolájában.

"Az olvasás kaland": a német, az osztrák és a svájci televíziók közös programja a gyerekek és fiatalok olvasási kedvének felkeltésére.

"Olvasás - tévé - játék": a napi tévéműsorhoz kapcsolódó olvasási és játékajánlatok; megjelenik a napilapokban a szülők és gyermekek számára, leporellón az óvodák számára.

(Katsányi Sándor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérjük szerzőinket, hogy a szerkesztőség munkájának megkönnyítése érdekében az alábbi szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek hozzánk.

- Lapunk a könyvtár-és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföld könyvtárügyével, szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó, érthetően fogalmazott kéziratokat fogad el közlésre.
- A kéziratot két példányban, kettes sortávolsággal, nagy A/4-es oldalra (28-30 sor/oldal, 58-60 leütés/sor), normálbetűs írógéppel írva kérjük. Mátrixnyomtatón megjelenített kéziratot csak akkor fogadunk el, ha kettes vagy annál nagyobb sortávolsággal készült és jól olvasható. Valamely ismert szövegszerkesztő formátumában készült floppyt is elfogadunk. A betűszók feloldását a legelső előfordulási helyen adják meg.
- Ábrákat, táblázatokat (illusztrációkat) csak korlátozottan tudunk közölni. Újrarajzolásukra nincs lehetőségünk, ezért csak jó minőségű, kontúros, fotózható ábrát tudunk elfogadni. Az ábrákat külön lapon két példányban kérjük leadni az alábbiak szerint: folyamatosan számozzák be arab számmal, adják meg az ábrafeliratot és az ábrák helyét jelöljék be a kéziratban.
- A hivatkozásokat a cikk után Irodalom cím alatt sorolják fel. Könyvek esetében a szerző nevét, a mű címét, kiadását, a kiadás helyét, évét és a hivatkozott oldalszámot, folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat nevét, évfolyamát, évét, füzetszámát és az oldalszámot kérjük. A cikk szövegében ...hivatkozás[1]... formában írják a hivatkozási sorszámot. Ha a szövegben nem hivatkoznak forrásokra, akkor az irodalomjegyzékben a szerzők betűrendjében közöljék a felhasznált irodalmat.
- A Külföldi folyóirat-figyelő rovat referátumainál a szerző, idegen nyelvű cím stb. helyett elegendő a cikkmásolaton szereplő ötjegyű azonosító szám feltüntetése.
- A kéziratok maximális terjedelme tanulmányoknál 21-23 oldal, tömörítéseknél, beszámolóknál 8-10, könyvismertetéseknél 4-6 oldal, referátumoknál 1-1,5, maximum 2 oldal lehet.
- A tanulmányokhoz 10 mondatos tartalmi kivonatot is mellékeljenek az idegen nyelvű rezümék elkészítéséhez.
- A szerkesztőség jogában áll a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz azonban a szerző hozzájárulása is szükséges. A cikk tartalmáért a szerző felelős.
- A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
- A szerkesztőségbe érkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. A kézirat végére írják oda munkahelyi címüket, lakáscímüket, telefonszámukat.
- A kéziratok közlése esetén a szerkesztőség egyszeri szerződést köt a szerzőkkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ÁRA: 130.-Ft

A következő szám tartalmából:

- A pedagógusképző főiskolai könyvtárakról
- Hazai egyetemi könyvtártudományi disszertációk
- A TEXTAR és az ISIS összehasonlítása
- A TEMPUS alapítvány és az ELTE Könyvtártudományi tanszéke
- Videotex Magyarországon és az Európai Közösség országaiban
- Hipermédia

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben